

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ISTORIILE DOMNILOR ȚĂRII-ROMĂNEȘTI

CUPRINZÎND

ISTORIA MUNTEANĂ DE LA ÎNCEPUT PÂNĂ LA 1688

Compilate și alcătuite de

CONSTANTIN CĂPITANUL FILIPESCU

Publicate din nou de

N. Iorga

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

STANFORD LIBRARIES

I. V. SOCECU, București

1902

Actul de întărire pentru moșia Tâmburești,
dat la 15 Maiu 1687, lui Constantin Căpitanul Filipescu de Șerban-Vodă
Cantacuzino.

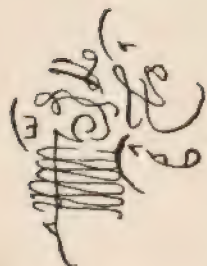
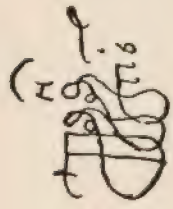
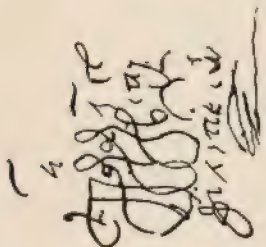
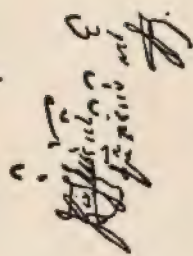
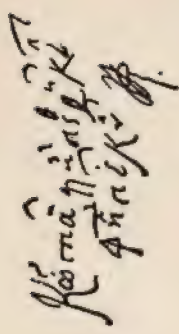
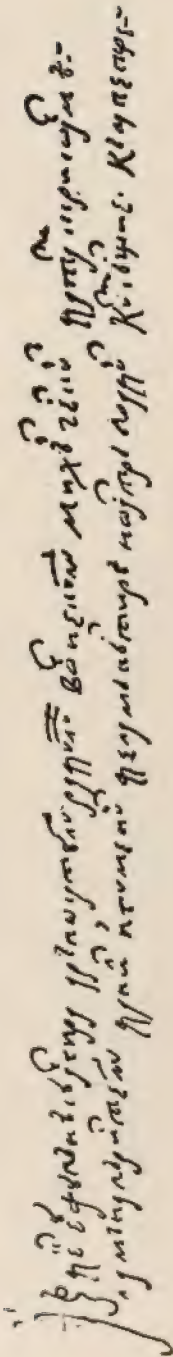

1. 2. 3. 4. 5. 6.

- 1-2. Iscăliturile lui Dumitrașco și Pană Filipescu, în josul documentului din 3 Mai 1643.
3. Iscălitura lui Pană Filipescu, supt documentul din 17 Decembrie 1654.
4. Iscălitura lui Constantin Căpitanul Filipescu și a viitoarei lui soții Rada, supt actul din 15 Septembrie 1683.
5. Semnătura obișnuită a lui Constantin Căpitanul Filipescu.
6. Cele d'întăiu două rînduri din actul n° 4, scris de Constantin Căpitanul.

PREFAȚĂ

În 1845, Nicolae Bălcescu începea să tipărească în «Magazinul istoric pentru Dacia» o cronică munteană, al cărui rost, cu știrile ce se aveau atunci despre istoriografia țerii, știri puține și nesigure despre unele manuscrise risipite, nu putea să-l înțeleagă. Vechia povestire energică a luptelor trecutului era cuprinsă într'un siugur manuscript, ce purta — în josul unui fragment din cellalt leatopiseț contemporan, al lui Stoica Ludescu, fragment ce servia drept un fel de introducere, — această însemnare: «Aastă carte s'a scris de Costandin Căpitanul; Mai 10 d., l' 7269». Bălcescu a înțeles că notița vine de la copistul târziu al scrierii, ce se vedea bine a fi din vremile ce zugrăvia. Dar, necunoscînd pe autor, el dădu cronicii titlul prudent, de și foarte puțin lămuritor, de «Istoriile Domnilor Țării-Rumânești, *scrise* de Constantin Căpitanul».

Tipăritura s'a făcut într'un chip foarte simplu, manuscriptul unic servind și drept copie pentru lucrători. Aceștia — trebuie s'o recunoaștem — au înțeles bine textul, și au cruțat prețioasa carte ce li se încredințase. Pe atunci ea se afla în stăpînirea profesorului I. Brezoianu; pe urmă Cesar Bolliac a fost unul din proprietarii manuscriptului. De la dînsul a fost cumpărat, direct sau indirect, de d. D. A. Sturdza, care l-a dăruit Academiei.

Până la ieșirea la iveală a unui material nou privitor la cronică și la autorul ei, nu s'a adus nici o îndreptare textului, iar, în privința biografiei povestitorului, ea s'a îmbogățit prin-

tr'o singură constatare. Anume, Aron Densușianu observă cel d'întăiu, în «Istoria limbei și literaturii române¹», că acest Constantin Căpitanul din însemnare nu e un copist, ci acel Constantin Căpitanul Filipescu, despre o misiune a căruia în Ardeal, în 1688, se vorbește cu o insistență, care arată orîcui un interes personal în această afacere².

Într'adevăr, așa e: pentru nimeni altul decît pentru Filipescu nu putea să aibă atîta însemnătate un drum de pețitor peste munți, pentru a aduce de la Curtea «Craiului» Apaffy un mire celei mai mari, mai cumînți, și mai frumoase din Domnițile nemăritate ale lui Șerban-Vodă Cantacuzino. Pe de altă parte, leatopisețul întreg e întipărit de pe la 1660 încoace de patimile vii ale contemporanului, stăpînit de dușmăniei și amestecat în lupte. Știrile bogate despre persoana scriitorului care nu se *numește* însă pe sine, aceste știri se potrivesc în toate cu cariera de postelnic și căpitan, de alcătuitor de cărți pentru străinătate, de purtător al soliilor și de poruncitor al oștilor, pe care a avut-o Constantin Filipescu. În sfîrșit, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Căpitănia decăzuse cu totul, și umilii boierinași cari o îmbrăcau, n'aveau tragerea de inimă, nici priceperea de a compune cronică sau de a le prescrie măcar într'o slovă frumoasă și cu o ortografie bună.

În *Cronicile muntene*, ca și în *Istoria literaturii romîne* am expus pe larg viața cronicarului nostru, și am analizat spiritul operei sale. Ar fi nefolositor să repet aici lucruri arătate în întregimea lor aiurea.

Cum s'a alcătuit această ediție, se înțelege lesne. Am luat cu basă singurul manuscript complet, acel întrebuițat de Bălcescu, și de la dînsul am împrumutat și aspectul grafic al cronicii, adoptîndu-î adevărat felul de scriere a cuvintelor. Dar am mai găsit manuscripte tîrzii sau fragmentare, a căror listă

¹ Ed. I-a, Iași, 1885, p. 175.

² Părerea lui Aron Densușianu e admisă și în Xenopol, *Istoria Romînilor*, IV, p. 626.

se dă la sfârșitul Prefeții, și din ele am cules unele îndreptări și întregiri.

Cu acestea ar fi să se încheie lămuririle preliminare, dacă n'ar fi de spus unele lucruri nouă cu privire la Constantin Căpitanul însuși sau la neamul său. Dacă asupra cronicarului nu vor mai fi multe de găsit, cele ce se împărtășesc aici asupra Filipeștilor trebuie privite numai ca o scurtă schiță, scoasă din câteva documente inedite și din acele, ceva mai multe la număr, care s'au tipărit până acum. De la interesul pentru ai lor și de la spiritul de sacrificiu al membrilor actuali ai familiei, atîrnă să se cunoască mai bine istoria acestei însemnate familii muntene ¹.

La începutul veacului al XVII-lea trăiau în părțile muntoase ale județului Prahovei coborîtori, înrudiți între ei, a trei neamuri vechi, care, ca toate celelalte de la noi, nu se pot descurca bine până în cele d'întăiu timpuri din viața principatului. Domnița Elina, fiica lui Radu-Vodă Șerban, învingătorul Ungurilor, mort în pribegie la 1620, era, după mamă-sa Elina, «nepoata lui Udriște Vistiierul», tăiat, în vreme de războaie lăuntrice, în vara anului 1548 ², a doua zi după înfrîngerea de la Periș, de către Mircea-Vodă Ciobanul, prin groază al trușilor boieri. Ea adăugea și: «strănepoată lui Drăghici Dvornic ot Mărgineni ³», — care avu o bogată și cunoscută carieră de boier supt Neagoe, al patrulea Basarab, și supt urmașii lui. Pe acest începător al seminției boierilor din Mărgineni, urmașii săi, fiul și strănepoții Elinei Cantacuzino, îl prefăcură, din mîndrie familiară, în Comisul cel Mare al lui Negru-Vodă ⁴, sau într'o vîrstare a fratelui Basarabilor ⁵. Gîndindu-se la acest «bătrîn» al ei de spre mamă,

¹ D. N. Filipescu a dat exemplul, luînd asupra-î cheltuielile de tipar ale volumului de față.

² V. Hurmuzaki, X, p. III.

³ Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, p. 42.

⁴ Cronologia italiană a Domnilor Țerii-Românești, de Constantin Stolnicul Cantacuzino, în *Operele acestuia*, pp. 55-6.

⁵ *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 80.

numi Domnița Elina pe cel d'întăiu copil al ei cu acest vechiu nume de legendă vitează și măreață, al lui Drăghici Mărgineanul.

La 4 Iunie 7089 (1581), Mihnea-Vodă întăria boierilor săi «Banului Udriște și Postelnicului Stoica» și, după formula obișnuită, «feciorilor săi, cîți li va dăruî Dumnezeu»¹, satul Comarnicul. Udriște se poate să fie un urmaș al celui tăiat de Mircea Ciobanul. Din Stoica, ce arată să-î fi fost frate, se născu o fată, Maria din Bucov², care avu pe Ilinca, măritată întăiu cu un Iani și despre care vom ajunge a vorbi îndată. *Bucovenii* aceștia ar fi deci încă un neam pornind din vechiul trunchiul mărginenesc.

«Genealogia Cantacuzinilor» ni spune în mai multe rînduri că Filipeștii aū de străbun al lor pe Drăghici din Mărgineni³, lămurind și aceia că legătura lor cu acesta ar fi după femeî, ca și a Domniței Elina și, prin urmare, a Cantacuzinilor. Jupănesele din Bucov recunoșteau și ele niște rude în cei d'întăiu Filipești pe cari-î putem urmări cu siguranță în veacul al XVII^{lea}, și pe aceștia-î vedem avînd o veche stăpînire, o *moșie* în Comarnic⁴. Pană Filipescu, unul din ei, avea moșii «la munte», ca și socrul său Constantin Cantacuzino, soțul Elinei⁵.

O întîmplare fericită a păstrat într'un document din 1712, dat de Constantin Brîncoveanu, lui Vlad Filipescu, — care nu e însă «unchiul» omonim, cronicarului nostru, — numele strămoșilor, lui, și deci ale începătorilor ramurei lui. Radu și Tiha, «strămoșăi Vladului Log.», fac o cumpărătură în Măgurenî încă supt Alexandru, fiul lui Mircea (Ciobanul sau cel Bătrîn)⁶.

¹ Traducere din grecește, în Archiva d-lui G. Gr. Cantacuzino. E interesant că, între marturi, la Constantin Vistierul i se dă numele de familie, pe care-l cunoșteam însă de aiurcă: Frangopulo.

² V. pp. 79, 80, 412.

³ Un Tudor din Bucov fu omorît de Alexandru Mircea (mai jos, p. 70).

⁴ V. mai departe.

⁵ Stoica Ludescu, în *Magazin*, IV, p. 349.

⁶ *Documentele Cantacuzinilor*, p. 155 și urm., n° LXVIII.

În ce legătură stau ei cu Drăghici din Mărgineni, nu se poate însă spune.

De obicei, familiile noastre boierești nu impun numele lor satului pe care ajung a-l stăpîni, ci-și împrumută de la dînsul o numire deosebitoare. Satul Filipești ar fi fost deci acela după care s'ar fi început șirul boierilor Filipești. În afară de aceasta, nu avem încă nici o dovadă că Filip, Marele-Armaș, care, trăind pe la 1580-1620, avea un frate Berislav, era înșurat cu o jupăneasă Anca și cumpăra pămînturi de la «meghiiașii ot Văcărești», ar fi tatăl său ori-ce alt fel de rudă ascendentă a celui dintăi Filipescu sigur: Dumitrașco, de supt Matei Basarab¹.

Nu cunosc o pomenire mai veche a lui Dumitrașcu de cît aceia din 15 (?) Iulie 7134 (1626), cînd el, «jupan Dumitrașco ot Filipești», face o vînzare la Cepturoaia către Vistierul Buzinca².

În luptele ce urmară din partea țerii împotriva lui Leon-Vodă și a Grecilor, numele său nu se întîmpină în listele destul de complete pe care le dau cronicile. La 1633, în noua Domnie de țară a «Basarabului» Matei, vedem pe un Dumitrașcu, care ar putea să fie acesta, mergînd la Brașov, cu o misiune și ducînd după sine alți trei oameni domnești³. Peste trei ani, Ilinca din Bucov și soțul ei Iane Spătarul⁴, strînși pentru o datorie de Mihaî, fiul vestitului Lupu Mehedințeanu, năvălitorul împotriva lui Alexandru Iliș, luase șeptezeci de galbeni ungurești împrumut de la «Dumitrașco Clucerul din Filipești», zălogindu-i, pentru aceasta și pentru un alt împrumut, mai vechi, făcut Mariei, mama Ilincăi, a patra parte din Comarnic:

¹ V., pentru Filip, două acte slavone nedatate, în Bibl. Ac. Rom., I-iu Decembre — și 71/XI.

² Scrie Brașov, МАЛН ДИСК; Arch. Statului, *Cotroceni*, XXXVII, 6.

³ Iorga, *Socotelile Brașovului*, p. 75.

⁴ După o genealogie alcătuită pe documente și comunicată mie de d. Iuliu Tuducescu, Iani ar fi fost fiul lui Stoica Spăt. din Filipești, ca și Dumitrașco. Această din urmă înrudire nu se poate admite din motivele ce se pot vedea mai departe.

Adecă eu Iane Spătarul și cu soția mea Ilinca, fiica jupănesei Maria din Bucov, scriem și mărturisim prin acest al nostru zapis, ca să fie de mare credință la mîna lui Dumitrașco Clucerul din Filipești, cum să fie știut că, cînd au fost în zilele prea-înnălțatului nostru Domn Matei Basarab Voevod, iar noi, căzînd la mare nevoie de către Mihaî Clucerul, ginerele lui Lupu Păharnicul, de aceia am cerut și am căzut cu rugăciune la toate neamurile noastre ca să ne ajute la această nevoie; iară ei nici unul n'a voit să ne ajute, fără de cît Dumitrașco Clucerul, de ni-au dat 70 ughî în mînile noastre; iară noi i-am dat lui Mihaî Clucerul . . . și ne-am scăpat de la nevoia noastră. Și iar au mai dat Dumitrașco Clucerul Mariei, muma soției mele Ilinca Spătăreasa, ughî 30, pe cînd trăia încă numita . . . Decî și noi . . . am zălogit la dumnealui satul Comarnicul, însă a patra parte din sat, cu rumini . . ., iar sorocul a fost . . . la Paști. Iar . . . noi n'am avut de unde . . ., și ne-au mutat sorocul până la Sfîntul Dumitru . . . Iar, dacă nu-î vom da . . ., să ni mai dea încă ughî 100, și să ție dumnealui parte din satul Comarnicul . . . Marturi: dumnealui Constantin Mare-Postelnic, și dumnealui Comisul Buzinca, și Radu Vistier, și Constantin Mare-Postelnic, și Socol Mare-Clucer. . . Și am scris eu Stoica Șerbanovici în București; Iunie 2, anul 7144 ¹.

Boierii din Bucov nu putură plăti la sorocul pe care-l așezase, și în anul următor ei fură siliți a cere prelungirea termenului pe mai multă vreme. Învoiala se face înnaintea lui Constantin Marele-Postelnic, Cantacuzino, care era să fie apoi cuscru lui Dumitrașco; înnaintea lui Buzinca, o veche cunoștință, a lui Fotea, unul din tinerii Greceni, și a altor cîțiva: ea privește, nu numai pe Clucer, ci și pe soția lui, Voica, și pe coconul lor, care e numit din greșală Ioan. Acest fiu se chema Pană — nume pe care-l purtase la începutul secolului și o însemnată personalitate grecească — și avea dregătoria de Spătar. El trebuie să fie acel Pană, Trimis al Domnului muntean, care apare la Brașov, în cele d'întăiu zile ale acestui an tocmai: 1637.

Adecă eu Iane Spătarul, cu soția mea Ilinca, fiica lui Staico Post, din Bucov . . . la mîna lui Dumitrașco Clucerul din Filipești și a jupănesei lui Voica și a coconului lor, Ion (*sic*) Spătarul, precum să se

¹ Copie în Archiva d-lui G. Gr. Cantacuzino. Cf. *Documentele Cantacuzinilor*, pp. 7-8, n^o x. În același an, mai găsim pe Clucerii Matei și Radul; *Soc. Brașovului*, pp. 79-80. Mare-Clucer era în 1633 Dragomir (pergament în posesia d-lui Gr. P. Olănescu).

știe [ca în n^l precedent, dar suma e de ughî 130]. Ne-a^u mutat sorocul până la doi ani. [Dacă nu plătesc până atunci,] să aibă a ni da încă ughî 70, spre îndeplinirea de la ughî 200, [și să iea moșia]. Și marturi a^u fost: dumneal^u Constantin Mare-Postelnic, și Radu Mare-Spătar, și Buzinca Mare-Vistier, și Mitrea Spătarul, și Stroe Mare-Vornic, și Socol Clucerul, și Dr^gghici Slugerul, și Fotea Spătarul, fiul lui Papa Logofăt. . . Am scris eu, Dumitru Logofăt, din București, în anul de la Adam 7145¹.

Din Mai^u 1642 se menționează «un hrisov al răposatului Matei-Vodă Basarab, în minile dumneal^u Stolnicului Dumitrașco Filipescu, în pricina lui Stoian, rumîn din Comarnic»². Ca Stolnic se întîmpină Filipescu cel bătrîn și aiurea, în 1642 și în 1643³.

Tot în 1643, Matei-Vodă întărește lui Pană, care e calificat de fost Postelnic — fost *al doilea* Postelnic —, a patra parte din Comarnic, pe care i-o dăruise Ilinca din Bucov, ca unui «nepot» de nepot.

Io Matei^u Basarab Voevod . . . boierului Domniei Mele Pană biv Vel (*sic*) Postelnic, fiul prea-cinstului boier . . . Dumitrașco Filipescu, Mare-Stolnic, nepot al jupănesii Ilinca, fiica dumneaei Maria, care a^u fost nepoată Staicului Mare-Postelnic din Bucov [cărui^a Mihnea-Vodă îi dă, la 4 Iunie 7089, ca și lui Udriște Banul, Comarnicul], și filor lui, cliți Dumnezei îi va dăruⁱ, ca să-i fie lui toată partea din moșia mătusei sale, jupăneasa Ilinca, din satul Comarnic . . ., afară numai de vecinul pe care l-a^u fost iertat jupăneasa Ilinca, anume Ștefan din Comarnic . . ., pentru că i-a^u fost slugă . . . Această . . . moșie . . . a^u fost a jupănesei Ilinca . . ., părintească, și de la părinții ei. Iar după aceea, c^und a^u fost în zilele Domniei Mele, la anul 7149, neavînd jupăneasa Ilinca fiu din trupul ei, ea a^u dat și a^u lăsat această moșie, partea ei din sat de la Comarnic . . ., nepotului ei Pană Filipescu, pentru sufletul ei . . . Precum am văzut Domnia Mea și cartea de danie a jupănesii Ilinca . . . și cu mulți boieri marturi . . . Iordachi Vornicul, Nedelcu Paharnicul, și soră-sa Frusina, și jupăneasa Caplea Stolnicasa, și popa Sîrbu, și Radoslav din Bucov . . . Boieri: Dragomir Ban, Dumitru Vornic, Radu Log., Stroe Vist., Preda Spăt., Socol Cluș., Mi-

¹ Copie în Archiva d-lui G. Gr. Cantacuzino.

² *Ibid.*

³ Iorga, *Studii și doc.*, V, pp. 181-2, n° 28; document din 27 Mai^u 7150, în posesia d-lui Gr. P. Olănescu: «Dumitrașco Filipescul V. Stol.»

halcea Comis, Marco Păh., Constantin Post. Scrie Dumitru, în Tîrgoviște ;
8 Maiu 7151¹.

Trec cîtiva ani de zile, și, în 1646, avem două știri despre Dumitrașco: una e o scrisoare a lui, datată 11 Februar, către Brașoveni, pentru niște iepe ce i se furase². Cealaltă e vînzarea, făcută la Tîrgoviște, în ziua de 22 Novembre³, de gine-rele lui Dumitrașco către Evstratie Vel Vistier⁴. «Chirca [vtori] Post. ot Curtișoara⁵, împreună cu jupăneasa sa Du-mitrana, fata jup[ă]nului Dumitrașco băiv Vel Stol. Filipescu», înstrăinează astfel a patra parte din satul Berteștii: «care parte de ocnă și cu rum[ă]ni iaste a noastră de ziaștre, dată de socru-mieū, pan Dumitrașco Stol.», luînd în loc satul Co-luneștii, dobîndit de la Miho Spătarul: «pentru că satul Colu-neștii ne iaste mai aproape de casă și mai în prilej de toate lucrurile». Și schimbul se face «cu știrea și cu voia socru-mieū, jupănului Dumitrașco Stolnic, și a cumnatu-mieū Pană Log., și încă mai vartos dumnealor ne-au fost la mijloc toc-mealnič, împreună cu dumnealui jupănul Constandin Vel Post.». În adevăr, «Dumitrașco biv Vel Stolnic, Filipescu», semnează în josul zapisului, împreună cu Postelnicul Cantacuzino, cu «Pană Logft. Filipescu», și cu Vornicul-cel-Mare Drago-mir, cu Banul Ghiorma, Vistierul Stroe Leurdeanu, Radu Logo-făt, Barbul biv Vel Ban, «Preda Vel Cluč. Brîncovenul», bunicul viitorului Constantin-Vodă Brîncoveanu, Ioan Catargi, Udriște Năsturel Vel Logofăt și Clucerul Ghinea. Actul e scris de Logofătul cantacuzinesc, autorul cronicii de familie a neamului, «Stoica Log. Șărbanovici» Ludescu⁶. S'ar crede că, la această dată, Pană să se fi căsătorit cu fica mai mare a Postelnicului, Marica, dar Cantacuzino n'avea încă pe atunci fete de măritat.

¹ Copie în Archiva d-lui G. Gr. Cantacuzino.

² *Socotelile Brașovului*, p. 96.

³ Se dă și data de la Hristos.

⁴ V., asupra lui, Ilie Nicolescu, în *Noua Revistă Romînd* pe 1901.

⁵ Cf. *Socotelile Sibiului*, p. 18 n. 1.

⁶ Bibl. Ac. Rom., 93/XLIII. Și la 9 Novembre 1643 găsim pe Dumitrașco Vel Stolnic în calitate de martur (Arch, Statului, *Brîncoveni*, XI, 6).

Încă de la 1643 Pană era însă căsătorit, fiind pe o fată a jupănesei Ancăi de la Văleni, care mai avea de gineri pe Radu Fărcășanu și pe Ghinea Brătășanu:

Adecă eu jupan Dumitrașco Filipescul Vel Stol., denpreună cu fiu-meu Pan[ă] Post., scris-am și mărturisim cu cesta alt nostru zapis, ca să fie de mare credință la mâna fraților noștri Radul Capt. ot Fărcaș, Ghinea Sluj ot Brăteșanii, cum să se știe că, dup[ă] moartea cuscră-mea, jupâneasei Ancăi ot Văleni, soacra dumnealor, avut-am pără și gălceavă pântru partea ei de moșăi; deț într'alt chip n'am avut cum făc[e], ca să avem pač[e] unii de către alții, ce am loatū noi cu voia noastră, a tuturor, boiari tocmealniū: jupan Radul Vel Log. i jupan Stroe Vel Vist. i jupan Costandin Vel Post., ca să ne împac[e] și să ne tocmească cum vor adevăra dumnealor că va fi mai cu dreptul. Într'aceaia dumnealor căutat-au cum au socotit că va fi mai cu dreptate să fim tocmit; deț au ales dumnealor den moșăil[e] cuscră-mea Ancăi, soacra dumnealor, partea den sat den Blădeșt[i] și den Năvrăpeasa, cătă să va aleage. să fie a fiu-meu Pan[ă] Post., și a nurori-mea Predeî, iar cu alte părî de moșăi și Țigani și alte ce să va afla, cum s'au tocmit ei, noi să nu avem nič o treabă, ci să fie pre sama lor, cum au lăsat și cuscră-mea pân au fostū vie. Pântru că nič la moartea ei n'au lăsat, nič au dat zeastre mai denainte; iar apoi, dup[ă] moartea dumneaei, Radul Căpt. i Ghinea Sluj. socotit-au ca să nu mai avem gălceavă între noi și să fim tot o casă: ales-au și au dat aceaste 2 părți de sat, ce scriū mai sus, fiu-meu lui Pan[ă] Post., și nurori-mea Predeî. Derept aceaia făcut-am și noi acest al nostru zapis la mâna Kadu[lui] Căpt. i Ghinea Sluj., cum de acum nainte să fim în pač[e] unii de către alții, noi și fičorii noștri în vac, cum ne-aau tocmit aceșt[i] boiari ce sânt mai sus zășū. Și la această tocmeal[ă] mulți fost-au și alți boiari mărturie, cariū scriū pre nume, și-ș vor pune peceșil[e] și iscălituril[e] mai jos. Și pântru mai adevărată credință ne-am pus și noi peceșil[e] și iscălituril[e], ca să-s crează. Și am scris eu Udrișt[e], fičorul Oprei ot Șarineaas[ă], în Țirgovișt[e], mșta Mai 3; vlt. 7151. — Două peceși neînțelese. Semnăturile ¹.

În 1649, prin actul, al căruî resumat urmează, Domnul hotărește procesul pe care-l deschisese, pentru a patra parte din Comarnic, luată de la Ilinca, un Hrizea Comisul, fiul Frusinei, sora cunoscutei Ilinca, și al lui Nedelco din Bucov.

Țirgoviște, 16 Novembre 7158. Matei-Vodă confirmă lui Dumitrașco Filipescu biv Vel Stolnic și fiului Pană Logofătul, «cu fiil lor», a patra

¹ Cartonul I al Doc. episcopului Ghenadie din Kîmnice, la Academia Romînă.

parte din Comarnic, a Ilincăii, căreia-i era «părintească, de la mama ei, jupâneasa Maria, fiica lui Staico Postelnicul din Bucov, mătușa Stolnicului Dumitrașco Filipescu». În 7144, ea o zălogește Filipeștilor, «cu știrea însă și a sorii-săi Frusina, și a ginere-său Nedelcu Comisul din Bucov». Se plătesc toți cei 200 de ughî. «Pentru că au avut și numiții boeri acolo în satul Comarnic a lor veche și dreaptă moșie, asemenea a patra parte, și cu rumîniî, și peste tot hotarul, și pe din două cu jupâneasa Ilinca... Acum, la anul 7158, după moartea (*sic*) jupănesii Ilinca, nepotul ei Hrizea Comisul, fiul lui Nedelcu Comisul și al jupănesii Frusina, au pornit jalbă pentru această parte de moșie din Comarnic, zicînd cum că lui i se cade mai mult ca să dea baniî, și că lui i se cuvine ca să o stăpînească... Am cercetat singur... și am chibzuit... că nu se cade, nici este după legea țerii a întoarce baniî înapoi după atita vreme, pentru că pe atunci tatăl său... era viu și mumă-sa... vie, și nu au vrut să dea nici un ban». Deci jumătate din Comarnic va fi a Filipeștilor. Boieri: Ghiorma Ban, Dragomir Vor., Radu Log., Stroe Vist., Dîicu Spăt., Drăgușin Păh., Radu Com., Constantin Post. Scrie Dumîtru Log.¹

Peste zece zile, Stoica Ludescu, în ființa lui Constantin Postelnicul, redactează apoi zăpisul prin care Ilinca mai dă jumătate din ce-i rămăsese la Comarnic, păstrînd ultima bucată din moșie pentru moștenire, către al doilea bărbat al ei, Antonie Postelnicul, sau pentru binefaceri:

26 Novembre 7158. «Jupâneasa Ilinca, fiica jupănesii Maria, nepoata lui Staico Post. din Bucov», dă zăpis Filipeștilor, arătînd împrumutul și cedarea. «Iar, cînd au fost mai apoi..., la anul 7158, iară nepotul mieu Hrizea Comisul s'au sculat cu pîră..., și au rămas... de lege... Dar, pentru că ei se temeau oare-cum și bănuiau pentru rămășița părții mele ce mai era nevîndută din Comarnic, ca nu cumva eu să fac vre o meșteșugire și să o vînd la alții, sau să o dăruiesc nepoților mieî, sau să între niscareva străini în această moșie, fiind dumnealor moșneni și dintr'un sînge cu mine, și mai fiind fost eu căutată și îngrijită de dumnealor la toate neajunsurile mele... Să aibă dumnealor a ținea din a patra parte a mea... pe jumătate..., și cu cealaltă jumătate din moșie asemenea... Iar cealaltă jumătate să am a o ținea eu pentru hrana mea, pre cît voiî avea viață, și, la moartea mea, de voiî voi să o închin pentru sufletul mieu, sau să o las soțului mieu Antone Postelnicul, să fiu volnică. Iar, de voiî voi ca să o vînd, să aibă să o cumpere tot dumnealor..., nici nepoților mieî, nici ne-

¹ Copie în Archiva d-lui G. Gr. Cantacuzino.

poatelor... Marturi... dumnealor Constantin Mare-Postelnic și Iordachi Vornic. Scrie Staico Log. din Tîrgoviște ¹.

Încă în 1652 «Dumitru Stolnic Filipescu» iscălește supt o hotărîre domnească privitoare la niște lipsuri în Vistierie ². El muri peste puțină vreme.

Trebuie să adăugim că pe atunci trăia un Vlad Portarul Filipescu, și că verii ai acestuia erau fiii lui Mihăilă din Bălțați: Lazăr, Stroe, Neagoe și Oprea, boierinași de țară, ce au trăit fără sgomot, lăsînd moșia unor rude cu o viață ceva mai răsunătoare ³. Vlad trăia în 1638, și-și avea sălașul la Măgureni din Prahova. Murind, el nu lasă alți urmași decît o fată, Iliana, care se mărită cu un anume Libăr sau Labăr, și avu cu dînsul un fiu: Toader Libăr.

«Unchiu» numește pe bătrînul Vlad un alt Vlad Filipescu, ce se întîmpină la 1712, și numește «vară» pe fata Portarului omonim. Acest «Vlad Logofătul ot Filipești» era fiul unui Cătăniță, tot Portar ⁴. El lasă un fiu, Constantin, ce era Logofăt de taină în 1715 ⁵. De aici se mai vede că mai fusese un Vlad, și fratele său Radu, și că amîndoi aceștia erau fiii lui «Drăghici cel bătrîn», frate al lui Vlad Portarul și verii ai lui Vlad Logofătul.

În ce legătură anume se află aceștia alți Filipești, din Măgureni, cari vegetară în obscuritate, cu cei cunoscuți și însemnați, nu se poate hotărî. Constantin Căpitanul vorbește la 1688 ⁶ de un «unchiu Vlad» și de un văr, Pană, dar se pare că nu e Logofătul din vremea lui Brîncoveanu.

Fiul lui Dumitrașco, întăiul Pană, ajunge întăiul Mare-Stolnic, și merge la Țarigrad pentru Domnia lui Constantin-Vodă, în 1654. Mare-Păharnic, tot în 1654, apoi, cu întrerupere, Mare-Spătar în

¹ *Ibid.*

² *Magazinul istoric*, I, p. 129.

³ *Documentele Cantacuzinilor*, p. 155, n° LXVIII.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.* pp. 175-6, V. n° LXXV.

⁶ Vezî mai departe, p. XIX.

1655¹, anul măcelului boierilor, sosirii pedepsitorului «Craiū» unguresc și nimicirii Seimenilor, — în timpul de luptă, la Șoplea, el se găsea în fruntea oștilor domnești, peste care rămase și după biruință².

Tot în acest an 1655, Pană cumpără de la un Căpitan din Gherghița muntele Floreiul, care rămase mult timp în stăpânirea urmașilor lui.

Un zapis al lui Dumitrașcu Căpitanul, care era la Gherghița, din anul 7164, Sept. 10, prin care vinde lui Pană, Mare-Spătar, un munte anume Floreiul . . . , cu mărturie: Gheorghe Băleanu Mare-Vornic, Stroe Mare-Logofăt, Radu Mare-Comis, Bunea biv Vel Vistier, Radu Mare-Stolnic, Pirvu Mare-Vistier, Ștefan Fărcășanu Mare-Vistier, Stanciu Jitrea martur (!), Danciu Părăianu Mare-Postelnic, Neagoe Căplescu Căpitanul, Vlad Logofăt³.

În Decembrie 1657, Domnul scutește pe sătenii din Drago-slavele de rumînie față de mai mulți boieri, între cari cum-nații Pană Spătarul și Banul Chirca:

Constantin Șerban dă «satului Dragoslavel[e] de la scal[a] ot Muș-cel, unde iaste chiaia, și tuturor săteanilor, de la mare pînă la mic»: li se dă tot satul. E în hotar cu Stoenestii și «Vrăhul lui Leaotă. . . , de se hot[ă]rașt[e] cu hotarul Țării Ungurești și cu Rucăreanii». Un munte-l cumpărase de la sătenii din Albești. «Și să fie în pač[e] și slob[o]z[ă] Dragoslăveanii de rum[ă]nie, ei și feč[o]rii lor, de cătră jupân Pano Filipescul Vel Spăt. i Chirca Banul, și de cătră feč[i]orii lu Negoia Log., anum[e] Ventil[ă] Log. i Dumitrașco, și de cătră feč[i]orii lu Drăghič Sluj.: Papa Čauș, Ventilă Post., Miha Spăt. și alalți frați, nepoții lu Ventil[ă] Vornic, și de cătră Drăgoiū Căpt., ginerel[e] lui Teod[o]sie Ban[u]l». Fusesse proces la Matei-Vodă între săteni și părinții boierilor. Ei aduc 12 «megiaș» de jură; erau să aducă ceilalți *preste leage* 24, dar «răposatul Matei-Vod[ă] au întrat la mijloc singur, decăt să mai poarte părinții cestor boiari leg[e] și gălčavă, mai bine să fie o tocmeală și o răscumpărătoare cu bani; pentru că și Dragoslăveanii, fiind un sat de marginea țării, la hotar, și poart[ă] atâtea greutăți și slujbe împărăteșt[i], și crăeșt[i], și domneșt[i], cu solii, cu ol[ă]cării, și

¹ Și chiar la 17 Decembrie 7163, = 1654. Bibl. Ac. Rom., 18/XLIV.

² Cf. *Studii și doc.*, IV, p. CCXLVIII și n° 1; p. 268; V, p. 121, n° 19; p. 184, n° 34.

³ Resumat în Archiva d-lui G. Gr. Cantacuzino.

cu toate treabel[e] ce iaste porunca Domnii și a țărâi». Boierii capătă 3.000 de galbeni în Divan. După șeșprezece ani, «dup[ă] moartea acelor boiari, coc[o]niilor lor, ce scriu mai sus», oferă a aduce cei 24, dar văd blestemul. Totuși li se mai dau 300 de galbeni. Gheorghe Băleanul Vel Vornic, Stroe Leurdeanul Vel Logofăt, Prăvul Vistier, Radul Stolnicul, Radul Com., Radul Păh., Neagoe Post. Scrie Dumitru Log. Bol-diciu. Tîrgoviște, 22 Decembre 7166 ¹.

Pe același timp, Pană va fi făcut cu cumnatul său Drăghici Cantacuzino cumpărătura de moșie în Zorești din județul Buzăului, de la Grăjdana, văduva lui Buzinca, precum și cea din Cornățeni și Rădulești ².

Cînd Turcii porniră să sfărîme Domnia necumpănitului Constantin Basarab, căruia Pană, ce era acum soțul Maricăi Cantacuzino, îi era totuși nepot după nevasta-î, — el n'avu îndrăzneala ce trebuia pentru a da o luptă. Grecul ex-turc, ce veni în loc, Mihaî-Vodă contrafăcutul, saū Mihnea al III-lea, cum i se zice de obicei, nu-î dădu nici o dregătorie, și făcu numaî de formă Mare-Logofăt pe socrul lui Pană Cantacuzino ³. Domnul bănuî uneltiri din partea acestor două rude ale predecesorului său, și căută să-î prindă la moșie, unde-și căuta de recoltă, în August 1655. Amîndoi putură fugi în Ardeal, și acolo-l găsim pe Filipescu în April 1659 încă, lup-tînd pentru cauza lui Constantin-Vodă ⁴.

Pană se întoarce, de sigur, supt Ghiculești, cari-l făcură Vistier întîiu ⁵, apoi Logofăt. Data morții lui n'o cunoaștem nici pe aproape măcar ⁶.

O fată a lui, Maria, a luat pe Barbu Mănescu Banul ⁷. Iar

¹ Pergament, Bibl. Ac. Rom., 44/XLIV.

² Documentele Cantacuzinilor, pp. 28-9; pp. 63-4, n° XXVI.

³ Cf. Studii și doc., V, pp. 185-6 și Despre Cantacuzini.

⁴ Studii și doc., IV, p. 57, n° LIII.

⁵ La 13 Mart 1660: «Pană Filipescu Vel Vistier». Tot așa la 16 August următor; Bibl. Ac. Rom., doc. 54/XLIV și 58/XLIV.

⁶ Studii și doc., V, p. 122.

⁷ Iorga, *Cronica muntene*, p. 41. Cf. hrisovul lui Constantin Brîncoveanu pentru Hurez (copie în mssle. Academiei): «De la Barbul Banul Mănescu... au cumpărat jupăneasa Stana..., de la jupăneasa Maria Băneasa, care o au ținut Barbul Banul Mănescu, și de la cocoanele ei, Stanca și Marica, featele Banului Barbul Mănescu» (satul «Baia de her»).

fiu a avut doi: pe Constantin Căpitanul și pe Matei Stolnicul, care era frate mai mare. Iată ce se poate spune nouă cu privire la ei.

Amândoi fiii apar lângă mama lor, Marica, în 1666, când ea face cumpărături la Păpeni, în Ialomița:

10 Maiu 7174. «Nepoți Papei din Păpeni, împreună, anume Colțea i Papa i Simon», vînd «jupănesii Maricăi biv Spătăreas[ă] și coconilor, anume Mateii Spătar și lui Costandin», 100 de stinjenți la Păpeni, cu 15 ughî. Scrie «dasc. Oancea».

30 Septembrie 7175. «Radul snă Radu Logf. Dudescu» vinde «dum[nea]iei jupănesii Maricăi a răposai[u]lui Pană Spătar Filipescul și coconilor dumneaei, Matei și Costandin», 300 de stinjenți la Păpeni, în Ialomița. Marturi: Barbul Fărcășanu, Mihael Cantacuzinò, Matei Cantacuzinò, Stoica Dedul Logf¹.

Cariera boierească a lui Constantin începe — știm și de aiurea — încă supt predecesorii lui Șerban Cantacuzino: la 13 Ianuar 1680, el era numai vtori Postelnic, și iscălia ca martur supt un document, cu frumoasa lui scrisoare ceteată și îngrijită². Fratele său nu se afla pe acest timp în țară: plecat, împreună cu unul din unchiu săi, Iordachi Cantacuzino, la 1675, când Duca-Vodă hotărî închiderea și nimicirea partidei cantacuzinești, el se însură acolo cu Safta, fata lui Chiriac Sturdza. Din această căsătorie, el avu trei fete: una, Maria, luă pe Iordachi Caramanliul, rudă cu Postelnicul lui Brîncoveanu; alte două, Voichița sașă Anița³, pe Radu Clucerul, pe Tudor Știrbei al lui Cernica și pe Pantazi Medelnicerul; iar a patra, Păuna, fu măritată de Nicolae Mavrocordat cu Ioniță, fiul vestitului Iordachi Ruset⁴. La 1693, el se afla încă în Moldova, dar în 1697 scria Brașovenilor din București⁵.

¹ Condica mănăstirii Slobozia lui Ienachi, la Arch. Statului (mi-a fost semnalată de d. Tuducescu), fol. 245-5 V^o.

² *Studii și doc.*, V, p. 188. Cf. *Cronicle muntenz*, p. 40 și urm.

³ Ieău numele din genealogia comunicată de d. Tuducescu, care întrebuintează și un document din 1733, în posesiunea d-nei Wartha, din București.

⁴ Cf. Radu Popescu, în *Magazin*, IV, p. 129; *Studii și doc.*, V, pp. 108-9, n° 138; *Ist. lit. rom.*, II, p. 620 n. 1; Neculce, p. 226.

⁵ Sturdza, în *An. Ac. Rom.*, VIII; Bibl. Ac. Rom., doc. XXI/214.

Pornit din țară ca fost al doilea Postelnic, el se înalță apoi la Agie ¹, și până la Stolnicia cea Mare, în care se afla și la 8 Iunie 1694 ².

La 15 Maiu 1687, încă tot supt Șerban-Vodă, Constantin Filipescu era acum Căpitan ³, și el se iscălia încă din 1685-6 fost Mare-Căpitan :

26 Februar 7193. «Vasilie Post. [fiul lui Vasilie Stol.] Cămpineanul» dă «dumnealui Matei biv Vel Agă și fratelui dum[nea]lui, Costandin biv Vel Căp[itan], Filipești», 150 st. la Păpeni, *trebuindu-î bani pentru păsul său*. Scrie «Pascu Logft.». Marturi: «Dumitrașco sin Colțu Clucer» ⁴.

7 Ianuar 7194. Sima și frații lui, Pavel, Moș și Radul, din Frățilești dau lui «jupân Costandin Filipescu Căpitanul», 50. de stinjenî la Bădeni, în Ialomița, cu 33 de bani fiecare. Scrie «eu Radul diacu ot Tâmburești».

26 Mart 7194. «Jupăneasa Nastea a jupânului Lucă ot varoș Floco», cu fiu, Caraman și Moisi, vind aceluiași, la Bădeni și Frățilești, 60 st. Sima ot Frățilești martur.

12 Octombre 7196. «Stoica fecorul lui Dan Pungoiu», cu fiu, din Bădeni-Frățilești, vind aceluiași 40 st. în Bădeni. Marturi: «Radu Spăt. Doicescu», Papa ot Berlești ⁵.

Se însurase cu fiica lui Radu Comisul Mihalcea sau Mihălcescu, dintre Cîndești: acesta era un boier de însemnătate, care călătorise în Ardeal ca Trimis domnesc, la 1638 ⁶ și făcuse parte din Divan alături cu Dumitrașco Stolnicul încă, rămîind Comis de la 1642 cel puțin până la 1654, în cursul Domniei lui Matei-Vodă și a nepotului său ⁷. Radu Mihalcea,

¹ La Arch. Statului, *Bradu*, XX, 14, se află actul prin care se face o vânzare la Plășcoi, de față cu «Matei Filipescu biv Vel Agă», în Buzău, «la Scaunul domnesc, în mijlocul târgului în Buzău» (scrie și un «diiacon ot episcopie ot Buzău»).

² Bibl. Ac. Rom., cartioanele Ghenadie al Rîmnicului.

³ Cf. *Cronicle muntene*, p. 41.

⁴ Arch. Statului Slobozia lui Ienachi, fol. 246 V^o-7.

⁵ *Ibid.*, pp. 270-70 V^o.

⁶ *Soc. Brașovului*, p. 85.

⁷ V. documentele din 27 Maiu 7150, în Colecția d-lui Gr. P. Olănescu și *Studii și doc.*, V, p. 184, n° 34. În pachetul XXIX al mănăstirii Bradu, la Arch. Statului, se păstrează o sumă de acte de proprietăți ale acestui Radu Vel Comis, «fiul lui Mihalcea Vor. de la Pătărlăgi».

omorît de Mihnea al III-lea împreună cu frații săi¹, lăsase, murind, mai multe «cocoane mici», a căror avere se risipi. Cînd una din ele, Rada, ajunsese ceva mai mare, ea deveni soția Căpitanului nostru.

O întîmplare cu totul rară ni-a păstrat de pe timpul pețirii lui Constantin un act scris întreg de mîna lui, pentru viitoarea soacră Arghira Mihălceasa, o Greacă, după cît se pare, căreia îi ajută cu meșterul său condei, izvoditor de mărunte și elegante slove, a pomeni la o mănăstire vecină pe o altă fată, ce-i murise, Neacșa. Supt acest zapis, care e de toată frumuseța, întipărit de o distincție deosebită, în artistică-i caligrafie de cărturar, jupăneasa Arghira aruncă stîngaciū literale grecești ale numelui ei, Rada, jupanița, care vrăjise pe logofătul-căpitan, încearcă o iscălitură fină, dar nedibace, din vina condeiului său a lui «Costandin Căpitanul Filipescul Magureanul», care mlădie mai jos liniile meșteșugitei lui iscălituri:

Adec[ă] eu jupăneasa Arghira a răposatului Radului Vornecului Mihălcescul dat-am scrisoarea mea la mîna părintelui Daniil igumenul de la mănăstirea noastră Bradul, cum să-s știe, că la petrecania fie-mea Neacșăi lăsat-au cu sufletul ei să-s dea mănăstirii o moșăe și Țiganul pentru sufletul ei, ca să pomenească. Decî eu am socotit să am ales den moșăi[e] ei, ce i-au fost partea ei, de am dat o moșăe ce să chîmă Gugăștii, care au fost cumpărat[ă] de soțul mieu Radul Vornecul Mihălcescul, și i-am dat tot[ă] moșăia, precum scriu zapisel[e] de cumpărătoarea, însă stănjăni 1175; și i-am dat și zapisil[e] aceal[e] de cumpărătoarea la mîna părintelui Daniil igumenul, ca să fie călugărilor căi vor fi lăcuiitori într'astă sfîntă mănăstir[e], de hrană, să fie-mea Neacșăi de poman[ă]; și i-am dat Țiganul, anume pe Necula Țiganul ot Pătărlagii și cu Țiganca lui Chirana și cun (*sic*) un fișoral lui, Radul, și cu o fată a lui, anume Nedelea, ca să fie iar sfîntei mănăstiri de slujbă, și fie-mea Neacșăi de poman[ă], pentru că așa au lăsat la moartea ei, să-s dea, și am dat și un toc de tîpsii de cositori, ca să fie de treaba mănăstirii. Iar și părinții car[i] s'ar afla lăcuiitori la'astă sfîntă mănăstir[e], să poarte grij[ă] să o pomenească în tot ceasul, să facie de la cap să nu-l lipsască, — că pentru aceia li s'au dat moșăe forte bun[ă] de hrană. Decî pentru credința am pus mai jos pecetea, ca să-s crează; și s'au pus numel[e] mai jos și Rada, fie-mea, sora răposatei Neacșăi; și alții

¹ Cronicile țerii. Era Vornic la moarte, în 1659.

car[i] s'au întâmplat aici, au pusu-ș iscălituril[e] pentru mărturie. Să am scris eu, Costandin Filipescu, cu zisa dumneaei. Pis Sept. 15 d., l^t 7192.

'Αρχίρα. † Rada soru-sa.

Costandin Căpt.

Filipescu Măg.

Az Neguiță mart. ¹.

După puțină vreme se făcu căsătoria, și Constantin izbuti, în Maiu 1687, să-și hotărească și moșia de zestre, Tâmbureștii :

[Șerban-Vodă ; titlu pompos slavon] cinstitului boiariului Domniei Meale Costandinu Căpitanul Filipescul și filorū lui, căfi D[u]m-n[e]zeu îi va dăruī, ca să-i fie lui moșia ce să chiiamă Tâmbureștii ot sud lal[o]miță, de preste totu hotarulū, cu câmpulū și cu balta și cu totu venitulū, de în hotaru până în hotaru. Pentru că această moșie iaste a boiariului Domniei Meale ce scrie mai susu, de zeastre de la răposatulū Radul Comisul Mihălcescul, carea o au și hotărātu încă de în zilele răposatulū Matei-Vodă pre den susū cu moșia mănăstiriī Dealului, ce să chiamă Brănceaniī și Jegăliia, și pre deîn jos cu Dudeștii, precum scrie și hrisovulū Domniei Mial[e]. Iară, petrecându-se Radul Comisulū Mihălcesculū, fostu-i-au rămas cocoane mici, și n'au avut cine căuta de această moșie, ce au rămasū părăsiti, și au stricatu unii ș'alți pietrile și seamnile hotarulū, pre den susū, de cătră moșia mănăstiriī Dealului, ș'au fostū întratu și ispravnicii cari au fostu al mănăstiriī, de au fostū luindū dijma și venitulū ei, până în vreme ce au luat boiariul Domnii Meale Costandinu Căpitanulū Filipescul pre jupăneasa Rada, fata răposatulū Radulū Com. Mihălcesculū. Decī, vă-zându-o el această moșie împresurati, și stricate pietrile și seamnele hotarulū, n'au pututu îngădui, nici au suferit acesta; ce au venitu nainte Domniei Meale cu părintele egumen Ghenadie de la mănăstirea Dealulū, de au luat denuaintea Domnii Meale și a boiariilor Domniei Meale hotarnici 12 boiari pre răvașe domnești, fiindū ispravnicū sluga Domniei Meale Bratulu v^t Portar, și au mersū cu toți la acea moșie, și, întâiū, au cititu răvașele domn[e]ști și hrisovulū răposatulū Matei-Vodă, ca să vază pre unde-i direptează și-i mână seamnele acelu hotaru al Tâmbureștilor, care mearge pre lângă hotarulū mănăstiriī; ș'au cititū și hrisoavele mănăstiriī: hrisovulū Radulū-Vodă și alū lui Alexandru-Vodă snă Radulū-Vodă, ca să știe pre unde mergū seamnele și hotarulū moșiei mănăstiriī, să nu se zmintească ei de undeva. Și, așa, au mersū acei boiari la hotarulū Tâmbureștilorū, de au luatū întâiū de lângă baltă, de în piatra acea mare carea iaste lângă hotarulū

¹ Arch. Statului, *Bradu*, XX, 21.

moșiei mănăstirii Dealului, și au mersu totu de în piatră în piatră, până tocma în piatra cea cu ochiū în mijlocū, la Odaia lui Palazū; iară de acolò nainte, pre în mijloculū câmpuluī, până în capul moșiei Tămbureștilorū, unde să lovescū în capete cu moșia Berileștilorū și a Pisculeștilorū, care moșli vinu de spre Ial[o]mișă, — n'au mai pututū găsi aici boiari nici o piatră, sau măcarū alte seamne, ce au totu mersū dreptū, om de om, asupra moșiei Berileștilorū și a Pisculeștilorū, până în capulū moșiei Tămbureștii, cum scrie hrisovulū răposatuluī Mateiū-Vodă. Și, vrândū acei boiari hotarnici ca să pue pietrile pre acolò, iar egumenul Ghenadie de la mănăstirea Dealulū, văzândū că nu se mai află pietri de în piatra cea cu ochiū spre Ial[o]mișă, până unde să tălnește Tămbureștii în capete cu Berileștii și Pisculeștii; zicea că nu merge hotarulū pre-acolò, vrândū să mai împresoare de în moșia boiariuluī Domniei Meale ce scrie mai susū.

Într'aceia, văzândū acești 12 boiari hotarnici pricea și netocmirea acăsta, au scrisū D[o]mniei Meale carte, cu sluga D[o]mniei Meale Bratulū vt. Post., într'acesta chipū, pentru că ei, după cum au aflatū cu sufletele lorū și după cum scrie hrisovulū răposatuluī Mateiū-Vodă seamnele și hotarale Tămbureștilorū, au urmat, iară numai, neaflându-se aceale 2 seamne, Valea Găvoii și Valea Cuptorii, fiind price pentr'acealea, n'au îndrăznitū ei a pune pietri și hotarū. Și au venitū de față și Costandin Căpt. Filipesculū cu părintele egumenulū Ghenadie, naintea Domniei Meale, și amū pus D[o]mnia Mea de au cetitu hrisovulū răposatuluī Mateiū-Vodă, totu bine și pre amăruntū, spuindū seamnele hotaruluī Tămbureștilor totū anume, în lungul moșiei, căria îi scrie că-i merge în lungū de să lovește în capete cu Berileștii și Pisculeștii, și hrisoavele mănăstirii: întâiū hrisovulū Radului-Vodă și hrisovul lui Alexandru-Vodă snă Radulū-Vodă; întru care scria toate seamnele ceale neștiute, fiindū scrise în hrisoave; și se-au dreptatu și hotarulū mănăstirii și al boiariuluī D[o]mniei Meale, de nu lipsește moșie nici unuia, nici altuia. Și așa bine am adevăratū D[o]mnia Mea, împreună cu tot Divanulū Domniei Meale, cum au umblat bine și cu dreptate acei 12 boiari hotarnici totū pre seamnele și hotarale ceale bătrâne, după cum le-au scrisu și hrisovulū lu Mateiū-Vodă răposatuluī, iară n'au întratu nimicū în seamnele și hotarulū mănăstirii, ce numai au fostu umblându părintele egumenulū Ghenadie pre poveștile a unorū oameni fără de lucru, carei au fostu și ispravnicī moșiei Dealuluī, ș'au fostu mănăcândū și venitulū aceștii moșii a boiariuluī D[o]mniei Meale Costandinu Căpt. Filipescul. Într'aceia Domnia Mea amū trimisū pre sluga Domniei Meale Bratulū vt. Port. la acei 12 boiari, de i-au strânsū a do-ara, și au mersū atunce de iznoavă acolò la acea moșie Tămbureștii, fiindū acolò de față și părintele egumenulū Ghenadie, și Drăghiču Log., ispravnicul boiariuluī D[o]mniei Meale ce să numeiește mai susu; și așa se-au dusū la piatra cea cu ochiū, puindū de acolò pietri pre unde au fostū mai nainte și acumū lipsescū; precum au adevărat cu

sufletele lor, au pusă totu pren petrele ceale de'ntăiū, pără în capulū moșiei Tămbureștilor, unde să întâlneșcū în capete cu moșia Berileștilor și a Pisculeștilor; au pusū 7 pietri totu înfierate în fierul boiarului Domniei Meale, și așa au hotărât, și au înpietrit acești 12 boiari hotarnici această moșie Tămbureștii; și i-au făcut boiarului Domniei Meale, lui Costandiu Căpt. Filipescul și carte de alesū și de hotărnicie, precumū au aflatū cu dreptate cu sufletele lor, și după cum au scris și hrisovulū răposatului Mateiū-Vodă, — precum am văzut Domnia Mea și cartea de hotărnicie. Dreptu aceaia și Domnia Mea încă am făcut acestu hrisovū al Domniei Meale boiarului D[o]mniei Meale lui Costandiu Căpt. Filipescul, să-i fie de întărire ca să o stăpânească și să o moștenească această moșie Tămbureștii cu totu hotarul, cu câmpulū și cu balta și cu tot venitulū, de în hotaru până în hotarū, cu bună pace, elū și fecorilū lui, nepoșii, strenepoșii și totu neamulū lui, în veacū. Ini ot cogojo nepocolea bih povelenuiū gsdmi. Seje isvedeatele postavih gspdtvimi Kadulū Năsturel Velichi Ban, — Vel Vornic, Costandiu Brâncoveanu Vel Log., Iordachie Cantacuzinū Vel Spăt., Cârstea Vel Vist., Alexandru Vel Cluș., Barbul Urdăreanu Velichii Păharnic, Cârstea Vel Postalnic, Diculu Velicai Stolnicu, Șerbanu Velichii Comisū. Pis Bunea vt. Log. I ispisah az Kadulū Șut., snă Gherghie Șufariul ot grada Târgoviș[c]; mșta Maiū dui 15, tecenie leatom ot sâzdania mira 7195.

Io Șerban Voevod.

Costandiu Brâncoveanu v¹ Logt. proș. — Monogramă; pecete rupt¹.

În 1688, cu două luni înainte de moartea lui Șerban-Vodă, unchiul de care era să scrie cu atita ură Constantin Căpitanul, dăruiește vărului său Pană, fiul lui Vlad, ocina ce avea în Cepturile, din județul Secuienilor :

Datoriū iaste fiește cine a căuta și a ajutora pre cei neputincioși, că atunce să va chieama plinitor poruncilor dumnezeești. Cu cât mai mult să cuvine a căuta și a ajutora fiecine pre ai neamului său. Dreptu aceaia și eu, dentru inima mea socotindu a căuta și a ajutora pre vărul mieu Paană, după dereapti slujba lui ce ne slujaște și să află pre lângă noi pururea, dăruitu-l-am și eu cu o parte de moșie ot Cepturile ot sud Saac; care moșie iaste și mie de cumpărătoare de la unchiul nostru Vladu, însă a treia parte de moșie dentr'acest hotar, — după cum scrie zapisul unchiu-nostru, și o am dăruit această moșie ca să-i fie de hrană și de ajutoriul casii lui, și noao de pomenire. Derept aceaia am dat acest zapis al mieu la mână lui ca să-i fie moșie ohabnică în veaci, lui și fecorilor cari îi va da Dumnezeu. Și pentru mai adevărată credință mi-am pus peceatea și iscălitura, ca-s să să crează; fiindu mărturiū și mulți

¹ Bibl. Ac. Rom. Fototipia anexată la acest volum.

boiari, cariî vor iscăli mai jos. Și am scris eu Costandin snă Mihaî Log. Conțescul, cu învățatura dumnealui Costandin Căp. Filipescul, în București; Avgust 11 dni, 1^r 7196. Costandin Căpt. Filipescul [pecetea cu K. Φ.]. Iordache Cantacuzinò Vel Spăt. mărturie. Cárstea Vel Vistiar märt[u]rie. Barbul Urd[ă]reanul Vel Păh. märt. Dumitrașco Vel Pit. märt. Poenariul. Costandin Băl[ă]ceanul Vel Ag[ă] märt. Șărban Vel Comis mărturie. Bunea vt Logt. mărturie. Gligorie Băleanul märt[u]rie. Șerban Cantacuzino mărturie. Mihaî vt. Post. Cor[beanul] märt. Costandin Vistiar mărturie. Șărban Logft. mărturie. Barbul Brăt. văt. za aproz mărturie. Radul Logft. Peu [Popescu] mărturie. Ghinea Logft. mărturie. Gheorghie P[o]s[telnic], mărturie ¹.

În 1691, el și soția lui, Rada, înnalță în satul Mătești din Buzău, veche stăpînire a Cîndeștilor, în fața caselor lui astăzi în ruină, o biserică, pe care se cetește încă această inscripție, împodobită, sus, cu stema ctitorului: vulturul și doi lei, avînd de-asupra coroana cu crucea și pe laturî literele K. M. Φ. K. [Constantin Mărgineanu Filipescul]:

Acastă sfîntă și d[um]nezeiască biserică cu ajutoriul Tatălui și al Fiului și al Sf[ăn]tului Duh, sf[ăn]ta Troiță nedespărțită, unul D[um]nezeu, și cu ajutorul d[um]n[e]zăeștilor și în chipu cu Apostoliî, sf[i]nții marii împărați: Costandin i Elena, a căroră iaste hramul, den temelie și până în sfârșit făcutu-s'au cu cheltuiala a cinstiților și de D[um]n[e]zeu iubitori creștinî și de neam bun și ales: dumnealui jupân Costandin biv Vel Căp. Mărgineanu Filipescul, fiul lui Pană Spătr. M[ărgineanu] F[ilipescu], și a jupăneasi dumnealui Radei, fica Radului Com. Mihălcescul, în zil[e] slăvitului D. Io Costandin Basarab V[oe]v[od], întru veacînica pomenire; leat 7200, Sept. 25. [V. Iorgulescu, în *Literatură și artă romînă* pe 1900; și facsimilele anexat].

Cronicarul e zugrăvit în lăuntru lîngă Rada și avînd cu dînșii și pe fiul cel mare, numit Șerban ², poate cu un gînd la Domnul supt care Constantin fusese neconținut în favoare.

Tot în 1691 Constantin face un număr de cumpărături la Păpeni, unde, încă de pe timpul de epitropie al mamei lor, își aveau moșie amîndoi frații:

¹ Arch. Statului, *Cotroceni*, XXXVII, 58.

² El e acel Șerban, care, la 4 Maiu 7201 (1693), era un tînăr în stare să-și puie o frumoasă iscălitură grecească pe un zapis: anume zapisul prin care «Vasile Abagiul» face o vînzare, în ființa și a lui «az Avraam sin popa Frățil[ă] ot Mătești» (Arch. Statului, *Bradul*, XXI, 2). Asupra actelor de la *Brad* mi-a fost atras atenția prin notele d-lui Tuducescu.

- 11 Maiu 7199. Popa Radu vinde «Căpitanulu' Costandin Filipescu»
12 st. la Păpeni.
28 Septembrie 7200. «Colșea ot Păpeni» vinde aceluiași 10 st. acolo.
Semnează și «Pătru părc. ot Tămburești».
5 Decembrie 7201. Domnul la 12 boieri pentru a hotărî lui «Matei
Stolnic i brat ego Costandin Căpt. Filipești», moșia Păpeni¹.

În anul următor, la 2 Decembrie 1692, el face o altă danie, către mănăstirea Ivirulu', închinându-i moșia sa Rătunda din Ilfov, după ce înapoiește egumenulu' de la Radu-Vodă banii cu cari i-o vînduse. La această dată Constantin era fost Căpitan și-și căuta numai de afacerile sale la moșii:

Costandin Căpitanul Filipescul dat-am scrisoarea mea sf[în]tîi și dumnezeetîi mănăstirî Iverul de la Sf[în]tul Munte, ce-s chiamă Sf. Gora, unde iaste hramul —, cum să-s știe că, cumpărând o moșie, ce-s chiaamă Rătunda, care iaste pă apa ce-î zice Colceacul ot sud Elh., drept t' —, de c' părintele Parthenie de la Sf[în]ta Troiță, ce-s chiaamă mănăstirea Radulu'-Vod[ă], de aici den București, care iaste închinată acolo, la sf[în]ta mănăstire ce scrie mai sus, m'au pohtit ca-s o vînzu Sf[i]nții Sale ačastă moșie drept acel preț ce iaste mai sus zis, și mi-au dat toț banii. Apoi eu m'am socotit și am dat Sf[i]nții Sal[e] iar banii înapoi pă deplin, și am dăruit ačastă moșie sf[în]tei și dumnezeetîi măn[ă]stirî, ce iaste mai sus zis[ă], a Ivirulu', ca-s fie măn[ă]stirî de 'nterire și de adaogire, și părinților călug[ă]rî de hrană, și noao veacnică pomenire. Iar, de s'ar ispiti, au părinții de acol[o] de la măn[ă]stire, au acești de aici de la Radul-Vod[ă], a o vinde, au a o face schimbu cu altă moșie, să nu fie volnici, pentru ca-s nu-s piaarză pomenirea noastră. Iar, de ar făc[e] vre o dat[ă] făr de știre, să avem voe a ne lua noi moșia înapoi; ci s[ă] aibă a o ținea și a o stăpăni măn[ă]stirea în veac. Și pentru credința am întărit zapisul cu peceata și cu iscălitura mea. Și mărturie boiari carei vor iscăli mai jos. Și am scris eu Stančul Log., cu învăț[ă]tura dumnealui, în București. M[ă]ța Dechem. 2 dn., v[ă] 7201. Pecete cu K. Φ.

Costandin biv V¹ Căpt. Filipescul.

Ion Golescul Vl. Ag[ă] mărturie.

Radul V¹ Cluș. za Arie mărturie².

Cumpărăturile la Păpeni urmează și în 1695:

13 Mart 7203. Petco Frăgărescul și fiul, Tatul, vind lui Constantin Căpitanul Filipescul 20 st. în Păpeni.

¹ Arch. Statulu', Slobozia lui Ienachi, fol. 247-8.

² Arch. Statulu', Radu-Vodă, XLII, 70.

23 Mart 7203. Mușat și alții vînd aceluiași 16 st. acolo.

23 Mart 7203. Colțea și alții vînd aceluiași 25 st. acolo ¹.

17 Mai 7203. Belciu, cu fiul Radu, din Frățilești Ialomiței, vinde lui «Costandin Căpt. Filipescu» 34 de stînjeni la Bădeni. Scrie «Barbul logf., snă Petco părcălab ot Bădeni».

20 Iunie 7203. Același vinde aceluiași încă 26 de st., tot acolo ².

În Octombrie 1696 Constantin Capitanul murise: am găsit de curînd o parte din testamentul său, aceia care privește pe fiul Șerban, și actul are data de 7 August 1696 ³. În ceastă diată a sa, el își împarte moșiile, în Săcăria, Măgureni, Brebul și celelalte, între fiul mai mare, Șerban, și ceilalți doi: Grigorașco și Radu ⁴.

În 1698, Șerban era al doilea Spătar, iar frații lui nu se învrednicise încă de boierii, cum se vedea din actul domnesc al cărui resumat urmează:

«Mistiei bjeicu Io Costandin Basarabă Voevod i gspdră văsae zemle ugrrovlahiescoe davat gsdmi sie povealenie gvsdmi lui Ion și fraților lui Staico i Dragomir, fețorii Radului și lui Neagoe, cu fraților lui Dragomir i Stănilav i Stan, fețorii lui Ion, nepoții lui Stan Bleaghizu de la Breaza, ca să fie în pace și slobozî de rumănie, ei și cu toți fețorii lor, căț D[um]nezeu le va da, însă capetile lor, fără de moșie, de cătră featele boiarenului Domnii Meale Matei biv V^l Stol. și de cătră Șarban v^l Spăt. și de cătră frații lui Gligorașco i Radul, fețorii boiarenului Domnii Meal[e] Costandin biv V^l Căpt., Filipeștii, strenepoții lui Dumitrașco biv V^l Stol. și a jupăneasii lui, Voica.» Ei fusese rumîni «de baștină den Breaza lui Dumitrașco Stol., moșul boiarenilor Domnii Meale Matei Stol. i Costandin Căpt. Filipeștii». Dumitrașco și Voica iartă pe Stan supt Matei-Vodă, dar, «până vor fi ei vii, el încă tot să le slujască cu dreptate, la ce vor fi trebile, și la bine și la rău; iară după moartea lor, el să fie în pace de rumănie de cătră el și de cătră fiul lor Pană Post. și de cătră tot neamul lui. Și, când i-ar fi voia să iasă den sat den Breaza, să fie volnic să iasă când ar vrea den sat și să să ducă unde i-ar fi voia să șază». Acum, urmașii lui Stan, «văzând că li s'au învechit zapisul ce au la mîna lor», se roagă a li se întări actul. Îl vede Domnul «bun și adevărat, cu pecețile și cu iscăliturile lui Dumitrașco Stol.

¹ Arch. Statului, Slobozia lui Ienachi, fol. 248-9 V^o.

² *Ibid.*, fol. 271-1 V^o.

³ *Documentele Cantacuzinilor*, p. 161 și urm., n° LXX.

⁴ V. *Cronicile muntene*, pp. 151-2.

și a jupăneasilor lui, Voicăi, și a fiului dumnealor Pană Post, și a nepoților lor, Matei i Costandiu Filipeștii, și a strenepoților lor, Șarban vt Spăt. i Gligorașco i Radul», cu blestem asupra cuț i-ar *rumâni*. Boierii: Cornea Brăiloiul Ban, Stroe Leurdeanul Vor., Diicul Rudeanul Log., Mihaî Cantacuzinò Spăt., Șarban Greceanul Vist., Vergo Cliuc., Dumitrașco Caranmanlăul Post., Scarlatu Păh., Radul Izvoranul Stol., Radul Golescul Com., Iorga Slug., Costandiu Corbeanul Pit., Ștefan Cantacuzino vt. Log. București, 4 Decembrie 7207. Scrie «Șarban Log.». Monogramă cu roș. Pecete pe hîrtie. Desemnurf. Pergament ¹.

În Maiu 1700, se îngăduie lui Ianachi Văcărescu, Agă, a-și sădi vii în dealul Scăienilor, la Bucov, pe moștenirea lui Constantin, de văduva lui, Rada, și de fiul, Șerban. «Marica Stolniceasa Filipeasca», care se află printre marturi, trebuie să fie o a doua soție a lui Matei Stolnicul Filipescu, și o întâlnim pomenită și în testamentul, din 1697, al lui Radu Crețulescu, care o numește: cumnata sa ²:

† Dat-am scrisoarea noastră dumnealui fratelui nostru Ianachie Văc[ă]-rescul V[e]l Ag[ă], cum să-s știe că, poftindu-ne dumnealui ca să-ș fac[ă] vii pre moșia noastră a Bucovului, și noi pentru voia dumnealui i-am dat această[ă] scrisoare a noastră ca s[ă] aibă dumnealui a-ș face 20 de pogoane de vie, ori unde ar găsi loc sterpu pe moșia noastră a Bucovului, și-s le stăpânească cu bun[ă] pace dumnealui și coconii dumnealui; iar de spre noi și de spre feciorii noștri să aibă pace de dijmă de vin; nimic bănuial[ă] n' aibă. Aceasta scriem. Mai 26 dn., 1° 7208.

Rada Căpităneasa Filipeasca (pecete cu Pa. Φα.). Marica Stolniceasa Filipeasca (pecete neinteligibilă). Bunea Grădișteanul V[e]l Comis, mărturie. Barbul Brăt[ă]ș[a]nul V[e]l Vistiar, mărturie.

Viile din Scăianî, cumpărate de Constantin, sînt cuprinse în testamentul lui, ca făcînd parte din moștenirea fiului Șerban ³, ce adaugă și el, decî, actul său de danie:

Adecî eu, Șerban al doilea Spătariu, feciorul pomenitului Costandiu Vel Căpitan Filipescu, scriu și mărturisescu cu acestu al mieu adevăratu zapis ca să fie de mare credință la mîna dumnealui Ianache Văcărescul Vel Agă, cum să știe că, avîndu eu moșie în dealul Scăianilor, ce să zice Pața, de moștenire de la moșii, de la părinți, — dec[i] dumnealui Ianache Vel Agă, neavîndu vii într' acestu deal, pohtitum'a ca să-î dăruescu pămîntu, să-ș facă dumnealui vii. Dec[i] și eu, după

¹ Originalul, cred, în Archiva D-lui C. Basarab Brăncoveanu.

² *Documentele Cantacuzinilor*, p. 165.

³ *Ibid.*, p. 163.

pofta dumisale, dentru toată voia inimii meale, de nimenilea silitu, și pentru al nostru bun priiteșug ce avem intru noi, și cum ca să ne aflăm intru dragoste și căutare, și încă mai zică că mai nainte au fostu avutu dumnealui niște vii pre pământul nostru, iar apoi tat[ă]-meu Costandin Căpitanul, denpreună cu maica, nesuferindu pre dumnealui, l-au scosu dănr'ale dumisale vii fără de nic[ă] o dreptate. De care și pentru acesta lucru iar am mai socotitu, ca să nu rămăe sufletele părinților miei în păcate, cătu și pentru ceale ce mai sus am zisu, am datu și am dăruitu pre dumnealui, însă den partea mea de moșie ce am acolò, într' acestu deal, însă pământu țealină de 20 de pogoane, — ca să-ș facă dumnealui vii și case și ce va vrea, și să-î hie viia aceasta a dumnealui în pace de vineric de către mine. Pentru că eu de a mea bună voe am datu și am dăruitu pre dumnealui cu acestu pământ ce iaste mai sus zis. Și, pentru ca să-î hie dumnealui stătătoriu și fără de niș o gâlceavă de cătră tot neamul miei, i-am datu dumnealui acestu al miei adev[ă]ratu zapis la mâna dumnealui, ca să aibă a ținea și a stăpâni acestu pământu de 20 de pogoane ce iaste în dealul Scianilor, cu bună pace de cătră toate rudeniile meale, precum i l-am datu și i i-am dăruitu dumisal[e] den partea mea, să-î fie dumnealui stătător, și cuconilor dumisale năclătitu în veacu. Și la această danie întâmplatu-se-au și boieri mari, mărturii, cari mai jos s'au iscălitu. Și eu pentru mai adev[ă]rată credință am întăritu zapisul acesta cu peceate, și am iscălit cu mâna mea, ca să să crează. Și am scris eu Isar Log[o]feț[e]lul, cu voia și în-văț[ă]tura dumnealui Șerban vt. Spătariu.

† Șărban Filipescu

vt. Spătar (pecete neinteligibilă: III...).

Costandin Știrbiai

Mihalce Căndescul biv V[e]l Stol,

biv V[e]l Cluș., mărturie.

mărturie.

Bunea Grădișteanul V[e]l Arm.,

mărturie¹.

La 23 Mart 1701, boierii Doicești, ce făcuse o vânzare lui «Costandin Căpt. Filipescu», dau banii înapoi «Radii Căpitănesii și fiu-său, Șărban Spăt.»².

În 1702-3, Rada face cumpărături de moșie în Bădeni:

8 Decembre 7210. «Mihaiu Căpt. za Spăt., cu «Cârstea ceauș ot Perieț» și alții, «și cu toți slujitorii», vinde «dumneaei jupănesii Radii Filipescii» 67 st. în Bădeni. «Și o am vindut cu porunca Mării Sale lui Vodă, împreună cu cinstită cartea Mării Sale lui Vodă, pentru par-

¹ Bibl. Ac. Rom., documente legate ale Văcăreștilor. Semnalate de d. Nerva Hodoș.

² Arch. Statului, Slobozia lui Ienachi, fol. 253.

tea lor de bir, de baniș semiș cel marș. Semnează și «Stoica ceaș ot steag Spătăreilor».

18 Ianuar 7211. Tatul Mogăldacul din Frățileșt vinde Radeș 40 st. la Bădeni.

21 April 7211. «Mitrea Căpt. de Spătăreș, împreună cu uncheaș Sima ot Frățileșt și cu Iarciul Spătărelul ot Poiană», etc., dă aceleiaș 80 st. tot acolo. «Căcș acesta Radul, fiind la brasla Spătăreilor cu noș împreună, aș fugit și ș'aș lăsat dajdiia luiș în spinarea noastră; decș noș, fiind îngreoeș și cu dajdea luiș, și neputând birui, am mersu dă ne-am jăluit la Măria Sa», care ordonă vînzarea. «Nec[o]lae Căpt. ot Crăceanș mart. 1».

În 1703 Rada, înțelegîndu-să cu fiil ei, face o danie mănăstirea neamului ei, la Bradu:

Adecă eș jupăneasa Rada, fata Radului Coms. Mihălcescul, care am fost jupăneasă răposatului dumnealui Costandin Căpitanul Filipescul, împreună cu conil mieiș... dat-am zapisul nostru... egumenuluiș Theofan de la sfânta mănăstire a noastră Bradul... că, vrându eș ca să mai ajutores sfânta mănăstire, la slăbiciune și îngreuiată cu dajde mare; decș nevrând coconil mieiș ca să dău acea moșie de la părințil mieiș, am socotit împreună cu conil mieiș de am dat moșia ce se chiamă Piepteștilș, care moșie iaste cumpărată de răposatul dumnealuiș; decș după petrecania răposatului dumnealuiș m'am sculat eș, împreună cu coconil mieiș, de am luat 12 boiarș hotarnicilș, de o am hotărât, și o am împietrit, și o am lipit lângă moșia ce să chiamă Gugeștilș, care moșie iaste dată de răposata soru-mea Neacșa sfintei mănăstiriș... Am scris eș Drăghicilș, cu învăștatura dumnealor. Oct. 28 dni, lt 7212.

Eș jupăneasa Rada Filipeasca, Șerban F. Spăt. Grigorie Filipescul. Radul sin Costandin Căp. Fil. 2.

Din 1709, în sfîrșit, avem curioasa socoteală ce s'a făcut cu prilejul hotărniciei satului Cetățile de al Radeș:

Să-s știe chieltuiala ce s'aș cheltuit cînd s'aș scos Cetățile, moșie, de s'aș hotărât cu jupăncasa Rada Filipeasca. S'aș băutu vin ved. 22, vadra banil 30, și s'aș mîncat grău cez. 5, cezvărta căte banil 50; s'aș mîncat pește oc[ă] 20, căte banil 6; s'aș dat la portariș ug. 4; și până s'aș adus portariș și până s'aș dus, s'aș cheltuit t^l 12. Ș'acești banil s'aș luat cu dobănd[ă]; pentru t^l 22 s'aș dat t^l, 18. Și am mai dat la portar, la cărți, zloș 2; ș'am mai dat lui Tudor Ichim, etc.

Iunie 7218 3.

¹ *Ibid.*, fol. 271 V^o-2.

² Arch. Statuluiș, *Bradul*, XX, 22.

³ Arch. Statuluiș, *Cotroceniș*, XXXVI, 3.

Urma lui Șerban o pierdem după aceasta. Fratele mai mic al acestuia intră, însă, la rîndul lui în dregătorii, și la 25 Ianuar 1725 «Grigorie Filipescu, biv vel Căpitan za darabanți», dă și el vii la Bucov mănăstirii Vălenilor¹.

La 1ⁱⁱⁱ Mart 1731, mănăstirea din Mărgineni, împreună cu schitul, supus ei, de la Verbila, înălțat de Pană Filipescu², și cu toate veniturile lor de la moșii, de la Țiganî, din vinăriciū și ocnă, se închină de către ctitori, mănăstirii, vestite în tot Răsăritul, de pe Muntele Sinaî, unde călătorise cu vre-o jumătate de veac în urmă Elina Cantacuzino și cucernicul ei fiu Mihaî. Călugării sinaiți vor pune însă numai egumeni buni gospodari și plăcuți închinătorilor, îi vor schimba după cerere și vor adevăra prin exarchi săi mandatarî mînuirea banilor de către egumenii scoși din vrednicia lor; la biserică se vor face slujbele obișnuite și cuvenitele pomeniri; nimic din averea mănăstirii nu se va înstrăina și, în sfîrșit, la vremi de nevoie și de sărăcie, ctitoriî vor avea dreptul de a cere un ajutor din fundația lor. Îscălesc, ca vechi boieri de Mărgineni: Constantin Dădescu, fiul fetei celei mai mari a lui Constantin Stolnicul Cantacuzino, Constantin Ramadan biv Vel Stolnic, soțul Mariei moștenitoare a lui Iordachi Cantacuzino, Ancuța Cantacuzino, văduva lui Constantin, fiul celui d'întăiū Pîrvu, Matei biv vel Agă și Pîrvu Postelnicul, frații acestui din urmă Constantin, Stanca Spătăreasa, văduva lui Răducanu Cantacuzino, mort în 1715, Pantazi Primichiriu, un om de casă al familiei Cantacuzino³ și, după cît se pare, soțul Voichiței lui Matei Filipescu. Iar, dintre Filipești și rudele lor, Grigore, acum biv Pitar, Ioan Ruset, care ținea pe Păuna fiica lui Matei Filipescu, și Constantin Brezoianu, înrudit cu dînșii, dacă nu cu Cantacuzino, într'un chip pe care nu-l cunoaștem⁴.

¹ *Ibid.* LV, 32.

² «Schitul ce se numește Vărbila, ot sud Saac, ce este hramul acestui schit Adormirea de Dumnezeu Născătoare și pururea-Fecioarei Maria, care este făcut din temelie iar de răposatul moșul nostru, Pană Filipescu Mare-Spătar.»

³ *Documentele Cantacuzinilor*, p. 184.

⁴ Traducere din grecește, în arhiva d-lui G. Gr. Cantacuzino.

Grigore Filipescu, care înaintă până la Cluceria cea Mare și și-ar fi făcut diata la «7246¹», nu mai trăia la 20 Iulie 1737, când fiul său mai mare, «Radul sin Grigorie Filipescul», ce era un boierinaș cu rangul de al doilea Spătar, dă, împreună cu frate-său Pană, o proprietate Vălenilor. «Fiind», lămurește el, și «tată-nostru cu zile, s'aū milostivit de aū ertat dijma viilor mănăstirii, însă pogoane 30, pentru pomenirea dumnealor». Și în anul următor, la 30 April, el apare ca donator al unui «pogon de păragină²». În cel d'întăiu din aceste zapise, iscălește și un «Matei biv V¹ Sărdar» care e fiul lui Șerban poate saū al lui Radu, frații lui Grigore. Moșia fu vîndută apoi de călugării din Văleni lui «Ianea ot Izvoare», vătah, la 28 Maiū 1750³.

Grigore avuse și o fată Zoița ce se mărită cu Serdarul Drăghici Greceanu, cum se vede din acest zapis mai târziu :

13 Februar 1753. Drăghici Greceanu biv Vel Sărdar, Zoița Greceanu Sărdăreasa (marturi: Iordache Cantacuzino biv Vel Pah., Pană Filipescu Vel Medelnicer, Ștefan sin Iane Logof.) vînd mănăstirii Slobozia lui Ienachi 500 st. «daț zestre de dum[nea]lui Grigore Filipescu biv Vel Clucer... , fiind departe de noi», stricînd vînzarea către Iane Log. de Divan⁴.

La 20 Februar 1743, de față cu «Pirvul Cant[a]cuz[ino], biv Vel Sărdar», fratele generalului Mihai, o «Ancuța Filipeasca adeverează la sfînta mănăstire la Mărgineni, pentru partea de moșie Breaza, fără rumăni, a răposatii soru-mii Maricăi Filipeascăi, ce aū lăsat-o danie sfintii mănăstirii Mărgineni⁵». Trebuie să fi fost amîndouă fetele vre unuia dintre fiii Căpitanului.

¹ V. mai departe. Într'un act din 7241 (1732-3) el semnează ca biv Vel Sărdar și judecător numit de Domn în afacerea moștenirii Zărafului «Cărstea Brașoveanul Țop» (*sic*) (Arch. Statului, *Bradu* XXVI, 13).

² Arch. Statului, *Cotroceni*, LV, n-le 37, 38.

³ Arch. Statului, *Cotroceni*, XL, 11. La 1768, 2 Maiū, găsim un proces al lui Amvrosie de la schitul Vălenilor pentru o moșie «ot hotar Homorău, ce este danie de la dum. răposatul Grigorie Filipescul», Archivele Statului, *Cotroceni*, XL, 12.

⁴ Arch. Statului, Slobozia lui Ienachi, fol. 254-4 V^o.

⁵ Coșie în Archiva d-lui C. Basarab Brîncoveanu.

fie pentru hrana vitelor lor, iară nu ca să-l aibă supt stăpînirea lor de moștenire».

Sătenii aduc, din partea lor, zapise de zălogire. Între actele boierilor: «Și iar au mai scos un hrisov al lui Matei-Vodă Basarab, cu anul 7151, care zice că să aibă a stăpîni Pană biv vtori Postelnic, fiul Stolnicului Dumitrașco Filipescu, toată partea de moșie din satul Comarnic și cu rumîni, cîți se vor alege partea moșiei (*sic*) lor, Ilincăi. Și iar au mai scos alt hrisov, cu anul 7158, tot al lui Matei-Vodă Basarab, în care scrie că Dumitrașco Stolnicul Filipescu și cu fiul său Pană Logofătul au cumpărat de la jupăneasa Ilincea a patra parte din Comarnic, cu rumîni și cu tot venitul, cît se va alege, în preț de 200 de galbeni, și că aceasta este afară de altă a patra parte, tot din Comarnic, împreună cu rumîni și cu venitul cît se va alege, partea pe care o țin numiți boieri de la strămoșii lor.» În împărțeala Elinei Cantacuzino s'ar adăugi «că se vederea că [Breaza, Secăria și Comarnicul] sînt 236 de ani de cînd merge stăpînirea din neam în neam, în aceste două neamuri de boieri». Sătenii fusese «încă și clăcași la neamul pomenișilor boieri, pînă în zilele lui Constantin-Vodă Mavrocordat, cînd atunci s'a dat voie a să răscumpăra rumîni. Și, de și s'au răscumpărat ei, dar se vede ca și-au răscumpărat numai capetele lor și ale copiilor lor, iar nu și moșia ¹.»

Generalul Cantacuzino cumpărase o parte din averea neamului acolo, și el avea și Filipeștii-de-pădure, pe cari-i dădu nepoților săi de frate, la plecarea din țară ².

În 1777, Pană, acum biv vel Logofăt, se desfăcea cu totul și de ce avea în Comarnic, trecîndu-și partea în stăpînirea Doamnei lui Alexandru-Vodă Ipsilanti, care fusese unul dintre cei mai însemnați cumpărători ai moșiilor generalului pribeag ³:

Al Ungrovlachiei Grigorie adeverez.

Prin acest vrednic de credință zapis al mieu, încredințez la mîna Prea-Luminatei noastre Doamne a toată Ungrovlachia, Ecaterina, a Prea-Înnălțatului nostru Domn Alexandru Ioan Ipsilanti Voevod, precum știut să fie, că, avînd eu a patra parte din moșia Comarnicul, precum și din sat asemenea a patra parte, și, încă și din muntele Floreiul, tot a patra parte; care aceste patru părți fiindu-mi mie rămase de la răposații pă-

¹ Traducere din grecește în Archiva d-lui G. Gr. Cantacuzino. Cf. *Documentele Cantacuzinilor*, pp. 257-8, n° XXXV.

² *Ist. lit. rom.*, II, p. 123.

³ V. și Cronologia Domnilor din compilația tipărită în grecește de frații Tunuslii.

rinții miei, — de a mea bună voie, am voit de le-am vîndut Luminăției Sale în lei 1000, adică o mie ; și am primit toți banii deplin în miile mele.

Deci, atît Luminăția Sa, cum și luminatele-î odrasle, s'î aibă a stăpîni în bună pace, din partea neamului mieu, ca o prea-bună cumpărătoare ce este, a Luminăției Sale. Și, pentru mai adevărată credință am întărit aceasta cu iscălitura mea și a fiilor mei, fiind față și alți boierî, cari s'au iscălit.

1777, Martie 29.

Pană Filipescu biv Vel Logofăt, vînzător.

Nicolae Dudescu Vornicul, martur.

Nicolae Filipescu Păharnicul.

Constantin Filipescu biv Vel Comis.

Scarlat Greceanu, martur.

Alexandru Greceanu, martur.

Radu Filipescu Mare-Medelnicer ¹.

Între marturî se întîmpină, cum se vede, trei alți Filipești. Doi : Nicolae Păharnicul și Constantin, fostul Comis-Mare, sînt fiî bătrînului Pană și ai soției lui Anița, născută Cîmpineanu ², și cel din urmă purta numele cronicarului nostru. Radu, Marele-Medelnicer, amîntește prin numele său pe cel mai mic fiu al Căpitanului, și ar avea și el de tată pe Pană ³.

Pană mai trăi multă vreme. Îl vedem ici și colo în izvoarele timpului clădind, printr'un architect sas, o biserică la Poiana, verificînd socotelile Vistierului Brîncoveanu scos de Mavrogheni, într'o toană a lui calculată, dînd lovituri în loc de bani unui meșter neamț, care cerea cu prea multă îndrăzneală plata unei canapele de modă ⁴. Domnul nu-l iubia, cum nu iubia pe nimeni din mîndra boierime de țară, care desprețuia pe acest insular parvenit : cînd se încep, în ajunul

¹ Traducere din grecește, în Archiva d-lui G. Gr. Cantacuzino.

² *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 108. Inscriptia de pe mormîntul ei, în biserica Radului-Vodă, e aceasta : 1786, 'Ιανουαρ. 24. Τὰ ὅσα τῆς δοῦλης τοῦ θεοῦ Ἀννης Κιμπινάνκας, συζύγου τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος Μπάνου Πάνου Φιλίππεσκου ὁπὸ τῶν λίθων τούτων ἐν μακάρων χώρᾳ.

³ În notele genealogice ale d-lui Tuducescu, el se arată ca menționat în 1790, mort în 1799 : fusese căsătorit cu Maria, fiica lui Radu Văcărescu. Era la moarte biv Vel Stolnic.

⁴ Cf. *Ist. lit. rom.*, II, p. 29 n. 10 ; *Studii și doc.*, III, p. 79 n. 2, pp. 82-3, n° XV.

războiului, cu surgunirea boierilor bănuți de necredință față de Turci, Filipescu fu îndreptat supt pază spre mănăstirile din stîncile tesaliote, spre vestitele *Meteora*¹. Întors în țară după pace, el moare în curînd. Dar fiul său amîndoi se amestecă în Divanurile noilor Domni². Constantin, Medelnicer în 1793³, era Vistier supt Alecu Suțu, și, cînd acesta fugi în Ardeal de frica Pazvangiilor, la 1802, el fu oprit de boală, zăcînd chiar la Curte, în mijlocul Bucureștilor lăsați pe mîna «crailor»⁴. Frate-său Nicolae fusese Mare-Logofăt și el, în 1786, Mare-Vistier încă înainte de 1793, Vornic în acest an⁵.

Constantin avu în curînd cel mai mare rol în țară, stăpînind prin toate mijloacele și trăgînd toate foloasele, sigur că, la urmă, prin agerimea sa și prin intortochierea dibace a intereselor sale cu ale celor puternici și foarte puternici, va scăpa de răspunderea greșelilor și păcatelor sale. Supt Constantin Ipsilanti, înlocuitorul lui Suțu și cel mai hotărît și îndrăzneț din iubitorii de Ruși, el căpătă iarăși Vistieria, din care-și făcuse o specialitate⁶, și el avu o parte însemnată în alcătuirea «așezămîntului țerii», din care s'ar fi îmbogățit mai mult decît orîcine⁷. Se știe că în 1806 Ipsilanti fu scos prin voința lui Napoleon, pus înapoi de frica Rușilor și că el nu veni, fiind așa de compromis, decît după luarea în stăpînire a țerii de aceștia. Cînd ei se apropiară, între fugarii

¹ Cf. Naum Rîmniceanu, în Erbiceanu, *Cron. greci*, p. 260; Fotinò, la Domnia lui Mavrogheni, și Sulzer, în *Ist. lit. rom.*, II, p. 116.

² V. articolul meu *Un Mitropolit de altă dată: Filaret al II-lea*, în *Convorbiri literare* pe Novembre 1901.

³ Notele genealogice citate.

⁴ Fotinò.

⁵ *Studii și doc.*, I-II, pp. 240-1, n° XI; Cartoanele episcopului Ghenadie de Rîmnic, la Ac. Rom., cart. VIII. Altul e Nicolae Filipescu, Păharnic, ispravnic de Secuieni în 1788 (Arch. Statului, Slobozia lui Ienachi, fol. 518-9). Acela ținea pe o Smaranda (notele d-lui Tuducescu).

⁶ Naum Rîmniceanu, p. 266. În pomelnicul Țințărenilor — la Ac. Rom. — se adaugă la acest Domn: «au chinuit greu țara cu muncă în vreme de iarnă, în ger, ca să scoată bani».

⁷ Papiu, *Tesaur*, II, pp. 335, 339.

în Ardeal se afla și Filipescu, care pe atunci încă tot n'avea un gust deosebit pentru pravoslavnica lor ¹.

Cînd Constantin-Vodă fu însă din nou așezat în Scaun — Decembre —, ca un fel de delegat la administrația civilă din partea generalilor ruși, Filipescu se întoarse acasă, rămîind în sufletul lui însă un prieten al vechiului stăpîn, Suțu. Cînd, după încheierea armistițiului de la Slobozia, Ipsilanti trebui să plece, în August, Filipescu ar fi fost înțeles cu Turcii ca să-l prindă în calea spre Milcov ².

La începutul anului 1808, principatele fură organizate, în-lăturîndu-se Domnia formală a lui Ipsilanti și dîndu-se fiecare țară pe mîna unui Divan, ce se afla supț presidenția de coordonare a senatorului Cușnicov. Între noii Caimăcamî se afla și Filipescu. Pe urmă, cînd Caimăcămia fu înlocuită, în Septembrie, printr'un «comitet» de cinci, el fu unul dintre cei trei boieri ce ajutau în ocîrmuire pe Mitropolit și pe episcopul de Argeș ³. El avea acum o partidă, un *taraf*, cum se zicea atunci, alcătuit din cea mai mare parte a boierimii, pe cînd adversarul său, Constantin Varlaam, n'avea cu dînsul decît vre-o duzină de boieri mari: Costachi Ghica, Grădișteanu, Brîncoveanu, Nenciulescu, Slătineanu, și alți cîțiva.

Varlaam fusese ofițer rus în cellalt război, de la 1769, și stătuse mult timp în cele două capitale ale Împărăției; era un om foarte cinstit și de o credință sigură față de noii stăpîni; dar îi lipsiau, se vede, mijloacele de înțelegere și voință pentru a învinge ⁴.

Încă din 1808 dușmanii lui Filipescu se gătiau a scrie împotriva lui la Împăratul, dar generalul Miloradović, care stătea în casa lui Filipescu în cvartir și căzuse amorezat nebun după una din fetele oaspetelui ⁵, chemă pe nemulțămii

¹ Naum, p. 269.

² Memoriile lui Langeron, în Hurmuzaki, *Supl.* 1⁸, p. 138.

³ *Ibid.*, pp. 276, 281.

⁴ Langeron, pp. 133-4.

⁵ Langeron presintă lucrul ca o «prostituare» a fetei din partea părintelui ei, dar afirm din nou că am aflat undeva știrea despre căsătoria în Rusia a lui Miloradović cu fata Filipescului: izvorul nu mi-l pot însă aminti.

la dînsul și li făcu o aspră morală. Iordachi Slătineanu urmînd însă cu «flecăriile», poate și în privința patimei vădite a ușuratecului general, el fu surgunit în August¹.

În Ianuar 1809, Varlaam isbuti să adune iscălituri supt o adresă a Divanului, care cerea să se supravegheze în viitor și să se cerceteze pentru trecut «comitetul», — adecă Filipescu, fiind că membrii clerului n'aveau un rost mare, Ștefan Văcărescu era un bătrîn cu totul slab, iar Isac Ralet un om despre care nu se aude nimic. Dar Cușnicov trimise lui Varlaam porunca să se astîmpere, și apoi îl chemă chiar la dînsul, în Iași².

Dacă Miloradovici nu știa decît să facă din țara întreagă un dar pentru tatăl iubitei lui, superiorul său, Prozorovschî, nu-și ascundea neîncrederea în Filipescu, pe care-l bănuia înțeles cu Turcii prin Grecii proaspăt veniți la noi, cari roiau în jurul lui³. În August 1809, el ceru lui Miloradovici a trimite pe puternicul boier la Iași, dar porunca n'avu urmări din partea amorosului cuceritor, nici din partea lui Cușnicov, căruia i se adresă⁴.

Prozorovschî muri îndată, și locul lui fu luat de Bagration. Miloradovici trebui să iasă din București, dar urmașul lui în comanda orașului, Langeron, care uria de moarte pe Filipescu și-l învinuiește în amintirile sale până și de otrăvirea acelor de cari putea să se teamă, acest pățimaș Langeron nu putu să scape de boierul așa de urît de dînsul.

La începutul anului 1810, Bagration se așază însuși în București. Mitropolitul Dosoftei, un sprijinitor al lui Filipescu, fu dat jos din Scaun, lui Miloradovici i se găsi o comandă în Rusia, unde trebui să plece, și ast-fel, pe cînd, la 1¹⁰ Februar st. v. 1810, Vistierul dădea, în casele sale din jos de Mihaî-Vodă⁵, un mare *zaiafet* «generalilor, ofițerilor, unor boieri și exarchului» Gavriil, generalul Zass veni nepoftit,

¹ Naum, pp. 279, 281.

² *Ibid.*, p. 282.

³ V. Langeron, pp. 188-90.

⁴ *Ibid.*

⁵ Comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu.

cînd ceilalți se așezară la masă, și ceti ordinul împărătesc, după care în patruzeci și opt de ceasuri Filipescu, cu toată familia lui, trebuia să fie dus la Elisabetgorod, în părțile Odesei. El porni fără zăbavă într'acolo, cu cei trei fii ai săi, surorile, fetele, nepoții și patruzeci de trăsură cu buclucuri ¹. O comisie de dușmani fu numită pentru a da de rostul celor patru milioane ce i se aruncase în spinare. Din comisie, din cercetarea ei și din administrația lui Bagration — din Ianuar până în Mart — nu se alese nimic, dar, până după tratatul din București, Filipescu nu se mai întoarse în casa sa, unde conăciau înalți negociatori din partea Rusiei, ce nu mai aveau nici vrîsta, nici inima, dar nici priveliștea lui Miloradovici ².

Supt Caragea, surgunitul, care n'avea mai mult de vre-o cincizeci de ani ³, se întoarse, și luă iarăși Vistieria, în folosul Fanariotului, precum o ținuse în folosul Rușilor, și întru cîtva, totdeauna, în folosul lui ⁴. El ținea ca odinioară casă deschisă, și una din nurorile sale, Ecaterina Balș, soția fiului al doilea, Iordachi, era o femeie foarte distinsă, care fusese crescută la Petersburg ⁵. În casa lui a crescut poetul Barbu Mumuleanu ⁶. La 1828, cînd Langeron se rătăci iarăși, cu Rușii săi, prin Bucureștii noștri, Filipescu era însă mort de mult ⁷.

¹ Naum, p. 290; Langeron, p. 216.

² Naum, pp. 290-1, 294.

³ Langeron, p. 184.

⁴ Un alt Constantin Filipescu, fiul lui Radu (notele d-lui Tuducescu) se află atunci ca Vel Logofăt, și e descris ca un om «înțelept și bun patriot». V. Papiu, II, pp. 359, 365, 369, 376; *Istoria lit. rom.*, II, pp. 361-2. Poate să fie acela care, Păharnic în 1804, ținea atunci isprăvnicia de Prahova. Archiva d-lui C. Basarab Brăncoveanu.

⁵ Langeron, pp. 186, 189 n. 2. Inscricția ei lîngă păretele de afară la Radu-Vodă are acest cuprins: «Supt acîastă piatră să odihnește întru vecînică fericire Marea-Băneasă Ecaterina Filippescu, născută Balș, la anul 1784, căsătorită la 20 Ianuarie 1803 cu Ecselenția Sa Marele-Ban și întîiul boer al Țării-Românești Gheorghe Costantin Filippesculă; rechemată în sinul Cerescului Părinte la 5 Iulie 1842».

⁶ *Ist. lit. rom.*, II, p. 491.

⁷ P. 184 n. 1.

Ni se spune că avea trei fi, dar găsim îndată după în-
tîmplările de la 1821 mai mulți Filipești ce au o însemnă-
tate politică și, urmînd în stabilirea înrudirii lor notele ce-mi
comunică d. Iuliu Tuducescu, voi arăta pe scurt ceia ce se
știe din tipărituri despre viața fiecăruia dintre dinșii.

Maî sus decît a tuturor se ridica ambiția lui Iordachi Fili-
pescu, un candidat de Domnie. E născut la 1782¹. Mare-Căminar
în 1803², el ajunge Logofăt-Mare supt Caragă³, și stăpînește
cu totul pe Alexandru Suțu, venit în locul acestuia. La moartea
Domnului, în 1821, soția lui se adăpostește în casa Filipescului.
Fugar în Ardeal, cînd izbucnesc amîndouă răscoalele, de care
era de o potrivă de străin, el nu se împacă răpede cu noul
regim al Domnilor pămîntenî și nu binevoiește a veni în țară
pentru a vedea aice ca oblăduitor pe colegul său Banul
Ghica, acum Grigore-Vodă. Se întoarce din Rusia, unde tre-
cuse, — numai cînd se reieau relațiile diplomatice dintre această
Putere și Poarta și cei mai îndărătnici dintre pribegî pără-
sesc atitudinea lor de nemulțămire. Vine cu gînduri de Dom-
nie, răspîndește bani, de și avea mai multe datorii, și e bă-
nuît că ar fi pus la cale răscoala lui Franguli. E ales în
comitetul pentru Regulamentul Organic, și supt Domnia lui
Alexandru Ghica, pe care trebui să-l îndure și pe acesta,
salonul fostului efor al școlilor⁴, unde strălucia prin spiritul
ei soția lui «Bălașa, femeia cea mai distinsă din București⁵»,
scrie consulul frances, era locul de întîlnire al rusofililor
anexioniști⁶.

Grigore, fiul lui Radu Filipescu, se născuse în 1779⁷. Era Ban-

¹ Catagrafia din 1829 a boierilor munteni, în dosariul «Adm. vechi, 220, albastru», la Arch. Statului. E arătat acolo ca locuind în coloarea de Galben, n° 410, «podul lui Mihail-Vodă, în casele părintești»; Vornic de Țara de-jos.

² Papiu, II, p. 321.

³ *Ibid.*, p. 356.

⁴ *Ist. lit. rom.*, II, p. 51-2.

⁵ Ecaterina să fi avut și acest nume?

⁶ Hurmuzaki, X, tabla.

⁷ Dosarul citat. Stătea la n° 414. «pe Pod Mogoșoai, în casile sale», și era Vornic de Țara de-sus. Alt Grigore avea trei ani mai puțin, sta tot acolo, la n° 597.

Mare în 1813, iar în 1815 Mare-Vornic¹. La moartea lui Suțu, în 1821, el face parte din comitetul provisoriu al cîrmuirii. Fuge peste munți, și călătorește la Viena. Dar se întoarce încă din Martie 1823, și e făcut Spătar, cu toate că gîndul lui era numai la Ruși, ca și al lui Iordachi, în lipsa căruia el făcea pe șeful grupării. Unii îl doriau Ban, iar el căuta Vistieria, pe care ar mai fi avut-o. Scos din dregătorie în 1825, e restabilit în anul următor. În Iulie 1827 e Mare-Postelnic, și, cu toate că avea șeptezeci de ani în 1834, voi și el să primească Domnia din mîna Puterii protectoare prin alegerea boierilor. Învîingătorul său Ghica îl făcu president al Divanului judecătoresc. Ni e zugrăvit ca un «om plăcut», dar nestatornic: cînd pentru Ruși, cînd pentru Nemți, și de o moralitate îndoielnică².

Grigore avea un frate Nicolae, care era în 1827 Hatman³.

Alecu Filipescu, alt frate a lui Radu, zis *Vulpe*, era Vel Stolnic în 1804⁴, și, în împrejurările de schimbare a Domnilor și de războiul din 1806, el trecu prin Moldova în Rusia⁵. Nu știm ce a făcut după 1812, dar Iordachi, ruda sa, avea mare încredere în el, și-l întreba în toate, supt cîrmuirea lui Suțu, dominată de dînsul. Om plăcut și intrigant, el seduce pe nevasta Banului Ghica, viitorul Grigore-Vodă, și face pe soți a trăi unul într-o parte, altul în alta. Firește că acesta nu se grăbi să se întoarcă pentru a vedea dacă prietenul Ghica-î păstrase vre-o mare dregătorie; dar, după convenția de la Akkerman, cînd regimul consular fu iarăși înființat la noi, Domnul trebui să uite și să facă din amicul «Vulpe» un Mare-Logofăt al Țerii-de-sus, în 1827. Și el lucrează în comitetul Regulamentului Organic, și avu și el, mai târziu decît Iordachi, Eforia Școlilor. Rusofil convins, ca și

¹ Papiu, II, pp. 355, 395.

² *Ibid.* Cf. Iorga, *Acte și fragm.*, II, p. 678.

³ Hurmuzaki, X, p. 406.

⁴ Papiu, II, p. 355. Născut la 1776. Sta ca și cel-lalt doi (coloarea de Galben, 395), pe podul Mogoșoaiei. Era la 1829 Logofăt de Țara-de-sus (dosariul citat).

⁵ Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, I, p. 150.

aproape toți Filipeștii din generația sa, el se grăbește a felicita pe Țarul Nicolae la suirea lui pe tron¹.

Un Filipescu *Busatu* se întâlnește în 1821; el moare în țară peste patru ani: numele-i de botez nu ni se dă în corespondența consulară din care scoatem aceste amănunte².

Mihăiță Filipescu, un om priceput și nesupus, era la 1814 Păharnic titular și ispravnic al Buzăului³. După revoluție e unul din deputații țerii la Constantinopol, și apoi Caimacam. Ghica, pe a cărui nepoată o ținea, îl numește Sluger, apoi Agă. Dar vorba lui slobodă îl face a fi luat în ură de Domn, care-l trimite în surgun la Tismana, — lucru care nu era nou pentru dînsul, fiind că mai fusese surgunit și supt Caragea. E liberat, după aproape un an de viață singurătecă, în mănăstire și la moșia sa, în Maiu 1824, și capăta îndată Vornicia de Politie și Hătmănia de Divan. Ceia ce nu-l împiedecă de a refusa iscălitura unei anaforale pentru o nouă împovărare bănească a țerii⁴.

În sfîrșit, Iancu Filipescu, soțul unei fete a lui Nenciulescu și fratele lui Mihăiță, se întâlnește și el pe aceasta vreme⁵.

Acestea sînt cele ce se pot spune astăzi; de la proprietarii de archive de familie atîrnă să se poată ști mîne cu mult mai mult.

Iulie 1902.

N. Iorga.

¹ Hurmuzaki, X: locurile arătate în tablă.

² *Ibid*, p. 124, n^o CLXV.

³ Păpiu, II, p. 383.

⁴ Hurmuzaki, X, tabla.

⁵ *Ibid*.

MANUSCRIPTELE ÎNTREBUINȚATE

---

1. Bibl. Academiei Române, ms. 439, întrebuințat ca basă. Sec. al XVIII-lea. Poartă la început această notă: «Să să știe că această carte s'aŭ cumpărat de Postelnicul Pană Zugrav de la un călugăr Pahomie ot Poiana Mărului, în leat 1818, Maiu 21, când zugrăveam la Nica Mușcelean, în județ Buzăului, în tal. 33, adică treize[cî] și trei p.... rețirea unor preoț ianiî... ce le-am și... după... ertat...» Se înseamnă cutremurele din 3 Februar 1821 și din 1838. *Complect.*

2. Biblioteca Academiei Române, ms. 436. Secolul al XVIII-lea. «Scriș de Dim[i]trache Log[o]făt]u de Divan»; fost, la 1831, în posesia unui Mihaî biv Logofăt de taină. *De la fol. 84 Vº e cronica lui Lușescu* (merge cu Constantin Căpitanul până la uciderea lui Socol Cornățeanu de Seimeni=p. 129 din ediția noastră, rîndul 4 de sus).

3. Bibl. Academiei Române, ms. 180. Sec. al XVII-lea. *E la început Cronica lui Lușescu, întreruptă apoi la moartea lui Radu Mihnea. De la Alexandru Iliăș se începe Constantin Căpitanul.* După sfîrșitul acestei cronicî se trece la legătura analizată în Iorga, *Cronicile muntene*, p. 18 și urm.

5. Bibl. Academiei Române, ms. 537. Sfîrșitul secolului al XVIII-lea. *Începe cu Alexandru Iliăș și urmează cu Cronica Bălăcenească.*

6. Bibl. Academiei Române, ms. 173. Sec. al XIX-lea. Merge până la suirea pe tron a lui Petru Cercel.

---

1. Domnia Radului Voevod Negrul.

Radul-Vodă Negrul, fiind den Făgăraș, s'așezat la Câmpul-Lung. -- Pentru ce și-aș mutat Negrul-Vodă Scaunul peste plaiu. — Mihail Paleolog Împărat la Țarigrad. — Otoman Turcul aș luat cetatea Sevastie și aș omorât pre Domnul cetății. — Împărații Turcilor sânt den neamul Comninilor, împărații grecești. — Chiverniseala rea a Împărăției Grecilor cine aș făcut. — Ladislav Craiu Unguresc. — Andriiaș Craiu Unguresc. — Făgăraș cetate când s'aș zidit. — Radul-Vodă Negrul moare.

Când aș fost cursul anilor de la Adam leat 6798 (de la Hr. 1290) Radul-Vodă Negrul, care avea Scaunul său la Făgăraș, de la moșăi și strămoșăi Rumănilor, cari venise de la Roma, în zilele lui Traian Împăratul Romii, s'aș socotit ca să-și mute Scaunul den coace, peste plaiu. Pricina pentru ce, nu să găsește scris nici de aș noștri, nici de striini, numai mi să pare, pentru doao pricinii să-și fie mutat Scaunul. Dentre care, socotind bine, una tot va să fie fost. Căci, potrivit-să văleaturile și Împărații turcești, grecești, și pre alții den prejurul nostru, aceasta găsesc. Și poate fi pentru frica Turcilor. Că într'această vreme s'aș rădicat Otoman Turcul, fiara cea rea și cumplită, de aș supus multă parte a Răsăritului, ce să numește Anadol, carele, înghe-suind pre Împărații Grecilor cu luarea pământului lor de la Anadol, poate fi că făcea ¹ jalbă țărălor creștinești, dând știre de întâmplările acestea. De care auzind și Radul Negrul-Vodă, și-aș mutat Scaunul den coace de plaiu, pentru ca să-și facă întărituri locurilor de paza oamenilor, și să-și fie mai lesne a păzi pre cei den Ardeal,

¹ Adece Împărații.

de s'ar cumva apropia Turcii. Iaste și altă pricină a socoti, și poate fi să să fie învrăjbit Domnul Rumănilor cu domni Ungurilor și cu ai Sasilor, de nescăia pricină, și de aceea să să fie mutat den coace. Și nu iaste a nu să crede aceasta, că, după ce au trecut Domnul den coace, n'au mai avut stăpânire peste Rumăni în Ardeal: iar nici pre dănsul să-l stăpânească cineva n'au fost: ci den plaiu încolo stăpânia Ungurii, și den plaiu încoace stăpânia Domnul, până în Dunăre. Și, pentru ca să arate că nu iaste supus nimănu, să scrie în hrisoave samodărjă (adecă singur stăpânitori). Ci, ori așa, ori într'alt chip să fie fost, nu să zmințească istoria; că, ori una să socotească cinevași, ori alta, — nu va greși.

Ci dar Radul-Vodă s'au așăzat în cătăva vreamă în Campul-Lung, unde și mănăstire frumoasă și mare au făcut. După aceea s'au dus la Argeș, de au făcut Scaunul acolo, făcând curți domnești, și bisearică, care și până astăzi iaste. Și au început a-și tocmi și a-și dregă țara cu județe, cu judecători, cu boierii și cu altele ce era de folosul Domniei și a țării, lășindu-să până în Dunăre și până în Siret. Alt ce au mai făcut acest Domn întru 24 de ani ai Domniei lui, nimeni nimic nu pomeneste ¹.

În zilele acestui Domn, după cum să veade văleatul, au fost Împărat la Țarigrad Mihail Paleologul, carele

¹ Cronica „anonimă“, a lui Stoica Ludescu, căreia-i răspunde Constantin Căpitanul, e, în ceia ce privește originile, cu mult în urma primii tradiții păstrate în mărturisirea călugărilor de la Dealu (de la începutul secolului al XVI-lea; păstrată de Della Valle: *Magyar Történelmi Tár*, III, p. 23). Ea nu știe nimic despre Traian și are numai o idee confuză despre originea romană. Din această idee, din noțiunea contemporană a Băniei oltene, din tradiția că au fost odată Banii la Severin și Strehaia, din cunoașterea hotarelor Banatului, naivul scriitor scoate întâia parte a legendei introductoare. Din adausul „adecă Bășărebeștii“ al unui copist român la cuvintele „fi era [unui neam] numele de moșie Banoveștii“, el derivă părerea, ce s'a răspândit așa de mult la istoricii noi, că „boierii“ Romanilor așezați în Oltenia „puseră Banoveș (!) un neam ce le zicea Basarabi“.

aă scos Țarigradul den mâinile Frâncilor (că-l luase mai nainte cu 70 de anî). Iar Otoman, mai marele Turcilor, mergând la Sevastie cetate, o aă luat, și aă prins pre Domnul Sevastiei, de l-aă omorât, supuind toată țara lui. Și până la acest Otoman aă fost la Turci multe stăpâniri: unul ținea o parte de loc, altul alta, altul alta, și nu putea fi între dânsii unul mai mare. Iară acesta, fiind mai ficlean, aă muncit în tot chipul, și aă supus pre ceilalți Turci, și le-aă luat toate locurile, ce le avea la Anadol, și s'aă făcut el stăpân mai mare; și multe războaie aă avut cu Grecii, luându-le multe locuri de la Răsărit. Pre carele istoricii îl mărturisesc că aă fost mare viteaz, și mai vartos Gheorghie Franți, care aă fost Logofăt-Mare la Împărăția Grecilor pre vremea ce s'aă luat Țarigradul; carele, rămăind viu după luarea Țarigradului, multe istorii minunate aă scris, întru care scrie și pentru acest Otoman, dentru care sânt Împărații turcești, cești ce sânt și până acum: neamul lui Otoman de unde să trage, și cum s'aă înălțat pân la atât. Carele zice cu adevărat că Otomanlăii aceștia să trag den neamul Împăraților grecești, Comnini, den Ioan nepotul lui Ioan Comnin Împăratul; carele zice cu adevărat că, într'o vreme ce avea războiul cu Persii, pentru căci i-aă luat unchi-său calul în vremea războiului și l-aă dat unui viteaz slujitor, căruia îi căzuse calul și rămăsese pedestru, și, dintr'acea pricină fugind

Din numele de „Ungrovlachia“ ce găsisse în documente, din titlul Amlășului și Făgărașului la vechiul Domni, el deduce descălecarea de peste munte și așază în ordinea lor geografică de sus în jos cele două Scaune domnești mai vechi. Din superioritatea Domnului asupra Banului, el deduce închinarea „Băsărebeștilor“ către Domniul noi, veniți de la Unguri. Din legenda legată de Cetatea Negrului Vodă din munți a făcut Domnia întâiului Voevod Negru, căruia-i dă un titlu fals și-i presupune un mormînt, nedovedit, la Argeș. — Legenda lui Negru-Vodă, primul Domn, era statornicită la sfîrșitul secolului al XVI-lea, cum se vede din Luccari și un document de la Alexandru-Vodă, în Hasdeu, *Negru-Vodă*, facsimile. — Cf. țeranul „Radul Negru“ din Tîrșor (1503), în *Quellen der St. Kronstadt*, I, p. 4.

la Persi, l-aș priimit păgăniî cu drag, și lepădându-și legea creștinească, și păgânindu-să, i-aș dat și fata cea mai mare, care o chema Camerò, — pentru că era om de toată lauda, în chip și în minte, întru învățatura elinească și hărăpească. Acesta aș născut fecior cu Camerò muerea lui, carele aș stătit om minunat ca și tată-său, și învățat, și viteaz. Și, în vremile ce avea războaie Grecii cu Frâncii (den rea chiverniseală a Comninelor și a Paleologhilor; carele aș fost peirea și stricăciunea Împărăției, după cum serie istoricul Gheorghe Franți), aș găsit prilej de aș luat multe locuri grecești, afară den ce luase tată-său Celebiul (că așa îl numise: den Ioan, Celebi). Deci, feciorul Celebiului aș născut pre Ertogrulî, iar Ertogrulî pre Otoman acesta, de carele pomenim acum că să trage neamul Împărăților turcești. De aceaia să și numesc: Otman-Patișah ¹. De carele putem zice, în oare-ce chip, că cu dreptate țin Turcii Împărăția Țarigradului, fiind a lor de la Comnini Împărății. Însă acest Otoman aș ținut acea stăpânire ani 28, și aș murit, lăsând în urma lui fecior, iar înțelept și viteaz, pre Orhan.

Întru această vremea era Craiū Unguresc Ladislav, pre vremea ce aș eșăt Radul-Vodă Negru den Țara Ungurească, și, după un an al Domniei lui ², murind Ladislav Craiul, s'aș pus în locul lui Andriaș Craiū. Și la ani 6809, în Domnia Radului Negru, s'aș făcut cetatea Făgărașul, precum să veade până astăzi. Serie un istoric den cetatea Făgărașul ³, să o fie făcut Ștefan-Vodă Măilat, Domnul Rumănilor, dar nu este de credință, — că Domnul Rumănilor Radul-Vodă Negru s'aș fost mutat de la Făgăraș peste plaiū din coace, precum s'aș zis mai nainte, și alt Domn la Făgăraș să să fie pus în

¹ Constantin Căpitanul reproduce una din legendele despre începutul Turcilor pe care le dă Phrantzes. V. ediția din Bonn, pp. 69-71.

² Lui Radu Negru. Dar Vladislav al IV-lea a murit în acest an.

³ Cf. Iorga, *Cronicele muntene*; extras din *Analele Academiei Române*, XXI, 1899; p. 45, nota 1 și Hasdeu, *Negru-Vodă*, p. CLXX și urm.

locul lui, nu s'a'uzit, nici s'a'uzit scris. Ci dar, ori cine să o fie zidit cetatea, întru această vreme s'a'uzit zidit.

Radul-Vodă Negrul, după adânci bătrânețe, a'uzit murit în țara lui, și cu cinste l-a'uzit îngropat boiarii, domnind an' 24.

2. Domnia lui Mihail-Vodă.

Mihail-Vodă cel Bătrân. — Otoman Turcul moare, și în locul lui să pune Orhan. — Orhan multe locuri și cetăți a'uzit luat, și Brusa. — Orhan, răbindu-să în război, s'a'uzit tălmădit. — Andronic Paleolog, la boală de moarte viind, își așază casa. — Ioan Cantacozino jură lui Andronic. — Ioan Cantacozino calcă jurământul lui Andronic și ia Împărăția de la fi-său Ioan. — Ioan Paleolog, ginerele lui Cantacozin, fuge la Orhan, ia ajutor și vine asupra socru-său. — Cartea ce a'uzit scris Paleologul la socru-său Ioan Cantacozino. — Această carte o ceteaște Ioan Cantacozino, dar tot a'uzit dat război lui ginere-său, și tot s'a'uzit întors rușinat. — Ioan Cantacozino de rușine să călugărește. — Mihail-Vodă bate pre Carol Craiul la Severin.

După Radul-Vodă Negrul a'uzit stătit la Domnie Mihail-Vodă, carele a'uzit domnit cu pace an' 19¹, întru a cărui Domnie, de s'a'uzit și făcut niscareva lucruri vrednice de auzit, și, nepomenindu-le alții, noi încă tăcem. Iar de alții, vecini și strini de noi, ce a'uzit lucrat, după cum am găsit scris de alți istorici, nu vom lăsa să nu dăm în știință.

În zilele acestui Domn, a'uzit murit Otoman biruitorul² Turcilor, leat 6828³, și a'uzit rămas în locul lui Orhan. Acesta se nevoia să-și lățească Împărăția, neodihnindu-să zioa

¹ Singurul lucru spus despre d'nsul la Ludescu. Acest Domn, care precedă de fapt pe Dan al II-lea, e pus prin confuzie înaintea de întâiul Dan.

² Adecă „stăpînitorul“. „Biruitor“ are, în acest timp încă, înțelesul de „stăpînire“ în general.

³ Data e greșită: în Phrantzes, izvorul lui Constantin Căpitanul, stă 6801 (p. 78).

și noaptea, gândind în ce chip ar supune țările și pământurile striinilor, însă, în cătro mergea, slujându-î no-
rocul, biruia. Luat-añ [Misia], Licaonia, Frighia, Caria, până
la marea care iaste la gârla Evrimidon ¹, și partea Viti-
niei carea rămăsease neluată de tată-său, și Nicomidia,
Nicheia, și alte multe cetăți, și vestita cetate Brusa, care
iaste la picioarele Olimbului, și o stăpănia Grecii, carea,
după cum spun istoricii, era Scaun crăesc. Deci, ră-
nindu-să Orhan la un picior, când aù luat Brusa, uni
zie să fie murit, iar alții zic că s'aù dus la un sat care
era loc al Thraciei, anume Harini, și acolo aù șazut de
s'aù tãmaduit ².

În zilele acelea, Andronic Paleologul, Împăratul Gre-
cilor, viind la slăbiciune și cunoscând că va să moară,
având cu a doao muere (numele ei Anna) doao feate și
un fecior, anume Ioan, care încă nefiind de vârstă ca
să poată chivernisi Împărăția, aù chemat pre Ioan Can-
tacoзино, boiar de cinste, pre carele de mic l-aù fost
luat și l-aù fost crescut și l-aù fost cinstit până la
mare boierie, și i-aù dat toată purtarea de grijă a casii
lui, și a fiiului său, și a Împărăției lui, până va veni
fii-său la vârstă; deci, să fie Împărat, și Cantacoзино
să fie sfetnic Împărăției. Și, pentru întărirea acestui
lucru, aù și logodit pre fii-său cu fata lui Ioan Can-
tacoзино, carele cu jurământ aù făgăduit Împăratului că
va face acelea carele i le poruncise. Dar n'aù păzit ho-
tarăle jurământului, ci, după moartea lui Andronic, unin-
du-să cu o seamă den boiarii Împărăției, aù luat Împără-
ția gineri-său Ioan. Care, rămăind în cătăva vreamă lucrul
așa, și venindu-și gineri-său Ioan la vârstă, și cunoscând
nedreptatea ce i-aù fost făcut socru-său, s'aù sfătuit cu
oare-carei boiari prieteni ai tătăne-său și aù fugit la

¹ Nu e nici un sens. Phrantzes are: ἕως θαλάττης τῆς περὶ τὸν Εὐ-
ρυμέδοντα ποταμόν, dar e vorba de un lac, nu de Marea (p 79).

² Pare a fi nu utilizarea unui nou izvor, ci o confuzie: „Harini“
ar fi, *Chersonesus*. Cf. Phrantzes, l. c. Sau Χερσονεία (același sens) de
la p. 41.

Orhan Împăratul Turcilor, și, lângă alte făgăduințe ce i-aă făgăduit lui Orhan, i-aă logodit și pre o sor a lui, să o dea să-i fie Împărăteasă, precum aă și făcut, — numai să-i dea ajutoriă, să scoată pre socru-său den Împărăție. Și, dându-i oaste den destul, aă venit la Țarigrad, și cu multe vărsări de sânge, prin multe vremi, aă biruit pre socru-său, și aă luat Scaunul. Iar socru-său, fugind cătră Sărbî și cătră Bulgari, aă rugat pre Domniî acelor locuri, de i-aă dat ajutoriă să vie, să scoată pe gineri-său, și, viind cu oștile spre Țarigrad, l-aă întâmpinat o carte de la gineri-său, care îi scria așa: „De multe ori m'am socotit și m'am mirat, cum cunoștința și δεικνυσις și bătrânețele nu te înfruntează să-ți aduci aminte de moarte și de judecata nefățarnicului Dumnezeu, la care noi toți vom să stăm golî și τετραχίλις μέραι, să ia fiește-carele după faptele lui plata. Să cădea, ca un înțelept și practic, ce știî Scripturile (cum tu zici și te înalți), să-ți vii în socoteală, și să gândești ce ceri de la mine, și care-ți iaste dreptatea cu pravilă și după canoanele Grecilor. Și nu ți-aă ajuns până acum câte scandele, atâtea războaie dintre noi, morți, vărsări de sânge, robii ale creștinilor, fraților noștri, carele toate den vina ta s'aă atățat și s'aă făcut. Părăsește, pentru mila lui Dumnezeu, să mai răsufle cevaș ticăiții creștinî! Căci la Asia fiara cea rea, [neamul lui] Otoman, toată creștinătatea o aă sfărămat. Lasă încaî să să odihnească cești de aicea, și cei ce aă scăpat de acolo, aicea. De vreme ce și David să roagă pentru limbile ce n'aă lege, zicând: „Răsăpeaște, Doamne, limbile carele vor războaiele“, cu cât sântem noi datori să păzim pre cei ce i-aă răscumpărat Hristos cu sângele lui, carele și pace și dragoste aă poruncit să avem. Știî aceasta bine că tată-mieă te-aă crescut de mic copil și te-aă cinstit cu boierie de vârstă și cu nume pre lângă Împărăție: și adu-ți aminte dragostea ce aă avut cătră tine, și pre mine în mâinile tale m'aă dat, și să ne rudim la moartea lui aă poruncit. Iar tu n'ai făcut ca un păstor bun și adevărat, nici

faci, ci ca un lup și tâlhar și fur. Și pre mine m'ați lăsat diadoh Împărăției, iar tu ai nevoie să mă faci mojar și să mă dăzbraci den soartă. Iar eu într-o nebiruită putere a lui Dumnezeu mă nădăjduiesc, și el să facă dreptate într-o nedreptate ce-mi faci.“

Această carte cetind Cantacozinul, multă vreme a stat în mare socoteală, cât, de ar fi fost cu putință, s'ar fi întors îndărăt, dar nu s'a putea: că s'a pornise atâtea oști străine, cât îi căuta, vrând, nevrând, să meargă înainte; precum a și mers. Dar nimic n'a folosit, că s'a întors cu rușane, răsipindu-i oștile Ioan Paleologul cu ai lui, și cu Turcii cari îi avea ajutorii de la cumnată-său Orhan Împăratul Turcesc. La una ca aceasta viind Ioan Cantacozinul, și văzând că fără noroc a umblat și acum, s'a dus de s'a călugărit, și a rămas Ioan Paleologul biruitorii¹ în Scaunul Împărăției².

În zilele acelea, leat 6838, scrie un istoric că a venit Carol Craiul Unguresc asupra Țării-Rumânești, și a luat Severinul fără nici o vină. Iar Domnul Mihail-Vodă, în nădejdea lui Dumnezeu, strângând oaste, și făcând război cu Craiul Unguresc, l-a biruit, și s'a întors cu rușane. În mijlocul vremilor acestora a murit Mihail-Vodă, și s'a pus în locul lui Dan-Vodă³.

3. Domnia lui Dan-Vodă, l^e 6841.

Dan-Vodă fratele Mircei-Vodă celui Bătrân. — Orhan moare; s'a pune fi-său Amurat Împărat turcesc. — Ludovic Craiul Unguresc. — Sasi s'a scoală asupra Craiului, și nimic nu folosesc.

Acesta a stat Domn în Țara-Rumânească după Mihail-Vodă. Avea și frate, pre Mircea. Însă, ce s'a făcut în 23 de ani ai Domniei lui, nu s'a pomenește,

¹ V. p. 5, nota 2.

² E o traducere prescurtată din Phrantzes, p. 39 și urm.

³ „Istoricul“ care vorbește de lupta din 1330 a lui Carol-Robert cu

fără numai scrie că l-au ucis Șușman Voivodul Sărbilor; dar pentru ce și cum, nu să știe ¹.

În zilele acestui Domn, la 17 ani ai Domniei lui, a murit Orhan Împăratul Turcesc, și s-au pus fii-său Amurat cel d'întăi, l' 6858 ².

În zilele lui Dan-Vodă, fiind Crai Unguresc Ludovic, Sasi den Ardeal s-au fost făcut rebeliși, s-au sculat împotriva Craiului; care, viind cu putere în Ardeal, i-au supus iar, și mare pagubă le-au făcut ³. Sasi aceștia de multe ori s-au sculat asupra Ungurilor cu sabie, gândind ca doar s'ar putea dezbate de cătră ei, dar nicădată n-au avut noroc să biruiască, ei totdeauna i-au biruit pre ei Ungurii și alții, ca pre nește podani ai lor ⁴.

4. Domnia lui Alixandru-Vodă, l' 6864.

Alexandru-Vodă Cămpulungeanul. — Amurat să învrăjbește cu Paleologul, și multe locuri îi ia, și Caluipoli. — Amurat a avut Filipupoli și Odriiul. — Dragoș-Vodă a dăscălicat la Moldova. — Amurat are războaie cu Cneaz Lazăr al Sărbilor. — Miloș viteaz omoară pre Amurat, și pieră și el. — Baizit Ildirim stă Împărat. — Baizit omoară pre frate-său.

După ce a perit Dan-Vodă, a statut la Domnie Alixandru-Vodă, carele zic să fie fost de feliul lui Cămpulungean. Ce să fie lucrat el în Domnia lui, nimeni nu scrie ⁵.

Domnul de atunci, Basarab, e un compiler al istoriei regatului unguresc.

¹ Ludescu dă, în adevăr, numai, anii de Domnie, înrudirea cu Mircea și uciderea de „Șușman“, în 6864. Cf. Iorga, *Studii și documente*, III, pp. I, v, lvi.

² Phrantzes, p. 80.

³ Izvorul e „istoricul“ unguresc.

⁴ Pare a însemna „iobagi“. V. Radu Popescu, în *Magazinul istoric*, IV, p. 28, unde se vorbește de slujitori prefăcuți în podani, pe moșiile lui Brîncoveanu și Cantacuzinilor.

⁵ Ludescu se mărginește a-i da 27 de ani de Domnie.

Pre această vreamă a Domniei acestui Domn, Amurat, Împăratul Turcesc, pentru lăcomia lui învrăjbindu-să cu Paleologul Împăratul de la Țarigrad, a venit cu mulțime de oști și a luat Caliupoli, unde iaste Marea îngustă, de trec lesne, de la Răsărit la Apus, și de la Apus la Răsărit, fiind cetate de pază a Grecilor. După aceeaia a luat Filipupolis ¹ și Odriiul, și alte locuri ale Thrachiei și ale Macedoniei. Deci iar s'a în împăcat, și amândoi a mers la Răsărit, împotriva unor Turci ce s'a hainise de către Împărăția Turcească, și, biruindu-i, a luat Pamflagonia, și pân la gârla Sangari, și, vrând să treacă spre Marea-Neagră ², a înțeles de fii-său că s'a unit cu feciorul lui Ioan Paleologul, și s'a rădicat împotriva părinților; ci, lăsându-și calea de spre Marea-Neagră, s'a dus amândoi împotriva feciorilor; cu cari făcând război, i-a prins. Ci Turcul și-a omorât feciorul, iar Grecul l-a orbit.

Întru vremile acestui Domn, după trei ani ai Domniei lui, l' 6867, a venit Dragoș-Vodă de la Maramureș în țara Moldovei, de a dascălecat țara Moldovei; care unii zic că iaste den păstori, alții zic că den nește vânători, ce avea o coteică anume Molda și, gonind un buor, s'a fost înecat coteica într'o apă, și, după numele Moldei, a numit apa: Moldova, și după apă a numit pre Moldoveni. Ci, cum să vede istoria, ce iar de la dănsăi o am luat, cu Molda coteica, cu Moldova apa, cu Moldovenii, — numele lor den căine se trage: den Molda, Moldoveni. Și, pentru căci a omorât pre buor, a luat Domni semnul peceții lor, de fac cap de buor.

Acest Dragoș-Vodă a domnit doi ani, și, murind, în urma lui s'a pus fii-său, Sas-Vodă, care a domnit 4 ani, și, murind, s'a pus fii-său Lațco-Vodă, și, domnind 8 ani, a murit, și s'a pus în locul lui, Bogdan-

¹ Numele acestui oraș lipsește în ediția lui Phrantzes. Altfel tot ce este aici e tradus de acolo, și anume, nu de pe pp. 46-7, unde iar e vorba de aceste lucruri, ci de pe p. 80, — cu prescurtări.

² 'Εν τῇ μέλλειν περᾶσαι αὐτοῖς ἐν τῇ Εὐρώπῃ (Phrantzes, l. c.).

Vodă, l^e 6881. Deci, Pătru-Vodă, feciorul lui Mușat, l^e 6887 ¹.

Întru aceste vremi, Amurat, mai marele Turcilor, neodihnindu-să, și făcând războaie în toate părțile, a fost făcut și de multe ori cu Sârbi, cu Bulgarii, cari ², având pre Cnez Lazăr mai mare, și de multe ori bătându-i Amurat, fugia Cnez Lazăr, și iar strângea oaste de venia asupra Turcului. În cea după urmă, apropiindu-să oștile unele de altele, s'a ales den oastea lui Cnez Lazăr un viteaz, anume Miloș Cobilici, carele cu îndrăzneală a intrat în oastea turcească, dându-i cale Turcii, socotind că va să se închine lui Amurat, mai marele lor. El încă a mers drept la Amurat, și, scoțând Miloș un cuțit de cele mari sârbești, l-a junghiat pre Amurat Turcul, măcar că și pre dânsul l-a omorât Turcii. Iar oștile lui Cnez Lazăr a luat mare îndrăzneală, și oștile turcești frică, de a fugit care în câmp putea, iar Cnez Lazăr gonea, tăind și răsipind ³.

După moartea lui Amurat a rădicat Turcii pre fi-său Baizit Ildirim. Ildirim l-a numit pentru iuțimea ce avea în războaie, că Ildirim în limba noastră *fulger* să chiamă. Acesta avea un frate, pre carele chemându-l la dânsul, și, fără răotăte fiind, a mers la frate-său, gândind că den dragoste îl chiamă ⁴, să se vază unul cu altul; iar el, ca un păgân, l-a omorât. De acest Baizit zice că a fost om darnic, nemăreț; mânca și bea cu toți ⁵. Și a făcut multe războaie: întâi, la Asia

¹ E o prescurtare după cronica lui Ureche (ed. Kogălniceanu, pp. 132-4).

² Traducerea e rea. Phrantzes vorbește numai de Sirbi. Începutul acestui alineat corespunde în adevăr cu cronicarul bizantin, pp. 80-1.

³ Pentru această parte e întrebuințat unul din cronografele sârbești mai întinse. Cf. Prefața mea la vol. III din *Studii și documente*.

⁴ După izvor, Phrantzes (pp. 81-2), Soliman — Μουσογλύμος —, fraatele lui Baiazid, n'ar fi știut moartea tatălui, în numele căruia fusese chemat.

⁵ Nouă confusie: Baiazid, spune Phrantzes (p. 81), se ospăta numai

În Domnia Mircii-Vodă patru Domni s'aũ schimbat la Moldova: Roman-Vodă, fratele lui Pătru-Vodă, Ștefan-Vodă, iar alt Ștefan-Vodă, cu frate-său Pătru-Vodă, fecior lui Ștefan-Vodă: decii Iuga-Vodă, pre carele l-aũ luat Mircea-Vodă la dănsul, — pentru ce nu sã știe ¹.

În zilele Mircii-Vodă Diul și Nicopoia le-aũ luat Turcii, și, mergând Mehmet-Pașa sã iã Bosna, acolo aũ perit, împreună cu multe oști ale lui. Atuncia Turcii aũ ars Ravanîța, mănăstirea lui Cnez Lazăr ².

În vremile, acestea, l' 6900, aũ murit Ioan Paleologul Împăratul Grecesc, și s'aũ pus în locul lui fii-său Manuil Paleologul, carele, văzând slăbiciunea lor, s'aũ dus la Papa de la Roma, rugându-sã dea ajutoriũ. Și, pentru mândrie, nevrând sã sãrute naracavița Papii, unde era chipul lui Hristos (după obiceiul lor), s'aũ mâniaț Papa, și nu i-aũ dat nici un ajutoriũ. Decii, viind de acolo fără ispravă, unindu-sã în vorbe și cu alți domni creștini, aũ trimis solii la Temmurli Hanul tătarăsc (carele și Uzbek îl chiamă), de s'aũ rugat sã vie, ca doar i-ar mântui de Turci; și aũ venit, și s'aũ bătut cu Baizit Împărat. Și, biruind Uzbekul, pre Baizit l-aũ prins viu, și, făcându-i colivie de fier, l-aũ băgat într'ansa, și așa toată Asia l-aũ purtat, și, ducându-l la țara lui, aũ murit. Alții zic cã l-aũ omorât Uzbekul, — împărățind anii 26 ³.

Decii în urma lui aũ rămas patru frați, și avea price între

¹ E luat tot din Ureche, pp. 134-6. Alexandru-cel-Bun a fost stabilit de Mircea, într'un timp de putere și siguranță a acestuia.

² Acest loc e luat din Cronica sîrbească (v. Iorga, *Studii și documente*, III, p. 1).

³ Aceste știri sînt parte împrumutate din Phrantzes (pp. 84-5), parte legende, ce umblau pe timpul cronicarului nostru.— Pentru narucițe, v. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 67. Timur-Lenc nu era „Usbeg“, dar Usbegii turcomani din epoca lui Constantin Căpitanul pretindeau cã-și trag neamul de la dînsul. V. Albèri, *Relazioni degli ambasciatori veneti*, XIII, p. 391: „Usbech. rè de' Tartari e signore di Samarcanda“. Iar, pentru vremea cronicarului nostru, Barozzi și Berchet, *Relazioni, Turchia*, II, p. 342: „Il gran Tartaro Usbech... Memori del gran fatto del Gran Tarmelano con Bajazetto...“

dânşăi, care să împărăţească, şi, prin multe războaie ce au avut în trei ani, uniţi luând ajutoriul de la Sârbi, alţii de la Greci, — pre urmă au biruit acela ce l-au chemat Mehmet, şi, luând Împărăţia, au omorât pre ceialalţi fraţi, afară de unul, ce au fugit la Țarigrad, şi s'au creştinat (Isuf l-au chemat). Acest Mehmet, împărăţind, n'au păzit pacea ce făcuse tată-său Baizit, şi vrea să mărească ploconul Rumănilor şi al Moldovenilor; ei, unindu-să Rumăniî cu Moldoveniî, au avut războiul cu Mehmet Împărat, şi l-au biruit pre Turc, şi iar au lăsat ploconul precum au fost aşăzat de tată-său. După aceeaia au rădicat Turcul războiul la Anadol, de au luat locurile carele le luase Uzbekul de la tată-său Baizit: Galatia, Cappadochia, Pontul, şi altele de la Asia de Sus. Peloponisul încă l-au făcut să dea haraciul, şi cu Vineţeniî au avut războiul pre mare, şi l-au biruit, şi pre urmă s'au împăcat ¹.

6. Domnia lui Vlad-Vodă, 1° 6920.

Vlad-Vodă Țepeş, Domnul Țării. — Amurat al doilea să pune Împărat. — Amurat al doilea rând pradă Ardealul.

După moartea Mircii-Vodă, au luat Domnia Vlad-Vodă, carele s'au poroclit Țepeş. Acesta au făcut mănăstirea Sneagovul şi cetatea de la Poenari. Făcut-au Țargoviştenilor mare pedeapsă, pentru o vină ce avu-

¹ Se începe cu un resumat din Phrantzes, p. 86. Menţiunea că s'au îngreuiat dările (τέλη) Țerii-Româneşti şi Moldovei (Μολδοβλαχίας καὶ Μπογδανίας; Phrantzes comite, pentru Moldova, un anacronism) se află la p. 89 din acelaşi izvor. Despre o nouă luptă a lui Mircea, unit cu Moldoveniî, împotriva Turcilor, nu vorbeşte nici un izvor, nici Phrantzes şi nici analistul sîrb. Constantin Căpitanul, negăsind alt ceva, a crezut că poate să încheie lucrurile în acest chip. Sfîrşitul alineatului e din Phrantzes, p. 89, dar compilatorul preface în victorie turcească înfrîngerea navală de la Gallipoli, la 29 Maiu 1416 (v. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, seria I, I, p. 241 şi urm.).

sease, că făcuse unui frate al Vladului-Vodă un necaz. Pentru aceeaia a trimis slujători, și, în zioa de Paște lovindu-l, a prins și pre bărbați, și pre muieri, și feciorii, și featele, împodobiți fiind, i-a dus la cetatea Poenari de a lucrat până li s'a spart hainele ¹.

În zilele Domnului acestuia, murind Mehmet Împăratul Turcilor, s'a pus în locul lui Amurat al doilea; carele a trimis pre Mihail-bei de a încungiurat Țarigradul cu oști. Și multă pagubă a făcut Grecilor, pentru că a fost dat ajutorii lui Mustafă, frăține-său, carele fugise la Țarigrad, de frica frăține-său Amurat, și Grecii îi dedese muere greacă, fata unul boiar mare, nepoată Împăratului Grecesc, și l-a rădicat Împărat la Anadol. Decî acest Mustafă își făcuse Scaunul la Brusa, și multe locuri la Anadol supusease. Iar frate-său, Sultan Amurat, păzind vreame, a trecut fără veaste la Brusa, și, găsind pre frate-său beat, în baie l-a omorât. Ci, pentru această pricină, a încungiurat Țarigradul, și făcea pagubă; ci i-a împăcat Marò, muerea lui Amurat acestuia, fiind Greacă ².

¹ Data morții lui Mircea: 6920, e bună, căci el a murit la 31 Ianuar 1418 (v. Iorga, *Studii și documente*, III, p. III-IV). Succesorul său a fost Mihail, apoi Dan al II-lea, după acesta Alexandru și, în fine, Vlad Dracul. Ludescu, pe care-l urmează în toate Constantin Căpitanul, scoate pe Mihail, pus înainte, din greșeală, de al doilea Dan, amestecându-l cu cel d'întăi, nu pomeneste pe Alexandru, care nu figură în cronologia oficială, și face din doi Vlad: Dracul și Tepeș, unul singur (ceva ca și în cazul lui Dan I-lea și al II-lea). Pentru Snagov, v. călătoria lui Odobescu acolo, în *Scrieri*, I, pp. 392-3 și micul studiu tipărit în 1900 de d. G. Mandrea, architect. Poienarii se întâlnesc de la începutul veacului al XVI-lea în documente (cf. Iorga, *l. c.*, p. XLVII; Hurmuzaki, XI, locurile din tablă și *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 142). Istorisirea cu Țirgoviștenii nu se află în culegerile isprăvilor lui Tepeș (v. I. Bogdan, *Vlad Tepeș și nașterile germane și rusești asupra lui*, București, 1896; *Archiv f. sieb. Landesk.*, XXVII, p. 332; Iorga, *Studii și doc.*, III, p. LXXIII). În Ludescu se spune că toți „oamenii mari, bătrâni“ au fost trași în țeapă.

² Se începe cu reproducerea lui Phrantzes, p. 90. Unele din amă-

Întru această vreme a murit Manuil Paleologul Împăratul Grecilor, și s'a pus fii-său Ioan, carele a fost luat fâmeae bogată de la Lombardia, fată unui boiar de acolo; dar, fiind el curvar, nu-și iubia fâmeaia lui, ci încă a fugit iar la tată-său, și tată-său nu o priimia cum să cade, căci și el era curvar ca gineri-său ¹.

Pre aceste vremi a mers Amurat Împărat în Ardeal, și a pradat mai mult ținutul Brașovului, de doao ori, și a luat cu dănsul pre județul de la Brașov cu pargarii ².

7. Domnia lui Vădislav-Vodă, 1^a 6935.

Vădislav-Vodă ia Domnia. — Vădislav-Vodă pierde de sabie în Târșor. — Amurat a luat Solunul. — Ioan Paleolog merge la Roma să unească Biserica, și cere ajutoriu de la creștin. — Amurat Împărat lasă Împărăția fii-său Mehmet. — Vădislav Craiul să bate la Varna cu Turcii și pierde în război. — Sultan Murat iar a luat Împărăția de la fii-său. — Alexandru-Vodă în Moldova moare. — Iliaș-Vodă, Ștefan-Vodă, frați, să bat pentru Domnie în Moldova. — Ștefan-Vodă prinde pre frate-său Ilieș și-l orbește. — Ianoș Craiul bate pre Sultan Murat, în Ardeal, de doao ori.

După ce a domnit Vlad-Vodă 15 ani, a luat Domnia Vădislav-Vodă, de carele nici-o istorie nu să află scrisă de cinevași, fără căt zice că a perit de sabie în Târșor; iar nu serie, în război, de a avut cu cineva,

nuntele despre Mustafă ce lipsesc din acest loc al lui Phrantzes se întâmpină mai departe în izvor (p. 114); ce se spune despre moartea lui va fi după vre-o glosă. Constantin Căpitanul greșeste făcând din Mustafă, unchiul lui Murad, fratele acestuia și din Marò, care-l era *μητέρα*, „muerea“ Sultanului!

¹ Izvorul pentru căsătoria lui Ioan cu Sofia de Montferrat poate fi Phrantzes, pp. 110-1, 122, 158 (cf. *Notes et extraits*, I, pp. 306-7) Primirea acasă a Sofiei, fugare, nu se găsește însă aici.

² Se întrebuițează iar istoria ungurească (cf. Iorga, *Studii și doc.*, p. xv și urm.). O mențiune nesigură a luptelor acestora, din 1442, „contra Românilor și Moldovenilor“ (*Βλάχων καὶ Μολδοβλάχων*), întâiu fără succes, apoi biruitoare, în Phrantzes, p. 91, neîntrebuițat până acum pentru ele.

saŭ de vre-un vrăjmaș al lui, saŭ de nescareva oameni de ai casei lui (precum de multe ori să întâmplă), ci numai zice că aŭ perit de sabie în Târșor. După aceasta să cunoaște ce fel de oameni aŭ fost Rumânii noștri, care nici-un lucru deplin n'aŭ scris! Zice aceasta, că aŭ făcut bisearica den Târșor, care să și veade ¹.

După văleatul ce am găsit în istorii, în vremile aceastea, l' 6938, aŭ luat Sultan Murat Solunul, care uniț îi zic Salonicul, de la Vinețeni; că-l vânduse Andronic Paleologul în 50.000 de galbeni de aur, fiind partea lui de la tată-său Manuil Împărat; dar, căzând în boala slăbănogiei și neavând ce face, aŭ vândut această parte a lui Vinețenilor ². Pentru care Ioan Împăratul, ce era atunci, fratele lui Andronic, multe aŭ scris Turcului, având pace cu el, ca să nu meargă să iă acea cetate, dar el aŭ răspuns că iaste striină cetatea, iar nu a lor, ci va să meargă să o iă; precum aŭ și făcut ³. Ci Frâncii, fiind puținii, aŭ fugit: iar Grecii, rămăind, multe reale aŭ pățit, tăeți, robiți, despărțiți frați de frați, de surori, de părinți, — și altele ca acestea ⁴. Ca acestea văzând Ioan Paleologul, Împăratul Grecilor, s'aŭ sfătuit să meargă la Papa de la Roma, să facă Unire Bisericii, fiind atunci Evghenie Papă, și Patriarh la Țarigrad Iosif (care aŭ și murit la Roma). Ci dar, scriind lui Evghenie Papii, s'aŭ bucurat foarte, și aŭ trimis corăbiu de aŭ luat pre Împăratul, și mulți oameni învățați, și filosofi, și cărturari. Și, făcându-să sobor la Florentia, s'aŭ așăzat toți și aŭ

¹ Ludescu dă data, care se explică prin suprimarea câtor-va Domni după Mircea. El mai adaugă mențiunea bisericii și a morții de sabie „în mijlocul Târșorului“. E, cum se știe, Vladislav Dan, falsul Dan al III-lea. Peirea i-a venit de la Tepeș. V. Iorga, *Studii și doc.*, I. c. Dar amănuntul uciderii în Târșor pare să se aplice nu la el, ci la Vlad Dracul. Narațiunile despre Tepeș arată însă (Bogdan, p. 90) că predecesorul lui a fost omorât de dînsul.

² Combinat din Phrantzes, pp. 64 și 122.

³ După Phrantzes, pp. 155-6.

⁴ Aici pare că s'a suplinat din închipuire, căci Phrantzes nu povestește căderea cetății.

făcut liturghie toți cu Papa, după așăzările lor. Apoi, nevrând să se iscălească Vlădica de la Efes, toate lucrurile au rămas dășarte : că nici ajutoriū n'au dat Papa și domniī Frâncilor, și nici vre un bine nu s'au făcut, că au umblat în deșart 2 ani, și iar în deșart au venit¹.

Care, viind acasă, și-au găsit Împărăteasa moartă, și călugăriī cariī era rămași la Țarigrad, nu vrea să-i priimească la biserică, zicând că sânt eritici. Ci era mare turburare între dânșii, și den afară le făcea Turciī turburare, și ca nește orbi nu-și cunoștea peirea lor. De acestea au făcut și fac călugăriī²!

În vremile acestea, Amurat, al doilea Împărat al Turcilor, fiind bătrân și bolnav de durorī, au lăsat Împărat în locul lui pre fiī-său Mehmet, tânăr, și el s'au dus la Magnisia să se odihnească. Iar Mehmet, tânăr fiind, s'au dat spre vânătorī și băutorī, și nu asculta pre Viziriī lui cei bătrâni și înțelepți. Acestea auzind Unguriī și domniī lor, mai mult fiind rugați de Împăratul Țarigradului, s'au pornit cu multe oști Vădislav Craiul și Ianoș, saū, cum zic alții, Iancul, Domnul Ardealului, și, trecând în Țara Turcească, au ajuns pân la Varna. Viziriī, văzând ca aceste lucruri, și pre Sultan Mehmet că caută ospețele și vânătorile, au trimis la tată-său Sultan Murat, să vie de grab, că pier cu Împărăția lor. El, auzind, îndată au purces, cu Hali[ ]-Pașa, și au venit la Țarigrad, și, cerând corăbiī să-i treacă, i-au dat Greciī. Vezī minte la Greciī, în vremea ce știa că au nevoie vrăjmașiī lor, atunci, să se fie nevoit să le facă mai rea poticneală, cât ar fi putut; iar ei le făcea bine de-ī trecea și mai dăgrab; ei, pe cum au umblat, așa au și pățit mai pre urmă, că au pierdut și Împărăția. Ci să venim la prochimēn³.

¹ Pentru aceste lucruri, de un caracter general, cronicarul nostru n'are un izvor anume.

² Nu regăsesc izvorul anume al acestor puține știri nelămurite.

³ Această parte pare a fi o amplificare. Elementele narațiunii se află și în Phrantzes, pp. 92-3. Dar mențiunea retragerii lui Murad

Sultan Amurat, trecând până la Țarigrad, de la Scudari, și mergând la Varna, a făcut război cu Ungurii, și foarte a biruit pre Turcul, și a căzut mulți vestiți oameni, dentru cari a fost unul Caragea-Bașa ¹, beilerbei de la Anadol, și rămăsease numai Sultanul cu Curtea lui. Și într'aceaia a zis Iancul Craiului: să fie cu voia lui să meargă cu oastea lui, ca doar ar sparge Poarta Sultanului, și pre urmă să vie și Craiul. Dar tinerețele și tinerii sfetnicii lui n'au lăsat, zicând că nu iaste bine să iă Iancul lauda. Ci a mers Craiul de a dat război cu Împăratul. Vrea să fugă Împăratul atunci, dar nu l-au îngăduit Enicerii, zicându-i că trebuie să moară cu ei. Ci dar, într'acel război fără tocmeală, mergând Craiul asupra Împăratului, un Enicer, anume Hamza, cu îndrăzneală a tăiat picioarele calului Craiului, și, căzând Craiul jos, i-a tăiat capul, și l-a rădicat într'o sulită, care văzându-l oștile, s'au spăimântat, și a fugit: Iancul încă s'au dus la țara lui, la Ardeal; și așa a rămas Turcii iar biruitori. Pre Eniceriul acela zic să-l fie făcut Pașă ², și iaste să să crează. Pre Iancul l-au oprit Vădislav-Vodă în țara lui, pentru că-l făcuse oștile lui mare stricăciune țării: ci pre urmă iar s'au împăcat, și l-au slobozit ³.

la Magnesia, a lui Halil, a trecerii Mării prin Greci, ce nu se află la acest Bizantin, ar arăta întrebuințarea paralelă a istoriei ungurești. Hunyady e numit Iancu și în Phrantzes, p. 198: 'Ιάκχος.

¹ Caragea, beglerbegul Anatoliei, a căzut, în adevăr, în luptă (Leunclavius, col. 514). Phrantzes n'o spune însă. Să nu fi avut croniciarul nostru și un izvor turcesc, tradus ori ba? Și altele, mai de parte, ne întăresc în părerea că l-a avut.

² Nu Pașă, ci căpetenia gardei: *προηγάρμιον τῆς αὐτοῦ βίγλας*, sau, adauge tot Phrantzes, Agă al Ienicerilor, iar mai apoi și Vizir (pp. 199-200). Din Phrantzes e luată toată această parte.

³ Mențiunea prinderii se află în Chalkokondylas, dar știrea a luat-o, de sigur, Constantin Căpitanul indirect, prin Istoria sa ungurească. Pentru puțină probabilitate a prinderii, v. *Studii și Doc.*, III, p. xxii și urm. Chalkokondylas a fost cunoscut, cum se vede din Prefața la *Biblia* din 1688, lui Radu Greceanu.

Iar Sultan Murat a trimis pre fi-său Mehmet la Magnisia, și el a săzut la Odrii, și, trecând 3 ani, a murit, și l-a dus de l-a îngropat la Brusa, și iar a venit fi-său Mehmet de a luat Împărăția.

În mijlocul acestor vremi, a Domniei lui Vădislav-Vodă, murind Alixandru-Vodă, Domnul Moldovii, i-a rămas doi feciori: Iiaș, mai mare, care ținea muiare pre sora Crăesiî lui Vădislav Craiul Leșasc, și Ștefan, cel mai mic, cari, având ceartă pentru Domnie, cu ajutoriul Leașilor a apucat Domnia, iar Ștefan a fugit la Țara-Rumânească, și, cerând ajutoriul de la Domn, s'a dus de a scos pre frate-său den Scaun. Iiaș-Vodă iar nu s'a lăsa, ci iar venia, și, până de 5 ori fără noroc, s'a întors în Țara Leșască; deci, nici Craiul nu vrea s'a-l mai lase, ci i-a dat o cetate și hrană, pentru voia lui Ștefan-Vodă, că-i scrisese. Iar pre urmă a venit la pace frații amândoi, și și-a împărțit țara: Ștefan-Vodă a luat țara de jos, cu Chilia, Cetatea-Alba, și altele; Iiaș-Vodă a luat țara de sus, cu Hotinul, Suceava, și altele. Ci nu multă vreme a fost împăcați, că Ștefan-Vodă fără veaste a mers asupra frăține-său Iiaș, pre carele prinzându-l viu, l-a orbit, și a rămas Ștefan-Vodă singur la Domnie, nu multă vreme ¹.

După aceasta avut-a război și Huniadi Ianoș cu Turcii, în Ardeal, la un sat ce s'a chiamă Sentimbre, și a biruit pre Turci, perind mulțime de ei. Deci Sultan Murat, văzând atăta ocară ce s'a făcut, de i-a spart oștile Ungurii în Ardeal, și le-a făcut mare pagubă, a făcut și mai mare gătire: și singur Murat a mers cu oștile la Beligrad; dar Hunedi Ianoș bine grijându-să, și bine dând război, a biruit pre Turci, și Murat s'a întors cu rușane, și cu mare pagubă.

¹ Resumat din Ureche, pp. 141-5.

8. Domnia Radului-Vodă cel Frumos, 1^e 6953.

Roman Moldoveanul prinde pe unchi-său Ștefan-Vodă și-l taie. — Petru-Vodă scoate pre Roman-Vodă, vără-său. — Pătru-Vodă Moldoveanul otrăvește pre vără-său Roman. — Pătru-Vodă Moldoveanul leagă haraciū la Turci. — Ștefan-Vodă Moldoveanul, cel Bun, bate pre Pătru-Vodă Aron cu ajutoriul Radului-Vodă. — Nemulțămirea lui Ștefan-Vodă cătră Radu-Vodă. — Laiot-Vodă Băsărab pus Domn de Ștefan-Vodă. — Îl gonește Radu-Vodă. — Mehmet Împărat bate Țarigradul și-l ia, și pierie Împăratul grecesc Costandin. — Laiotă-Vodă iar vine Domn cu ajutoriul lui Ștefan-Vodă. — Ianoș Craiul pradă Țara Ungurească ca să ia Corona.

Stănut-aū Domn Radul-Vodă în urma lui Vădislav-Vodă. Acesta aū făcut mănăstirea Tănganul.

După ce dar orbise Ștefan-Vodă pre frate-său Iliăș den țara Moldovei, iar Roman-Vodă, feciorul lui Iliăș, n'aū suferit fapta fără de lege a unchi-său, ci aū vorbit cu o seamă de boieri ai țării¹, și rădicându-să, aū prins pre unchi-său Ștefan-Vodă, și i-aū tăiat capul, și aū rămas Roman-Vodă la Domnie. Iar vără-său Pătru-Vodă, feciorul lui Ștefan-Vodă, de frică aū fugit la Unguri; căruia fără zăbavă i-aū dat Hunedi Ianoș (adecă Iancul-Vodă, Domnul Ardealului și gubernatoriul Țării Ungurești) oști, și aū gonit pre vără-său Roman-Vodă. Roman-Vodă, fiind seminție lui Cazmir Craiul Leșăsc, de spre mumă, aū năzuit acolò², de unde mare ajutoriū îi gătise Cazmir, să-i dea să-și ia Scaunul; dar Pătru-Vodă (cu ce meșteșug, nu să știe) aū otrăvit pre Roman-Vodă. Aceasta văzând Craiul, s'aū întors îndărăt, că venise și el până la Leov³. După acest Pătru-Vodă, aū domnit la Moldova Alixandru-Vodă Iliăș. După Alixandru-Vodă,

¹ Constantin Căpitanul tălmăcește „Curtea Domnească“ din Ureche prin „boieri ai țării“, expresiile avînd pe vremea lui același înțeles.

² Loc copiat întocmai din Ureche.

³ Cronicarul nostru înlătură pe cei doi Domni intermediari, menționați la Ureche, după „letopisețul cel lătesc“.

aŭ domnit fii-său Bogdan-Vodă, carele zic să fie bătut pre Leași în doao rânduri. După acesta aŭ domnit Pătru-Vodă Aron, carele, lovind fără veaste pre Bogdan-Vodă, în răvărsatul zorilor, la un sat den jos de Suceavă, l-aŭ prins, și i-aŭ tăiat capul. Deciŭ aŭ venit Alixandru-Vodă, tatăl lui Bogdan-Vodă, cu oaste, de s'aŭ bătut cu Pătru-Vodă, la Movile ; dar fără noroc s'aŭ întors. Acest Pătru-Vodă zic că aŭ legat bir să dea Turcilor.

Însă după dănsul s'aŭ pus Domn Ștefan-Vodă cel Bun, feciorul lui Bogdan-Vodă, carele aŭ venit cu ajutoriul Radului-Vodă den Țara-Românească, și bătându-să cu Pătru-Vodă Aron în 2 rânduri, la Doljești pre Siret și la Orbic, și bătându-l de amândoao rândurile, în cea după urmă aŭ prins pre Pătru-Vodă și i-aŭ tăiat capul. Și aŭ rămas Ștefan-Vodă la Domnie¹. Carele era om viteaz, și multe războaie aŭ făcut cu Turciŭ, cu Unguriŭ, cu Leașăŭ, cu Tătariŭ, cu Munteniŭ: nici cum nu să așeza, și, norocul slujându-ŭ, pre mai mulți biruia. Era om nemulțămitor binelui ce aŭ avut de la cinevaș, precum aŭ făcut și cu Radu-Vodă, Domnul Muntenesc, că cu ajutoriul lui aŭ luat Scaunul Moldovei, iar pre urmă aŭ rădicat războiŭ și asupra lui, și, fără veste viind, i-aŭ căutat Radului-Vodă a fugi la Turciŭ, iar Ștefan-Vodă aŭ luat pre Doamna sa, și pre fiică-sa Voichița, pre carele o aŭ luat lui Doamnă. Fiind dar Laiotă Băsărabă lângă Ștefan-Vodă, mai dă nainte vreame, și viind prilej ca acesta, de fugise Radu-Vodă den țara lui, l-aŭ lăsat Ștefan-Vodă pre Laiotă Domn Țării-Rumânești. Carele în scurtă vreame bucurie aŭ avut, că aŭ venit Radu-Vodă cu oaste turcească, și l-aŭ gonit, mergând cu oștile până la Bărlad, de aŭ prădat, aŭ robit țara Moldovei foarte rău².

În vremile acestea aŭ murit și Ioan Paleologul, Împăratul Grecilor, și, strângându-să frații lui: Costandin,

¹ Prescurtarea din Ureche urmează până aici.

² Resumat, foarte pe scurt, din Ureche. E de observat că scriitorul muntean lasă la o parte toate celelalte lupte ale lui Ștefan, ocupându-se numai de acelea în potriva țerii sale.

Dumitru și Thoma, dederă Împărăția lui Costandin. Iar Thoma și Dumitru dederă Împărăția frăține-său, și s'aũ dus la Peloponis, și, împărțind, aũ luat unul Lachedemonia, altul aũ luat Corinthul, și șădea fără grijă.

Iar Sultan Mehmet gândi gând rău asupra Țarigradului, să-l iă. Ci întâiũ aũ zidit o cetate noao, mai sus de Țarigrad, pre Marea-Neagră, la care și Grecii le-a dat ajutoriũ. După aceeaia aũ străns păgănul oști fără număr, pre apă și pre uscat, și, făcând multe meșteșuguri și năvăli cu multe vărsări de sänge, aũ luat Țarigradul, la l' 6961, iar de la Hristos a. 1453, Maiũ 29.

Acolò aũ perit și Costandin Împăratul Grecilor, cu toți boiarii lui. Când ar citi cineva pre Gheorghe Franți istoricul, carele s'aũ și întâmplat la luarea Țarigradului, fiind și Logofăt-Mare al Împărăției, și aũ și scris acestea pre amăruntul, mi să pare că nu ar fi făr'de lacrimi, socotind nevoia ce aũ venit cetății și cetățenilor acelora: unde vaete și țipete, plănsuri, dăspărțiri unul de altul, și altele ca acestea ¹.

În vremile acestea, Ștefan-Vodă de la Moldova, văzând că Radul-Vodă aũ venit cu Turcii și aũ scos pre Laiotă-Vodă și l-aũ gonit, nu s'aũ îngăduit, ci aũ cerut ajutoriũ de la Leași, și aũ venit de aũ scos pre Radul-Vodă, și aũ așăzat pre Laiotă-Vodă la Scaun.

În vremile acestea ce s'aũ luat Țarigradul, Huneadi Ianoș aũ ars toată Țara Neamțească, pentru Coronă, ca să o iă de la Nemți, fiind ales gubernatoriul Țării Ungurești și prințep Ardealului. După aceeaia n'aũ trecut multă vreme, ci aũ murit la Zemlin, lăsând mare nume de multe vitejăi ce făcuse cu Turcii și cu Nemții. Decĩ, în urma lui aũ ridicat țara Craiũ pre Huneadi Mateiaș ².

¹ Povestirea cuceririi Constantinopolei de Turci se cuprinde în ediția citată a lui Phrantzes pe p. 288 și urm. Celelalte știri, foarte puțin bogate și precise, pot fi luate și de aici.

² Aceste notițe sărace și false sînt după Istoricul unguresc. De la Radu cunosc un document inedit din București, 25 August 6977

9. Domnia lui Laiotă-Vodă Băsărabă, 1^a 6968.

Huneadi Mateiaș a luat Corona de la Nemți. — Sultan Mehmet bate pre Persi. — Ștefan-Vodă bate pre Turci.

După ce a domnit Radul-Vodă an 15, a luat Domnia Laiotă Băsărabă. Zic să fie domnit și el an 17. Carele a închinat țara Turcilor ¹, să dea haraciū. Alte lucruri făcute de dănsul nu să găsească scrise de nimeni.

Huneadi Mateiaș, Craiul Unguresc, a luat Corona crăiască, care o luase Frideric Împăratul Nemțesc și o ținuse 24 de ani la el.

Iar Sultan Mehmet, Împăratul Turcesc, s'a dus

(= 1469), indicția 2, în colecția d-lui G. Gr. Cantacozino. Radu-Vodă, fiul lui Vlad Voevod, duce de Făgăraș și de Amlaș, dă o întărire lui Mihael din Ruși și fiului lui Stan și lui Chirtop pentru mai multe moși cumpărate cu cai buni turcești, cai domnești, cu ughi, și le scutește de oierit, de vama târgului, de dijmărit, de haraciū, de podvoade, de vaci grase, de ceară domnească, miere „și de alte dăjdii, ori cîte ar eși în țara Domniei Mele“. Se dau porunci către pîrcălabii domnești și vameși să nu ia „vamă vornicească, nici cămănărit“. Boieri: Neagu Vornicul, jupan Dragomir și Udriște, Cazan, Neagoie, Diia (?), feciorul lui. Vel Stolnic, Bratul, Furdui Spătar, Vălcu Vistier, Vintilă Păharnic, Mircea Comis, Badea cel Bătrîn, Furcă Clucer. Stan Grămăticul scrie (Traducere.)

¹ Aserțiunea că Laiot „a închinat țara Turcilor“ se află în Ludescu. Ea a provocat alcătuirea unui tratat imaginar, ce se află întâi în lucrările lui Matei Banul Cantacuzino, și de acolo a trecut la Fotinò. V., în privința acestei fabricații naive, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. Iorga, p. 63, nota 3. Știrea era și în notele slavone după care și-a redactat Ludescu compilația, căci în 1601 boierii munteni vorbesc de „giă 140 anni in circa che riconoscono la superiorità ottomana“ (Hurmuzaki, IV², p. 42, n° XL). Asupra locului s'a atras atenția întâi de I. Sîrbu, în *Matei-Vodă Băsărabă auswärtige Beziehungen*; Leipzig, 1899, p. 2, nota 1, ceia cecorespunde anului 1460—61. Probabil însă că Laiot e confundat cu cine domni în adevăr atunci, cu Radu-cel-Frumos, omul Turcilor, venit la tron și pentru a răspunde unor cereri turcești neobișnuite, de haraciū pe trei ani și peșcheș de copii și cai (v. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 122; *Acte și Fragm.*, III¹, p. 12).

la Persi de s'añ bătut cu Huzun-Hasan, la care războiñ añ fugit Huzun-Hasan, și añ luat mulți robi, agemi, de i-añ dus la Țarigrad. Iar și den oastea lui añ căzut mulți oameni mari: unul añ fost Beilerbei al Anadolu, carele añ fost fecior lui Ghidu (*sic*) Paleolog, Grec turcit.

Cu Vinețeniñ încă añ făcut războiñ, și pre uscat și pre Mare. Atunci añ luat Evripul, cu sabia, și i-añ tăiat tot norodul, den 12 ani în sus. Și alte multe cetăți añ luat păgănul.

Împăratul Turcesc añ trimis să bată pre Ștefan-Vodă cel Bun al Moldovei, iar Domnul añ tăiat toată oastea turcească; numañ añ scăpat Turciñ cariñ dusease robiñ înainte¹.

10. Domnia lui Țepeluș-Vodă, 1^a 6985.

Țepeluș-Vodă, având războiñ cu Ștefan-Vodă, fu prins și tăiat. — Batăr Iștfan, Prințep Ardealului, bate pre Turci. — Mateiaș Craiul añ luat Beciul. — Rumăniñ bat pre Turci.

După Laiotă-Vodă, añ venit Domn Țepeluș-Vodă, carele añ avut războiñ cu Ștefan-Vodă, den țara Moldovei, și añ biruit pre Țepeluș, și, prinzându-l, i-añ tăiat capul, și i-añ luat țara, de o añ stăpănit Ștefan-Vodă pen multă vreme².

Întru această vreme Batăr Iștfan, Prințepul Ardealului, cu Chineș Pal, añ avut războiñ cu Turciñ, în câmpii

¹ Împrumuturi din vre-un cronograf sau știri amestecate, din izvoare mai învățate. Știrea moldovenească e prelucrată după Ureche.

² Despre Țepeluș (Basarab cel tânăr; 1479-1481) se spune în Ludescu că are o luptă la Rîmnicul-Sărat cu Ștefan, unde pierе și că a domnit 16 ani. El n'a murit în lupta care i-a surpat Domnia, și stăpînirea lui a fost foarte scurtă (v. Iorga, *Studii și Doc.*, III, pp. xxxviii-xi.). La greșelile din izvor, Căpitanul adaugе una de la dînsul, puind în sama lui Ștefan lunga Domnie hărăzită de Ludescu lui Țepeluș.

ce le zic Chenier, și au perit 30.000 de Turci și 8.000 de Unguri; însă atunci au fost biruința a Ungurilor.

Și Mateiaș, Craiul Ungurilor, au luat Beciul de la Nemți cu foame, și, acolo, în Beciul fiind, au murit, și zic că în zioa ce au murit Mateiaș Craiul în Beciul, într-o aceea zi, toți lei ce avea la Buda, s-au omorât unul pre altul.

Într-o aceste vremi, au luat Sultan Mehmet Crămul, carele și Cafa să numește. În vremile acestea, au murit Sultan Mehmet, și în locul lui s-au pus fii-său, Baizit al doilea. Acesta avea frate, carele îl chema Gem-Sultan, și s-au dus la Eghipt, cerând ajutoriu împotriva fraților-său, dar nu i-au dat; apoi de acolo s-au dus la țara francească. Ci Baizit au scris Vinețenilor să facă meșteșug să-l omoare. Și au găsit Vinețenii om al lor, carele știa limbă hărăpească, și l-au trimis de s-au împrietenit cu Gem-Sultan, și, pen multă vreme ce au fost cu el, au găsit prilej, și l-au otrăvit. Iar Frâncul, viind la Sultan Baizit, multe daruri au luat; dar și el într-o noapte s-au aflat mort, mescându-l și lui cu acel pahar, cu care au mescut și el altora ¹.

În mijlocul vremilor acestora, au trimis Împăratul Turcesc pre Hadam-Pașa cu oaste în Țara-Rumânească, dar acolo au perit și Pașa și oastea lui. Și iarăși Turcii, calcând țara Moldovii, au luat cetățile lui Ștefan-Vodă: Chilia, Cetatea-Albă, l' 6991; iar Ștefan-Vodă, neîngăduindu-să, au mers cu putere mare și și-au luat cetățile înapoi ².

¹ Resumat din izvoare necunoscute.

² Amintiri din Ureche, și chiar din Cronica Sîrbească (Iorga, *l. c.*, p. 3), de unde și data greșită pentru luarea cetăților (înțelegînd rău pe Ureche, le face să fie și reluate), pe cînd Ureche are, bine, 6992, cu data de lună.

11. Domnia lui Vlad-Vodă Călugărul, 1^t 7001.

Vlad-Vodă Călugărul. — Baizit Împărat iar aŭ luat cetățile de la Moldoveni.

După stăpânirea lui Ștefan-Vodă în cătăva vreme aicea în Țara-Rumânească, s'aŭ rădicat Domn Vlad-Vodă Călugărul, carele aŭ domnit trei ani¹.

Sultan Baizit, Împăratul Turcilor, aŭ mers la țara Moldovei, de aŭ luat Cetatea-Albă, Chilia și alte locuri carele le luase Moldovenii de la Turci, mai nainte. În care vreme fiind Domn la Moldova Ștefan-Vodă, n'aŭ îndrăznit să iasă de față, având oaste puțină, ci aŭ trimis la Leași să-i dea ajutorii: ci, până a veni ajutoriul, Turcii și-aŭ făcut treaba, și s'aŭ dus la Țarigrad. La această oaste turcească, aŭ luat într'ajutorii Turcul și pre Vlad-Vodă cu oștile den Țara-Rumânească; pentru care lucru Ștefan-Vodă multă păreare rea aŭ avut pre Vlad-Vodă².

12. Domnia Radului-Vodă, fecior lui Vlad-Vodă, 1^t 7004.

Radul-Vodă, fecior lui Vlad-Vodă. — Nifon Patriarhul vine în țară. — Nifon Patriarhul să gonește. — Ștefan Moldoveanul bate pre Albert Craiul Leșesc. — Pacea Radului-Vodă cu Bogdan-Vodă.

Stând la Domnie Radul-Vodă, în urma tătâne-său lui Vlad-Vodă, aŭ făcut mănăstirea den Deal, frumoasă, și o aŭ înzestrat cu moșai bune, și cu altele de toate³. Acesta aŭ trimis de aŭ adus pre Nifon Patriarhul, pre carele Turcii îl mazălise și-l surgunise, și, viind aicia în țară, multe învățături sufletești învăța, și îndrepta Bi-

¹ După un loc din Ludescu, ce nu s'a reprodus în ediția *Magazinului*.

² Întrebuințare, adesea greșită, a lui Ureche.

³ Acestea din Ludescu.

serica, pentru că era Rumăni prosti, atât Vlădicii¹, Episcopii, cât și popii, și toți ceilalți. Ci dar, scandalisându-să cu Radul-Vodă, pentru un lucru făr-de-leage ce au făcut Radu-Vodă, de au făcut pre un boiar, anume Bogdan (pre carele îl iubia), de și-au lăsat muerea, și i-au dat Domnul pre o sor a lui, de care neîngăduind Nifon Patriarhul, fu gonit den țară,— el încă, eșând den Târgoviște, și-au scuturat papucii de prah, și l-au afurisit pre Domn (cum s'au și aflat după moarte). Carele, căzând în boală groaznică, au murit, și l-au îngropat la mănăstirea lui din Deal, în mormântul carele și-l gătise el, cioplit în piatră, cum să veade. Și au domnit ani 15².

În Domnia Radului-Vodă, au avut Ștefan-Vodă Moldoveanul război cu Hroiote, pre Siret, la Șchiei³, și, biruindu-l, l-au prins viu, și i-au tăiat capul. Iar și Ștefan-Vodă, căzând după cal, l-au vrut prinde vrăjmașăi.

Au mai avut acest Ștefan-Vodă și alt război: cu Albert, Craiul Leșăsc, la Codrul Cozminului: și foarte rău l-au bătut, și mulți Leași au perit. Și, ducându-să oștile lui Ștefan-Vodă în Țara-Leșască, au ars, au prădat, au robit,— și Podolia, și pre din sus de Liiov multe miluri de pământ. Și multe războaie au avut Ștefan-Vodă, fiind țara cu sabia în 47 de ani, și, ca un om, au murit; și s'au pus în locul lui fii-său Bogdan-Vodă cel Orb.

Seriū uniū că, fiind un boiar din Moldova, anume Roman Pribeagul, și cerșând oaste de la Radul-Vodă,

¹ Cronicarul prescurtează din Ludescu, care reproduce, cu ceva scurtări la început, Viața patriarhului Nifon (ediții: Hasdeu, în *Archiva istorică*, I²; Erbiceanu, București, 1880). Cf. părțile privitoare la această scriere din *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea și Cronicile muntene*, București 1899 (extras din *Analele Academiei Române*, ser. II, XXI). Prescurtând, greșește, vorbind de „Vlădică”, atunci când izvorul îi spunea că Nifon a așezat întâi pe aceia din Rîmnic și Buzău.

² Cifra din Ludescu.

³ Era și altă Șcheia, chiar lângă Suceava. Miron Costin, în *Letopisește*, I, p. 251.

s'aũ dus de aũ prădat toată Putna, locul Moldoviĩ. După aceeaia, Bogdan-Vodă, vrând să-și întoarcă paguba ce-ĩ făcuse Radu-Vodă, aũ strãns oaste, și aũ intrat în Țara-Rumânească, și aũ prădat Rãmnicul, șazãnd la Rãtezaș¹ zece zile; acolo l-aũ întâlnit sol de la Craiul Unguresc (numele solului: Maximian călugãrul), fecior de Despot, den sãmãnța Împãraților Grecești; carele, rugãnd pre Bogdan-Vodă, i-aũ împăcat cu Radul-Vodă; și s'aũ întors Bogdan-Vodă la țara lui.

13. Domnia Mihniĩ-Vodă, I^e 7017.

Mihnea-Vodă fecior Draciĩ Armașul. — Caramanlãii bat pre Bai-zit al doilea, și-l prind viũ. — Bogdan-Vodă cere pre sora Craiului Leșesc, și nu o dă. — Ivan Cneaz al Moscalilor. — De cãnd sã numesc Moscalii Împãrați.

După moartea Radului-Vodă, era price între boiari pentru Domn, pre cine ar pune; însă în ceia după urmă aũ rădicat cu voia tuturor pre Mihnea, feciorul Draciĩ Armașul den Mănești². Carele, luãnd puteare la mână, multe rãutãți aũ făcut: boiariĩ îi omora, îi muncia, avuțiile le lua, cu jupãneasele, cu fetele lor sã culca, dãjdi multe puneã asupra țarãĩ; cãt, neputãnd suferi, s'aũ rădicat o seamă de boiariĩ, cu Banul Barbul Craiovescul, și cu frațiĩ lui, și cu alt neam al lui, și aũ pribegit în Țara Turceascã. Care, făcãnd jalbã la Împãratul de rãotãțile ce le făcea Mihnea-Vodă, l-aũ mazãlit, și aũ pus în locul lui pre Vlad-Vodă, fratele Radului-Vodă. Iar Mihnea-Vodă, pãnã a sã mazãli, dacã

¹ Nu e un adaus față de povestirea lui Ureche, singurul „uniĩ“, ci un cuvînt comun, pe care copistiĩ l-aũ prefãcut în nume de localitate, stîlcindu-l așã de rãu, încît nu-l putem restitui. V. Ureche, p. 181.

² Ludescu = Viața lui Nifon nu ni dă originea pretinsului tatã al lui Mihnea, dar ea se aflã în altã versiune a Ludescului, cuprinzînd o povestire independentã de a Vieții lui Nifon (*Cron. munt.*, p. 6).

pribegiră boiarii, au trimis de le-au prădat casele; și le-au sfărâmat până în pământ, și nu numai casele, ci și bisearicile, și mănăstirile lor, și slugile, și egumenii, era slutiți de dănsul și căzniți¹.

În zilele acestui Domn, al doilea Baiazit Împărat au trimis oaste la Caramania, cu gineri-său Hersi-Ogli²; carele, având războiul, l-au prins Caramanlăii viu. Și, făcându-să pace între dănsii, l-au slobozit. Și iar într' aceste vremi s'au făcut mare cutremur, cât la Țarigrad au căzut geamiuri, biserici, case, de au omorât mulți oameni.

Bogdan-Vodă den Moldova, cerând de multe ori de la Craiul Leșăsc să-i dea pre Elisafra, soru-sa, să-i fie Doamnă, și, nevrând muma fetei și fata, pentru că auzise că este grozav, și orb de un ochi, iar Bogdan-Vodă au strâns oastea țării Moldovii, și, intrând în Țara Leșască, mare pradă și multă pagubă au făcut, ajungând până la Liov. Craiul încă, strângându-și oastea,

¹ Din cele două versiuni ale Ludescului, pentru Banovești, Pîrvulești, Craiovești sau „neamul Craiovei“, cărora li s'a zis *mai târziu*, din cauza lui Neagoe, ajuns Basarab-Vodă cel nou, Bășărăbești, — trimit la ce am spus în *Studii și Doc.*, IV, p. XLIV; la cele două ediții ale cronicii Δ:ήγησις σύντομος, în Iorga, *Manuscripte din Bibliotecă străină* (din *An. Ac. Rom.*, XX), la *Pretendenți Domnești*, 1898 (din *Anale*, XIX), p. 15, n. 8, pp. 35-7; la *Sate și preoți din Ardeal*, p. 112 (Amlacher, *Urkundenbuch der Stadt und des Stuhles Broos*, Sibiu, 1879, în 8°, pp. 67-8). Să se adauge: Hasdeu, *Istoria Critică*, ed. a II-a, pp. 79-81; același, în *Columna lui Traian*, 1874, p. 127 (mențiunile din Socotelile Sibiului), 128 (actul din Amlacher). Familia se ridică supt Vlad Călugăruș măcar (de la 1494); Engel, *Wal.*, p. 198. Într'un document din 9 Iulie 1492 (în Colecția d-lui G. Gr. Cantacuzino), aflăm pe Pîrvul Mare-Vornic. Bănia de Craiova a fost mai târziu înflințată pentru Barbu (Hasdeu, *Istoria critică*, I. c.). Întăiul Pîrvu e altul decît al doilea, fratele lui Barbu, căci tatăl acestuia, Staico, figurează ca Mare-Logofăt în actul citat din 1492. Tot așa, pentru amîndoi, în documentul din 27 Novembrie 1487 al aceluiași Vlad Călugăruș; publicat de d. Al. Ștefulescu, în *Amicul Poporului*, III, pp. 209-11.

² Ahmed-Pașa; Hersec-Ogli, fiul lui Ștefan al Herțegovinei.

aû trimis pre Cameneșchi de aû prădat Moldovajumătate. Decii Craiul Unguresc aû intrat la mijlocul lor, de i-aû împăcat.

Întru aceste vremi, si muma lui Bogdan-Vodă, Doamna lui Ștefan-Vodă, fata Radului-Vodă, din Țara-Rumânească, dentru această lume s'aû petrecut ¹.

După Ivan Marele-Cnez al Moscalilor, aû stătit stăpân fii-său Vasilie Ivanovici, carele aû fost născut den Greacă, anume Sofia, fata Thomii Paleologul, Despotul de la Moreia (adecă Peloponesulu). Acesta cu putere mare aû luat cetatea Smolensca, care o stăpănia Leașăi, Litfeanii, și cu multe războaie aû luat și Cazanul, — carea iaste împărăție tătarască, și pentr'alte locuri aû lășit și stăpânirea lui. Apoi, văzându-să că iaste cu noroc, aû început a să numi Împărat; și de atunci încoace toți stăpânii Moscului să numesc Împărați. Iar mai nainte să numea Cnez (adecă Dux), ce să chiamă rumânește Domn, precum vecinii lui: Leașăi, Sfeții, și alții, cum Nemții, Franțozii, și alte limbi, toți până acum îl numesc Dux Moscovie, iar nu Imperator, precum el să numește.

14. Domnia lui Vlad-Vodă cel Tânăr, l^t 7018.

Vlad-Vodă vine Domn. — Fuge Mihnea-Vodă la Ardeal. — Iacșaci omoară pre Mihnea-Vodă. — Craioveștii vin cu Turcii, și prind pre Vlad-Vodă, și-l taie. — Persii bat pre Turci la Caramania. — Baizit bate pre fii-său Selim. — Cureut cere Împărăția de la tată-său Baizit. — Baizit de nevoie dă Împărăția lui Selim. — Ahmat vine cu oaste la frate-său Selim. — Selim cu ficleșug prinde pre frate-său Ahmat și-l omoară. — Selim omoară pre frate-său Cureut.

După ce aû mazălit Turcii pre Mihnea-Vodă, pentru răotățile lui cele cumplite, fiind boiarii la Poartă, cum s'aû zis mai sus, le-aû dat Domn pre Vlad-Vodă, fratele Radului-Vodă. Carele, trecând cu oști Dunărea,

¹ Din Ureche.

aă dat o seamă de oaste lui Neagoe vătaful de vânători, carele era nepot Banului Barbului Craiovescul, feciorul Părvului¹; iar așa îl numia că este fecior de Domn. Și mearse la mănăstire Cotmeana, unde era feciorul Mihni-Vodă, Mircea, și, lovindu-l fără veaste, noaptea, aă scăpat numai el cu o slugă a lui, Stoican, pre o fereastră, iar oștile s'aă răsipit. Decă Mircea, fugind la tată-său, și spunindu-i patima, s'aă rădicat și aă fugit în Țara Ungurească. Iar Vlad-Vodă aă șazut în Scaun, și, viind țara, i s'aă închinat, și să bucura că-i mântuise Dumnezeu de Mihnea-Vodă cel Cumplit. Ci nu multă vreme aă trecut, și aă venit Mihnea-Vodă, cu oaste de la Unguri, și s'aă bătut cu Vlad-Vodă: ei s'aă întors rușanat la Sibii. Acolò întâmplându-să un viteaz, om de ai Vladului-Vodă, anume Dumitru Iacșăci, întâlnindu-se cu Mihnea-Vodă, într'o ulicioară strămtă și întunecată, carea ese de spre biserica cea mare săsească, aă scos spaga, și l-aă junghiat. Decă Iacșăci s'aă suit în turnul cel nalt, și pre fereastră striga: să știe tot omul că aă omorât pre Mihnea-Vodă. Iar un slujitor de ai Mihni-Vodă, cu o pușcă ghintuită, l-aă dibuit și l-aă lovit în cap², și așa s'aă sfârșat și Dumitru Iacșăci.

În zilele acelea, și Bogdan, carele s'aă zis mai sus [că luase] pre sora Radului-Vodă și a acestui Vlad-Vodă, fără leage, și-l afurisise Nifon Patriarhul, era mare boiar la cumnată-său Vlad-Vodă, și atăța pre Domn cu mănăie asupra Craioveștilor, zicând că Neagoe iaste fecior de Domn, și-l vor scoate den Domnie. Ci Vlad-Vodă, strângând pre Craiovești, le-aă dat lege să jure că nu iaste fecior de Domn Neagoe; și, neputând jura, să-i taie

¹ Despre Neagoe, care se intitulează ca Domn „Basaraba Voevod, fiul Marelui Basarab Voevod“, Ludescu spune într'un loc (p. 238) că era „un fecior de boiariu“. Nu era fiu al lui Pîrvu, ci fiul unei surori a lui cu Basarab (cel Tânăr). Cf. *Pretendenți Domnești*, pp. 35-6.

² Constantin Căpitanul prescurtează în câteva rînduri pe Ludescu = Viața lui Nifon, dar iea știrile despre moartea lui Mihnea din cea-laltă versiune a Ludescului.

nasul, saŭ să-l scoată ochii, după îndemnarea lui Bogdan. Dentr'aceasta fiind scandela între dănsăi, s'aŭ sculat acei boiarî, și s'aŭ dus la Pașa, de s'aŭ jăluit de Vlad-Vodă ¹. Pașa aŭ venit cu oaste: Vlad-Vodă însă s'aŭ gătit de războiŭ, și s'aŭ bătut la Văcărești, den jos de București ², și, bătându-l, l-aŭ și prins viu, și i-aŭ tăiat Pașa capul, supt un păr în București. Trupul lui l-aŭ dus la mănăstirea frăține-său, la Deal, de l-aŭ îngropat lângă frate-său Radul-Vodă, domnind anî 2. Și în locul lui aŭ pus pre Neagoe vâtaful de vânători, carele al doilea Băsărabă să numeaște.

Întru aceste vremi, s'aŭ fost sculat un Pers, anume Șahculi, cu oaste, de aŭ venit până la Caramania; care auzind Baizit Împăratul, aŭ trimis oaste (că el era bolnav de durorî) cu Ali-Pașa, ci l-aŭ ficlenit Caramanlăi, de l-aŭ bătut Șahculi, și aŭ perit acolo și Pașa. Sultan Baizit, auzind acestea, și fiind neputincios, aŭ socotit să dea Împărăția lui Ahmat, fie-său, că avea mulți feciori, cărora le împărțise locuri, de șădea în odihnă. Ci aŭ poruncit lui Ahmat de aŭ venit pre taină la tată-său; ci Inicerii și altă Curte pre acesta nu-l vrea. Iar fii-său Sultan Selim, auzind că va să dea Împărăția frăține-său, lui Ahmat, fiind și ginere Hanului Tătarăsc, i-aŭ cerut Tătari ajutoriŭ, și, cu oastea lui ce avea, aŭ venit pe la Cetatea-Albă, pe la Chilia, pe la Babă, și s'aŭ dus la Țarigrad, cu sabia să ia Împărăția de la tată-său. Ci tată-său, cum era așa bolnav, aŭ eşăt cu oaste la Sirt-chioiŭ, și, împreunându-să oștile, den care, unde șădea bătrânul, aŭ făcut semn oștilor, și le-aŭ dat mare năvală, căt, de ar fi vrut, ar fi prins pre Selim, și l-ar fi și omorăt; dar n'aŭ vrut, ci i-aŭ dat cale, și aŭ

¹ Se resumă din Ludescu = Viața lui Nifon. Dar, pe cînd acolo se introduse mai târziu în text numele de „Băsărbășești“ pentru partida Bănească, aici se zice numai „Craiovești“. Jurămîntul nu era pentru *originea*, ci pentru *credința* lui Neagoe. Pașa era Mehmet Ali-beg-Oglu din Nicopol.

² Mențiunea Văcăreștilor ca loc de luptă nu se mai află aiurea.

fugit; și oștile lui Selim fugea pen păduri, pen văi, ca vai de ei, muncind să să acunză. Iar Selim, scăpând până la Mudia, aū intrat într'o corabie, și aū scăpat la Varna. Iar bătrânul, tată-său, întorcându-să la Țarigrad, aū prins pre toți boiarii lui, cari era ficienī, de îndemna pre fii-său Selim la acestea, și i-aū omorāt. Sultan Selim, pierzând oștile și toate ce aū avut, s'aū dus la Crām, la socru-său. Iar Inicerii și altă Curte, având poftă să facă oști spre Răsărit, pentru dobānda lor, și știind pre Selim că iaste bun ostaș, l-aū cerut de la tată-său, să-l aducă să-l trimiță în oaste; dar nu vrea bătrânul. Iar Inicerii i-aū răspuns, că, de nu va vrea, îl vor omorā și pre el, și Țarigradul îl vor prāda, — pentru că toți iubia pre Selim, cāt și copiii pomenia numele lui Selim.

Întru aceste întâmplări, veni și Sultan Curcut, iar fecior al lui Baizit, și, întrānd la tată-său, i-aū zis: „Știi că după ce aū murit moșă-mieū, nefiind tu la Scaun, pre mine m'aū rădicat Împărat la Scaun; iar, dacă ai venit și ai poftit Scaunul, ca unuī părinte ți l-am dat, de voe, iar nu de nevoe. Acum iar mie să cade să mi-l dai“. Care și tată-său vedea dreptatea, dar nu avea ce să facă, de vreame ce toți frații poftia Împărăția, iar mai vartos Selim, că cu sila vrea să o' ia. Care aū și făcut, avānd ajutorii pre toți Inicerii și meghistanii Porții Împărătești. Decī pre Curcut iar l-aū trimis cu nește nādejdi la Magnisia, unde avea arpalēc să șază. Iar tată-său Baizit, de nevoe aū trimis de aū chemat pre fii-său Selim. Care viind lângă Țarigrad, toți meghistanii aū mers de i s'aū închinat lui; apoi și el aū venit de aū sārutat māna tātāne-său; însă tată-său cu acel gând era: să-l trimiță cu oști împotriva frăține-său, lui Ahmat; care să gătia cu puteare mare să vie să ia Împărăția, de vreame că zicea Vizirii că nu vor merge împotriva stāpānului cu oaste, ci să dea oștile lui Selim, că i să cade să să bată: fecior de Împărat cu fecior de Împărat. Cu acest meșteșug supțire făcură pre Baizit de aduse pre Selim, pre carele îl iubia; ci dar, dacă aū venit Selim și s'aū împreu-

nat cu tată-său, și, eșând afară, au strâns meghistanii, și li-au zis: „Duceți-vă de ziceți tătăne-mie, să-mi dea cu voe Împărăția; că, de nu, voi să vă taiu capetele voastre“. S'au dus Vizirii și i-au zis; el nu vrea, și-l blestema; dar, bolnav fiind, nu avea altă putere, fără numai blestema. Iar au mai zis Vizirii: „Ne rugăm să dai aceia ce ai pierdut, ca să nu perim“. Și așa de ne-voe au zis: „să fie“. Și au început telalii a striga pre ulițe: „Selim Împărat; tot omul să știe“. Tată-său de necaz au eșit den Țarigrad, să să ducă la Odriu, să să odihnească; ei pre cale au murit. Unii zic pentru că era bolnav și necăjat; alții zic că fi-său Selim l-ar fi omorât; carele să și poate creade, după faptele lui ceale cumplite ce au făcut mai pre urmă; că pre toți frații lui, ce era 5, 6 lângă Împărăție, i-au omorât. Așăjderea și pre nește nepoți de frați, pre unii i-au omorât, pre alții i-au izgonit la Persi, pre alții la Misir; pentru care multe războaie au făcut cu Persii, și cu Sultanul den Misir, care mai pre urmă să vor scrie.

Lângă acestea, luând Selim Împărăția, frate-său Ahmat, gătind oaste multă, cu care să nu-i fi putut sta Selim înaintea măcar un ceas, dar, norocul lui Selim slujându-i, într'alt chip au venit lucrurile; că, având Ahmat pre unii den Vizirii prietenii, cu cari avea înțelegere, le-au fost trimis Ahmat cărți ca să știe că vine, și ceare răspuns, ce oști are frate-său Selim, și sănt și den Inicerii, și den alții cu ei la vorbă. Care cărți prinzându-le Selim, au trimis de au omorât pre aceia la care era scrise cărțile, și le-au luat inealele, și au scris alte cărți Selim, ca de la prietenii lui Ahmat, și le-au pecetluit cu inelele lor; în care scria: „Nu trebuie să vii cu oaste multă ca să zăbovești, ci cu puțină, că frate-tău Selim n'are nici o gătire, și mai vartos că cei mai mulți ai oștilor țin cu noi, ci vino salt, că, de vei veni cu greotate, va prinde veste, și să va găti; și atunci îți va fi mai cu greu“. Și le-au trimis cărțile.

Ahmat, văzând pecețile, au crezut, și au ales cătăva

oaste sprintenă, și s'aû dus de grab. Acolò Selim ˆera gătît bine, și, făcând războiû, măcar că avea Ahmat oameni puţini, iar cu mare nevoe l-aû biruit, și l-aû și prins pre frate-său, Ahmat, și l-aû omorât pre el, și pre doi feciori ai lui. La frate-său Curcut, la Magnisia încă, aû trimis să-l aducă, și s'aû rugat aducătorilor să-l lase să meargă la frate-său, gândind că doar va face cu vorba să nu-l omoare, că era om foarte învăţat la toată filosofia. Dar nu l-aû îngăduit, numaî aû scris într'o carte neşte cuvinte duioase, și aû zis să le dea frăţine-său; și, după ce l-aû omorât, aû dat cartea, care, dacă aû văzut, zic Istoricîi, că aû plâns. Și poate fi ca corcodelul să-i fie fost plânsul, până aû omorât și pre ceilalţi fraţi și nepoţi, de n'aû rămas nici unul, fără numaî el singur; și măcar că aû scris Curcut cuvinte filosofeshî duioase, ci la răi și la cumpliţi nu trec filosofile și învăţaturile¹.

15. Domnia lui Neagoe-Vodă Băsărabă, l^e 7020.

Neagoe-Vodă Domn. — Neagoe-Vodă aduce moaştele Patriarhului Nifon. — Sfîntul Nifon iartă pre Radu-Vodă, că-l afurisise. — Neagoe-Vodă munceşte pre Bogdan pentru avuţie. — Lumea cea Noao s'aû aflat. — Tătarii pradă țara Moldovei. — Domnișor vine asupra lui Bogdan-Vodă, cu Ungurii. — Semnul ce s'aû arătat pre ceriû, în chip de om. — Bogdan-Vodă la Moldova moare. — Ștefan-Vodă în locul tătîne-său. — Luter Marton face altă lege. — Selim să ducе la Persi, și îi bate. — Selim omoară pre cumnatu-său Schender. — Selim merge la Sultanul den Misir. — Selim aû luat Misirul, Halepul. — Selim cu ficleșug bate pre Sultanul Misirului — Tătarii pradă Moldova, și Moldovenii îi bat. — Selim aû luat Beligradul. — Neagoe-Vodă moare. — Gălceavă între boieri pentru Domnie. — Preda-Vodă pierе. — Radu-Vodă Călugărul, prins de Turci, pierе. — Radu-Vodă de la Afumaţi să ridică Domn, și bate pre Turci.

Acest Neagoe-Vodă aû fost fecior Părvului Vornicul, nepot de frate Banului Barbul Craiovescul². Carele,

¹ Această povestire e exactă: e probabil ca pentru dînsa cronicarul nostru să fi avut izvoare turcești, iar nu cronografe necunoscute.

² V. mai sus, p. 31, nota 1.

pre un Hatman al său, cu vre o mie de oameni, și la întorsul Tătarilor i-añ lovit, și vitejaste s'añ bătut, dar n'añ folosit Hatmanul nimic, fiind puțin, și încă cu pagubă mare s'añ întors, că și-añ pierdut șapte sute de oameni ¹.

Întru aceste vremi, s'añ pogorât den Țara Ungurească un Trifăilă, ce să numia fecior de Domn, cu oaste asupra lui Bogdan-Vodă; ci, eșându-i înaintea Vaslui, și, dând război, s'añ pierdut Trifăilă războiul și capul: că l-añ prins viu și i-añ tăiat capul ².

În zilele lui Neagoe-Vodă și a lui Bogdan-Vodă den Moldova, s'añ arătat un semn mare și minunat spre ceri, chip de om, și în cătăva vreme añ stătut, și añ perit. Așăjderea s'añ făcut mare cutremur tot într'acea lună ce s'añ făcut semnul acela spre ceri, și Bogdan-Vodă den Moldova añ murit, l' 7025, la Huși, și l-añ îngropat la mănăstire, la Putna: multe războaie cu biruință añ făcut. Și în urma lui añ stătut Domn Ștefan-Vodă cel Tânăr, fecior lui Bogdan-Vodă, nepot lui Ștefan-Vodă cel Bun; l' 7025³.

Luter Marton, pentru pizma Papii, și-añ lăsat legea și añ învățat legea ce țin acum Luterii, la Vitemberga, și la alte părți.

Acești Domni, Neagoe-Vodă den Țara-Rumânească și Bogdan-Vodă den Moldova, añ legat haraciul la Turci, de vreme că añ cunoscut că într'alt chip nu să vor odihni, — fiind Împărat Turcesc Selim ⁴.

Întru aceste vremi, Selim Împăratul s'añ dus la Persi, asupra lui Șah Ismail; care, având vrajbă între dănsii pentru stăpânire, añ găsit Selim vreme de i-añ luat multe locuri și cetăți, anume: Cară-Hemit, Baiburt și Tevrizul, unde și război mare s'añ făcut, căt de

¹ Ureche, p. 184.

² *Ibid.*, p. 185.

³ *Ibid.*, p. 186.

⁴ Pentru Moldova, cronicarul se ia după Ureche, p. 179, și deduce același lucru pentru Țara-Românească.

amândoaă părțile au căzut mulțime de oameni; că Persii sânt iscusiți la arce și la suliță, iar Turcii, având tunuri, pușci, și sunet făcând mare la slobozitul lor, și fum, caii Persilor, nefiind obișnuiți cu sunetul pușcilor, să speria și fugia: și, dentr'această pricină, și-au pierdut Persii războiul, și s'au întors Sultan Selim cu izbândă la Țarigrad. Și pre muerea lui Șah Ismail, împreună cu alte mueri, le-au prins, și le-au adus la Țarigrad. Iar multă nevoie au pățit pre cale; că au flămânzit, și ei și caii lor; cât mulți Turci, și den cei mari, au venit cu boi pân la Țarigrad. Dacă au venit Sultan Selim cu izbândă, cum s'au zis, au omorât pre cumnatu-său Schender-bei și pre Bostangi[r.: Segban]-Bașa, și pre Caziaschier, care fusease mai nainte Nișangi, și pre alții mulți, zicând că ei au fost pricina de s'au rădicat Enicerii, de au făcut atâtea reale în Țarigrad.

După aceeaia s'au dus la Odrii să să odihnească, și fii-său, lui Sultan Suliiman, încă i-au dat Magnisia, să o aibă pentru hrană: care, ducându-să acolo, petrecea împărâteaște. Deci Sultan Selim n'au zăbovit mult, ci iar au rădicat oști asupra Sultanului de la Misir (adecă Eghiptul), și întâi au luat Turemenia, a lui Anatovla[r.: Alaeddevlet], carele după moartea lui au fost lăsat mulți feciori, nepoți, stăpânitori Turemeniei, și, având între dânsăi vrajbă de împărțeala pământului. au aflat vreame Sultan Selim, și li-au cuprins toată țara: pre unii bătându-i, alții închinându-să de voie. După aceasta, s'au dus la Misir, și multe și înfricoșate războaie au avut cu Sultanul Misiriului. Dar, slujând norocul lui Selim totdeauna, au biruit și atunceă, și, prinzând pre Sultanul Misiriului viu, cu multe cazne l-au omorât, și au luat Misiriul, Halepul, carele s'au chemat, Damascul, și toată țara Eghiptului. Scrie un istoric pre amăruntul toate războaiele, și meșteșugurile ce făcea de război, și unul și altul, de care vitejește zice că s'au bătut Sultanul Misiriului, cât de multe ori să speria Selim până la moarte, dar, fielenindu-l oamenii lui, și boiarii lui cei mai mari, den-

tru care au fost Cair-Beî și Calengea (?), și alții mulți, cari, fugind la Selim, îi spunea meșteșugurile ce făcea, și alte gătiri ce avea Sultanul Misiriului; de care luând știință Sultan Selim, de ceale reale să păzia, și la cele ce era lesne să îndărja, și să nevoia, și așa au biruit den fieceșugul lor. Deci, pre acești doi boiari mari, ficleni, au pus Selim pre unul la Misir, pre altul la Halap mai mari, și i-au încredințat cu jurământul, să-i fie în dreptate, și el s'au întors la Țarigrad cu biruință; l' 7028 ¹.

Întru aceste vremi ale lui Neagoe-Vodă, fiind Ștefan-Vodă cel Tânăr la Moldova Domn, au intrat un Sultan anume Albu, cu Tătarii în Moldova, de prăda, iar Ștefan-Vodă, strângându-și oștile, au trimis pre Petre Vornicul cu oști pre Prut, încâtrò era Tătarii, și au potrivit de i-au lovit în răvârsatul zorilor pre Tătari, și foarte rău i-au bătut: căli au scăpat de sabie, de apa Prutului n'au scăpat, ei s'au înecat; și toate prăzile și le-au întors Moldoveanii; l' 7029 ².

Turcii au luat Beligradul Turcesc, fiind Împărat Selim; care, întorcându-să la Țarigrad cu bucurie, în scurtă vreme s'au bolnăvit și au murit, și în locul lui s'au pus fii-său Suliiman. Iar, când au fost l' 7029 ³, s'au pristăvit și Neagoe-Vodă, Domnul Rumănilor. Și în urma lui au fost multă gâlceavă pentru Domnie, că feciorii lui Neagoe-Vodă, Theodosie și altul ⁴, au fost micî, rămași cu muma lor Dospina. Ci o seaamă de boiarii au rădicat Domn pre Preda, ce zic să fie fost frate lui Neagoe-Vodă. Iar pribegii ce au fost în Domnia lui Neagoe-Vodă, pribegiți în Moldova ⁵, auzând poftita de dănsăi

¹ Și aici se va fi întrebuințat un izvor turcesc.

² Cf. izvorul: Ureche, p. 186. Sultanul e Alp-Ghiraî.

³ Socoteala e greșită, anul fiind 7030 (pentru Septembrie 1521).

⁴ Acest altul nu e pomenit aiurea: pare a fi Petru. V. tabla la *Pretendenții Domnești*.

⁵ Izvorul, Ludescu, nu știe despre acești pribegi din Moldova. Să fie scoși de compilator din povestirea scurtă a lui Ureche (p. 187) despre succesia lui Neagoe?

moarte a lui Neagoe-Vodă, aŭ venit în țară, și, împreună cu Buzăeniŭ, aŭ rădicat pre alt Domn, pre un Radul-Vodă Călugărul, și aŭ mers de s'aŭ bătut cu Preda, ce era cu ceaialaltă ceată de boiarŭ; și, nesosit încă fiind Mehmet-Beŭ cu Turciŭ ce venia ajutoriŭ Predeŭ, dănd războiŭ amândoa ceatele de boiarŭ, cu Domniŭ ce-și rădicase ei, aŭ fost biruința Radului-Vodă, iar Preda aŭ pierdut și războiul și capul. Că aŭ perit în războiŭ; și un boiar, anume Datco, încă aŭ perit atuncea¹: războiul aŭ fost la Târgoviște. După aceeaia, iată că sosește și Mehmet-Beŭ cu Turciŭ: căruia eșându-i înaintea Radul-Vodă Călugărul, s'aŭ bătut amândoa oștile, și aŭ biruit Mehmet-Beŭ, și aŭ prins pre Radul-Vodă viŭ, și l-aŭ trecut Dunărea. Acolo fiind și Bădica Comisul, văr primare cu Preda, aŭ cerșut voie de la Mehmet-Beŭ, de aŭ tăiat capul Radului-Vodă. Și Mehmet-Beŭ, dar, fiind la Târgoviște, încă până a nu treace la Nicopoia, aŭ trimis Turci de aŭ robit pre Buzăeniŭ, și aŭ prădat tot județul acela, pentru rădicarea Radului-Vodă Călugărul, ce-l rădicase ei Domn, cu boiarŭ pribegŭ.

Întru aceste turburări ce era între boiarŭ țărăŭ, găsind vreamă Mehmet-Beŭ, aŭ scris la Poartă de aŭ cerut Domnia țărăŭ, zicând că-l pofteaște țara, și i-aŭ și dat Domnia; ei, auzind capicheaelile² de la Poartă, aŭ trimis de grab de aŭ dat de veaste boiarilor țărăŭ, de acest lucru ce să face, ca să-s facă țărăŭ Domn Turc; deci, boiarŭ, auzind aceasta, s'aŭ unit toți, și s'aŭ împăcat, și și-aŭ rădicat Domn, cu voia tuturor, pe Radul de la Afumați, carele zic să fie fost ginere lui Neagoe-Vodă³. Și

¹ Numele lui Datco nu se află în izvor, și poate să fie o confuzie la mijloc. Căci dintr'un document inedit (Iorga, *Studii și Doc.*, III, p. XLIV) știm că un Datco a fost ucis în luptele lui Vlădușă cu Mehmet-bei.

² În Ludescu se pomenește numai „Stoica Logofătul“ ce era la Poartă (p. 268).

³ A devenit mai târziu soțul uneia dintre Domnițe (*Pretendenți Domnești*, p. 17, nota 7).

strângându-și oștile, au eșat întru întimpinarea lui Mehmet-Beî, ce venia cu steag de la Poartă să fie el Domn; și s'au lovit oștile la sat la Glubavî, și l-au biruit pre Turc, și au fugit peste Dunăre: și Radul-Vodă au rămas Domn în țară. Iar Doamna lui Neagoe-Vodă, și Theodosie, fii-său, ducându-să la Țarigrad, acolo au și murit, și ea și feciorii ei.

16. Domnia Radului-Vodă, ginerele lui Neagoe-Vodă; 1° 7030.

Radul-Vodă Domn. — Radul-Vodă să bate cu Turcii, și-l biruiesc. — Radul-Vodă vine cu Ungurii, și bate pre Turci. — Mehmet-Beî bate pre Radul-Vodă, și iar fuge în Țara Ungurească. — Radul-Vodă cu Ludovic Craiul (!) vine, și nu-l așteaptă Turcii. — Ștefan-Vodă Moldoveanul tae pre Arbure și pre feciorii lui. — Turcii pradă Țara Leșească. — Ștefan-Vodă Moldoveanul moare. — Ludovic Craiul pierde de Turci. — Sultan Suleiman au luat Rodosul. — Pătru Rareș să rădică Domn. — Pătru-Vodă au rădicat războiul cu Săcuii. — Pătru-Vodă face războiul cu Leașăi. — Pătru-Vodă să împacă cu Leașăi.

După ce puseră boiarii Domn pre Radul-Vodă, și s'au bătut cu Mehmet-Beî la Glubavî, și l-au biruit pre Turc, și au fugit peste Dunăre, și Radul au venit la Scaun în București, au mai făcut Mehmet-Beî și altă gătire, de au venit asupra Radului-Vodă. Deci Radul-Vodă încă s'au gătit, și i-au eșat înaintea la sat la Clejanî, și, acolo lovindu-să oștile, dentăi au înfrânt ai noștri pre Turci, iar apoi, îndreptându-să păgăniî, au biruit pre Radul-Vodă, și au perit și un boiar mare, Benga. Deci, văzând Radul-Vodă această nenorocire, cu câți boiarî și oameni scăpase, s'au dus în Țara Ungurească, de ș'au mai făcut oaste, și au cerut și ajutorii de la Ludovic Craiul Unguresc, și cu bună gătire au venit asupra lui Mehmet-Beî: care, după biruința ce făcuse păgănul, pusease subași pen toate orașale și pen toate satele, și el trecuse Dunărea ca să să mai gătească.

Radul-Vodă, încă, intrând în țară, au trimis oști, de au prins subașăi dupetutindenea, și i-au omorât, și au mai strâns oști câte au putut. Mehmet-Beî, gătindu-să foarte bine, au intrat în țară și s'au împreunat cu Radul-Vodă la Grumazî. Acolo având război, au biruit Radul-Vodă, și Turcii au fugit. Radul-Vodă încă să întorcea la Scaun, și nu avea grijă să să păzească cu străji de spre Turci, socotind că nu vor mai veni. Iar păgăni, strângându-să toți den risipa lor, s'au mai învărtejit după oștile noastre și, ajungându-i fără veaste, i-au tăiat foarte rău. La acest război au perit Neagoe, care l au poreclit Tătarul¹, și Stanciul Portarul. Deci Ra-

¹ E o grosolană greșală pentru „Neagoe Spătarul“ din Ludescu, unicul izvor. — În pomelnicul Govorei (ms. 257), copiat în veacul al XVII-lea, se cuprinde, pe lângă o listă a Domnilor, cam încurcată, începînd cu Radu-Vodă tatăl lui Mircea, și altele asemenea, — o în-doită însemnare: a boierilor ce s'au omorît de către „Agarenî“ supt „Radu-Vodă“ și a celor ce au scăpat. În cea d'întăi, se află un Bal-dovin, un Cocora, un Udrea, un Digna, Micloș Ban, Logofătul Neagoe, Logofătul Dragul, Armaș Mara, Caragea, Neda, „Xifterî“, Țalapi Logofătul, Bealcuiul Vornicul, „Andină“ Ban, „Gherachina“, „Chera“, „Gherghina“, „Sibii“, Oancea, Harvat, alt Neagoe, „Dragoli“, Bladomir, Petraș, „Căptaru“, Manta, „Măncatu“, Lațco. În a doua: „Gărdă“, Dobroslav, Barbul, Călin, Turcan, Nichifor, Mihnea, Neagoe, Triful, Udriște, Șerbu, „Pecnea“, Balica, „Grădomană“, „Coadă Ban“, „Peia“, Măican, Izvoranul, Prodan, Radovan, „Șuica“, „Bălaur“, Stănilă, „Turcină“, Giura, Pahulia, Buica, „Neguță“, „Jitiană“, Dragotă, Drăgan, Tatul, Tudor, Nehta, „Vlăcsană“, Diicul, „Mărghita“, „Dragna“, Mănăilă, Boba, „Semca“, Țrîna, Albul, Mușat, Semena, Giurca, Sora, Rahiliia, Nistor, Tatomir, „Ioanăș“, Stănislav, Radoslav, Dumitrana, „Benea“, Socol, Neanciul, Iova, Bucă, Miclea, Bogdan, Stoican, Marina, „Freia“, Podrag, Bunea, Velica, Avraam, Despina, Cherana, Caplea, Frujina, Calea, Ilca, Moș, Corneș, Calea Logofeteasa, Teofa, Stîmca, Budan, Stănas, Stamate, Drăgușin, Isac, Moga, Bratul, Sorac, „Dragoli“, „Balciul“, „Fătoche“, Neagoslav, Miloș, Marta, Milco, Hrana, Alba, Iuga, Dragana, Armeanca, Slavna, „Monerca“, „Luchiria“, „Almană“, „Zinovii“, „Iovana“, Iscru, Crasa, Calciul, Fratiul, Milița, Alivera. La pomelnic se pomenesc la început Logofătul Staico și Dumitru Iacșici. Cel d'întăi e, cum se știe, cumnatul lui Radu-Vodă și tatăl vestitului Pîrvu. Ambii sînt pomeniți într'un act din

dul-Vodă iar în Țara Ungurească fugi; și aū mers la Craiū cu mare rugăciune, să facă bine să scoată țara den mâinile păgănilor, și, ascultând Craiul ruga lui, s'aū gătīt cu 30.000 de Unguri, și aū intrat în țară pe la Rucăr, viind până la Pitești. Iar Mehmet-Beī nu i-aū așteptat, ci aū fugit. Craiul încă s'aū întors în Ardeal, dăruit de Radul-Vodă. Domnul încă s'aū dus la Târgoviște, cu toți boiarii. Însă sfătuindu-să cu toți, aū găsit aceasta: că nu vor putea să să tot bată, ei fiind puțini, și țara mică, cu un Împărat, ce aū luat și aū coprins atâtea țări, și are mulțime de oameni. Aū voit cu toți să meargă Domnul la Poartă, să plece capul la poala Împăratului; și așa aū făcut. S'aū dus cu mulți boiari; dar, având părăș pre Mehmet-Beī, n'aū vrut să-i dea Domnia lui, ci aū dat-o lui Vădislav-Vodă.

În zilele Radului-Vodă era la Moldova un Domn, Ștefan-Vodă cel Tânăr, fratele lui Bogdan-Vodă, nepot lui Ștefan-Vodă cel Bun. Acesta, lângă alte nebunii multe ce făcea, aū făcut și aceasta, mai mare decât toate. Fiind un boiar mare, Arbure, Ștefan-Vodă crescuse pe mâinile lui, și el, fiind tătane-său slugă dreaptă, și mult ajutoriū îi făcuse pen multe întâmplări; iar Ștefan-Vodă, ascultând cuvintele unora boiari tineri, l-aū tăiat pre Arbure Hatmanul, și pre doi feciori ai lui, în târg, în Hărlău, în loc de mulțămītă căci l-aū crescut. Deci boiarii, văzând atăta cruzie a lui, un Șarpe Postelnicul aū fugit în Țara Leșască; iar ceilalți aū strâns oști asupra lui Ștefan-Vodă; dar nimic n'aū folosit, ci le-aū căutat a fugi prin alte țări.

Într'aceaste vremi, aū intrat Turcii în Țara Leșască, de aū prădat; iar Ștefan-Vodă, eșându-le înaintea la Prut, puțini aū scăpat. și le-aū luat toate prăzile. Ștefan-Vodă,

7020, 27 Decembre, al lui Vlad-Vodă, care dă și numele soției, Caplea, Staico e arătat ca mort, în dregătoria de Logofăt; fiul, Pîrvu, e Comis (Conдика Dealului la Academie; ms. 1447, pp. 49-50). Ambele comunicări le datoresc d-lui Iuliu Tuducescu, un vechi și asiduū colaborator al mieu în această privință.

semețindu-să de acest război, și căci nici boiarii lui nu i-aș putut strica nimic, s'aș sculat fără veaste și aș întrat în Țara-Rumânească, de o aș jăfuit până la Târșor, și iar s'aș întors îndărăt întreg; că Radul-Vodă nu era gata de oaste. Iar, când aș fost leat 7035, s'aș pristăvit și Ștefan-Vodă în cetatea Hotinului, și l-aș îngropat în mănăstirea Putna¹. De acest Domn scriu Moldovenii că l-aș omorât Doamna sa (zău de treabă jupâneasă moldoveancă, să-și omoare bărbatul!). Decî după dănsul aș pus Domn pe Pătru-Vodă Rareș.

Întru aceste vremi aș avut război Turcul, Suliman Împărat, cu al doilea Ludovic, Craiul Unguresc, în câmpii Măhaciului, și aș biruit Turcii, și Craiul încă aș perit, într'o baltă înneecându-se; tânăr fiind de 21 de ani. După aceeaia aș mers Împăratul Suleiman la Rodos, și l-aș luat, pentru că aș fost ficlean unul din cei mai mari ai cetății. Că, întru una de zile vorovindu-să ei pentru cetate, că nu pot Turcii să isprăvească nimic cu bătaia lor, aș zis unul că Turcii sânt varvari, de nu știu să facă movile mari de pământ înpotriva cetății, și de acolo cu tunurile ar strica cetatea rău, de n'ar putea să rabde oamenii într'ansa, socotind că nu va eșă cuvântul dintre ei. Iar unul dentr'ânșăi, saș den răotatea inimii lui, saș de vre o pizmă ce va fi avut pre ceialalți, a doao zi aș scris răvaș, și l-aș aruncat cu săgeata în tabăra Turcilor, învățându-i să facă movile de pământ, și de acolo să bată cetatea. Care, luând cartea, și ducând-o la Împăratul, foarte s'aș bucurat, și peste noapte aș făcut așa, și aș început a bate cetatea foarte rău. Cei den lăuntru, văzând că aș făcut Turcii ceale ce vorbise ei, aș și socotit că unul dintre dănșăi aș făcut; și, cercând cu amăruntul, l-aș aflat, și l-a închis, și l-aș muncit de aș mărturisit adevărul; decî l-aș spânzurat pre zidul cetății. Ci Turcul aș zis: „mai nainte aș trebuit să faceți acasta, iar nu acum“. Decî, neputând răbda cetățeanii

¹ Ureche, pp. 188-9.

stricăciunea ce le făcea, au trimis soli de au închinat cetatea: și celor mai mari, cu alții ce au vrut să iasă, le-au dat cale de s'au dus la Malta, și Turcii au intrat în cetate. Mergând Împăratul la biserica cea mare a lui Sfeti Ioan, s'au închinat, și o au făcut mecet turcesc.

În vremile acelea, la Moldova, după ce au murit Ștefan-Vodă cel Tânăr, socotind boiarii pre cine ar pune Domn, să fie de sămânță Domnească, după obiceiul cel vechi al acestor țări, au eșat unul de au mărturisit că au auzit den gura Mitropolitului ce să pristăvise mai nainte, că Pătru măjariul de la Hărlău iaste fecior lui Ștefan-Vodă, care iaste făcut den muerea unui târgoveț den Hărlău, ce l-au chemat Rareș. Pe acesta adevărindu-l fecior de Domn, l-au rădicat cu toții Domn. Și, șazând la Scaun, multe bunătăți au făcut, iar fără zăbavă s'au apucat de războaie, să urmeaze tătâne-său. Întăiu au rădicat oaste asupra Săcuilor, de au făcut mare pagubă, cât i-au și supus, și s'au întors cu pace la Suceavă, și au făcut mănăstirea Pobrata. Săcuii încă, rădicând cap, și auzind Pătru-Vodă, au trimis al doilea la dănsăi pre Grozea Vornicul și pre Barboschi Hatmanul, cu oști, și, den sus de Brașov fiind strănși Unguri, au avut război mare, și au biruit pre Unguri. Însă aceasta era cu voea lui Ianoș Crai, că nu-l asculta unii den boiarii lui unguri, și, pentru acest bine ce i-au făcut Pătru-Vodă, i-au dăruit Bistrița, Ciceiu și alte cetăți în Ardeal. Însă Bistricenii nu primia stăpânire den Moldoveni, ci al treilea rând s'au dus capul lui, și le-au făcut mare răotăte. Deci, de nevoie le-au căutat a primi. Și, după ce s'au așăzat cu Săcuii, Pătru-Vodă au început gâlceavă cu Leașăi (Pătru-Vodă, căci cerea de la Leași Pocuția, un ținut de Țara Leșească, care zicea că o au vândut Leașăi, moșălor lui, și Leașăi nu vrea să o dea). Pentru care multe și minunate războaie au avut cu Leașăi, în multe rânduri; și mai de multe ori era izbânda lui Pătru-Vodă, precum să veade în letopisețul ce moldovenesc, scriind pre amăruntul toate; însă, pre urma

având Pătru-Vodă prieten mare pre Ianoș Craiul al Ungurilor, aș intrat la mijloc de i-aș împăcat, pre Pătru-Vodă cu Craiul cel Leșăsc, ce-l chema Avgust¹.

17. Domnia lui Vădislav-Vodă, l^e 7037².

Vădislav Domn den Turci. — Părvul Banul gonește pre Vădislav-Vodă.

După ce s'aș mazălit Radul-Vodă, aș dat Împăratul Domnia lui Vădislav-Vodă, și, viind în țară, i-aș eșat boiarii înaintea, și altă țară, după obiceiul³, de i s'aș închinat. Și Banul Părvul de la Craiova încă aș venit cu oamenii lui de i s'aș închinat. Iar Vădislav-Vodă, vrând să pue alt Ban, aș zis să facă pre Părvul Banul Postelnic-Mare, pentru ca să fie în toată vremea lângă dănsul, om de sfat. Dar el n'aș poftit, ci, încă, măriindu-să de aceasta, aș fugit cu oamenii lui la Craiova, și peste scurtă vreme s'aș gătit de oaste, și aș venit de s'aș bătut cu Vădislav-Vodă, și aș biruit pre Domn, și l-aș gonit peste Dunăre; și aș scris cărți la Împărăție, rugându-să să le dea alt Domn, că pre acesta nu-l priimește țara; aruncându-i multe pricină de răutate. Și Turcii l-aș mazălit, și s'aș dus la Țarigrad⁴.

18. Domnia a doao a Radului-Vodă.

Radul-Vodă al doilea vine Domn. — Boiarii omoară pre Radul-Vodă și pre fi-său Vlad-Vodă.

După ce aș mazălit pre Vădislav-Vodă, Turcii le-aș trimis Domn iar pre Radul-Vodă, și, trecând cătăva vreme

¹ Izvorul e Ureche, pp. 193-5.

² Aceasta e data morții lui Radu de la Afumași, strămutată aici din greșală, pe cînd la Ludescu e unde trebuia să fie.

³ „Altă țară“ e adausul lui Constantin, care modernizează lucrurile.

⁴ S'ar putea ca acest Vladislav-Vodă să nu fie altul decît Marele-

den Domnia lui¹, iar nește boiarī, anume Neagoe Vornicul și Drăgan Postelnicul², au strâns oști pre taină, neștiind nimic Radul-Vodă, și au venit asupra lui. Care, nefiind gata, au fugit către Banul³, la Craiova. Vrajmașii îl gonia tare, și l-au ajuns la Râmnicul de sus; și, prinzându-l pre el, și pre fii-său Vlad-Vodă, amândurora le-au tăiat capetele. Și așa s-au sfârșit, fiind Domn, întâi și pre urmă, 7 ani.

Stratornic „Vladislav” al lui Neagoe, din 8 Maiu 1514 (Venelin, *Acte vlaho-bulgărești* — rusește —, Petersburg, 1840, p. 139). Mai târziu nu-l mai găsim. Ast-fel, în actul din 6 Maiu 1519, care dă ca marturi pe acești boierī: Barbu Banul, Calotă Vornicul, Hrăvat Marele-Logofăt, Dumitru Vistierul, Radul Spătarul, Drăghici Păharnicul, Jitiian Stolnicul, Hamza Comisul și, ca stratornic, Badea (Bibl. Museului Transilvan, din Cluj; acte slavone. Pe dos stă această mențiune contemporană care e cea mai veche urmă de limbă românească: „Ghimpeanī, această carte”). Acesta din urmă e vărul Domnului, Bădica (cf. *Pretendenți Domnești*, pp. 19, 70). Badea ajunsese Vornic, merse pentru Domn la Brașov și se refugiă apoi acolo (dacă Badea și Bădica sînt, cum se pare, același nume). Pare să fi fost și Postelnic. Documentul de la Vladislav, tipărit de d. Hasdeu, în *Arch. ist.*, I¹, p. 104, și care e probabil din Dridu lîngă Gherghița. 24 Iulie 1523 (cf. *Studii și Doc.*, III, p. XLVIII, nota 1), îl menționează în calitate de Comis. La această dată. Pîrvu era încă Ban; urmă înlocuirea lui, pomenită de Cronică, proclamarea lui Bădica (el nu trecu munții, cum am crezut în *Pretendenți*; „ex parte” neavînd sensul ce-l atribuiam, în Socotelile Brașovului, așa încît și Vladislav de acolo nu e decît Domnul din Scaun), supt numele de Radu-Vodă, și moartea acestuia, în Ianuar 1524 (*Pretendenți Domnești*, I. c.). Încă din August, aflăm pe Tatul ca Ban, și îndată începea răscoala (Hurmuzaki, XI, p. 848).

¹ Împotriva obiceiului său, cronicarul suprimă aici din izvor, care e Ludescu, o dată: 28 Februar, pentru începerea Domniei nouă.

² Probabil Spătarul lui Vladislav-Vodă (*Arch. ist.*, I¹, p. 104). Cf. Hurmuzaki, XI, p. 851 n. 1. Ei doi conduc trupele muntene în Ardeal la 1529 (*ibid.*, pp. 853-4).

³ Banul era Pîrvu, restabilit. Numele lui se dă în izvor, care e Ludescu.

19. Domnia lui Moisi-Vodă, I¹ 7037.

Moisi-Vodă vine Domn. — Moisi-Vodă omoară pre boiari. — Moisi-Vodă fuge. — Suleiman bate Beciul. — Nemții pun alem în turnul lui Sfeti Ștefan.

Sfârșându-să Radul-Vodă, cum s'aũ zis mai sus, și auzindu-să la Împărăție aceasta, aũ dat Domnia lui Moisi-Vodă, carele era fecior lui Vădislav-Vodă. Și, prinzând pre Neagoe Vornicul, și pre Preda Postelnicul, și pre alții care aũ fost îndemnători, de s'aũ rădicat asupra Radului-Vodă de l-aũ prins și l-aũ omorât, împreună cu fii-său, pre toți i-aũ omorât, făcându-să moarte pentru moarte. Iar și alți boiari ce mai fusease la acel sfat, văzând moartea soțiilor lor, aũ fugit la Țarigrad, și aũ cerut de la Împăratul Domn, și li-aũ dat pre Vlad-Vodă. Și Moisi-Vodă aũ fugit în Țara Ungurească, — domnind an¹ 1 pol¹.

Deci n'aũ trecut multă vreme, ci aũ făcut Sultanul Suliiman gătire mare, și s'aũ dus de aũ bătut Beciul; dar n'aũ folosit nimic, ci s'aũ întors îndărăt.

Iaste la Beciũ un turn foarte iscusit, de pietri cio-plite, și înalt foarte: îl numesc pre turn Sfeti Ștefan. Pre acesta vrea să-l strice cu tunurile Turci, că era cu puțință. Iar Nemții aũ trimis de s'aũ rugat să nu-l strice, de vreme ce nici o dobândă n'are căci îl va strica, dacă nu poate altă biruință să facă; iar Turcul aũ zis, de vor pune semnul lui (adecă alemul) în vârful turnului, îl va lăsa; și aũ priimit Nemții de l-aũ pus îndată alemul în vârf, de stă și până acum; și așa n'aũ stricat turnul.

¹ După Ludescu, cu amplificări de stil. La 31 Octombrie 1529 încă, după expediția ardeleană, găsim ca boieri ai lui Moise, pe lângă Drăghici și Tudor, pe Neagoe și Drăgan (Venelin, p. 145). De aiurea (Hurmuzaki, XI, p. 853), știm că Ban era un Radu. La 12 Maiu precedent, Drăgan nu se află în Divan (*Arch. ist.*, I¹, p. 30).

20. Domnia lui Vlad-Vodă, 1° 7038.

Vlad-Vodă Domn. — Moisi-Vodă vine cu Ungurii, să bate cu Vlad-Vodă, și pierе Moisi-Vodă. — Ferdinand Chesar aŭ luat Buda de la Ianoș Craiŭ. — Suliiman Sultan aŭ luat Buda de la Ferdinand și o aŭ dat lui Ianoș Craiŭ.

După ce aŭ venit Domn Vlad-Vodă, de la Poartă, în țară, când gândia să să așaze, să să odihnească, iată și Moisi-Vodă pogora den Țara Ungurească cu oști, pre apa Oltului. Aceasta auzind Vlad-Vodă, îndată aŭ poruncit în toate laturile țării de aŭ strâns oștile ce avea, și i-aŭ eșăt înaintea de s'aŭ întâlnit la sat la Vișoară. Acolo, vartos dând războiŭ, aŭ biruit Vlad-Vodă pre Moisi-Vodă, și aŭ și perit Moisi-Vodă, și Banul Barbul de la Craiova. Deciŭ, întorcându-să cu izbândă la Scaunul său, aŭ domnit cu pace anŭ 2 pol, și, mergând la Popești, den jos de București¹, în primblare, acolo s'aŭ înecat în Dâmboviță².

Întru aceste vremi, fiind Craiŭ Unguresc Ianoș, și lăcuia la Buda, iar o seaamă de Unguri, fiind ficleni de cătră Craiul lor, s'aŭ lipit lângă întâiul Ferdinand, Neamțul, și l-aŭ rădicat Craiŭ; și, mergând la Buda, pre Ianoș Craiŭ l-aŭ gonit din cetate. Iar Ianoș nu s'aŭ lăsat, ci aŭ venit de și-aŭ luat Buda iar, cu ajutoriul lui Suliiman Sultan Împăratul turcesc, care rău aŭ bătut pre Ferdinand. Această cetate aŭ fost Scaun Craiei Ungurești.

¹ Eraŭ alți Popești cu nume în trecutul nostru, cei din Prahova, de unde a fost Antonie-Vodă din al XVII-lea veac (*Cronicile muntene*, p. 38, n. 2). Aceștia sînt ai Hrizel, și locul de unde-și iea numele cronicarul Radu Popescu.

² Până aici se reproduce Ludescu. Vlad era flul lui Moise (v. *Studii și Doc.*, III, pp. L-LI). Documente de la el din 25 April și 1-iŭ Septembrie, în Venelin, pp. 149-52. Între boierii lui găsim pe Drăghici, pe Teodor și încă unul din al lui Moise.

21. Domnia lui Vintilă-Vodă, 1^e 7041.

Vintilă, județ den Slatină, să pune Domn.— Vintilă-Vodă să omoară de boiari.

Sfârșându-să Vlad-Vodă, în ce chip ați auzit, iar boiarii, sfātuindu-să pentru Domn, pre cine ar pune, aū găsīt cu socoteala lor, să pue pre Vintilă, județul de la Slatină ¹; și s'aū dus cu toți de l-aū luat, și l-aū pus Domn. Dar aū greșāt, că nu trecu vreme multă, ei aū venit la cruzie, de aū tăiat pre mulți boiari. Apoi, trecând 3 ani ai Domniei lui, s'aū dus în primblare cătră Craiova, ca să vâneaze pădurile Jiului, să prinză cerbi și alte vânăturī mai mari, de vreme ce într'aceale părți de loc să află vânăturī multe și mari. Iar, lângă aceastea, avea gând Vintilă-Vodă să mai tae o seamă de boiari, dar, simțind boiarii, s'aū vorbit cu toți pre taină, și aū năvălit ei mai nainte, de aū tăiat pre Domn în malul Jiului, și aū scăpat ei de moarte. Și aū domnit ani 3 pol; și aū făcut mănăstirea den Omenedic ².

¹ În Ludescu, e numai „Vintilă-Vodă, den oraș de la Slatină“; „județ“ e un adaos al Căpitanului, și anume unul nepotrivit. Vintilă-Vodă s'ar părea că e Stolnicul lui Vlad (Venelin, p. 152), dar acesta apare, tot ca Stolnic, în 1534 (*ibid.*, pp. 161-2).

² Totul e din Ludescu. De comparat cu Ostermayer, în Kemény, *Deutsche Fundgruben*, I și cu Socotelile ardelen. Și acest Vlad (Vintilă), ca și predecesorul său, iscălește „fiul lui Radu“. De la el, în Venelin acte din 2 Maiu 1533 și 17 Mart, 3 April 1534. Divanul lui e interesant: el cuprinde trei boieri bătrini, cu o lungă carieră: pe Drăghici, pe Teodor și pe Șerban, care e Vornic din nou (cf. Venelin, p. 152) și ajunge Ban, supt urmașul lui Vlad-Vintilă (Hurmuzaki, XI, p. 855 și n. 2, 856 și n. 1). Teodor și Șerban sînt trimiși la Sultanul Suliman cu tributul în 1532 (*Studii și Doc.*, III, p. LXXIX). E curios că mai avem un Barbu Ban al Craiovei ca și cel mort la Vișoara (cel nou e fiul lui Preda), și un „Ban“ Vlad. Semnează și doi „Mari-Părcălabi“. Vistier e Radul Furcă, fiul Clucerului lui Radu cel Frumos (v. mai sus, p. 24, nota 2). Banul său e Hamza (*Studii și Doc.*, III, l. c.).

22. Domnia Radului-Vodă Paisie, 1^e 7044¹.

Radul-Vodă Călugărul să pune Domn. — Mislea să zidească. — Boiarii pribegesc și vin cu Laiotă. — Fuge Radul-Vodă. — Laiotă aș perit la Fântâna Țiganului. — Turcii robesc pre Paliologhi den Anapli. Ianoș Craiū murind, Suliiman Împărat ia Buda. — Izavela Crăiasa cu fi-său Ianăș vine în Ardeal. — Ostrogonul îl ia Suliiman. — Pătru-Vodă să învrăjbește cu toți. — Pătru-Vodă este părât de toți la Turci. — Turcii, Tătarii umplu Moldova. — Pătru-Vodă fuge în Țara Ungurească. — Pătru-Vodă să împreună cu Doamnă-sa, cu coconii săi. — Suliiman Sultan robeaște Moldova. — Suliiman Sultan pune Domn pre Ștefan-Vodă. — Pătru-Vodă cere ertăciune de la Turci. — Pătru-Vodă să duce la Împăratul turcesc. — Ștefan-Vodă Lăcustă l-a omorât boerii. — Cornea Portar să pune Domn. — Pătru-Vodă iar vine Domn. — Pătru-Vodă omoară pre boiari. — Pătru-Vodă aduce pre Doamna și coconii den Ardeal. — Pătru-Vodă și Radu-Vodă bat pre Unguri și prind pre Domnul lor. — Radul-Vodă Paisie să mazălește.

Acest Radul-Vodă era egumen la Argeș. Deci, boiarii lipsindu-le Domn, aș sfătuit să-l pue pre dănsul Domn. Și așa aș mers cu toți acolo, și l-aș pus Domn, și den Paisie l-aș numit Radul. Și n'aș zăbovit mult, ci aș tăiat pre Toma Banul² și pre Vlaicul Logofătul. Făcut-aș și mănăstirea Mislea, iar o seaamă de boiari, văzând omorarea acelor doi boiari mari, aș pribegit în Țara Ungurească; aceștea anume: Stroe, Manole, Mihaleo; cari, strângând haiduci, și luând pre Laiotă Băsărabă, care era acolo, fecior de Domn³, aș venit asupra Radului-Vodă, și s'aș bătut, și aș fost izbânda pribegilor. Radul-Vodă cu boiarii lui aș fugit la Nicopoia. Laiotă-Vodă aș mers la Scaun, la Târgoviște; ci peste doao luni s'aș întors Radul-Vodă cu Turci mulți, și aș avut războiū cu Laiotă la Fântâna Țiga-

¹ În adevăr, 1535. În acest sens trebuie de rectificat în *Studii și Doc.*, III, după notele la Hurmuzaki, XI.

² Toma Banul se află în Socotelile Brașovului la 1530 și 1532 (*Quellen der Stadt Kronstadt*, II, pp. 205, 300). Soția lui, III, p. 266.

³ Cf. Hurmuzaki, XI, p. II, n. 2. Un Manole Munteanul în 1539 (*Quellen*, II, pp. 188, 190-1).

nului, și au biruit Radul-Vodă; iar Laiotă și pribeagii au perit toți¹.

Întru aceste vremi, au făcut Turcii vrajbă cu Vinețeni, și au trimis armada la Poggia, și la Curfos, și la Chefalonia, de au ars și au luat mulți robi dupen sate, fiind mai mare peste corăbiul Dulfîn-Pașa și Hariatin-Pașa și, ajungând la Curfos, unde era moaștele lui Sfetii Spiridon, n'au putut face nimic, că de trei ori, în trei nopți, s'au arătat Sfântul Pașilor, în chip de călugăr, îngrozindu-l cu un toiag, și zicându-le că, de nu să vor întoarce, vor să să căiască; și ei, văzând aceasta, s'au întors la Țarigrad; iar pre cale multe răotăți au făcut. Într'al doilea an au trimis Împăratul la Anaplii pre Osman-Pașa, unde era lăcitori Paliologhii, neam Împărătesc de al Grecilor; și, dând cetății foc, n'au putut cetățenii răbda, ci o au închinat; dar pe toți i-au tăiat, și i-au robii. Atuncea au robii pre Paliologhi, anume: Andronic, Neculae, Theodosie și Dimitrie, și, ducându-i pân la Avgost, acolo le-au tăiat capetele².

Întru aceste vremi, Împăratul Suliiman, după moartea lui Ianoș Craiul al Ungurilor, au luat Buda de la fii-său Ianoș, care rămăsease tânăr, cu mumă-sa Ezavela Crăiasa. Au luat și Beligradul Unguresc, carele iaste Scaun Ardealului, și Crăiasa cu fii-său cel tânăr, împăcându-să cu Turcii, au supus Ardealul Turcilor, și le-au dat Împăratul stăpânirea Ardealului. Și dentr'acel fiu crăesc s'au obișnuit oamenii de zic tuturor Domnilor Ardealului Crai, iar nu sânt Crai, ci Prințepi, adecă Domni, ca Rumănul, ca Moldoveanul.

Întru aceste vremi au ucis Turcii pre un hoge, imam al lor, carele în Țarigrad propoveduia pre Hristos ade-vărat Dumnezeu, și pre Mahmet îl hulia; și-l zicea vi-

¹ Izvorul e Ludescu.

² E expediția italiană din 1537, în care se atacă Apulia, apoi Corfu, supt Chairedin și Lutfi („Dulfîn“-Pașa, Nauplia, supt Kasim („Osman“-Pașa: orașul acesta n'a fost cucerit însă.— Izvorul e necunoscut.

clean și înșălătoriu; pre carele după ce l-au omorât, trupul lui l-au băgat în foc, și i-au dat cenușa în vânt.

Iar Suliiman Împărat, nepărăsind cruzia, s'aũ dus de aũ luat Ostrogonul, și alte cetățĩ dupen prejur aũ ars, aũ robit, precum le iaste obiceiul lor, l' 7047¹. Pătru-Vodă Rareș den țara Moldovei, impresurându-l multe nevoi, pentru vrajba ce avea cu toți, că era neodihnit, și băntuia pre toți vecinii, că Leașăi aũ trimis sol mare la Suliiman Împărat, pre Critcovschi Caștelanul de Bresc, cerându-și dreptate de la dănsul, pentru răotățile ce le făcea în țara lor, și zicând să-l mazălească, saũ ei îl vor goni cu sabia. Ai țărăi lui încă l-au fost urât, pentru multe războaie ce făcea, dentru care venia peire țărăi; și în taină să fie făcut jalbă la Împăratul. Ci dar, umplându-să urechile Împăratului ca de aceastea, aũ poruncit la Tătari să între în țara Moldovii. Împăratul încă aũ purces de aũ trecut Dunărea; Leașăi încă s'aũ gătit, și venia mai nainte Tarnofschi Hatmanul leșăsc, după el Craiul Avgost. Ci, această grămadă de nevoie văzând, mai vartos că ai lui nu era cu dreptate, aũ lăsat toate alte socoteale, și aũ luat aceasta, să să ducă la Ianoș Craiul Unguresc, să-l împăce cu Craiul Leșăsc, ca să poată răspunde Tătarului; și, bătând pre Tătar, lesne s'ar fi împăcat cu Turcii. Așa socotia Pătru-Vodă, dar în deșart i-aũ rămas socoteala; că, măcar l-aũ împăcat Ianoș Craiũ cu Avgost Craiul Leșăsc, iar Turcii și Tătaraĩ l-aũ robit, și ca o iarnă grea aũ căzut pre dănsul. Și boiarii și țara, văzându-să într'atăta nevoie, le căuta să-l urască și să fugă de la dănsul, precum aũ și făcut. Iar el, în slăbiciune aflându-să, s'aũ dat spre munte, și pe la târgul Piatra aũ mers la mănăstirea Bistrița, să să odihnească puțin; ci iată că-l impresura gonaciĩ. Deci, singur pre un cal, aũ apucat muntele, până n'aũ mai avut cale de cal; ci aũ lăsat calul, și, pedestru, singur, nemăncat, trudit, în șase zile aũ nemerit

¹ În 1543, abia.

la nește păscări. Aceia i-au dat de mâncat, și el le-au dat galbeni, că să temea să nu-l ucigă, dar, fiind oamenii buni, au făcut bine cu dănsul, și l-au schimbat de haine, și i-au dat haine de ale lor, și, la nește prieteni, boiari mari unguri, ducându-l, l-au odihnit. Acolo și un aprod scăpat, slugă a lui, s-au împreunat, părându-le bine. De acolo i-au dat acei prieteni carătă cu șase¹ cai și doisprezece voieni, catane, camalătura, să nu-l cunoască, până l-au băgat în Ciceu, cetatea lui, unde era Doamnă-sa Elena, cu fiii lui, Iiaș și Ștefan, și fiică-sa Ruxanda. Cari, văzându-să unul cu altul, mare și multă jale au avut de primejdiile ce-i impresurase; însă, intrând în bisearică, mulțamia lui Dumnezeu, căci s-au mântuit de nevoe, și au rămas vii, de s-au mai văzut cu ai lui.

Iar Suliiman, Împăratul turcesc, cu oastea lui și tătarască, au robii și au prădat țara, ajungând pînă la Suciavă. Boiarii țării, cu Vlădicii și cu alt norod, strângându-să la sat la Bădăuți, s-au sfătuit să trimită la Împăratul sol, să-și facă pace; și au trimis sol mare pre Trifan Ciolpan. Și, mergând cu cărți de la boiari și de la țară, în care să ruga să-i iarte, și să le dea alt Domn, i-au ertat, și le-au dat Domn pre Ștefan-Vodă, carele l-au poroclit Lăcustă, pentru că în zilele lui au venit în țară lăcustele, și au făcut multă pagubă. Iar Pătru-Vodă, necăjându-să cu multe griji în Ardeal, pentru că-i era vrăjmași Ungurii, și în tot chipul să nevoia să-l omoare, și încă ai lui oameni și cu un Vlădică den cetate să sfătuiască să-l ucigă, și să-l dea Ungurilor, — dar, prinzând veste Pătru-Vodă, cu meșteșug i-au scos den cetate, și le-au închis porțile, — ca acestea văzând Pătru-Vodă, au gândit să plece capul iar la Turci. Și Doamnă-sa Elena, fiind Sărbă, fată de Despot sărbesc, cu mîna ei au scris carte la Împăratul Suliiman, cu umilință rugându-să să-l erte, și el își pleacă capul supt sabia lui, — de

¹ Cifra era prin urmare în originalul lui Ureche. Cf. ed. Kogălniceanu, p. 196.

va vrea să-l și tae, numai să-l scoată den mânia Ungurilor. Cartea aŭ slobozit-o pe zăbrelele ferestrilor cetății, și o aŭ luat o slugă a lui, Sărb, și o aŭ dus în mânia Împăratului turcesc. Care, citind, s'aŭ milostivit, și l-aŭ ertat. În șase rânduri¹ aŭ trimis la Unguri soli, și abia l-aŭ lăsat; și l-aŭ dus la poala Împăratului, și l-aŭ priimit bine, și s'aŭ dat odihnă acolo lângă Împărăție. Doamnă-sa și coconii rămăsease în Ardeal, dar nu avea supărare de Unguri, ca mai nainte, de frica Turcilor.

Întru aceste vremi, la Moldova, fiind Domn Ștefan-Vodă Lăcustă, dacă aŭ auzit că aŭ ertat Împăratul pre Pătru-Vodă, și l-aŭ dus lângă dănsul, mare grijă avea, fiind și în cinsto Pătru-Vodă de la Împăratul; și, știind că Pătru-Vodă are avuție multă, care o dusease mai nainte cu Doamnă-sa la Ardeal, să temea foarte. Și, făcându-să și foamete mare, den lăcustele ce venise în țara Moldovii, era întristat până la moarte. Și pentru acestea și Curtea toată l-aŭ urât, și s'aŭ vorovit cu toții, mai vărtos acești boiari, Găneștii și Arbureștii, care la așternutul lui în cetatea Sucevii l-aŭ omorât. Și ațâțatorii acestui lucru aŭ fost Mihul Hatmanul și Troțușan Logofătul; cari, cu alalți, spărgând ușa unde odihnia Ștefan-Vodă, cu multe rane l-aŭ omorât, tăindu-i și capul. Însă, nu peste multă vreme și-aŭ luat și ei plata, cum veți auzi mai nainte. Și, după omorărea lui Ștefan-Vodă, aŭ rădicat Domn acei răi și cruzi boiari pre Cornea, care aŭ fost Portar-Mare, și mai nainte aŭ fost slugă Mihului Hatmanul, și i-aŭ schimbat numele, de i-aŭ zis Alixandru-Vodă.

Împăratul Suliiman, auzind de acele nebunii ale Moldoveanilor, și de neașzările lor, să mira ce va să facă. Pătru-Vodă Rareș încă, având vreme ca aceia, aŭ cerut de la Împăratul Domnia: făgăduindu-să că el va supune pre toți vrăjmașii lui. Și iar i-aŭ dat Domnia,

¹ În două mss.: „zile“; ceia ce n'are sens. Cf. originalul, Ureche, p. 199.

și pre un Ibraim¹-Aga, cu inicerii și cu oaste multă. Cariî, viind pre la Brăilă, aû trecut la Galați; iar boiarii Moldovii, prinzând veaste, aû părăsit pre Alixandru-Vodă și aû venit de s'aû închinat lui Pătru-Vodă, cerând ertăciune de ceale ce-î făcuse mai nainte, și i-aû ertat. Alixandru Vodă, rămăind cu Mihul Hatmanul și cu Trotușan Logofătul, și Crasneș, și Cozma, s'aû gătit de război, și aû eșât spre Galați înaintea lui Pătru-Vodă. Acolo, la un conac aproape de Galați, aû adevărit că și boiarii ce sânt cu el, sânt una cu cei ce s'aû dus la Pătru-Vodă; pre cariî prinzându-î, după greale munci ce le-aû făcut, le-aû și tăiat tuturor capetele², de ș'aû luat plata, pentru care aû omorât și ei pre stăpânul lor, pre Ștefan-Vodă, în Suceavă, fără nici o vină, cum s'aû zis mai sus; și nu numai ce aû omorât pre Ștefan-Vodă, ci și lui Pătru-Vodă în Domnia dentăi multă necazuri i-aû făcut; ci Dumnezeu plătește fiește-căruia după faptele lui.

Pătru-Vodă, luând Domnia al doilea rând, aû trimis de aû adus pre Doamnă-sa și pre coconiî lui de la Ardeal, și multă bucurie aû fost la împreunarea lor. Nu peste multă vreme i-aû venit poruncă de la Împăratul Suliiman lui Pătru-Vodă și Radului-Vodă den Țara-Rumănescă, să meaargă în Ardeal să prade, să arză³ având ajutoriî pre Cuciuc-Balibei³ cu Turcii. S'aû bătut la Făgăraș, și aû biruit pre Unguri, și aû prins și pe Domnul lor, anume Măilat, și, ferecându-l în obezi, l-aû trimis la Împăratul și, țara arzând și prădând, s'aû întors la Scaunele lor. Iar după un an li-aû venit altă poruncă, de aû mai mers de aû prădat Ardealul, până la Cetatea-de-Baltă. Multe războaie aû bătut acest Pătru-

¹ În Ureche: „Imbrea“ (p. 201).

² Constantin Căpitanul atribuie osînda la moarte a boierilor de către Rareș tot lui Alexandru. Cf. p. 202.

³ Balibeg, întâiul comandant al Belgradului. Msele lui Constantin Căpitanul dau forma: „Cuciuc-Beglerbei“, în care s'a prefăcut „Ciu-balibei“ din Ureche (v. pp. 203-4).

Vodă, și multe mănăstiri au făcut: Pobrata, Râșca, Dobrovățul, Căpriana¹, la Roman Mitropolia, Mitropolia Suceviț, Bistrița, în Hârlău, în Bae. Adevărat au fost fecior lui Ștefan-Vodă cel Bun, că la toate i-au sămănat, și bunătăți multe au făcut; și războaie multe au bătut, cum să văd în letopisețul moldovenesc, pre amăruntul scrise. Acest Pătru-Vodă, văzându-să în slăbiciune, și temându-să [că] în urmă pot să apuce alții Domnia, și pre coconii lui și pre Doamnă-sa pot să-i rășchire în toate părțile, de aceea au socotit, și s'au trimis pre fie-său cel mai mare la Poartă, să să afle acolo lângă Împăratul².

Iar Domnul Radul-Vodă Paisie, domnind ani 9 și luni 8, l-au mazălit Împăratul și l-au trimis surgun la Eghipt, — pentru ce nu să știe, că nimeni n'au scris; și în locul lui au pus pre Mircea-Vodă.

23. Domnia Mircii-Vodă, 1^e 7053.

Mircea-Vodă vine Domn, și omoară pre boiar. — Mircea-Vodă are război cu pribegii. — Radul-Vodă Ilișcu pribegii bate pre Mircea-Vodă. — Radul-Vodă Ilișcu iar fuge de Mircea-Vodă. — Lipova o iaș Turcii. — Pătru-Vodă Rareș moare. — Iliș-Vodă în locul tătâne-său Pătru-Vodă Domn. — Iliș-Vodă să turcește. — Ștefan-Vodă în locul frăține-său Domn.

După mazălia Radului-Vodă, cum s'au zis mai sus, au dat Împăratul Domnia Mircii-Vodă; carele viind în țară, după doao săptămâni, lucrul cel mai dentăiă a-cesta au făcut: au tăiat pre Coadă Vornicul, și pre frate-său Radul Comisul³, și pre Dragul Stolnicul, și pre

¹ La Ureche, izvorul (p. 205): „Chipriana“.

² Tot e luat din Ureche.

³ La 20 Februar 1545 se știa în Brașov că Radu „pleacă la Împăratul“ (*Quellen*, III, p. 259). Informații pentru „res Radul Wayv.“ încă la 13 Mart (p. 261). 18 Mart, dar lui Mircea-Vodă (*ibid.*). 20, sol de la el (p. 262).

Stroe Spătariul¹, și pre Vintilă Comisul, și alții nenumiți, muncindu-i întâiu pentru avuție, până au dat ce au avut; decia i-au omorât². Boiarii cei ce au scăpat de moarte au fugit în Țara Ungurească; și, trecând doi ani, au strâns oaste, ce au putut, și au venit pre Praova, întâlnindu-să cu Mircea-Vodă la sat la Periș; acolo au avut războiul, și au biruit Mircea-Vodă, și au perit Udriște Vistiariul³ și Teodosie Banul⁴; ceilalți iar în Țara Ungurească au fugit, și n'au zăbovit; ci iar au strâns oaste, și, împreună cu Radul-Vodă Iliș⁵, au venit în țară; și, întâmpinându-să cu Mircea-Vodă la sat la Mănești, au biruit Radul-Vodă Iliș și pribegii, și pre Mir-

¹ Cf. Socotelile citate ale Brașovului, p. 259: „misi dono Radul Comis, fratri Kodae”; p. 259: „uxori Kodae ac uxori Radul Comis”.

² Și soția sa e pomenită odată cu ale celorlalți doi boieri (*ibid.*), apoi în Iunie (p. 271).

³ Sol brașovean la el la 12 April 1547 (p. 263). Și la 1-iul Maiu: „ad Wdryst Wyztheer” (p. 265).

⁴ În Iulie 1545 Socotelile Brașovului vorbesc de o năvălire a lui Mircea („eruptio Myrche Wayw.”). Urmează dese mențiuni de „boieri” pribegii. La 12 Septembrie Brașovenii cercetează dacă în Țara-Românească este oaste (p. 278). La 16, oferte de la Mircea (*ibid.*). În Noiembrie aceasta i-o poruncește Sultanul (p. 285). — În 1546, April, și el „are oaste și întreabă unde-s boiarii” (p. 343). În August vin la Brașov pribegii din Ungaria, și Mircea negociază cu ei prin Marele-Logofăt, prin fiul Marelui-Vornic și Barbu Spătarul (p. 351). Ei intră în țară: însă „per duas partes”. La 13 Septembrie, sol cu vestea că „boierii au fost învinși” (p. 352). În Octombrie, Domnul strânge oaste contra pribegilor (p. 356). Apoi în Decembrie „instrumentum musicum vulgo Hack Bret teneri Wayvodissae”: Chiajna (p. 360). — În Maiu 1547 sol de la Vintilă Vornicul (p. 393). În Noiembrie fuge ginerele lui Mircea-Vodă, Barbul Vornicul (p. 403). În Decembrie chemat în țară „Teodosie, *filius Kodae*” (p. 468). — În 1548, rechemare de boieri (și Socol: pp. 430-433). Mart: trimis Barbu îndărăt; 2 April e ucis (pp. 434-5). În April mai găsim pe Vornicul Vintilă (p. 435; cf. p. 440). August: „Romîni, Sași și Secui” cu „novus erectus Wayvoda” și pribegii (p. 441). Plîngerii ale lui Mircea (p. 442). — Adaug aici aceste știri ca o completare a celor din Hurmuzaki, XI, prefața, p. 1 și urm și Socotelile Sibiiului. Unele-mi scăpase din vedere acolo.

⁵ Iliș, în Ludescu, izvorul.

cea-Vodă până la Giurgiu l-au gonit, și mulți oameni d'ăi lui au perit. Mircea-Vodă au făcut știre la Împăratul, că după porunca lui nu-l lasă Domniul cei haini și boiarii cei haini să-și stăpânească țara, ci vin de-l scot den țară. Deci Împăratul au poruncit Hanului și Turcilor după margine să meaargă să scoată pre Radul-Vodă și să așaze iar pre Mircea-Vodă. Și așa, viind oastea împărătească, au gonit pre Radul-Vodă și pre pribegii. Și au rămas Mircea-Vodă Domn, de au domnit toată Domnia lui ani 8 poi, și l-au mazălit Turcii, și au pus Domn pre Pătrașco-Vodă.

În zilele Mircii-Vodă, leat 7061, au luat Turcii Lipova, Șoimușul, Beceiul, Becăricul, Nadlacul, Solnocul, și alte cetăți și orașe den Țara Ungurească. Timeșvarul încă într'aceste vremi l-au luat Turcii.

Pătru-Vodă Rareș din Moldova, cum am zis mai sus, slăbind de bătrânețe și de multe ostenele, de războaiele ce au făcut, den lumea aceasta s'au petrecut; pre carele toată țara l-au plâns cu jale mare, pentru că era părinte tuturor milostiv, și păstor bun turmii sale. Însă în cea după urmă s'au dus boiarii la Poarta turcească, și, pentru dragostea lui Pătru-Vodă, au cerut pre fișău Iliș, Domn¹. Dar n'au sămănat tătâne-său nici cum, că tată-său făcea bune, iar el reale. Au tăiat pre Vartie Hatmanul în Huși: să dăzmierda cu Turcii tineri și cu Turcoaice tinere, până, în cea după urmă, au lăsat Domnia frăține-său, lui Ștefan-Vodă, și el s'au dus la Țarigrad, de s'au turcit, l' 7059.

Ștefan-Vodă, feciorul lui Pătru-Vodă, șazănd la Domnie, dentăi s'au arătat bun, blând, milostiv, apoi s'au făcut mai rău decât frate-său: lua jupăneasele, featele boiariilor, de-și bătea joc de dănselle. Ci, neputând suferi boiarii, la Țuțora fiind tăbărat cu corturile, noaptea i-au

¹ Aceasta nu se spune în izvor, Ureche, dar Constantin Căpitanul era de pe vremea când nu erau drepturi de succesiune la tron și Domniul se numia de la Poartă.

surpat boiarii cortul pre el, și așa l-aū omorât; și aū rădicat Domn pre Joldea; și vrea să ia pre Ruxanda fata lui Pătru-Vodă, sora lui Ștefan-Vodă. Ci încă n'aū apucat să-l cunune (că vrea să facă nunta la Suceava), și, mergând pre cale la Suceavă, la un sat, la Șăpote, l-aū împresurat pribegii cu oaste leșască, și cu alt Domn ce rădicase, pre Petre Stolnicul, carele l-aū numit Alixandru Lăpușneanul, și, prinzând pre Joldea, i-aū tăiat nasul și l-aū călugărit, și aū luat Alixandru pre Ruxanda ¹.

24. Domnia lui Pătrașco-Vodă cel Bun, l^e 7062.

Pătrașco-Vodă Domn. — Pătrașco-Vodă și Alixandru-Vodă aduc pre Ezavela Crăiasa în Ardeal. — Pătrașco-Vodă moare.

Pătrașco-Vodă acesta aū venit Domn de la Turci, și aū domnit bine țara, și boiarii fără vrăjbi, fără morți, fără prăzi, precum tuturor place; pentru aceeaia și Bun l-aū numit, pentru bunătățile lui ce avea. Deci, trecând trei ani den Domnia lui, aū strâns oștile lui toate, și s'aū dus în Țara Ungurească, și de acolò aū trimis pre Socol Vornicul, și pre alți boiari de cinste în Țara Leșască ², la Ezavela Crăiasa, și la fie-său Ianoș Craiū, de i-aū adus în Ardeal, și l-aū așăzat la Crăie, în cetatea Clujului, și iar s'aū întors în țară cu toată oastea și boierimea. Însă nu însemnează leatopisețul, de ce pricină, și cu a cui poruncă, și cu a cui puteare aū făcut el aceasta, de aū pus Craiū în Ardeal, neavând nici un războiū cu nimeni. Bag seaamă că tot cu a Turcului poruncă va fi fost, iar nu într'alt chip, pentru că să veade mai îndărăt, unde aū luat Turciū Buda de la mâna lor, pentru o mulțămită le-aū făcut acest bine, de le-aū dat Ardealul; iar, cum să veade, Ardelenii, precum sânt den

¹ După Ureche (pp. 206-9), mult prescurtîndu-l.

² Ludescu mai zice și „la cetatea de la Leov“.

fire fieleni, nu vor fi vrut să să supue, ci-l vor fi gonit în Țara Leșască, de unde era mumă-sa Ezavela, și Turcii, nepriimind să să facă ceva peste porunca lor, poate fi că au poruncit lui Pătrașco-Vodă să meargă cu oștile în Ardeal și, fără voia Ardelenilor, să cheme pre Ezavela Crăiasa cu fie-său, să-l așaze la Crăie, dupre cum au și făcut¹. În leatopisețul moldovenesc, să găsi scris că cu porunca împărătească au mers Domni amândoi, ai amândorora țările, Pătrașco al Muntenilor și Alixandru Lăpușneanul al Moldovenilor, de au așăzat la Crăie pre Ianoș Craiu cu mumă-sa Ezavela, cum s'au scris mai sus; și de atunci s'au supus Unguri a da Turcilor haraci².

Întru aceste vremi, au luat Turcii Ghiula, cetatea ungurească, și alte multe cetăți dupen prejur³; deci, după ce s'au umplut patru ani ai Domniei lui, ca un om au murit și Pătrașco-Vodă, și l-au îngropat în bisearica domnească, la Scaunul lui; iar după el au venit iar Mircea-Vodă.

25. Domnia Mircii-Vodă, 1^t 7066.

Mircea-Vodă iar vine Domn. — Mircea-Vodă tae boeri. — Mircea-Vodă moare. — Pătru-Vodă cu mumă-sa Mircioae domnește. — Alixandru-Vodă Lăpușneanu Domn [la Moldova]. — Ion-Vodă Despot Domn. — Boiarii fielenesc pre Ion-Vodă și-l omoară. — Tomșa jură oștile. — Tomșa să bate cu Liașai și prinde pre Vișnovețchi. — Tomșa omoară pre Ion-Vodă. — Alixandru Lăpușneanu Domn. — Tomșa cincî săptămăni Domn. — Turcul serie la Liaș de omoară pre Tomșa și pre ai lui. — Alixandru-Vodă tae 47 de boeri. — Alixandru-Vodă bate pre Ștefan Domnișor. — Sultan Suliiman supt Seghedin moare. — Selim să pune Împărat în locul tătăne-său.

Iar au venit Mircea-Vodă Domn de la Poarta Turcească, pentru a căruia venire auzind boiarii, cei mai mulți

¹ Pentru aceste lucruri trebuie să se vadă acum și Biografia Isabellei de Veress Endre, în Colecția *Magyar Történeti Életrajzok* (Budapesta, 1902).

² E după Ureche, p. 210.

³ În 1566. V. Fessler, *Gesch. von Ungarn*, III, pp. 596-8.

aă fugit în Țara Ungurească, anume cel mai mare: Stănilă Vornic, cu alți boiari și cu toată Curtea. Deci, văzând Mircea-Vodă că aă fugit atăția boiari, aă trimis de i-aă chemat cu jurământ, că nu le va face nimic rău. Ei, incredințându-să în cuvântul lui, aă venit cu toți de i s'aă închinat. Iar, când aă fost la Martie 3 d., aă chemat boiarii, vlădicii, episcopii, egumenii, cu cuvânt ca acela, că are să sfătuiască de nește trebii ale țării și ale Domniei. Carii strângându-să toți, așa cum s'aă zis mai sus, Mircea-Vodă învățase beșliii și Turcii, cari-i avia cu dănsul, să fie gata și, în ce cias le va porunci a face năvală, să tae pre boiari și pre călugări; și așa aă făcut. În vreme ce aă văzut că s'aă strâns cei chemați, aă dat poruncă beșliilor și Turcilor, și aă intrat cu sabiile într'ânșăi, ca niște lupi în niște oi, de i-aă omorât pre toți căi s'aă întâmplat aci. Ceilalți boiari, cari n'aă fost aci, și aă auzit de peiria acelorlalți, cu toți aă fugit iar în Țara Ungurească ¹.

Mircea-Vodă, domnind într'acest rând doi ani ², aă murit, și l-aă îngropat în bisearea Domnească în București; și aă rămas Doamnă-sa Mircioae cu fii-său Pătru-Vodă în Scaun, trimețând la Turc de ceria Scaunul tătani-său Mircii-Vodă. Iar boiarii pribegii, auzind că aă murit Mircea-Vodă, aă strâns cătăva oaste, și aă venit peste munte. Boiarii Mircii-Vodă încă și-aă strâns oștile, și le-aă eșat înaintea la sat la Rumănești; acolo, având război, aă biruit pribegii, și aă fugit boiarii Mircii-Vodă cu Doamna-sa Mircioae, și cu fii-său Pătru-Vodă, peste Dunăre ³; și iar s'aă întors boiarii Mircioaii cu oști îndărăt,

¹ Această din urmă aserțiune e adausă conjectural de compiler.

² Ludescu are în ediție: „5 ani și 8 luni“. Cetește: „1 an și 8 luni“; cea ce concordă (cf. Hurmuzaki, XI, pp. VIII-IX). Compilerul dă în loc cifra rotundă de doi ani. El lasă și data morții lui Mircea: 21 Septembrie 1559 (cf. *ibid.*). „Den 25 Septembris stirbt der Tyranny Myrche Wayda in Bugaretscht“ (Ostermayer).

³ Ludescu mai știe că boierii ei nu trecură apa, ci se opriră la Turcii din Giurgiu.

și s'a-^u întâmpinat cu pribegii la Șărpătești și, băându-să oștile, a^u biruit pre pribegii. Acolo a^u perit Badia Clucer. și alți boiari de ai pribegilor : și a^u venit Doamna Chiiajna cu fii-său Pătru-Vodă în Scaun, în București.

Deci n'a^u trecut vreme multă ¹, ei a^u venit alți pribegii, pre apa Oltului, anume Stanciul Bengăi, Matei al Margăi, Radul Logofăt, Vălcan, și alții cu ei, cărora le-a^u și eșat înaintea Pătru-Vodă la Boianii și, având Pătru-Vodă mulți Turci cu el, băându-să oștile, a^u biruit pre pribegii, și s'a^u întors Domn la Scaun. Și numai de cât a^u sosit Stepan Vel Portar ² de la Poartă, cu stiag de Domnie, să fie Domn la Scaun în locul tătâne-său, și a^u mai mărit haraciul la Împărăție, den cât a^u fost legat mai de nainte : și a^u domnit anii opt, și l-a^u mazălit Turcii, și s'a^u dus la Țarigrad, și în locul lui a^u pus pre frate-său Alixandru-Vodă ³.

¹ „O săptămână“ (Ludescu). Ei veniseră de 'nnainte, dar fură bătui după ceilalți (cf. Hurmuzaki, XI, pp. ix-x).

² V., pentru el, Iorga, *Contribuții la Istoria Munteniei* (și în *Analele Academiei Române*, XVIII), p. 7.

³ La Ludescu se dă ziua venirii noului Domn: 3 Maiă (= 3 Iulie. V. Hurmuzaki, XI, p. xx). — De la Petru se află în Biblioteca Muzeului Ardelean din Cluj aceste documente inedite:

1. 10 Novembre 1563. Pentru Ioan Mare-Postelnic: îi dă o parte din Trestenie. Divan: Nedelco V. Vor., Bogdan V. Log., Stan V. Spăt., Bărcan V. Com., Iane V. Vist., Pană V. Stol., Mane V. Păh. Serie „Micul“.

2. 27 Februar 1564. Pentru același: îi dă un Țigan, Berbecia, luat din Brăila.

3. 28 Ianuar 1565. Pentru același, Mare-Logofăt, și fiii: moșia Borulești. Nedelco, „Ianne“, Bărcan, Stan, Manea, Pană Stol., Gherman V. Portar. Serie „Dragomir ot Bălaci“.

4. 22 August 1565. Pentru același: Țiganul Pașadiia, luat cu 1000 de aspri turcești. Neagoe biv Vel Ban de Craiova. Divanul știut, cu Ghiurma ca Postelnic. Serie „Văsiu“.

5. 30 Septembrie 1565. Pentru același: Țigani și cai. Divanul știut, fără Ban.

6. 23 Iulie 1567. Pentru același: Țigani, între cari un „Coifan“. Divanul știut, dar Păharnic e „Ioanaș“. Serie „Văsiu“.

7. 14 August 1567. Pentru același: un Țigan, de la Zaharia gră-măticul din Tătărești. Același Divan și scriitor.

În zilele acestea, la Moldova fiind Domn Alixandru Lăpuşneanu, s'aũ fost rădicat un Domn, care-ı zic Despot-Vodă Eriticul, și, cu ajutoriul lui Albert Laschi Voevoda Siraschi și cu Cazaci, aũ venit fără veaste asupra lui Alixandru-Vodă. Carele, degrab strângând cãtã oaste aũ putut, le-aũ eșãt înaintea la un sat Verbiia, la Jãjãia, și, lovindu-sã oștile, aũ biruit Despot-Vodă, și Alixandru aũ fugit: luându-și Doamna, s'aũ dus la Huși, trimetãnd la Turci, la Tãtari sã-ı dea ajutor; dar nu i-aũ dat într'acia datã. Despot-Vodă s'aũ dus la Suciavã, la Scaun; dupã aceea aũ venit la Iași; chemãnd toți vlãdici, i-aũ citit molitvã de Domnie, puindu-ı nume Ion-Vodă. Carele, fiind amãgitor, pre toți boiari i-aũ amãgit cu mari fãgãduiele, și pre altã țarã cu milã. Și, vãzãndu-l așã cu cuvinte bune, și cu multe limbı învãțat, crezurã și-l priimirã, și cãrți la Împãratul turcesc aũ scris, rugãndu-sã pentru dãnsul, sã-l pue lor Domn; și aũ și fãcut, cã i-aũ trimis stiag și cãrți de Domnie; deci, s'aũ dus vesel la Suciavã. Ci n'aũ trecut multã vreme, ci i s'aũ ivit eresul și rãotatia, cã bisearicile jefuia, pre ai bisericii îi necinstia, boiari și țara prãda, cãt l-aũ urãt și sã mira ce vor face; ci aũ fãcut boiari sfat cu vlãdici, pre tainã, cu jurãmãnt, fiindu-le cap Tomșa Hatmanul, ca sã facã orı ce mijloc ar putea gãsi, sã sã mântuiascã de el; și aũ trimis în tainã la Vișnovețchi în Țara Leșeascã, rugãndu-l sã vie, sã scoatã pre Despot, și sã fie el Domn. Care, încrezãndu-sã cu vintelor lor, și bucurãndu-sã de Domnie, s'aũ rădicat cu oștile sale, și venia. Iar boiari, vrãnd sã facã ficleșug în mijlocul acestor turburãri, aũ scos veaste cãtre Domnu-sãu cã intrã Tãtarã în țarã, ci sã dia oastea

8. 20 Maiu 1568. Pentru același: un Țigan de la Teodor din Clincianı, luat pentru 3.500 de aspri. Divanul cu Banul. Azap Comis, Burtea biv V. Vor. Scrie „Vãsiu, малл днак“.

9. 20 Maiu 1568. Pentru același: un Țigan de la Miclea „патахъа“, din „Deleanı“. Același Divan și același scriitor.

10. 16 Februar ... Pentru același: satul Borulești, altã parte.

pre mâna Tomșai, să meargă asupra Tătarălor. Care Despot, netemându-se de ficleșug, toate oștile ceale bune li-a dat Tomșai. Tomșa, eșând la câmpie, a jurat toate oștile ca să ție în dreptate cu dănsul, și ce le va zice el să asculte; decî nu s'a dus la Tătari (că nu era nicăiri), ci s'a dus spre Vișnovețchi; carele, așteptând cu bucurie să vie boiarii țării și oștile să se închine lui, după făgăduința ce făgăduise, iar nu cu război, — iar ficleanul Tomșa, gata mergând, și poruncind oștilor lui să dea război îndată ce se vor împreuna, așa au și făcut. Că, în ceasul ce s'a împreunat, au căzut asupra Liașălor, cari n' fiind gata, i-au tăiat, i-au răsipit, i-au prins, și au prins și pre Vișnovețchi, pre carele l-au trimis la Împăratul turcesc, gândind că cu aciaastă bărbăție să-și facă ispravă de Domnie; care o poftia în inima lui. Dănd dar știre Tomșa boiarilor ce era lângă Despot-Vodă de ce au isprăvit, și zicându-le să lase toți pre Despot, și să vie la dănsul, așa au și făcut. Cari, împreunându-să, s'a dus la Sucăvă, cu toate oștile. Despot, nemaî având alte oști, fără numai puțină pedestrimă, s'a închis în cetate; dar și acei den cetate, văzând atăta turburare, să sfătuia să dea pre Despot afară. El, auzind și socotind că, dacă va eșa singur de voe, să vor milostivi de nu-i vor face rău, și așa au eșat la boiar și la oști, de s'a închinat; dar crudul Tomșa, îndată ce l-au văzut, muștrându-l oarece, cu buzduganul l-au lovit în cap; după el ceilalți cu multerane l-au omorât; și au rădicat pre Tomșa Domn. Dar scurtă bucurie; că, între turburatele acestea vremi ce avea Moldoveanii, auzindu-să la Împăratul nebuniile lor, iar au dat Domnia lui Alixandru-Vodă Lăpușneanul, și ajutorii Turci și Tătari; și au venit de au luat iar Scaunul, că Tomșa n'a cutezat să stea împotriva puterii împărăteștii, ci s'a dus în Țara Leșască, la Liov, cu al lui, adecă Moțoc Vornicul, Veaverița Postelnic, Spancioc Spătar, — fiind Domnia lui cinci săptămâni¹.

¹ E după Ureche (Simion dascălul, forma supt care circula pe

După ce s'aû aşăzat Alixandru-Vodă al doilea rând la Domnie în Scaun, aû trimis de şi-aû adus Doamnă-sa şi coconii den Țara Muntenească, că acolo o aşăzase într'aceale turburări de oaste ¹. Iar Împăratul turcesc, auzind de acei fieleni şi turburători de țară, că aû fugit în Țara Leșască, aû scris carte şi aû trimis sol de i-aû cerut să-î dea, ca pe neşte fieleni. Decî Craiul Leșasc, şi pentru voia Împăratului turcesc, şi pentru moartia lui Vişnovechi ce-î făcuse Tomşa, aû trimis şi li-aû tăiat capetele tuturor. Acest sfârşăt aû luat Tomşa cu aî lui.

Alixandru-Vodă, dacă s'aû aşăzat la Domnie, curăţindu-să de vrăjmaşi cei den țară, vria să să curătească şi de cei den casă ². Decî, într'o zi aû învăţat pre slujitorii lui cei striini, cum vor intra boiarii în Curte, să le închiză porţile şi să-î tae; şi așa aû făcut. Că, chemând Alixandru-Vodă pre boiari, într'o zi, la Curte, ei aû mers fără nici o grijă, gândind că-î chiamă la vre o treaabă a Domniei saû a țării. Slujitorii aû închis porţile, şi aû început a-î tăia; şi așa atunce aû perit 47 de boiari, afară den slugi. Decî, Alixandru-Vodă, după aciasta, aû pus de aû spart toate cetăţile den Țara Moldovii, după cum să făgăduise cătră Turci, că cu aciastă socoteală gândiia Turcii că vor potoli gălceville den țara Moldovii; numaî aû lăsat cetatia Hotinului, pentru paza despre Liaşi.

Întru aceste vremi, iar s'aû mai rădicat un Domnişor, anume Ştefan, den Țara Ungurească; care, adunând păstorii şi altă adunătură, aû pogorăt până den sus de Cetatea Neamţului. Acolo întâmpinându-l oastea lui Alixandru-Vodă, i-aû bătut, şi, pre căţi i-aû prins, le-aû tăiat nasurile şi urechile ³; iar el aû scăpat pedestru.

atunci). Se lasă însă povestea luptei cu Petru Şchiopul saû „Mircea-Vodă“ (p. 219).

¹ De oare ce domniă Chiajna, sora Ruxandei, soţia lui Alexandru.

² Aici se schimbă ordinea de la Ureche, p. 220.

³ Amănuntul acesta al slujirii prinşilor nu se află în Ureche. Să-l fi luat scriitorul muntean din vre-o glosă?

Întru aceste vremi ducându-să Sultan Suliiman Împăratul turcesc la cetățile Sighetului să o bată, acolo supt cetate s'au războit și au murit¹. Iar Mehmet-Pașa Viziriul n'au spus oștilor că au murit; ci tot s'au bătut până au luat cetățile: și au trimis olăcari la fie-său Sultan Selim, că era la Magnisiia, de l-au adus la tabără, și l-au pus Împărat. Și s'au întors îndărăt la Țarigrad, ducând și trupul tatăne-său; și l-au îngropat la mecetul carele l-au făcut el: carele îl numesc Turcii Suliimani: și au împărățit Sultan Suliiman ani 47.

26. Domnia lui Alixandru-Vodă feciorul Mircii-Vodă, l' 7076.

Alixandru-Vodă fratele lui Pătru-Vodă. — Alixandru-Vodă taie boerii. — Alixandru-Vodă face Svânta Troiță. — Alixandru-Vodă Moldoveanul Lăpușneanu să războiește. — Alixandru-Vodă Moldoveanul să otrăvește de Doamna sa și de boeri. — Bogdan-Vodă Moldoveanul să pune Domn. — Bogdan-Vodă să mazălește și fuge la Liași. — Ion-Vodă vine Domn. — Bogdan-Vodă vine cu Liași în Moldova. — Liași fug de frica Turcilor. — Ion-Vodă rămâne în Scaun la Iași. — Ion-Vodă muncește pentru avuție. — Pătru-Vodă, fecior Mircii-Vodă, să pune Domn la Moldova. — Vintilă-Vodă vine cu lotrii asupra lui Pătru-Vodă. — Pătru-Vodă trimite oști și omoară pe Vintilă-Vodă. — Ion-Vodă să bate cu Turcii, și-l prind, și pierce cu moarte groaznică. — Selim Împărat să învrăjbește cu Vinețenii. — Selim au luat Rodosul și alte cetăți. — Ianoș Crai moare. — Selim Împărat moare.

După ce s'au mazălit Pătru-Vodă, fecior Mircii-Vodă, au trimis Împăratul Domn pre Alixandru-Vodă, fratele lui Pătru-Vodă. Deci, auzind boierii pribegii den Țara Ungurească că au venit Alixandru-Vodă Domn și s'au mazălit Pătru-Vodă, au purces cu toții de au venit în țară, și s'au închinat lui Alixandru-Vodă. Deci, trecând două luni, Alixandru-Vodă au început a tăia mulți boieri, anume: Radul Logofătul den Drăgoești, și Mihnia den Bădeni, feciorul lui Udriște Vistier², și Tudor de la

¹ 5-6 Septembrie 1566.

² Deosebirea față de Ludescu e numai aparentă, pentru că în ediție

Bucov, și Vladul Caplii, și Pătrașco, și Calotă, și Stanfecior Drăgulețului, și Radul Stolnicul den Boldești, și Radul lui Socol Vornicul, și prealții¹. Și au făcut Alixandru-Vodă den jos de București o mănăstire, hramul Svânta Troiță; care nepotă-său, Radu-Vodă, mai în urmă, o au stricat den temelie și o au făcut mănăstire mare precum să veade.

Iar în Moldova Alixandru-Vodă Lăpușneanul den Țara Moldovei, războlindu-să de moarte, au chemat pre toți boiarii și vlădici, și i-au poftit în urma lui să pue pre Bogdan, și pre dănsul, de-l vor vedea că va să moară, să-l călugărească. Deci ei, văzându-l că să află la mare slăbiciune, l-au călugărit. Apoi el, mai întorcându-să ceva den boală, i-au părut rău căci l-au călugărit, și s-au mâniaat pre cei ce l-au călugărit, și au zis: că, de să va scula, știe el ce le va face. Deci, Doamnă-sa au făcut sfat cu ceilalți, cu toții, că, de să va scula, va face mari răotăți; ei l-au otrăvit, și au murit.

Fie-său Bogdan, rămăind la Domnie, și nepăzind obiceiurile ce sânt ale Domniei și ale țării, ei umblând întru poftete tinerețelor, boiarii l-au părât la Împărăție, și l-au mazălit. Și au trimis la Rodos de au adus pre Ion-Vodă de l-au făcut Domn, și au plecat spre țară. Iar Bogdan-Vodă, trimițând spre Țara Leșască, la prietenii și euserii lui (că și el vria să ia fată de Liaf mare, pentru care pricină zic că mai mult de aceea l-au mazălit Împăratul, căci se încuserise cu Liașăi), să-i dia oști împotriva lui Ion-Vodă, și i-au dat; dar au zăbovit, că, până au venit oaste leșască, iar Ion-Vodă au grăbit de au venit la Iași, și au săzut în Scaun. Iar Bogdan-Vodă, nefiind gata, au fugit la Hotin, și acolo, viindu-i cătă-va oaste, au mers spre Iași, până la Ștefănești, cu oastia ce-i venise de la cumnații lui, de la Ponetovschi, și de la Zbăroschi, și de la Tarlo, care

s'a pus, în loc de: „Mihnea... sîn Udriște“, „Mihnea și Stan Udriște“. Pentru moartea lui Udriște, v. mai sus, p. 61.

¹ Cf. Hurmuzaki, XI, p. XXI și Iorga, *Istoria lui Mihai-Viteazul*, cap. I.

vria să-î fie socru, — fiind cap oștilor Mileschiî Hatmanul și Siniavskiî Voevodul Ruschiî. Deci, apropiindu-să oștile, și văzând Liașăi mulțimia Turcilor și a Tătarălor și a Moldoveanilor, n'aû cutezat a merge să să lovească, ci s'aû tras cătră țara lor. Iar Bogdan-Vodă, viindu-î boală de ochi, aû lăsat toate și s'aû dus la Mose; și acolo aû murit.

Deci Ion-Vodă, rămăind în Scaun, zic că mari și multe răotăți aû făcut: vârsări de sânge, jafuri de față, de țară și de biserici, și den zi în zi să nevoia de găsia munci noao, de munea pre supușăi lui pentru avuție. Aû băgat în foc de viû pre Vlădica Gheorghe, pentru avuția Mitropolitului Teofan¹, și aû îngropat de vii pre Veaverișă, și pre Popa Cozma, și pre Molodeț călugărul, — tot pentru jafuri. Aceaste răotăți auzind Împăratul și Curtia Împărătească, aû dat Domniia lui Pătru-Vodă, fecior Mirciî-Vodă, care și Domn în Țara-Rumânească aû fost mai nainte; și aû mazălit pre Ion-Vodă.

Pătru-Vodă, purcezând cătră Moldova cu oaste turciască, aû scris frăține-său lui Alixandru-Vodă, den Țara Muntenească, de i-aû eșat înnainte la Brăilă²; și de acolo s'aû tras spre Moldova, și la sat la Săpățeani s'aû ospătat frații amândoi. Iar Ion-Vodă, cu boiarii lui, vrând să facă un vicleșug ascuns, și să nu lase pre Pătru-Vodă să între în țară, aû trimis pre o seaamă de boiari cu toată oastea, ca cum ar vrea să să închine lui Pătru-Vodă; iar într'ascuns li-aû fost sfatul să lovească pre Pătru-Vodă, și să-l gonească; și așa aû făcut. Că, apropiindu-să Moldovenii, Pătru-Vodă îi aștepta cu bucurie ca să să închine, după cum auzise; iar ei, îndată ce s'aû apropiat, aû început războiû. Pătru-Vodă, fără veaste lucrul acesta văzându-l, cum aû putut aû scăpat la Brăilă, și frate-său la oraș la Floci³. Iar Ion

¹ Rău înțeles. În Ureche se vorbește, deosebit, de fuga lui Teofan.

² Greșală a compilatorului, care iea locul de refugiu al celor doi frați după luptă (Ureche, p. 226), și drept locul de plecare.

³ După Ludescu, dar lăsînd la o parte numele pribeagului muntean Dumbravă, conducătorul. V. Hurmuzaki, XI, p. xxv.

Vodă și cu Moldovenii au trimis în Țara-Rumânească pre Vintilă Vornicul ¹, care au fost pribiag la Moldoveni, cu mulți lotrii, ca să fie Domn. Iar Alixandru-Vodă au trimis înaintea pre Dragomir Vornic și pre Mitrea Comis, Bratul Paharnic și Ion Părcălab ², cu oaste la București la Vintilă-Vodă, să-l lovească; și, mergând la București, i-au lovit, și atunci au perit Vintilă-Vodă și lotrii aceia, fiind Vintilă-Vodă în Scaun 4 zile ³. Iar Pătru-Vodă, dând știre la Împăratul de neîngăduința lui Ion-Vodă și a boiarilor, au trimis Împăratul multe oști turcești și tătarești asupra țării Moldovei, denpreună cu Pătru-Vodă, ca să scoată pre Ion-Vodă. Dar, măcar că să laudă Moldovenii de scriu cum că de patru ori au bătut Ion-Vodă cu Moldovenii pre Turci și au ars Tighina, și Cetatia-Albă, și Bugiacul ⁴; ei noi aceia nu le știm: numai știm sfârșitul lui Ion-Vodă, cum au fost; că, rămăind Ion-Vodă cu puținția oaste, și văzând nevoia, s'au închis în șanț; iar Turcii, bătându-l de afară cu tunuri, el n'au avut alt ce să facă, ci au mers la Turci, de s'au închinat; iar Turcii-l-au legat de două cămile și l-au dus pen tabără, și au murit: cu acest fel de moarte au murit Ion-Vodă. Zic cum că ar fi zis el, când îl lega de cămile: „Caută de vezi câte morți de groaznice ce am făcut și eu, iar aciaștă moarte n'am știut să o fac în Moldova“. Deci, Pătru-Vodă au mers în țară de s'au așăzat la Domnie ⁵.

Întru acești ani ai Domniei lui Alixandru-Vodă, Sultan Selim, feciorul lui Sultan Suliiman, puindu-să la Împărăție în locul tatăne-său, precum s'au zis mai sus, după trei ani ai Împărăției lui, l' 7079, iar au făcut vrajbă cu Vinețenii, și au făcut 300 de cătărgi, și au

¹ „Vornicul“ e confusie cu „Dumbravă Vornicul“ din Ludescu.

² În ediția lui Ludescu, greșit, tot: „Păharnic“.

³ Până aici e din Ludescu.

⁴ V. Ureche, pp. 226-7. Cf. *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 200.

⁵ După Ureche, pp. 228-9. E de observat că numele Domnului moldovean e dat supt forma din Ureche, nu supt aceea, de „Ionașco-Vodă“, din Ludescu.

trimis patru Pași la Rodos, la Finica, la Chipro, la Ocenele de sare, la Lefcosia, și la alte cetăți, de li-a luat, arzând, tăind, robind : care mare jale și plângere era într'ânșăi de atăta nevoe ce-l împresurase; că, cu ce aș perit și cu ce aș robit, aș socotit Vinețonii că vor fi fost 40.000 de suflete ¹.

Întru aceste vremi, aș murit Ianoș Craiul Unguresc², și s'aș pus în locul lui Batăr Iștfan, iar, după un an al Craiei lui, l-aș chemat Liașăi de l-aș făcut Crai în Țara Leșască, și în locu-i aș rămas Crai Batăr Criștov, frate-său.

Întru aceste vremi, aș murit Sultan Selim, și aș rămas la împărăție fie-său Sultan Amurat.

Alixandru-Vodă den Țara-Rumânească încă aș murit: domnind, toată Domnia lui, ani nouă ³.

27. Domnia Mihni-Vodă, fecior lui Alixandru-Vodă, 1° 7085.

Mihnea-Vodă Domn. — Murat Împărat face război cu Persăi. — Ivan Potcoavă vine asupra lui Pătru-Vodă. — Fuge Ivan Potcoavă. — Potcoavă iar vine, și bate pre Pătru-Vodă. — Pătru-Vodă bate pre Potcoavă și-l prinde de-i taie capul. — Pătru-Vodă face mănăstirea Galata. — Iancu-Vodă Domn la Moldova. — Boerii moldoveni fug de Iancu-Vodă. — Batăr Criștov moare. — Mihnea-Vodă mazăl.

După ce aș rămas Mihnia-Vodă la Domnie, în urma tătăne-său, aș trimis pre Mitria Vistier ⁴ la Poartă de

¹ Erau 360 de corăbii, după Hammer. O parte din flotă a plecat de la Rodos, în locul cărei insule e a se pune: Tine. Fenika e tot în Cipru. Ocenele de sare sînt Saline, iar Leukosia e numele grecesc al Nicosiei, capitala insulei.

² Ioan-Sigismund, Ștefan al Turcilor și al lui Ureche. Moare la 14 Mart 1571. În loc de „un an“ pentru principatul lui Báthory cește: patru.

³ Cifra nu e în Ludescu. De la el un document se păstrează în Biblioteca Museului Ardelean din Cluj. Prin el se dat, la 12 Ianuar 1575, lui Plop Vătavul din Dobrunul Țigancele Vișana și Sora, cumpărate cu 100 de aspri turcești, și alte roabe. Divanul ca în Regestele la Hurmuzaki, XI (19 Ianuar), dar fără Dragomir, din frunte.

⁴ „Mircea“ din ediția lui Ludescu e o greșală.

i-au adus stiaĝ de Domnie. Iar boiariĭ [din] Mehedinți au rădicat un Domn, ce i-au zis Radul Popa, și au făcut războiū cu Mihnea-Vodă la Craiova, și au fost izbănda Mihnei-Vodă. Și au făcut o mănăstire ce-i zic Tutana.

În zilele acestui Domn, fiind Împărat Sultan Amurat, au făcut războiū cu Persiĭ, ce le zic Agemiĭ, și i-au bătut, și au prins și pre feciorul Împăratului Persului, și l-au adus la Țarigrad, luându-i multe cetăți și orașă; după aceeaia iar au făcut pace cu Persiĭ.

Acest Împărat și o bisearică mare, ce-i zicea Pan-Macariston, o au loat, de au făcut-o mecet, și, Dumnezeu nerăbdând acel fără de lege lucru, s'au îndrăcit Împăratul și Vizirul care fusease îndemnători, și, sculându-să Iniceriĭ asupra lui, l-au omorât¹.

Pătru-Vodă den Țara Moldoviĭ, precum i-au fost norocul de gălcevi, iată că să ivi în Țara Căzăcească un Ivan Potcoavă (așa l-au poroclit pentru căci frângia potcoavele), carele să făcea pe sine fecior de Domn și fratele lui Ion-Vodă, și între Cazaci umbla cu multe amăgitori, rugându-să ca să-l aducă la Domnie; și au fost făcut și cărți ficlene, ca cum ar fi fost despre boiariĭ și curtenii țării Moldovei (au doară au și fost), cu multe peceți; întru care scriia că-l poftesc să le fie el Domn; și cu acestea au mers la Cneaz Costandin, carele era Voevod Chievschiĭ, și la Starostea de Bar, cerând oaste să-l ducă la Moldova; dar nu i-au dat fără știrea Craiului. Decĭ, văzând Potcoavă că nu i să dă oaste de la acești boiari, s'au însoțit cu un Copinschi, carele avea mare cunoștință între Cazaci, și cu acela au strâns ca la 330 de oameni, și cu aceștia au intrat în țară. Iar Pătru-Vodă, auzind, s'au gătit, și li-au eșat înaintea. Dar ei, văzându-și slăbiciunia lor, că nu vor putia face nimic, n'au cutezat să să bată cu Pătru-Vodă, având oaste puțină, ci au

¹ Cf. pentru Pammakariston, Ghedeon, *Χρόνικα τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ ναοῦ*, pp. 53, 69. Răzbunarea dumnezeiască e însă o legendă.

prădat ceaă putut, și s'aă întors îndărăt, pentru ca să să gătească mai bine. De acestea Pătru-Vodă aă făcut știre Șarostiil de Halici, care era să meargă la Turci, pentru așăzarea păcii, scriindu-i ca să scrie Craiului să prinză pre Potcoavă, și să să așaze lucrurile; că, de nu-l vor prinde, pace cu Turcul nu vor putia face; și aă trimis la Craiul. Și Craiul aă poruncit Hatmanilor să prinză pre Potcoavă, dar nu l-aă putut prinde, că el, după ce venise den Moldova, aă sărguit de aă străns oaste mai multă; și aă mers la Pătru-Vodă, și l-aă și bătut pre Pătru-Vodă, și aă fugit în Țara-Rumânească. Iar Potcoavă s'aă dus la Iași, de aă apucat Scaunul cu Cazaciil. Iar Pătru-Vodă, dănd știre Împărăției cum că s'aă rădicat Cazaciil asupra lui, Împăratul aă poruncit la Dobrogeni¹ și la Rumăni, să meargă într'ajutor lui Pătru-Vodă, și aă mers; și, eșându-le Potcoavă la Docolina înaintea, s'aă lovit cu Pătru-Vodă, și aă fost izbănda lui Potcoavă, și s'aă întors Potcoavă la Scaun. Deci lui Pătru-Vodă i-aă venit oaste den Țara Ungurească, și, cu ce mai avia pre lângă dănsul, s'aă gătit; care, văzând Potcoavă că nu va putia trăi, aă lăsat Scaunul și aă fugit; și l-aă prins Hatmanul, de la Nemirova, și, trimițându-l la Craiul, deci Craiul i-aă tăiat capul; iar Pătru-Vodă aă rămas la Scaun. De aciasta nu să mântuise bine Pătru-Vodă, ci i-aă venit veaste că Cazaciil s'aă rădicat cu un Domn Alixandru, fratele lui Potcoavă. Iar Pătru-Vodă s'aă dat îndărăt, de s'aă gătit cu Munteanil, cu Tătari, cu Turci [și Unguri]. Iar Alixandru, luând Scaunul, și o lună șăzând la Domnie, Pătru-Vodă aă mers de l-aă încungiurât cu oștile la Iași; pre carele bătându-l, l-aă prins și pre dănsul, și pre boiaril, și i-aă omorât². Dupre aciasta încă aă mai venit de două ori Cazaciil cu nește Domnișori; ci n'aă isprăvit nimic, că i-aă înneecat pre toți în Nistru.

¹ Tataril din Dobrogea. Ureche, izvorul, mai are, greșit, și: „Bugegeni“.

² Știrea morții nu e din izvor.

Întru aceste vremi aŭ mers Zboroschi la Daşova¹, de o aŭ ars, şi aŭ luat mulţi Turci şi Turcoaice.

Făcut-aŭ Pătru-Vodă, şi o mănăstire, care să chiamă Galata, lângă Iaşi; şi l-aŭ mazălit Turci, şi l-aŭ trimis surgun la Halep, şi în locul lui aŭ pus pre Iancul-Vodă, care aŭ fost de neamul lui Sas, şi leagea lui de Luteran.

Acesta luând Domniia, multe răotăţi aŭ făcut. Care văzând Moldovenii, Lăpuşneanii s'aŭ rădicat asupra lui, puindu-şi Domn pre un Ion Lungul; şi s'aŭ bătut cu Iancul-Vodă la Balota, şi aŭ pierdut Lăpuşneanii războiul, şi Ion Lungul s'aŭ înecat în Prut. Iar boiarii Moldovei, văzând că nu să pot mântui de dănsul cu război, aŭ pribegit uni la Munteni, alţii în Țara Leşască, alţii la Turci; boiarii anume: Vlădica Ghorghie, împreună cu Movileştii: Erimia Vornic, cu frate-său Simion Paharnic şi Balica Hatman şi alţii; cari, dănd jalbă la Împăratul de răotăţile Iancului-Vodă, că să culca cu jupâneasele şi cu featele boiărilor, aŭ dat Domniia iar lui Pătru-Vodă. Iar Iancul-Vodă aŭ fugit în Țara Leşască, ei l-aŭ luat Iazloveţchi şi l-aŭ dus la Liov, şi den porunca Craiului i-aŭ tăiat capul, şi i-aŭ luat avuţia; şi numai aŭ lăsat Doamni şi cocolilor cât li-ar fi de hrană²; şi iară aŭ venit Pătru-Vodă.

În vremile acestia aŭ murit şi Batăr Criştov Craiul Ardialului, şi în locul lui s'aŭ pus Batăr Jăcmon.

Pre Mihnia-Vodă încă l-aŭ mazălit Turci, şi l-aŭ dus la Țarigrad. Şi în locul lui aŭ pus pre Pătru-Vodă Cercel. Care aŭ domnit Mihnia-Vodă 6 ani³.

28. Domniia lui Pătru-Vodă Cercel, 1^e 7092.

Pătru-Vodă Cercel vine Domn. — Pătru-Vodă, mazălit, fuge în Ardial.

După ce aŭ mazălit Turci pre Mihnia-Vodă, aŭ dat Domniia lui Pătru-Vodă Cercel, [care aŭ venit] în Scaun

¹ Daşovul e forma dată de Cronicile moldoveneşti. Şi această ştire e din Ureche (p. 233).

² Totul e din Ureche.

³ Din Ludescu.

[la Avgust 29, 1° 7092¹]. Aă făcut un bine, că aă făcut bisearica cea mare den Curtia Domneaască²; iar aă făcut și rău mai mult, că aă omorât pre Dobromir Banul, și pre Mihăilă Vornic, și pre Gonția Paharnic³, și aă pus birul [Curtii] foarte mare, și aă scos în țară goștină de oi. Decî, trecând doi ani den Domnia lui, i-aă venit mazălie de la Poartă. Iar el aă trecut muntele, cu tot ce aă avut; și iar aă venit Mihnia-Vodă Domn.

Întru aceste vremi Frâncii aă aflat Calindariul cel nou, lăsând Calindariul cel vechi, care umbla mai de demult, — și umblăm și noi acum.

29. Domnia Mihni-Vodă a doao, 1° 7094.

Mihnea-Vodă a doao Domnie. — Pătru-Vodă Domn la Moldova. — Mihnea-Vodă și unchi-său Pătru-Vodă însoară pre nepotul lor. — Mihnea-Vodă, mazăl, să turcește.

După ce aă fugit Pătru-Vodă Cercel, aă venit al doilea rând iar Mihnea-Vodă; și aă mai adaos în țară un bir, ce i-aă zis năpaste, și aă pus peste Roșăi un bir foarte mare, și peste megiași găliată de pâine, și dijmă: den cincî stupi un stup; și-aă mai tăiat pre Stanciul Logofăt⁴.

Pătru-Vodă viind la Moldova Domn, cu toții l-aă așteptat cu bucurie, și boiarii pribegî încă aă venit, și i-aă boerit pre toți cu boeriile lor. Iar Cazaci, cum sânt ei neodihniți, iar s'aă rădicat o seaamă, de aă mai venit asupra lui Pătru-Vodă; iar Pătru-Vodă, strângându-și oastea, s'aă dus de i-aă încungiurat, iar ei de nevoie li-aă căutat a să închina; ci Pătru-Vodă aă ales care

¹ Se vede că trebuia să urmeze ceva: data am luat-o din Ludescu, singurul izvor.

² Greșeală pentru „bisearica ce este în cetatea Tîrgoviștii“ (Ludescu).

³ Numele și ordinea sînt stricate în ediția lui Ludescu.

⁴ Din Ludescu.

aŭ fost mai de treabă, și i-aŭ luat cu el, iar pre ceilalți i-aŭ lăsat de s'aŭ dus îndărăt.

Întru aceste vremi, s'aŭ împreunat Mihnea-Vodă, Domnul Rumănesc, cu unchi-său Pătru-Vodă, Domnul Moldovei, la sat la Munteni, pre Prut, și s'aŭ ospătat, și și-aŭ însurat un nepot al lor, anume Vlad-Vodă¹. Deci, iar s'aŭ întors Domniș pre la Scaunele lor.

Deci Mihnea-Vodă, plinind în Domnia de a doao cincă ani, l-aŭ mazălit Turcîi, și, ducându-l la Țarigrad, s'aŭ turcit, și el și un copil al lui mai mare, iar un copil mai mic, anume Radul (care mai pre urmă și Domn aŭ fost), l-aŭ ascuns mumă-sa, și l-aŭ trimis la Svetagora, la mănăstirea Iverilor, și de acolo călugări l-aŭ trimis la Vineția, și aŭ învățat carte grecească și letinească; și, în urma Mihniș-Vodă, aŭ venit Domn Ștefan-Vodă Surdul².

În zilele acestea, și Bator Istvan, Craiul Leșăsc, aŭ murit; carele aŭ fost de neam Ungur. Și s'aŭ făcut un cutremur mare în Țara Ungurească, căt și clopotele Brașovului singure să trăgea, și multe case s'aŭ prăpădit³.

Întru acești ani, și Tătarăi s'aŭ supus Turcilor, fiind Amurat Împărat, pentru această pricină, că avia legătură cu Leașăi să le dia dar, ca să nu le jăfuiască țara, și să fie ca nește supuși Leașălor; care dar cerându-l Tătarăi, Craiul și țara n'aŭ vrut să le dia; ei, mănîindu-să de aceasta, s'aŭ supus Turcilor, și așa să află până

¹ Confusie între cele două călătorii ale lui Mihnea în Moldova (= Ureche, p. 237).

² Aceste știri sînt nouă. Înainte de mazilia din 1591, Mihnea avuse doi fiu, ambii cu numele de Radu, de la Doamna Neaga și de la țitoarea Vișa (*Contribuții*, p. 79, nota și pp. 99, 101). În 1595, Mihnea avea doi copii turci: Ibrahim-beg și Mustafă-beg (*Studii și doc.*, III, p. L). Nu se poate ca știrea turcirii fiului mai mare să fie adevărată, de și Radu-Vodă de mai târziu e fiul Vișei. Șederea la Ivir se poate admite, dar nu trimeterea lui la Veneția de călugări de acolo.

³ „1589, 7 Jan., des Nachts umb 12, ist ein erschrecklich und grausam Erdbeben geschehen, das die Leute grausam erschreckt hat“ (ziarul lui Mihaș Forgats; în *Quellen*, IV, p. 42).

acum. Un Istoric leșăsc spune de aceasta, ci nu știm fi-va de credință aū nu ¹.

30. Domnia lui Ștefan-Vodă Surdul, 1^e 7099.

Ștefan-Vodă Surdul Domn. — Pătru-Vodă Moldoveanul, nevrând să dea Turcilor peste obiceiū, fuge.

După mazăliia Mihniț-Vodă, aū trimis Împăratul pre Ștefan-Vodă, ce i-aū zis Surdul, și, într'un an al Domniei lui, nu să știe ce aū fost ².

În vremile acestui Ștefan-Vodă den Țara-Rumânească, iar lui Pătru-Vodă den Țara Moldovei viindu-ī de la Împărăție poruncă să dia o sumă de bani mare, el n'aū vrut să dea, să facă obiceiū (măcar că boiarii moldoveni, pentru dragostia lui, poftia să dea, dar el n'aū priimit), ci aū zis: decât va lua blestemul țării, mai bine să va lipsi den Domnie. Și aū lăsat Domnia, și s'aū dus în Țara Leșască, apoi în Țara Nemțiască, pretrecându-l boiarii păn la Țara Leșască; și apoi s'aū întors îndărăt. Și Sultan Amurat aū pus în locul lui pre Aron-Vodă. Pre acest Pătru-Vodă îl mărturisesc Moldovenii, într'un letopiseț al lor, cum că nici aū avut, nici vor avia Domn bun, și blând, și milostiv, și ca un tată tuturor ³.

31. Domnia lui Alixandru-Vodă, 1^e 7100.

Alixandru-Vodă Domn. — Hasan-Pașa multe cetăți ia ale Harvaților și ale Slovenilor. — Pătru-Varadin, Hasan-Pașa îl ia.

După ce aū mazălit Împăratul pre Ștefan-Vodă Surdul, aū dat Domnia lui Alixandru-Vodă, și aū domnit

¹ Nu știm ce istoric, dar supunerea Tatarilor s'a făcut încă din secolul al XV-lea (1475). Părerea aceasta era însă răspîdită și o găsim într'un ziar de războiū al lui Nicolae Gabelmann (1595); în Hurmuzaki, XII.

² V., asupra lui, Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*. Tot așa pentru ce urmează, pănă la 1601.

³ Ureche, p. 238.

un an; și, într'acest an al Domniei lui, nu să știe ce a fost, și l-au mazălit Împăratul și pre el.

Iar întru aceste vremi Amurat Împăratul turcesc, văzând pre creștinii între dănsăi bătându-să și neunindu-să, a rădicat războiul asupra lui Rodolf Împăratul Nemțesc, și, scriind la Hasan-Pașa de la Bosna, și cu alții, făcându-să ca la 40.000, a intrat la Horvaț, și Vihaci, cetatea de Scaun, o a luat, și oștile dentr'ansa li-a slobozit cu pace¹. După aceeaia, la Sloveni s'a dus, fiind Ban Toma Erdeud², carele, având oaste puțină, a pierdut și el războiul, și numai cu călărimia a fugit, luându-i tunurile, și alte gătiri toate de oaste ce a avut. Deci, la Petre-Varodin și la altul, carele sânt în marginea Savii, toate li-a luat, și multe vărsări de sânge a făcut în creștinii atunci Turcii; numai ce a scăpat o mănăstire ce o păzia Neculae Micarăuș Ungurul. Iar Osecul, carele este lesne trecătoare către Stiria și către Carintia și către Carneola, cu multă osteneală s'a nevoit Hasan-Pașa acesta; dar s'a întors rușanat, că, fiind viteajii cei den lăuntru, nu o a putut lua³.

32. Domnia lui Mihai-Vodă, 1° 7101.

Mihai-Vodă Domn. — Mihai-Vodă, văzând avâniile Turcilor, face sfat. — Mihai-Vodă să jură cu Aron-Vodă al Moldovii [și cu Batăr Jămon, Craiul Ardealului]. — Turcii rădică oaste la Nemți. — Nemții bat pre Turci, și pierd Hasan-Pașa. — Nemții bat pre Turci la Sechișfeirvar. — Mihai-Vodă bate Giurgiul. — Amurat trimite oști asupra lui Mihai-Vodă. — Mihai-Vodă bate pre Tătari: pierd și Sultanul [lor]. — Mihai-Vodă omoară pre Pașa și bate pre Turci. — Batăr bate Timișvarul. — Turcii, Tătarii merg în Țara Ungurească. — Mateiaș Neamțul bate Ostrogonul. — Turcii, Tătarii intră în Țara Ungurească. — Mateiaș Austriacul fuge. — Batăr Jămon fuge. — Mihai-Vodă pradă

¹ Croația și Bihaciul.

² Erdödy.

³ Constantin Căpitanul lucrează poate după un izvor turcesc: el nu pomeneste marea înfringere de la Sissek a lui Hassan (23 Iunie 1593), decât mai departe, în Domnia lui Mihai.

Țara Turcească. — Sinan-Pașa face pod peste Dunăre, la Giurgiu. — Mihaii-Vodă să bate cu Sinan-Pașa. — Boerii fclenesc pre Mihaii-Vodă. — Sinan-Pașa coprinde Țara-Rumânească. — Batăr Jăcmon pogoră cu oști spre Turci. — Mihaii-Vodă cu Batăr gonesc pre Turci. — Cazan-Gherei Han să bate cu Erimia-Vodă. — Zamoschi la Țuțora să împacă cu Hanul. — Ștefan-Vodă să bate cu Erimia-Vodă, și pierc Ștefan. — Amurat al treilea moare. — Udrea Hatmanul bate pre Afis-Pașa peste Dunăre. — Mihaii-Vodă trece la Nicopoe. — Mehmet Împărat să împacă cu Mihaii-Vodă. — Batăr Jăcmon ia pre sora lui Rodolf. — Nemții, Ungurii fac gătire pentru Turci. — Turcii bat pre Nemți și pre Unguri. — Batăr Jăcmon lasă pre Batăr Andreiaș în Scaun. — Batăr Andreiaș să învrăjbește cu Mihaii-Vodă. — Mihaii-Vodă bate pre Andreiaș Batăr. — Capul lui Batăr îl aduc la Mihaii-Vodă. — Mihaii-Vodă trimite soli la Nemți. — Erimia-Vodă cu Batăr fug de Mihaii-Vodă. — Simion vine Domn cu Leașă. — Mihaii-Vodă fuge de la Hotin. — Mihaii-Vodă fuge în Ardial. — Simion-Vodă rămâne Domn. — Ungurii, Moldovenii, Rumânii asupra lui Mihaii-Vodă. — Mihaii-Vodă să duc la Nemți. — Baștea ajutor lui Mihaii-Vodă. — Baștea omoară pre Mihaii-Vodă.

Acest Mihaii-Vodă, după ce au luat Domniia, s'au numit că iaste fecior lui Pătrașco-Vodă, iar cu adevărat nu să știe; că nici un istoric de ai noștri (sau strii) nu adeverează cine iaste, și cum au luat Domniia; fără cât den auz unul de la altul așa dovedim: că mună-sa au fost de la oraș de la Floci; care, fiind văduvă și frumoasă, și nemerind un gelep, om mare și bogat, den Poarta Împărătească, și în casa ei zăbovind-să cătăva vreame, zic că au fost umblat cu acea fămeae și au îngrecat-o, și vrând să să ducă gelepul, i-au dat un inel și 100 de galbeni de aur, și au zis fămeii, de va face fecior, viind la vârstă, să să ducă la dansul, unde-l va găsi, și după inel îl va cunoaște că-I este fecior. Și, născând făt, trecând vreame multă, și făcându-să om de vârstă și de treaabă, lipindu-să pre lângă boiari, și pre lângă Domni, au ajuns pân la acia boerie, de l-au făcut ispravnic în locul Banului de la Craiova¹, nefiind

¹ „Ispravnic de Craiova“ se găsește pe acest timp: astfel într'un document din 22 Mai 1626, de la Alexandru Coconul, ce pomenește de cumpărarea moșiei Peștișani, supt Radu Mihnea, se pare, „în-

Ban, că nu vria să pue Domniî Ban, pentru că de multe ori să scornia gâlcevuri asupra Domniei de acolo ¹. Deci, fiind el la Craiova (în ce chip nu să ştie), i s'aû scornit nume cum că iaste fecior de Domn.

Care auzind Domnul dentru acea vreme, aû trimis cu urgie şi l-aû adus la Bucureşti, şi, trecând pre lângă Bisearica-Albă pre vremea liturghiei, s'aû rugat armaşilor să-l lase să asculte svânta liturghie, şi, lăsându-l, aû intrat în bisearică, şi, rugându-să, s'aû făgăduit lui Sfeti Nicolae, fiind hramul, că, de-l va mântui, să-l facă mănăstire în numele lui, precum aû şi făcut. Că, ducându-l la Domn, şi tăgăduind de năpaste, aû jurat cu 12 boiari că nu iaste fecior de Domn, şi aû scăpat. Dentru care nevoe scăpând şi sperindu-să, aû fugit la Poartă, şi, găsind pre tată-său acolo, fiind om mare al Porţii, i-aû scos Domniia în ţară, saû, cum zic alţii, că, fiind Capi-Chehaea un Iane, care i-aû fost rudă lui, având voe de la Poartă, i-aû scos Domnia ². Ci, ori în ce chip aû fost, el Domniia o aû luat. Şi, luând Domniia, mari vrednicii aû făcut, mai vartos cu vitejăile, de aû supus Turcii, Ungurii, Moldoveanii³, de era şi iaste mirare, precum Istoriia mai nainte va arăta. Şi mănăstirea încă o aû făcut, care să veade, şi să numeaşte Mihaiî-Vodă, precum s'aû făgăduit în nevoia lui.

naintea boierului Domniei mele Muşatu Cliuc., pe vremea cînd a fost *ispravnic Craiovei*" (cuvintele subliniate sînt în original *româneşte*, şi se vede şi mai departe: „ispravnicul Craiovei”; Cluj, Bibl. Muzeului Ardelean).

¹ Legenda originii lui Mihai n'are nici-o valoare. Inelul şi recunoaşterea prin el se găsesc în legenda despre întemeierea Ţerii-Româneşti: în Mirou Costin, la Bogdan, *Cronice inedite*, pp. 191-2 şi într'o descriere din secolul al XVIII-lea, la Iorga, *Studii şi doc.*, III, p. 55.

² Intervenţia lui Iani se află pomenită numai în Cronici ardelen. după ziarul lui Petru Armeanul, şi în Walter: direct sau indirect, de aici îşi va fi primit ştirea compilatorul.

³ De aici începe întrebuiţarea poemei lui Stavrinou (şi în Papiu, *Teaur*, I; v. p. 286).

Luând dar Domnia de la Turci, și șazănd în Scaun cătăva vreamă, vedea avâniile Turcilor și răotățile ce să facia săracilor și boiarilor și necinste Domniei; care nu putia să le rabde. Ci, sfātuindu-să cu boiarii și cu țara, aū socotit să rădice sabiia asupra Turcilor. Întăiū, unindu-să cu Batăr Jăcmon, Craiul Ardia-luluī, și cu Aron-Vodă, Domnul Moldovei, jurând unul altuia¹ să să ajutoreaze unul cu altul la orī ce nevoe li-ar veni. Și, pentru că vedea Turcul învrăjbit cu Neamțul și cu Ungurul, de care, rădicând el împreună cu aceia sabie asupra Turcului, mai lesne și de folos îi va fi, — ci dar, întru acești ani de'ntăiū ai Domniei lui, mălcomind el ca să vază ce fac Nemții și Ungurii, iar Turcii aū fost rădicat oaste în Țara Ungurească, asupra Împăratului Nemțesc, mai vartos îndemnând Hasan-Pașa al Bosniī, vrând să-și curățească rușănea den anul trecut, ce n'aū putut lua Osecul. Ci, într'acest an, cu mai mare gătire s'aū dus, și multe prăzi și vārsări de sānge, și robii aū făcut. Întăiū, Trencinul cetate o aū luat, după aceeaia la Osec aū mers de bătea cu tărie, și avea oastia lui împărțită și de o parte de Dunăre și de alta. Iar domniū Împăratului Nemțesc, anume: Banul Sloveanilor, și Rober Eghembergul, și Melhior Rederul², împreunați fiind cu oștile, aū mers asupra Pașăi la Osec, și, gāsindu-l numai cu jumătate de oaste a lui lângă dānsul, și dānd războiū, l-aū biruit, tăind și înneacănd pre Turci în apă: acolo cu dānșăi și Pașa s'aū istovit. Ciaialaltă oaste jumătate, turcească, care era decindia, vāzānd patima celorlaltăi, toate corturile și alte gătiri de oaste li-aū lāsāt creștinilor³.

Aceaste reale întâmplări auzind Împăratul Amurat, cu mānie aū trimis pre Sinan-Pașa Viziriul, cu toată pu-

¹ Din Cronica Buzeștilor, cuprinsă în Ludescu, p. 277, dar lāsādu-se la o parte numele celor doi Buzești ce negocia ră.

² Ruprecht von Eggenberg și Melchior von Rhedern.

³ Lupta se dă la Sissek, și în 1593 (nu 1594), v. și mai sus, p. 81, nota 3.

teria lui, poruncind și lui Beglerbei de la Rumele, și Pașai de la Timișvar, și de la Buda, să meargă cu denadinsul să supue Țara Ungurească. Care înțelegând Rodolf Împăratul creștin, și socotind ca doar va pleca mintia varvarului cu daruri, să să părăsească de vărsările de sânge ale creștinilor, i-au trimis sol cu mari și de cinste daruri. Dar varvarul nu s'a uitat la acela, ci mai vărtos a poruncit Sinan-Pașai, ca să ajungă degrab acolo, să arză, să robească, după cum le iaste obiceiul lor, al păgănilor. Atuncia Osecul l-a luat ¹, și Vesprinul, și Palota, și Viza ², și alte multe cetăți, și către Sechișfeirvar, vrând ca să erneaze Pașa, luând robii de pen cetăți mai mult de cât 5.000. Iar oastea împărătească, cu Duca de Hardeg și Groful Zereni Palfi ³, luând inemă, s'a dus către Sechișfeirvar, unde era Pașa cu ceilalți; și, dând război, de'ntăiu s'a pârut că vor să biruiască Turcii; după aceeaia creștinii, îndreptându-să, vitejaște au intrat în oastea turcească, și multe mi de oameni au perit den Turci; prinzând și pre Inicer-Aga vi, și Pașa de la Buda rânindu-să, — care peste puțină vreme la Buda au murit; și mulți be și mai mari oștilor turcești au perit la acel război, cu 10.000 de ceilalți. Și așa Sinan-Pașa au rămas rușanat.

Ca acestea auzind Mihai-Vodă, să bucura cu inema, nădăjduind că și el, rădicând sabie asupra Turcului, împreună cu ceilalți, va putea leasne să rădice jugul robiei Turcului de asupra țării. Deci trimise la Batăr și ceru oaste, care i-au dat cu doi căpitani anume: Horvat Mihai și Beciș Istfan; și, având și ale lui oști, întâi au tăiat Turcii den București ⁴, deci pre unde să mai

¹ Sinan trece, în 1593 încă, pe podul de la Essek.

² Papa.

³ Sekes-Fejervár e Stuhl-Weissenburg; ducele de „Hardeg“ e contele Ferdinand de Hardegk; din Zrinyi și Pálffy compilatorul muntean face un singur „grof“. Lupta s'a dat la 3 Novembre, și a fost numai cu Pașa de Buda.

⁴ Ludescu, p. 278.

afla pen țară, de aŭ curățit țara de păgân¹; și aŭ mers la Giurgiu de l-aŭ bătut, dar nu l-aŭ luat; ci iar s'aŭ întors la Scaun, făcându-să numai începătură de vrajbă.

Acestea auzind Sultan Amurat Turcul, s'aŭ turburat foarte, văzând că să înnalță și altă gălciavă, și aŭ poruncit unui Mustafă-Pașa de aŭ luat oști, și pre Bogdan-Vodă, fecior Ianului-Vodă, ca să vie să prinză pre Mihaiŭ-Vodă, și să-l pue pre el Domn. Dar Mihaiŭ-Vodă, dacă aŭ auzit, li-aŭ eșat înaintea la Dunăre, și nu vria să lase pre Turci să între în țară; dar, viindu-l veaste că aŭ intrat Tătaraŭ în țară, s'aŭ dat îndărăt, și aŭ trimis străji împotriva Tătaraŭlor; și, având și Tătaraŭ străji, s'aŭ întâmpinat, și, bătându-să, aŭ biruit pre Tătari. Deci Hanul aŭ trimis cu mai mulți Tătari pre nepotă-săŭ, și, trimițând și Mihaiŭ-Vodă oaste mai multă, s'aŭ găsit unii cu alții la Stănești, și iar i-aŭ biruit ai noștri pre Tătari, și aŭ perit și nepotul Hanului. Turciŭ cu Bogdan-Vodă intrase în țară la Giurgiov, și s'aŭ fost împreunat și cu Hanul, iar Mihaiŭ-Vodă aŭ trimis pre un Manta Banul cu oaste, și i-aŭ lovit fără veaste, și foarte i-aŭ tăiat rău, și cum aŭ putut aŭ scăpat Pașa peste Dunăre, ca să să mai gătească. Iar Mihaiŭ-Vodă nu i-aŭ dat vreamă de gătire, ci aŭ trecut pe la Marotin Dunăria pre ghiață, și, dând războiŭ, aŭ perit Pașa cu mulți Turci; Bogdan-Vodă de abiia aŭ scăpat. Ai noștri, tăind, robind, arzând și luând multe prăzi, dobânzi, s'aŭ întors înapoi cu bucurie. Hanul, ca acestea văzând, s'aŭ întors la olatele lui².

Deci, viind vara, Turciŭ căuta să isprăvească mai mult cu Neamțiŭ, cu Unguriŭ, decât cu Rumâniŭ. Ci aŭ gătit oști greale asupra lui Rodolf, și asupra Ungurului; că Mateiaș, Arhiduces de Austria, cu oștile nemțești băția Ostrogonul, Batâr Jăcmon, Craiul Ardealului, bă-

¹ Uciderea Turcilor din țară e un adaus arbitrar al compilatorului.

² Prescurtare din Ludescu, pp. 278-9, lăsîndu-se toate amănuntele, și chiar datele.

tia Timișvarul ¹. Ci într'acîastă vară aū dat pace Rumănilor, și aū poruncit Turcul Tătarălor să meargă în Țara Ungurească: care, lovind cu iuțime, precum le iaste obiceiul lor, pen Țara Leșască, pre la Sneatin, pre la Pocutie, aū trecut munții pre la Strii în Țara Ungurească. Sinan-Pașa Viziriul încă s'aū dus pre la Beligrad cu oștile turcești, și, lovind părțile Ungurimii, multe vărsări de sînge, și robi, și prăzi s'aū făcut ².

Fost-aū cerut Nemții ajutor de la Liasî împotriva Turcilor, ci nu li-aū dat îndemănă a da; numai însuși, cum putia, să nevoia a să bate cu Turcul. Și, cum am zis mai sus, Mateiaș bătia Ostrogonul, Zereni ³ alte cetăți bătia și lua, Ungurul bătia Timișvarul. Iar, după ce aū intrat Turcul și Tătarăi în țările lor, și-aū pierdut toate sfaturile, că Mateiaș Austriiacul deabiia cu oare ce călărime aū scăpat de supt Ostrogon, Zereni, de unde era bătând cetățile care era luate mai nainte de Turc, li-aū lăsat, Batăr Jăcmon al Ardialului aū lăsat de a bate Timișvarul, și s'aū întors la Scaun ⁴. Iar Sinan-Pașa și cu Tătarăi, ce mai rămăsease cetăți, locuri neluate den ceia anî, într'acest an li-aū luat, și cu izbândă s'aū întors.

Mihaiū-Vodă întru acîastă vară ⁵, având vreamă ca aceeaia de pace de cătră Turc, aū trimis de aū ars Dărstorul, și căt aū putut ajunge în lăuntru, așăjderea și Hărsova și Brăila, și căt aū putut ajunge în lăuntru țării turcești, și cu dobândă s'aū întors îndărăt toți, ajungând oștile lui Mihaiū-Vodă până la Varna, caria iaste lângă Marea-Neagră, și, până în munți, câte orașe și sate era

¹ E vorba de luptele în Banat.

² Aici cronicarul amestecă întîmplări din 1594, cînd a fost expediția lui Sinan și trecerea aceasta a Tatarilor.

³ Zrinyi.

⁴ Din potrivă, în 1595 s'aū luat Granul și Vișegradul. E iar o confuzie cu starea lucrurilor în 1594.

⁵ Cetește: „primăvară“.

turcești, toate li-aș ars și li-aș prădat, și aș robii Turci, Turcoaice, copii, de i-aș adus în țară¹.

Auzind Împăratul Amurat aceste fapte ale Rumănilor, l' 7103, aș poruncit Sinan-Pașai să facă pod peste Dunărea să treacă oștile în Țara-Rumânească, și aș dat poruncă tuturor oștilor den Anadol și de la Rumele să vie. Și vara, la anul cari s'aș scris mai sus, aș venit toate oștile, cu Sinan-Pașa Viziriul, la Dunăre, și, fiind podul gata, aș trecut la Giurgiov. Mihaiu-Vodă încă și-aș strâns oștile, și aș scris la Batâr Jăcmon să vie cu oaste ungurească. Dar, zăbovindu-să Ungurul, el aș eșat cu ce avea înaintia Turcilor. Și la Călugăreni s'aș întâlnit cu Viziriul, și, dând războiu vitejaste, pre Sinan-Pașa încă l-aș oborât după cal în gârlă, și un spahiū l-aș scos așa ocărât². Că Mihaiu-Vodă ca un fulger umbla pen oaste, tăind și oborând jos, și cu mâna lui pre Caraiman Pașa l-aș tăiat³. Văzând Viziriul acestea, s'aș întors la locul unde era tăbărat, iar Hasan-Pașa, cu Mihnia-Vodă, venia pen pădure, să lovească oastea lui Mihaiu-Vodă pe denapoi; căroră prinzându-le de veaste, s'aș pornit însuși cu sabiia a mână, și viteajai lui după dănsul aș intrat ca lupii în oi, și când de când era să ajungă pre Hasan-Pașa să-l tae cu mâna lui, însă aș scăpat; și, ducându-să la Viziriul, își spunea unul altuia patimile, și să mira în ce chip ar face să prinză pre Mihaiu-Vodă, cu vicleșug, că cu puteria armelor nici cum nu putia. Și, chie-mând Pașa pre Mihnia-Vodă, i-aș zis: să serie la niscareva boiari prieteni-ai lui, că le va da Viziriul 50.000 de galbeni să împartă oștilor, și să prinză pre Mihaiu-Vodă, saș să-l lase. Și, scriind Mihnia-Vodă la un Dan Vis-

¹ Locul e luat din Ludescu, p. 280, afară de ce se spune despre prada către Varna. Aici se pare că Filipescu a avut înaintea o versiune mai bogată a izvorului său, saș a cules din tradiție. Ce se spune în Ludescu despre tratatele cu Ardealul, se lasă aici.

² Amănuntul e luat din Stavrinov, ed. cit., p. 293. Știrea cu spahiul e la p. 294.

³ Ludescu, p. 282.

tieriul și la alți boiari, și trimițând într'ascuns, au început boiarii să-l fielenească, și mai vărtos pre Ungurii să amăgiască cu bani; care s'au și făcut, că vria Ungurii să-l lase și să fugă. Aciasta Mihaii-Vodă văzând, s'au tras spre Rucăr, de au așteptat pre Craiul cu oștile ungurești¹.

Iar Turcii au intrat în țară de o au prădat, și o au ars, și au robii cum li-au plăcut, făcând cetate în Târgoviște, în București, și puind Pași cu oști să păzească: alalți prăda țara. Batăr Jăcmon încă au pogorât cu oștile, fiind și Ștefan-Vodă Răzvan de la Moldova². Că pentru aciasta era Răzvan-Vodă cu Craiul: căci Irimia-Vodă au venit den Țara Leșască cu Zamoschi Hatmanul și cu oști, de l-au pus Domn pre Irimia, și au gonit pre Răzvan care era pus de Unguri. Că acest Răzvan au fost Agă la Aron-Vodă, și den părele lui au trimis Craiul de au prins pre Aron-Vodă și l-au dus în Ardial, și pre Răzvan l-au pus Domn, care era pus de Unguri; dar scurtă bucurie au avut. Fiind Aron-Vodă despre Liași pus Domn, au venit Zamoschi cu Irimia-Vodă, și au scos pre Ștefan Răzvan den țară: și au fugit în Ardial lângă Batăr. stăpănu-său. Însă, după ce s'au întâlnit acești Domni în Țara-Rumânească cu Mihaii-Vodă, au plecat către Turci, și întâi la Târgoviște au ars cetatea, și pre toți Turcii, cu Ali-Pașa al lor, i-au omorât³. Așăjderia și în București au făcut. Iar alalți Turci, cu Sinan-Pașa. au apucat drumul Giurgiului, și oștile creștinești, gonindu-l. au apucat de au

¹ Această explicație naivă a retragerii lui Mihai biruitor e cu totul după Stavrinos, pp. 293-5. Ludescu dădea ca motive nevenirea lui Báthory și puținătatea oștii.

² Aici cronicarul revine la Ludescu p. 283; pentru a lămurii cele întâmplate în Moldova. Dar numele lui Zamoyski și mențiunea venirii lui Răzvan pe tron sînt din vre-un alt izvor.

³ Ludescu spune că Ali a fost prins numai, dar Căpitanul ține samă de aceia că la Stavrinos se vorbește de nimicirea totală a Turcilor.

stricat și podul (după treacerea Viziriului), și pre toți ceialalți Turci i-au tăiat. Și i-au înecat, și au rămas țara fără grijă, și s-au întors Batâr la Ardial cu daruri bune de la Mihaiu-Vodă; și el au rămas la Seau-nul său¹.

Întru acest an ce au avut treaabă Ungurii și Rumânii cu Turcii, destulă treaabă au avut și Irimia den Moldova, cu Zamoschi Hatmanul Leșăsc, cu Tătarăi, că, cu 70.000 de Tătari și cu 2.000 de Iniceri, au venit Cazagherei Hanul, care era mare viteaz, și multe războaie au bătut, mai vartos la Persi (adecă la Căzâlbași), mergând cu Împăratul Turcesc. Ci acesta Cazagherei, mergând în Moldova, multe prăzi au făcut, și în Țara Leșască ea și în Moldova; deci, la Țuțora s-au întâlnit cu Zamoschi, și, război dând, și de o parte și de alta peria oamenii; cari, prin multe zile fiind războiul, și neputând nici o parte, nici alta să biruiască, s-au împăcat, și s-au întors fiește-carele la locul lui. După ce au trecut aciasta, iată și Batâr Jămon Craiul au trimis oști cu Ștefan-Vodă Răzvan, să-l așaze la Moldova, și să scoată pre Irimia-Vodă. Care auzind Irimia-Vodă, au trimis la Cameniță, și la alte părți, de i-au venit oști leșăști degrab și, cu ai lui câți au avut, s-au bătut la Suclava, și, tare război fiind, au biruit Irimia-Vodă, și Ștefan-Vodă Răzvan au pierdut războiul, și, căzându-i calul, și vrând să încalece pre altul, l-au prins și, ducându-l la Irimia-Vodă, au poruncit de l-au înțepat: unii zic pen sezut; ei, orî așa, orî într'alt chip, acest sfârșat au dat Răzvan-Vodă. Și și-au luat și el plata, că el au fost pricină cătră Batâr Jămon de pără, de au luat pre Aron Vodă și l-au dus la Ardial, la închisoare, precum s-au zis mai sus².

Între aceaste vreami, și Amurat al treile, Împăratul turcesc, au murit, și în locul lui s-au pus Împărat fie-său

¹ E iar după Stavrinov (— p. 299).

² Din istoricul polon, de sigur; poate Heidenstein. Ceva deosebit e în Ludescu, pp. 284-5.

Mahmet, 18-lea fecior fiind al lui Amurat, și Mahmet, pre cei 17¹ feciori omorându-l, i-au îngropat, împreună cu tată-său, și numai Mahmet acesta a rămas Împărat.

Deci Turcul trimise pre Afis-Pașa la Nicopoe, să amăgiască pre Mihaiu-Vodă, să-l prinză; iar Mihaiu-Vodă, înțelegând, trimise pre Udria Hatmanul cu oști; și trecu Dunărea, și sparse oastea lui Afis-Pașa; și de abia el a scăpat, cu două slugi.

Mihaiu-Vodă, auzind de aciaștă biruință, treace și el la Nicopoea, arde, fărâcă, robeaște, toate împrejurile. Slujitorii încă să umplură de dobânzi; după aceia merge la Diu, și așajderia face; și i să închină lui toată Sărbimia.

Daca a văzut Sultan Mehmet Împăratul că într'alt chip nu poate isprăvi cu Mihaiu-Vodă, chiamă pre Ibrahim-Pașa, și, sfătuindu-să cu el, trimise soli cu daruri mari la Mihaiu-Vodă, postindu-l să aibă pace Țara Turcască, și să fie slobodă Țara-Rumânească, numai el să o stăpânească; și, viind soli cu sabie, cu buzdugan, cu surguci și cu cai, toate de mult preț, i-au primit cu cinste mare, și iar cu cinste și cu scumpe daruri s'au întors îndărăt, așazănd pace despre Turci².

Batăr Jăcmon, întru aceste vremi, a postit pre sora Împăratului Rodolf să i-o dia, și o a dat cu acia nădejde, neavând Batăr Jăcmon feciori, și, de ar face vre un fecior cu Nemțoaica, va rămănea vre un niam Craiei despre partea Nemților, și va rămănea și Craiia Ardialului pe seama lor, și ca să-l aibă pre Batăr Jăcmon ajutor împotriva Turcilor. Dar în deșert s'au ostenit cu mintia a gândi, că pre soru-sa a dat-o să-i fie Craiasă; la care nuntă mare și de cinste s'au făcut, trimițând și Mihaiu-Vodă boiară cu daruri, — iar de moștenire, cum

¹ 19. după Hammer, table.

² Toate acestea sînt din Stavrinou, dar nu la locul lor, pentru că se înîmplară în 1597, nu în 1596, pentru care an erau știri bune în Cronica Buzestilor = Lulescu.

s'aũ zis mai sus, într'alt chip aũ curs lucrurile, — precum sã vor vedea mai jos, de n'aũ putut sã facã aceia ce aũ vrut Niamțul¹.

Înfrățindu-sã Împãratul Nemțesc cu Craiul, precum s'aũ zis, și auzind cã Sultan Mahmet, Împãratul turcesc, face mare gătire de oaste asupra Nemților și a Ungurilor, ei încă și-aũ gătit oștile. Și cap Nemților aũ venit Maximilian, fratele Împãratului, și cu Ungurii era Batãr Jãemon, cu Horvații era Pálfi Zrinul², și oști nemțești aũ fost cãlarime 30,000, pãdestime era 20,000, fãrã Ungurii den Ardial; era și tũnuri 120. Ci dar Turcul, luãnd vara multe cetãți, despre toamnã aũ mers la Cãrãstești cetate. Acolo s'aũ întâlnit oștile turcești cu ceale creștinești: și, dãnd rãzboi tare, aũ pierdut creștinii rãzboiul; de-abia Maximilian pre un cal aũ scãpat la Casa, cu cãți-va grofi. Batãr Jãemon iar de-abia aũ scãpat de aũ intrat la Toca; Zrini așãjderea într'altã parte aũ scãpat; lãsãnd toate ce aũ avut Turcilor; cari multã moarte aũ fãcut în creștini, și luãnd robii și dobãnzi, s'aũ întors Sultan Mahmet cu izbãndã la Țarigrad³.

Dupã ce aũ trecut cãtãva vreme, Batãr, supãrãndu-i sã cu oștile, și vãzãnd cã și boerii lui l-aũ urãt, și Mihaiũ-Vodã și-aũ așezat pace cu Turcii, fiindu-i toate înghesuite, aũ lãsãt toate, și în locul lui pre Batãr Andreiaș, și s'aũ dus în Țara Leșascã. Alții zic cã Împãratul i-aũ dat o cetate anume Opolia, și acolo s'aũ așãzat pentru odihna lui; ei, ori în ce chip aũ fost, Crãia tot o aũ lãsãt altuia. Așãzãndu-sã dar Batãr Andreiaș la Crãie, aũ început vrajbã cu Mihaiũ-Vodã, și încă îi poruncise sã meargã Mihaiũ-Vodã cu toatã Casa lui în Ardial, și cu acel gãnd sã-l prinzã, și sã-l dia Turcilor.

¹ 1595. Știrea din Cronicarul unguresc, poate. Maria-Cristina e numitã greșit „sora” lui Rudolf și în Ludescu, p. 282.

² Pálfi și Zriny.

³ E expediția personalã a Sultanului din 1596 și lupta de la Keresztes (26 Octombrie). „Casa” e Kaschau, Cașovia. La Ludescu e mai bogat și mult mai bine (pp. 287-8).

Mihaiu-Vodă, încă înțelegând de aciasta, și-au gătit oștile toate, și au purces cu Doamnă-sa, cu coconii, de mergia; și au scris Craiului, că: „precum mi-ai poruncit să vii, așa fac; că eu toată casa mia vii”¹. Iar Batăr, auzind că vine cu oști multe, s’au temut. Și au trimis soli să vadă ce iaste poveastia de vine cu oști multe; el au răspuns: „că mi-ai poruncit să vii cu toată Casa, și cu totul vii; de aveți puteare, veți sta împotriva”. Dacă auzi Batăr Andreiaș, l-au prins frigurile, și, strângând oștile, s’au tăbărat lângă Sibii. Al lui Mihaiu-Vodă venia Cazacii, Moldoveanii înainte, și de altă parte vinia Haiducii și Catanele, și în mijloc vinia el cu al lui, și avia trei cruci de aur înainte, ajutor². Și dans de dimineața, i-au lovit, dându-le un războiu foarte înfricoșat, el înainte mergând și tăind ca Ahileu și ca Velisarie, viciajăi Grecilor; și nespūsă moarte au făcut în Unguri; cât, câți au scăpat, nu s’au știut ce s’au făcut. Craiul încă au fugit în nește munți. Acolo gasindu-l nește păstori, l-au cunoscut, și, socotind că vor avia cinste de la Mihaiu-Vodă dacă-l vor omori, i-au tăiat capul, și l-au dus la Mihaiu-Vodă; care, văzând, li-au zis să-l aducă și trupul, decî să-l dăruiască; și s’au dus de i-au adus și trupul. Decî Mihaiu-Vodă, în loc de dar, i-au spânzurat, căci au ucis pre stăpanul lor; iar trupul lui, cu capul, puindu-l în sieri frumos, cu cinste l-au îngropat în Beligrad, și au rămas Mihaiu-Vodă Crai Ardealului³. De aciasta făcând știre Mihaiu-Vodă Împăratului Rodolf, foarte s’au bucurat, și au cinstit și au dăruit pre soli lui Mihaiu-Vodă cu lanțuri de aur, pentru că Ungurii era totdeauna împotriva Împăratului Nemțesc⁴. Dacă au auzit Batăr Jacmon, den Țara Le-

¹ E după Stavrinov, ca și ce urmează. Ludescu, care dă întreagă Cronica Buzeștilor, e neasămănat superior, pe cînd aici se confundă și cele două plecări ale lui Sigismund din Ardeal.

² Verbal, după Stavrinov.

³ Tot din Stavrinov.

⁴ Amănuntul cu lanțul e din alt izvor.

șasea, întâmplările Ardialului, și cum că au perit vără-său Batar Andreiaș, au rugat pre Canțelariul, care și Hatman era, ca să-i dia ajutor să scoată pre Mihaiu-Voda den Ardial, făgăduindu-i și Irimia-Voda că-i va da oaste. Mihaiu-Voda, auzind, au gătit oști den Ardial și den Țara-Rumânească, și au pogorat: el pe la Troțuș, Munteanil pre la Focșani¹. Iar Irimia-Voda, înțelegând că-i vin atăția oști asupra-i, s'au luat Doamna și coconii, și s'au dus în Țara Leșasea, și cu Batar Jaemon. Acăsta văzând Mihaiu-Voda, au pus Domn Moldoveanilor pre un Marco-Voda, și au venit toată oastia cu țara de i s'au închinat lui, că până la Hotin au ajuns, gonind pre Irimia-Voda și pre Jaemon Crai. Deci Irimia-Voda iar să ruga la Zamoschi să-i dea oști ajutor, și i-au făgăduit să-i închine Țara Moldovii. Și avea Irimia-Voda frate pre Simeon-Voda, pre carele l-au numit Domn Țării-Rumânești, și amandoi Domni, împreună cu Zamoschi Hatmanul, au venit cu multe oști, și au gonit pre Mihaiu-Voda, de unde bătea Hotinul; și de acolo, pen cet, pen cet, l-au adus pre Mihaiu-Voda până în țară, la apa Teliajănuului. Acolo dând război vitejaște, au biruit Liașai pre Mihaiu-Voda, și i-au căutat a fugi în Ardial cu totul. Deci au lăsat Zamoschi Domn țării pre Simeon-Voda, și Irimia-Voda s'au întors la Moldova. Acăsta treabă ce au făcut Zamoschi au fost și cu știrea Turcilor, că-și înțelesese cu danșai mai nainte, de i-au fost dat și Turcii ajutor, și au gonit pre Mihaiu-Voda den țările acestia, pentru că avia pizmă pre dansul, biruindu-i într'atăia randuri, și făcând multa pagubă în Țara Turcească, precum s'au zis mai îndărat².

În Ardial, vrând Mihaiu-Voda să așaze țara și să jure pre Unguri să fie sup ascultarea Niamțului, iar Ungurii, den firia lor fiind fienii, despre o parte jura lui

¹ Afară de indicația Focșanilor, e ca în Stavrinios.

² E ca izvor poate, pe lângă Stavrinios, izvorul polon. Cronica Buzestilor se termină înaintea de acest loc.

pre Șarban-Vodă, — ca le era frică să pogoare în jos fără Domn¹. Carele viind la Scaun, întâi la Turci au trimis de au împăcat lucrurile, la Sultan Mahmet, pentru să nu mai aibă Domnia și țara turburare despre dânsăi, așajderia și cu vecinii cu toți s'au împăcat; și toți oamenii pământului să bucurară, scăpând de robii, de prăzi, de fugi pen munți, și de toate groazele și calcăturile oștilor, și toți da laudă lui Dumnezeu. Iar Diavolul, carele vrajbă poșteaste totdeauna, au intrat în inema lui Sechil Moisi Craiul Ardialului, și strânse oști să vie să strice țara și să calce. Șarban-Vodă cu boiarii, auzind, au socotit să-l împace cu daruri, și au trimis boiari cu daruri scumpe, rugându-l să să părăsească de a vărsa sânge nevinovat. El nici cum nu vria, ci cu semeție zicia că va să facă rău. Deci, nebunia lui văzând Domnul și boiarii, au strâns oștile degrab și au purces spre Ardial, și în trei zile au ajuns de ceaia parte; unde eșându-le înaintea Craiului, cu oști semețe, s'au întâlnit. Cari dând război tare, au biruit ai noștri pre Unguri, și i-au tăiat foarte rău. Acolo s'au găsit mort și semețul Sechil Moisi Craiul. Deci s'au întors Domnul cu bucurie cu toți boiarii și cu oștile la țara lor. Și, mulțămind lui Dumnezeu toți, au trecut 5, 6 ani cu pace. Dar Șarban-Vodă, văzând atâta pace, și biruind și pre vrăjmașul său Ungurul, i s'au înălțat mintia și s'au semețit, s'au mândrit, și nu mai căuta trebile Domniei sale țării. Ci, cum spune un istoric Vlădică, anume Matei de la Mira, ce în vremile acelea au fost aicea în țară, numai mâncările, băuturile, primblările și alte necurății, acelia le căuta bine. Pentru care s'au mâniat Dumnezeu pre dânsul, și i-au rădicat pre Batăr Gabor Craiul Ardialului, vrăjmaș mai mare decât Sechil Moisi, că s'au gătit acel spureat Batăr Gabor în taină, și fără veaste au pogorât cu oștile în țară. Șarban-Vodă, dășteptându-să, ca dentr'un somn, den faptele ce le făcia

¹ E rău înțeles locul din Ludescu asupra luptelor Buzeștilor cu *Simion-Vodă*.

fără cale, cum s'aũ zis mai sus, și neavând nici o gătire de război, i-aũ căutat a lăsa țara și a fugi la Moldova, fiind Domn Costandin feciorul Irimiei-Vodă, nădăjduind că-l va ajuta, fiind amândoi prieteni. Și i-aũ și făcut ajutor cât aũ putut, că l-aũ priimit cu drag la Suceavă, și cătăva oaste încă i-aũ dat, și Șarban-Vodă încă aũ strâns Jolniri, Cazaei, ca să meargă asupra lui Batăr Gabor, să-l răsplătească răotatea ce i-aũ făcut în țară. Că în 3 luni aũ șăzut proclétul în țară, jăfuind, prădând, arzând: care nevoe n'aũ fost, nici va mai fi în pământul nostru: drept aceia și până astăzi aũ luat oamenii un cuvânt de zic: „când Ungurii cei răi“. Boiarii și altă țară, căți aũ scăpat, aũ trecut peste Dunăre; și, atăta cruzie a lui Batăr văzând (den ria chiverniseală a Domnului), aũ scris carte la Împăratul Turcului, dând știre de primejdia ce li-aũ venit cu Batăr Craiul, rugându-să să le dea și Domn cu oști, să gonească pre vrăjmaș; și îndată li-aũ dat pre Radu-Vodă, fecior Mihnei-Vodă (cu oști Turci și Tătari); carii viind în țară, l-aũ gonit pre Batăr Gabor; și aũ rămas țara cu pace, dar prăpădită de tot; însă tot mulțamia lui Dumnezeu că s'aũ mântuit de Unguri.

34. Domnia Radului-Vodă Mihnea, l^e 7119.

Radul-Vodă Mihnea Domn. — Șarban-Vodă bate pre Batăr Gabor în Ardial. — Radul-Vodă gonește cu Turcii și cu Tătarii pre Șerban-Vodă. — Ștefan-Vodă Tomșa Domn Moldovei. — Radul-Vodă cu Tomșa-Vodă pradă Țara Ungurească. — Ungurii omoară pre Batăr Gabor. — Boiarii vor să ficlească pre Radul-Vodă. — Radul-Vodă taie pre boerii fcleni. — Costandin-Vodă Erimia vine cu Liași. — Tomșa-Vodă bate pre Liași, și pierce Costandin-Vodă. — Doamna Erimiei-Vodă cu 2 feciori vine cu Liași. — Schinder-Pașa prinde pre Doamna Irimiei-Vodă cu 2 feciori ai ei. — Turcesc pre Doamna Irimiei-Vodă și pre coconii. — Boiarii moldoveni să rădică spre Tomșa, dar nimic nu isprăvesc. — Radul-Vodă să mazălește. — Gavril Vodă Movilă merge la Poartă, chemat. — Sultan Ahmat face mecet în Țarigrad.

După ce aũ gonit Batăr Gabor pre Șarban-Vodă den țară, iar boiarii țării, [ce] fugise în țara turciască de nevoia

Ungurilor, au făcut jalbă la Sultan Ahmat Împăratul turcesc și s'au cerut Domn să le dea den Poartă, și li-au dat pre Radul-Vodă feciorul Mihniî, și au venit Domn în țară; căruia toți i s'au închinat cu bucurie.

După aciasta n'au trecut multă vreme, ei au rădicat Șarban-Vodă den Țara Leșască, den țara Moldovii, oaste, cât au putut strânge, și au trimis pre Stanciul Slugerul aicea în țară: la Roșăi, la călărași, la dorobanți și la alți slujitori, îndemnându-i să meargă la Ardial, și el încă va merge să răsplătească acelui nebun, lui Batăr. Cariî, auzind, foarte au fost bucuroși (măcar că fără voia Radului-Vodă). Deciî, puindu-și zioa să să afle cu toții, s'au pornit oștile de aicea, și Șarban-Vodă cu ai lui pe de ceaia parte, au intrat de o dată, și au tăbărât în luncile Brașovului, mai nainte de Sfeti Petru; și numai decăt veni și Batăr Gabor cu oști. Cariî lovindu-să în zioa de Sfeti Petru, atât au bătut pre Unguri, cât de abia au scăpat Craiul de au intrat în Sibii, iar Unguri morți fără număr era; pre cariî au pus Șarban-Vodă de i-au făcut o movilă mare, de să veade până astăzi semn de rușania lor¹. Deci Șarban-Vodă cu izbândă s'au întors în țară, rugându-să slujitorilor să-l mai priimească la Domnie; și ar fi și vrut slujitorii, dar nu-l mai priimia la Împărăție. Și, văzând Radu-Vodă că-i vine asupra, cu gând ca să mai domneaască, au trimis la Pașa, de i-au dat Turci, Tătari; și l-au luat în goană de la Teliajan, și l-au dus până la Lunca Mare la Moldova. Acolo puțin au fost să prinză pre Șerban-Vodă, iar Liașăi și Moldoveanii mulți au perit și i-au robît.

Iar el, cu puțină ce au scăpat, s'au dus la Suciavă, unde era Doamnă-sa, și de acolo, pen Țara Leșască, la

¹ În *Korrespondenzblatt* din Sibii s'a reproduș inscripția, nu tocmai inteligibilă, de pe o piatră găsită pe acest loc de luptă de lângă Brașov, unde Radu Șerban a câștigat biruințele din 1603 și 1611 (an. 1901, n° 1).

Beci s'aũ dus, la Țmpăratul; pre carele l-aũ priimit, de aũ șazut acolo până aũ murit¹.

Pentru aceaste întâmplări ce s'aũ auzit, și mai vartos căci aũ priimit Domnul Moldovii pre Șarban-Vodă al Muntenilor, dându-i ajutoriũ și sprijineaală, Turcii s'aũ mâniaat, și aũ mazălit pre Costandin-Vodă, și aũ pus Domn pre Ștefan-Vodă Tomșa. Carele, viind în țara Moldovii, făcia dreptăți sārăcilor, iar pre boiari nici cum nu-i iubia, pentru jafurile ce făcuse țarai, în zilele lui Costandin-Vodă, fiind cocon tănăr; și pre mulți aũ prădat, și aũ omorāt².

După ce s'aũ așazat Radul-Vodă la Domnie în Țara-Rumânească, aũ făcut jalbă toată țara împreună cu Domnul la Țmpăratul, pentru atăta pagubă ce le-aũ făcut Ungurii, și să nu-i lase prădați. Atunci aũ poruncit Țmpăratul să strângă oaste, și să ia și pre Ștefan-Vodă den Moldova într'ajutoriũ. Deci, mearseră Domnii amândoi cu oștile lor, și cu Turci, și cu Tătari la Ardeal. Iar neamișai și ceaialaltă țară să sfătuiră să omoară pre Bator Gabor, că pentru nebuniile lui vine atăta nevoie țarai; și așa aũ și făcut: l-aũ omorāt Ianoș Selași și Gheorghe Ladani, pre cari, den turnul Mediiășului aruncându-i, i-aũ omorāt, luându-și plata pentru moartia stăpânului lor³. Deci țara aũ pus Crai pre Betlen Gabor. Iar Domnii, prădând, mai vartos Rumânii, ca să-ș întoarcă prăzile lor, cât aũ putut aũ luat și ei; și s'aũ întors fiește-care la țara lor.

Radul-Vodă biruind pre vrăjmași, și împăcându-și țara,

¹ Știrile despre ciocnirea celor doi Domni cu același nume de ocfrmuire nu se află în Matei al Mirelor, de unde e luat restul, amplificându-se. Aceste știri sînt însă în Ludescu, care, scriitor cantacuzinesc, nu uită să vorbească și despre nașterea la Suceava, în pribegie, a fetiței Elena, viitoarea soție a lui Constantin Postelnicul Cantacuzino.

² După Matei al Mirelor (ed. Papiu, pp. 338-9).

³ Începutul acestor știri despre Ardeal e din Matei al Mirelor: numele ucigașilor lui Gabriel Báthory: Szilassy și Ladanyi, și arătarea soartei lor se scoate din izvorul unguresc.

și odihnindu-să, toți, mari și mici, lauda pre Dumnezeu; numai un boer, anume Bărcan, care fusese Stolnic-Mare la Șarban-Vodă — zic să fie fost Merișan¹, iar de niam Bueșănesc, — acesta nu s'a odihnit, ci ș'a mai găsit și alți opt boiari aseamene lui, de făcia sfat în taină să omoare pre Radul-Vodă și să facă Domn pre un Mihaiu Cămăraș. Acestia înțelegându-le Radul-Vodă, au apucat el mai înainte, de i-au prins, și li-au tăiat capetele tuturor. Însă această rădicare ce au fost să rădice, n'au fost pentru alt (eum să aude den Istori), ci pentru mândria și răotatea Grecilor. Că adusease Radul-Vodă pre mulți, de-i cinstise șă-i miluia; ci boiarii rumăni, acestia văzând, nu le-au fost pre voie: precum de multe ori, la mulți Domni, s'au făcut răzmiriță și turburare pentru răotatia Grecilor².

Costandin-Vodă den Moldova, ducându-să în Țara Leșaseă, fiind gonit de Turci, și puind pre Ștefan-Vodă Tomșa (eum auziți), nu s'au odihnit, ci, îndemnat fiind de boiarii lui, cari mânca pre săraci fără milă, și fiind cocon tânăr, au strâns oști, și cu bani, și i-au dat și eumnatu-său Potoțchi Hatmanul, fiind om mare în Țara Leșaseă, și era ginere Irimii-Vodă. Cari viind cu oști asupra lui Ștefan-Vodă, și bine gătindu-să Ștefan-Vodă, cu Turci, cu Tătari, — s'au bătut amândoa oștile, și au biruit Ștefan-Vodă, și ticălosul Costandin-Vodă, tânăr fiind, la acel război au perit, — nu s'au știut ce s'au făcut; iar pre Liașai cei dezmierdați, feciori de boiari mari, îi ducia Tătarii ca pre nește dobitoace legați. Atunci au prins și pre Potoțchi Hatmanul, și l-au trimis la Țari-grad la închisoare, carele, pen multă vreme, și cu mulți bani, s'au răscumpărat, și s'au dus la țară-și.

Auzind Doamna Irimii-Vodă de pierzarea fie-său, și de

¹ Acest adaus aparține lui Constantin Căpitanul, celelalte fiind din Matei. De altfel, și Ludescu are adausul: „de la Merișani“, precum și acela că: „de moșie se trăgea din Bueșani“.

² Și în Greul Matei e aici o certare a Grecilor pentru purtare lor.

robiia gineri-său, și altor boiarî și norod, mai avea și alt ginere Liaf mare, pre nume Corețchi; cu care sfātuindu-să și strângând oști, s'aũ dus să facă răscumpărare pentru fie-său și pentru celalalt ginere. Care mergând, mai mare primejdie aũ petrecut decât fie-său Costandin, că, viind Doamna cu oștile, iar Ștefan-Vodă aũ fugit către margine, dând știre Împărăției. Împăratul aũ poruncit la Schinder-Pașa, și Tătarilor, și Radulu-Vodă, Domnul Muntenesc, să meaargă să o prinză saũ să o izgonească den țară pre Doamna. Schinder-Pașa cu Radul-Vodă, intrând în țară, i-aũ scris amândoi Domni: „Ce veî, de viî cu oști să strici țara, și ce-ți iaste pofta? Domnie de poștești, îți voiũ scoate eũ de la Împăratul; numai fii fără nici-o grijă“. Ia ticăita s'aũ încrezut în cuvintele lor, și mai mult într'ale Radulu-Vodă; și aștepta să-i aducă stiag de Domnie, după făgăduința lor. Dar aũ fost făgăduiala ficleană, că, în locul stiagului, o aũ lovit fără veaste, și aũ răsipit tabăra: tăiat-aũ, robit-aũ atăta boerime leșască. Atunci aũ prins pre Doamna, cu alți doi voinici feciori ai ei, și pre Corețchi gineri-său, și i-aũ dus la Țarigrad. Ci pre dănsa și pre cocoanî, anume Alixandru și Bogdan, i-aũ turcit, iar pre Corețchi l-aũ închis la Edicula; carele, având o slugă bună credincioasă, aũ făcut meșteșug și l-aũ scos de acolo, și aũ scăpat; iar pre strejarî i-aũ spânzurat Împăratul. La acest război s'aũ prins și boiarî moldoveni, cariî veniia cu Doamna; și pre toți i-aũ omorât Ștefan-Vodă, și le-aũ luat averile¹.

După acăsta trecând cătăva vreme, s'aũ sculat toată boerimia țării, cu cătăva țară, asupra Domnu-său, văzând atăta cruzie a lui, ca doar l-ar scoate cu putearea armelor. Dar n'aũ putut, că i-aũ biruit și i-aũ răsipit, oi unî aũ fugit la Poarta turească; ci, norocul Dom-

¹ E luat după Matei al Mirelor, întrebuințat rău (căci pedeapsa boierilor e pusă în izvor după lupta cu Constantin) și izvorul polon, care dă lămuriri despre Korecki, despre numele fiilor mai mici ai Doamnei.

nului, i-añ întâlnit un Osman-Aga Turc mare, ce venia la Domn; care, fiindu-l prieten, i-añ prins, și i-añ dus legați la Ștefan-Vodă, și pre toți i-añ omorât; alții încâtro añ putut să-ș mântuiască viața lor ¹.

Trecând dar trei anî al Domniei Rădului-Vodă, l-añ mazălit Împăratul, și s'añ dus la Țarigrad, și añ poruncit Împăratul să vie Gavrilă-Vodă Moghila, feciorul lui Simeon-Vodă, den Țara Leșască, să fie el Domn; și añ venit. Dar, aflându-să Alixandru-Vodă Iliaș la Poartă, cu banî, cu prietenî, s'añ întors socotealile Turcilor den-tăi, și i-añ dat lui Domniia. Iar Gavrilă-Vodă añ purces de s'añ dus la Poartă, măcar că țara îl vria, și toți boiarî, și nu vria să-l lase să ducă, zicând că vor da banî și vor face pre Turci de va fi el, iar nu altul; dar el n'añ vrut nici cum, ci, cum añ auzit că añ pus alt Domn, s'añ dus la Poartă. Pre carele priimindu-l cu cinste, și liafă făcându-l, añ șazut acolo până i-añ venit rândul de Domnie ².

Sultanul Ahmat añ făcut un mecet mare și foarte frumos, la care añ făcut împrejur 4 minareale, și 2 în mijloc, căruia i-añ pus numele Ahmatie; să veade și acum în Țarigrad: atâta iaste de mare, cât Aghia Sofia ³.

35. Domniia lui Alixandru-Vodă Iliaș, 1^e 7125.

Alixandru-Vodă Iliaș Domn. — Boerî vor să ficlenească pre Alixandru-Vodă. — Schinder-Pașa merge la Liași. — Betlen Gabor dă oști pribegilor, și scot pre Alixandru-Vodă. — Gavril-Vodă Domn den Turci.

Viind Alixandru-Vodă Domn de la Poartă, adusease mulți Greci cu dănsul, și, cu ce mai era mai nainte

¹ E iarăși o știre întârziată: Matei povestește întoarcerea boerilor înaintea de năvălirea lui Alexandru-Vodă (p. 339). — Un document din 16 Ianuar 1617 (Colecția G. Gr. Cantacuzino) pomenește pribegia în Moldova, supt Radu, a lui Ivașco Mare-Arnaș.

² După Matei al Mirelor, pp. 342-4.

³ În adevăr (v. Hammer, la sfârșitul cărții a XLIII-a), Ahmed a înălțat o frumoasă moscheie la Hipodrom. Cronicarul nostru pare

aicia, să făcuse o grămadă; cari, nesuferind boiarii rumâni, au făcut sfat să-l tae. Cârstea era Vornic-Mare: el era capul, și Lupul Păharnicul, și Spătariul, și Buzdugan, și alții; de care prinzindu-le veaste Alixandru-Vodă, au vrut să-l omoare. Ci au scăpat Lupul Păharnic, și cu Spătariul, care va fi fost¹, și Buzdugan și alții, de au fugit în Țara Ungurească, iar Cârstea Vornicul, și cu ceilanți, au tăgăduit că nu știu de acele lucruri. Alixandru-Vodă încă au lăsat lucrul în slab, având treaabă să meargă cu Schinder-Pașa la oaste în Țara Leșască; cari mergând la Rașcov și la alte cetăți, nici-o ispravă n'au făcut, fără numai pagubă țării. Decii s'au împăcat cu Leașai, și s'au întors fieștecarele la țara lor. Atunci, viind Alixandru-Vodă la Târgoviște, au omorât pre Cârstea Vornic, și vrea să și mai omoare, că-l îndemna Grecii, dar îi era frică de Pașa. Că, înțelegând Pașa de Cârstea Vornic că l-au omorât, îi ceria 40.000 de galbeni; ci așa au rămas lucrul. Ci dar boiarii den Țara Ungurească, ce s'au zis mai sus, s'au rugat la Betlen Gabor, Craiul Ardialului, de li-au dat oști, și au venit de au scos pre Alixandru-Vodă și pre Grecii; de abia au scăpat Domnul, călare pre o iapă², la Brăilă, și Doamnă-sa la Giurgiul, pentru că nu credea că vin boiarii cu oști, și încă cine-i spunea, îi pedepsiia, să-i făcea mincinoși, — pân l-au împresurat; și, fiind negata de a să bate, i-au căutat a fugi. Și, dentr'acastă fugă, l-au și mazălit Turecul, și au dat Domnia lui Gavrilă-Vodă.

Pre vremile acestia, Betlen Gabor mare oaste au ră-

s'o fi văzut însuși. — De la Radu-Vodă mai menționez un document inedit, în Colecția Al. Tzigara-Samurcaș. Dat la 7 Decembre 1612 lui Turturea Păharnicul pentru satul Găuriciul, el cuprinde ca marturi pe acești boieri: Tudor Vel Ban, Vintilă Vornic, Nica Logofăt, Deadiul Vistier, Crăstea Spătar, Panait Stolnic, Bratul Comis, Lupul [Mehedințeanul] Păharnic, Foti Vel Postelnic.

¹ E luat tot din Matei al Mirelor, care nu dă numele Spătariului. El se numia Paruș.

² Această naivă precizare e singurul lucru luat de la Matei.

dicat asupra Nemților, și, mergând la Casa cu toată boerimea Țării-Ungurești den sus, au făcut ghiuluș întâi acii la Casa, după aceea la Pojun, mai mare ghiuluș, pentru ca să să mântuiască de supt jugul Nemților¹.

36. Domniia lui Gavrilă-Vodă Moghila, l' 7128.

Gavrilă-Vodă merge cu Schinder-Pașa la oaste. — Schinder-Pașa întâpă pre Lupul și pre Buzdugan. — Gavrilă-Vodă, mazălit, să duce la Ardial. — Bellen Gabor ia corona den Nemți și să face Crai.

Mazălindu-să Alixandru-Vodă, și viind Gavrilă-Vodă, toți s'au bucurat. Ci dar, viind veaste să meargă la oaste în Țara Leșască, cu Schender-Pașa și cu Unguri, ajutoarii dela Betlen Gabor, și cu Tomșa² den Moldova, s'au gătit și s'au dus; și, vrând să răsplătească Lupului, și lui Buzdugan, pentru răotățile ce făcuse țării, când au scos pre Alixandru-Vodă den Domnie, au socotit să-i ducă mălcomind, să-i dia în mâinile Pașai. Ci cu cuvinte blânde i-au boerit: pre Lupul l-au pus Spătar-Mare, pre Buzdugan Sărdar³; cari, bucurându-să, mergia cu Domnul la oaste, și nu știa ce li să gătească; că, îndată ce s'au împreunat Gavrilă-Vodă cu Pașa, spunându-i că au adus pre stricătorii țării, au poruncit îndată Pașa de i-au întâpat la Dărstor, unde au fost Pașa⁴. Deci de acolo s'au dus în Țara Leșască: care multe reale au făcut, mulți creștini au robit, și s'au în-

¹ În 1619. — După cronica ungurească. — De la Alexandru Iliș se află în colecția citată un act slavon puțin anterior năvălirii lui Lupu Mehedințeanul. La 29 April 1618, el face o danie lui Manolache Șifariul. Martori: Dumitru Ban, Vintilă Vornic, Nica Logofăt, Stoica Vistier, Paruș Spătar, Gorgan Stolnic, Lamba Comis, Mrăzea Păharnic, Ianu. — Și în Divanul lui Radu Șerban (Gherghița, 7117) se află unii din boierii acestor timpuri. Afară de Mrăzea Spătarul, de Radu Clucerul Buzescul, de Cernica Vornic, se văd Lupu Logofăt și Nica Vistier (*ibid.*).

² În Moldova, era Radu Mihnea.

³ Titlul nu era poate încă introdus la noi; compilatorul l-a cetit la *Schender-Pașa*.

⁴ E tot din Matei. Uciderea hainilor s'a făcut la întoarcerea Pașei.

tors înapoi. Și, viind Gavrilă-Vodă la Scaun, nu mult au șazut, ci l-au mazălit Turcul, și au dat Domnia iar Radului Vodă Mihniț; iar Gavrilă-Vodă n'au vrut să meaargă la Poartă, ci-au trecut în Țara Ungurească, și acolo ș'au sfârșit viața, că vedea pre Turci a fi fără credință și răi. Care iar, aseamene lor de va fi Domnul, iubitor de bani, rău, cumplit, să le dia den destul, acela poate domni și mult; iar cari vor să fie buni și fără lăcomie, Turcilor nu pot sluja, cum era acest Gavrilă-Vodă; că pentru bunătatea lui n'au îndelungat în Domnie; și, firea Turcilor dar bine cunoscându-o, s'au lăsat de dănsăi, și în Ardial s'au dus supt protecția lui Betlen Gabor, odihnindu-să până la moartea lui¹.

Iar Betlen Gabor, fiind la Pojun la ghiuluș, cum s'au zis mai sus, și multă biruință făcând asupra Nemților, și corona crăiască o au luat dela Pojun, la l^e 7129², și au dus-o la Casa; de acolo o au adus în cetatia Ecutului, și, iarăși întorcându-să la Casa, ghiuluș făcându-să la toată țara de sus și de jos, l-au ales Crai Unguresc. Care lucru văzând Ferdenandul Împăratul nemțesc, și ne având cum face într'alt chip, s'au împăcat cu Betlen Gabor, dându-i toate celea ce au poftit în Țara Ungurească, și 7 județe cu cetățile lor, și Casa; iar [în] Sileziia, Scaunul Domniei Opoliei tot, și al Rateboriei, și să-i dia de an câte 50.000 de galbeni de aur³.

37. Domnia Radului-Vodă Mihniț, l^e 7129.

Radul-Vodă Mihnea a doao Domnie. — Radul-Vodă face în București Sfânta Troiță. — Osman Sultan să bate cu Leașii la Cameniță. — Radul-Vodă Mihnea să mută la Moldova.

După mazăliia lui Gavrilă-Vodă, au dat Domnia iar Radului-Vodă, fecior Mihniț. Acest Domn, cum am auzit

¹ Constantin Căpitanul reproduce întâi cîteva rînduri din Lucescu — căci Cronica lui Matei al Mirelor s'a încheiat — și apoi, pentru a mai lungi, dă meditațiile sale asupra lăcomiei turcești.

² Nu 1621, ci 1619.

³ După cronica ungurească necunoscută.

den bătrân, a fost om înțelept foarte, și învățat, grecește, letinește, francește; carele la Padova a învățat, fiind fugit de frica Turcilor. Că, după ce s'a turcit tată-său (a fost de voe, a fost de nevoe, Dumnezeu știe), mama sa l-a trimis la Sfetagora, la mănăstirea Iverilor, și de acolo călugărește l-a trimis la Veneția; și, fiind isteț la minte, s'a dus la Padova, de a învățat carte de destul, cum s'a zis mai sus¹. Deci fiind Domn, și vrând să facă mulțămintă mănăstirii Iverului (de vreme ce în Domnia de născut n'a putut, având treburi de oști), a făcut mănăstirea Sfintei Troiță, den jos de București, mare, întemeiată cu zidiri, cum să veade, și o a închinat la mănăstirea Iverului, la Sfetagora. Zice că a fost mai înainte în locul acela o mănăstire mai mică, făcută de tată-său Mihnea-Vodă, dar, după ce s'a turcit, iar Domnii și boierii țării după vremile acelea a socotit să nu să mai facă slujbă într'ansa, și ca la 30 de ani a fost pustie², de a fost băgând solii turci cai în biserică.

Iar, după ce a venit Domn, întâi o a curățit, și iar a pus călugări, de a făcut slujbă; iar, la a doao Domnie, a spart acia mai mică, și a făcut acia mare, ce iaste până acum, și o a închinat după cum s'a zis.

Întru aceste vremi a făcut Sultan Osman Împăratul Turcesc gătire mare de oaste, și-a mers lângă Cameniță, în Țara Leșască, și, fiind multe oști leșăști, căzăcești și de la Zaporova, Leași, Litfeani, Unguri, Nemți, fiindu-le cap Hoțchievici, mare război a avut, în trei săptămâni, și, pentru că era Liașai închiși în șanț, de aceea a răbdat și a ținut atâta vreme; că eșia la harț în toate zilele, dar, când vedea nevoia, iar intra

¹ Radu Mihnea n'a învățat de sigur la Padova, dar Constantin Cantacuzino făcuse studii acolo. Cf. Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino Stolnicul*, p. 1 și urm., și *Manuscripte din Bibl. străine*, II, p. 13.

² De la venirea lui Sinan în București.

în șanț. Deci, pen mijlocul Radului-Vodă s'aũ împăcat, că-l poruncise și Radului-Vodă de mersease la oaste¹.

Deci, după ce s'aũ întors, aũ fost în pace cătăva vreme, ci l-aũ rădicat Turcii de aicea, și l-aũ trimis Domn în Moldova, și în Domniia de aicea aũ lăsat pre Alixandru-Vodă Coconul.

38. Domniia lui Alixandru-Vodă Coconul, l^e 7131.

Alixandru-Vodă Coconul Domn. — Mehedințiľ să rădică cu Paisie asupra lui Alixandru-Vodă. — Scherlet dă pre fle-sa Ruxanda după Alixandru-Vodă Coconul. — Tătariľ robesc țara. — Mustafă Sultanul moare. — Azacul l-aũ dat Muscalul Turcilor. — Radul-Vodă moare. — Alixandru-Vodă Iliaș. — Barnoschi-Vodă la Moldova.

Rămăind Alixandru-Vodă în Domnie, cocon tânăr, cu mumă-sa, aũ lăsat Radul-Vodă boiari înțelepți de căuta trebile țării; iar călărașăi den Mănești, de la Gherghiță, de la Ploesti, den Rușăi-de-Veade, ca nește nebuni (precum de multe ori aũ făcut²), s'aũ sculat asupra Domnului, să-l scoată den Domnie. Boiariľ încă li-aũ prins veaste, și aũ făcut gătire mai bună; și s'aũ lovit la Mănești; și i-aũ biruit pre călărași, și i-aũ răsipit, și, pre cariľ aũ fost pricina aceștii rădicări, pre urmă aflându-ľ, i-aũ omorât. După aceia iar s'aũ mai făcut o rădicare asupra Domnului, den oameniľ dupeste Olt, cu un Domnișor ce i-aũ zis Paisie. Deci boiariľ, prinzând veaste, aũ gătit cătăva seamă de oști și aũ trimis de i-aũ lovit fără veaste, unde aũ fost conăciți; și pre cei mai mulți i-aũ omorât, cu Domnișorul lor, iar ceilalți s'aũ răsipit, care încătro aũ putut scăpa. Întru

¹ Toată această parte va fi după izvorul polon al lui Constantin Căpitanul. Cf., pentru aceasta, ca și pentru tot veacul al XVII-lea, Prefața mea la *Studii și doc.*, IV.

² Alusie la împrejurările de supt Matei Basarab și Constantin-Vodă. În izvor, Ludescu, nu se spune nimic despre aceste urmări ale călărașilor, în alte timpuri.

aceste vremi, fiind un boer lângă Împărăție, anume Scherlet, bogat și cunoscut de toți meghistanii Împărăției, carele, având voe veghiată¹ despre Turci, Radul-Vodă s'aũ fost împrietenit cu el mai denainte vreame, fiindu-l ajutor întru multe treburi ale Domniei, a acestuia fată, anume Ruxanda, o aũ luat Radul-Vodă după fie-său Alixandru-Vodă Coconul; făcând nunta la Siret. Strângându-să dintr'amândouă țările boiari, și alți oameni nuntași, mari pompe s'aũ făcut în multe zile; dupre aceeaia s'aũ dus fieștecarele la țara lui. Ci n'aũ trecut vreame multă după aceeaia, ci Tătarăi fără veaste aũ robit țara până în Olt, și mare pagubă aũ făcut în oameni și în dobitoace, — cât s'aũ pustiit multe sate; ce până acum să văd². Pre acest Radul-Vodă îl laudă și Moldoveanul de om înțelept; numai, pentru multă mândreția Curții ce avia, făcându-să multe cheltuele, ca la un Crai, nu ca la un Domn, țara era slabă și săracă³.

Întru aceste vremi, aũ murit Sultanul Mustafă (sau l-aũ omorât⁴), și în locul lui s'aũ pus Sultan Murat, feciorul lui Ahmat, fratele lui Osman: era foarte vitiaz, și drept la judecățile lui; ale căruia vitejăi le vom serie înnaite.

În zilele lui Alixandru-Vodă Coconul den Țara-Rumânească și-a tătăne-său Radul-Vodă den țara Moldovei, aũ dat Moscalii Turcilor Azacul, cu aciastă pricină, că, fiind acia cetate pre apa Donului, și pre mâna Moscalilor, Cazacii să sloboziia cu luntri, de intra pre Maria-Neagră, și făcea multe prăzi în locurile turcești, atât cât și pân la Țarigrad de multe ori ajungia, și mari

¹ Favoare.

² Ce nu se află la Ludescu, unicul izvor, sînt amplificări de stil ale compilatorului. Și într'un act. din 1625, 26 Novembre, în colecția d-lui Ștefan Greceanu, se vorbește de „robirea țării de la Tătari păgâni“.

³ Tradiție culeasă în Moldova. Cf. Miron Costin, ed. Kogălniceanu, p. 286: „Împărăție, nu Domnie sămănătoare“.

⁴ Această presupunere nu e întemeiată.

prăzi și spaime făcea Turcilor Țarigrădeni, și iar întregi să întorcea înapoi. Ca acestea văzând Turcul, și temându-să să nu cumva să le vie altele și mai reale decât acestea, au silit pre Radul-Vodă ca să le fie la mijloc, cum ar putea cu meșteșug să scoată Azacul de la mâna Moscalilor, să pue acolo pază turcăască, să nu poată trece Cazacii spre Maria-Neagră¹. Și așa de nevoie Radului-Vodă i-au căutat a trimite soli cu rugăciune, și spunind că, de nu vor da cetăția Azacul, să laudă Turcul că va să taie capetele Domnilor dătrămându-lă țările, și pre celalalt norod va să-l robească, bisearicile va să le strice, și altele ca acestea au scris, și s-au rugat să facă bine să dea o cetate, și să măntuiască două țări, cu mulțime de creștini și bisearici. Ca aceștia auzind Moscalii, s-au îndurat de au dat cetăția, și au intrat Turcii de pază; și de atunci nu mai putea Cazacii să să mai sloboază pre apa Donului, să între în Marea-Niagră să facă stricăciune Turcilor. Solul dar, care au fost trimis de Radul-Vodă, mergând cu veaste la Turc cum că au dat Azacul Moscalii, lângă alte daruri ce l-au dăruit, i-au făcut și barat împărătesc, orî cât negoț va avia, și va merge în Țara Turcăască, vamă să nu dia; și așa au și fost. Că era den

¹ Cea mai mare parte din acest aliniat se razimă pe știri luate în Moldova. Cum se vede, e o confuzie, căci negocieri moldovenești cu Moscalii pentru a se da Azacul Turcilor se întâmplară numai supt Vasile Lupu, după ce Cazacii luară în 1637 cetatea. — Din Ludescu e numai mențiunea îngropării lui Radu-Vodă. — Boierii lui Alexandru Cocconul sînt, după un act din 7133, aceștia: Papa Vornicul, Fiera Logofătul, Vlad Vistierul, Miha Spătarul, Vartolomei [Minetti] Stolnicul, Bratul Comisul, Ghergh Păharnicul, Costandin Postelnicul [Cantacuzino] (Colecția Tzigara). — Din 22 Mai 1626, București, e un alt document, păstrat în Biblioteca Museului Ardelean din Cluj. Prin el, Domnul dă popei Radul din Stolujani și popei Dan din Peștișani, lui Dumitru și lui Tănase Grecul moșia Peștișanii de jos, cumpărat „de la jupanița Dochiia Vistiereasa, jupanița Stoicăi biv Vel Vistier“, pentru 13.330 de aspri. Boierii: Papa Vornicul, Hriza Logofătul, Buzinea Vistierul, Miha Spătarul, Vartolomei Stolnicul, Bratul Comisul, Apostol Păharnicul, Costandin Postelnicul. Serie Lepădat Logofătul.

neamul aceleia în țara Moldovii, cu cari am vorbit și eu, și mărturisiia că încă țin hrisovul (adecă baratul). De la care mult folos au avut Radul-Vodă, pentru slujba aciașta ce au făcut-o Turcilor: mare voe veghiată avia de la Turci, cât, de ar fi avut viață cât de îndelungată, nu l-ar fi mazălit den Domnie; dar și el ca un om au murit, în târg, în Hărlău, și fie-său Alixandru au trimis de i-au adus trupul și l-au îngropat la mănăstirea lui, la Sfânta Troiță, iar în locul lui la Moldova au pus pre Alixandru-Vodă Iliăș. Deci, trecând cătăva vreme, au mazălit Turci pre Alixandru-Vodă Coconul, și s-au dus la Țarigrad cu mumă-sa, iar în locul lui au mutat pre Alixandru-Vodă Iliăș aicea în Țara Rumaniască, și în locul lui la Moldova au pus pre Barnoțchi-Vodă.

39. Domniia lui Alixandru-Vodă Iliăș, 1^e 7137.

Alixandru-Vodă Iliăș Domn. — Betlen Gabor au murit. — Sfeșul să bate cu Nemții.

După ce au mazălit Turci pre Alixandru-Vodă Coconul, precum s-au seris mai îndărăt, iar au trimis Domn pre Alixandru-Vodă Iliăș, mutându-l den Țara Moldovii aicea; de care nici-o istorie nu avem a serie, de vreme ce nici noi la alții n'am găsit, — fără cât zic că au domnit doi ani. Deci l-au mazălit, și au pus Domn pre Leon-Vodă, feciorul lui Ștefan-Vodă Tomșii¹. În zilele acestui Domn, și Betlen Gabor, Craiul Ardialului și Domnul părților Țării Ungurești au murit, și l-au îngropat la Belgrad, cetatia de Scaun; carele, multe războaie cu Nemții și cu alții având, tot cu noroc au umblat; și au lăsat vecinică pomenire. După dănsul au ales țara pre Racoț, de l-au făcut Crai².

¹ În adevăr, nu se dă în Ludescu decît data și lungimea Domniei.

² Murind la 15 Novembre 1629, Bethlen își încheie Domnia supt Leon-Vodă, nu supt Alexandru Iliăș. — E după izvorul unguresc.

Iar întru aceste vremi, Șfețul aū intrat în Țara Nemtească cu mare oaste, și multă pagubă aū făcut Nemților ¹.

40. Domniia lui Leon-Vodă, 1^e 7138.

Leon-Vodă Domn. — Boiarii să sfătuesc asupra lui Leon-Vodă. — Hrizea Vornicul merge la Ardial și chiamă pre boiarii cei fugiți. — Pribegii să bat cu Leon-Vodă, și fug. — Banul Boul gonește pribegii. — Matei Brâncoveanu trimite cărți la Abaza-Pașa. — Abaza-Pașa dă Domniia lui Matei Aga Brâncoveanu. — Boiarii lui Leon-Vodă aū adus alt Domn. — Matei-Vodă bate pre Radul-Vodă. — Petre Ciassar rebel și pierde de Nemți.

Viind Domn de la Împărăție Leon-Vodă, și priimindu-l țara, multe și mari greotăți aū aruncat țară, și silia pre boiari de plătea judeatele cu bani; și, țara spărgându-să, și boiarii neavând de unde lua banii care îi da, să sărăciă și să îndatoria; care lucru văzând boiarii țării că merge spre rău, s'aū sfătuit, mai vartos boerimia de peste Olt, ca să să dea în laturî den naintea răotății; anume boiarii: Matei Aga den Brâncoveni, Aslan Vornicul, Gorgan Spătarul, Barbul Păharnicul Brădescul, Mihaî Spătar Coțofeanul ², Dumitru Slugerul Filișanu, Mitrea Vistierul ³, și alții, cari aū fugit pe la plaiul Vâlcanelui la Hațag, în Ardial, și i-aū priimit Racoț Gheorghe și Zolomi

¹ Aceiași observație ca și pentru alineatul precedent.

² Numele de familie al acestui boier lipsește din cronica, de sigur contemporană, cuprinsă în Ludescu. V. Prefața citată.

³ La 14 Maiu 1654, Constantin Șerban dă un Țigan lui „Cărstia iuzbașa de Roși”, care-l cumpărase „de la Gorgan și de la frații lui, feciorii lu Drăgșin Peh.” (Bibl. Ac. Rom., doc. XXI/270). Dar acest Drăgușin e pomenit ca Spătar într'un document din 1646, al lui Matei (*ibid.*, doc. 117/LXIX), așa încît Gorgan de aici e altul decît cumnatul lui Matei-Vodă. — În pach. 18 al *Schitului de un lemn*, la Arch. Statului, se află actul slavon, pe pergament, prin care Matei decide o judecată a lui Dumitru Slugerul Filișanu pentru satul Pirăea, care-i fusese, „de moștenire de la părinții Domniei Mele, de mai nainte vreme”. Supt Gavril-Vodă, la 7128, Matei, fiind boier, vinde cele două părți ale sale lui Dumitru (Tîrgoviște, 4 Ianuar 1646).

David Groful cu cinste, și le-au dat odihnă. Leon-Vodă, văzând că au fugit atâta boerime, și, temându-să de niscareva amestecături, să nu să facă, în multe rânduri au trimis cărți la dănsăi, cu jurământ, ca să vie în țară, că nu le va face rău; și n'au vrut să vie. Trimis-au și pre părintele Teofil Episcopul, și pre Hrizea Vornicul, cu cărți, la dănsăi, să vie, ei iar n'au vrut să vie, ei au cerut de la Crai și de la Zolomi oști ajutorii, să vie să scoată pre Leon-Vodă den țară; și li-au dat. Și au pogorât aicea în țară, strângând și cât au mai putut oaste den țară, dupeste Olt, și au venit către București. De aciasta auzind Leon-Vodă, ș'aun gătut și el oștile ce au avut, și au dat lefi slujitorilor, și au eșat la sat la Priseceeni întru întâmpinarea pribegilor, dar nu i-au dat îndămână să să bată acolo, ei iar s'au întors la București; și ș'aun rânduit oștile den jos de mănăstirea lui Pană Vistieriul, care acum îi zic Sfânta Ecaterina ¹. Deci, fiind și pribegii, și lovindu-să oștile, au fost izbânda lui Leon-Vodă; iar pribegii cu multă pagubă s'au întors îndărăt. Într'acest război au prins pre Preda Brâncoveanul, nepotul lui Matei Aga, și pre Radul Logofătul den Desa; pre cari ducându-i la Leon-Vodă, nu li-au făcut nici un rău, numai i-au pus de au dat bani mulți. Matei Aga și cu ceilalți, întorcându-să îndărăt, și gonindu-i gonacii lui Leon-Vodă, fiind cap oștilor Banul Boul, cumnatul lui Leon-Vodă, și Nedeleo Botianul, s'au fost închis în mănăstirea Tismeni, și, trei zile stând gonacii împrejurul mănăstirii, nimic nu le-au putut strica, ei noaptea au eșat și s'au dus pre plaiul Izvarni, și au trecut în Țara Ungurească. Leon-Vodă iar au mai trimis la boiari, să vie la casele lor, și dentr'ânșăi au venit, iar dentr'ânșăi au rămas cu Matei Aga ². Care văzând că cu puterea armelor nu vor putea strica lui Leon-

¹ Ultima explicație e a compilerului, care scurtează, de altfel, mult povestirea contemporană.

² E vorba de urmărire, nu de chemări înapoi, în izvor (p. 313). Apoi vine partea ce se scurtează aici.

Vodă, aș socotit că la Turci cu pară vor folosi ceva. Și, știind pre un popă Ignatie, Sărb, la Nicopoie, care avea voe veghiată la Abaza-Pașa, aș scris la dănsul de s'aș rugat să stia la mijloc, să-î mântuiască Abaza-Pașa de Leon-Vodă. Si aș scris și la Pașa cărți cu făgăduiele multe: care, Pașa văzând, cărțile și făgăduiele, s'aș făgăduit că va sta pentru dănsăi; și aș trimis pre popa acela Ignatie la boiari în Țara Ungurească, să vie la dănsul¹. Și, ducându-să popa Ignatie, s'aș încredințat cu vintelor lui, și cu toții s'aș rădicat, și aș mers la Abaza-Pașa, și, mergând, aș îmbrăcat cu caftan pre Matei Aga, să fie el Domn; iar lui Leon-Vodă i-aș venit mazălie, și s'aș dus la Poartă².

Ci în mijlocul vremilor acestora boiarii lui Leon-Vodă aș fost cerut Domn de la Poartă pre Radul-Vodă, fecior lui Alixandru-Vodă, care venia cu boerii de spre Oblucița de cătră Țara Moldovii. Matei Aga, auzind de aciasta, în nădejdia lui Abaza-Pașa, ce-î dedese Domnia, nu să lăsa să rămăe în dașart, ci strângea oști, câte aș putut, de aș țărăi, și ceva striini ce avea, și aștepta pre Radul-Vodă și pre boiari la București, să să bata. Și aș și venit cu tabăra lângă Colintina, unde să chiamo Obilești, având și Moldoveni, și Tătari de strânsură, și era și Schimni-Aga cu dănsăi. Iar Matei Aga cu aș lui aș eșat în marginia orașului, între Dudești și între mănăstiria Mărcuții³, și aci să lovira într'o zi, și nici o parte, nici alta nu putură birui. Bucureștenii cu copiii să suia pe garduri, de să uita cum să bate răz-

¹ Aici Constantin Căpitanul pune de la dănsul numai cît trebuie pentru ca Domnia să pară cerută de Matei, nu oferită lui de Abaza.

² Leon nu mai era Domn atunci. Poate să fie în legătură cu venirea lui Matei cu oamenii din Banat prezența în 1647 a lui „Aldea ot Cavaransebeș”, care se vînduse Rumîn lui Gavril Spătarul (Bibl. Ac. Rom., 98/XLIII), și în acest an „și-aș făcut pomeaană de ni-aș megiișit”.

³ Precizare ce nu se află în Ludescu, pe care compilatorul îl prescurtează foarte mult. Alte mss. aș: „lui Mărcuță”.

boiul¹. Iar, când au fost a doauo zi, au fost mai tare război, și au biruit Aga Matei pre Radul-Vodă, și mulți Moldoveni și Tatarî au perit; iar, cari au scăpat, au fugit, cum n'au vrut, cu Domnul lor. Atuncia au perit Necula Vistier, și Papa Logofătul den Greci, iar Hrizea Vornicul și Mihul Spătarul și Catargiul și Dumitru² Vistierul. Dudescul au scăpat la Moldova, iar pre alții i-au prins vii, și pre Schimni-Aga cu ai lui, dar nimic rău nu i-au făcut. Și au rămas Aga Matei la București, în Scaun, Domn³.

¹ Din tradiție.

² Numele de botez nu e în Ludescu, p. 317.— Un ordin de la Hrizea Vel Ban (2 Octombrie 1637) în Bibl. Ac. Rom., 21/xi. La 8 Decembrie 1634, „ὁ Γράννης ὁ Κόμισσας“ vinde Banului Hrizea jumătate din satul Mănești, cumpărat de el de la Radu Buzescu: „ἀπὸ Ράδω Μπουζέσκου“ (*ibid.*, 2/xliii).

Acest Hrizea era dintre Băleni (v. *Literatură și artă română*, IV, p. 401). Un act domnesc din 12 Iunie 1659 întărește lui Damaschin al doilea Portar moșia Clanța, ce i se dăduse de Hrizea Vornicul. Acesta o avuse de la Ionașco Portar, al lui Miroslav Logofătul, „pre vremea când au fost cu răposatul părintele Domnii Meale, Io Radul Voevod, la Hotin Udrea Comis Băleanul, fiul lui Hrizea“ (Col. d-îu G. Gr. Cantacuzino). D. Xenopol (*Ist. Rom.*, IV, p. 26, nota 15) a citat întâi un document al lui Matei, din București, 16 Decembrie 1634, întărind pe altul din 1632-3, prin care se scutesc vierii mănăstirii Snagovul de „bir, de găleată, de fână și de oae seacă, de cal, de boi și de toate dăjdile și mâncăturile câte sânt preste an... Și să fie în pace și de birul moldovenesc“ (Bibl. Ac. Rom., 39/xx). Îndoieli nu pot fi asupra rostului acestei „cărți de răpaos“: ea privește lupta din 1632 cu Domnul *moldovenesc* Radu și birul pus pentru cheltuielile ei.

³ Într'un act slavon al lui Matei, din 7145, se dă un privilegiu lui Dragomir Vel Vornic pentru niște case ale acestuia la Tîrgoviște, lângă riș, în față cu Biserica Domnească. Ele fusese ale Banului Ienachi „iar, cînd au fost acum în zilele Domniei Mele, cu vreaa lui Dumnezeu, ca să fiu Domn și stăpîn în Scaunul moșilor și al strămoșilor Domniei Mele, aicea în Țara-Rumînească, în Scaunul Bucureștilor, Catargieștii, ei au venit în potriua Domniei Mele cu sabie și cu oștire moldovenească, și cu Tatarî, și cu multă altă răutate, aici în țară, încă și cu niște alți oameni și răzvrătiți din țară. Însă a dat Domnul Dumnezeu ca ei să cadă supt picioarele Domniei Mele, și i-am gonit Domnia Mea din țară, cu rău și cu rușine“ (Colecția d-lui G. Gr. Cantacuzino).

Pentr'aceste vremi în Țara Ungurească la Casa s'a rădăcat un Petre Ciasar, cu multă oaste mojaciască, asupra Ungurilor, și multă pagubă au făcut boiarilor ungurești; cari, în cea după urmă, fiind biruință de oștile ungurești, carele le strănsease boiarimea, cei ce au scăpat de moarte, i-au prins, împreună cu stăpânul lor Petre Ciasar; ei mojacilor le-au tăiat nasurile, urechile, și i-au slobozit de s'au dus pre acasă; iar pre Domnul lor l-au tăiat patru cezvărți; și așa s'au sfârșit¹.

41. Domnia lui Matei-Vodă, l^e 7141.

Matei-Vodă Domn. — Matei-Vodă îl chiamă Turcii la Poartă. — Matei-Vodă merge la Țarigrad cu cărțile Pașii. — Matei-Vodă au adaos și haraciul, și vine de la Poartă. — Matei-Vodă merge la oaste, la Camenișă. — Abaza-Pașa robește Țara Leșască. — Murat Sultanul al patrulea face război cu Persii. — Moscalii au luat Azacul de la Turci. — Tătarii să hainesc, de cătră Turci. — Cantimir Mărzea pier. — Turcii fac oaste asupra Tătarilor. — Murat Sultanul iar merge la Persi. — Bagdatul l-au luat Sultan Murat. — Vasilie-Vodă rădică oaste asupra lui Matei-Vodă. — Vasilie-Vodă fuge de Matei-Vodă. — Vasilie-Vodă iar vine de al doilea rând spre Matei-Vodă, și-l bate Matei-Vodă. — Vasilie-Vodă muncește cu Turcii, să scoată pre Matei-Vodă. — Turcii vor să prinză pre Matei-Vodă, și nu pot. — Turcii iar muncesc să prinză pre Matei-Vodă. — Matei-Vodă face sfat cu Racoț, să scoată pre Vasilie-Vodă din Moldova. — Gheorghe Logofătul Moldoveanul fclenește pre Domnul său. — Gheorghe Logofătul Moldoveanul să împreună cu oștile la Bacău. — Vasilie-Vodă taie pre doi boiari. — Vasilie-Vodă fuge de Gheorghe Logofătul, și el să pune Domn. — Vasilie-Vodă biruește pre Ștefan-Vodă Gheorghe. — Matei-Vodă bate pre Vasilie-Vodă și pre Timuș la Finta. — Matei-Vodă trimite pre Ștefan-Vodă cu oști Domn la Moldova. — Hanul prinde pre Vasilie-Vodă, și-l trimite la Țarigrad. — Timuș pier la Suclavă, și prind pre Doamua lui Vasilie-Vodă. — Matei-Vodă, rănit de război, zace. — Dorobanții își bat joc de Matei-Vodă. — Ghinea Vistierul și Radul Armașul îi ucig dorobanții. — Pre Socol îl ucig dorobanții. — Matei-Vodă blestemă pre dorobanții. — Dorobanții și Seimenii închid porțile, și nu lasă să intre Matei-Vodă. — Matei-Vodă moare. — Costandin Sărdariul să alege Domn Țării-Rumânești.

După ce bătu Matei-Vodă pre Radul-Vodă Alixandru și pre boiarii cari era cu dănsul, și rămase Domn, despre

¹ Din istoria ungurească.

o parte Abaza-Paşa, trimiţând la Poartă şi zicând că ţara, priimindu-l, l-au pus Domn, şi-i dregia lucrul după cum să făgăduise, despre altă parte, cu învăătura Paşai, Matei-Vodă au trimis arzmazaruri de spre ţară, jăluindu-să că i-au mâncat Domniî striinî cu Greciî, şi să ruga de Domnul Matei, să li-l dea, fiind de ţară, să le caute de dreptate, şi va fi cu credinţă la toate poruncile împărăteşti. Şi aşa, cu acestea, au trimis Împăratul Capigi-Başă, cu barat împărătesc, de i-au dat Domniia ţării, aducându-i caftan, buzdugan, după obicei. Deciî au început a-ş aşăza lucrurile ţării, ceale stricate şi dărăpănite de alţii, şi cu bune socotele toate le aşăza, şi cu veciniî să împăca, ca să aibă ţara odihnă şi pace.

Iar, când au fost iarna, pe la Dechemvrie ¹, au venit un Capigiî de la Poartă, de l-au chiebat să meargă să sărute mâna Împăratului, de Domnie. Însă nu era numai pentru sărutatul mâinii, ci pentru că avia pără mare de boiarîi lui Leon-Vodă, cariî i-am pomenit mai îndărăt că au pribegit den ţară. Deci, Matei-Vodă, îngrijat fiind, au dat ştire la Abaza-Paşa, cerşindu-i sfat ce să facă; Paşa i-au scris să meargă fără nici o grijă, că va scrie el la Poartă pentru dansul, şi nu va avia nici o nevoe; precum au şi făcut. Că Matei-Vodă au făcut gătire mare, cu Vlădica, şi cu Episcopiî, şi cu egumeniî, cu boiarîi, cu căpitaniî, cu slujitoriî, oameni de ispravă, şi întâi la Paşa au mers, şi de acolo i-au dat alte cărţi, şi au purces de s'au dus la Tarigrad. Paşa încă ajunsease mai nainte cu cărţile lui, spre ajutoriul lui Matei-Vodă. Deciî, dacă au mers acolo, în 20 de zile nici un răspuns n'au avut, ci şădia îngrijat. Iar după aceaia l-au chemat la Divan, de au stătat de faţă cu pribegiî, şi puţin de n'au pierdut Domniia; numai, ajutoriul lui Abaza-Paşa fiind, s'au întors lucrurile iar spre binele şi folosul lui Matei-Vodă, de i-au dat Domniia; şi au venit în ţară cu bucurie ².

¹ „16 zile“, zice Ludescu, p. 318.

² Totul e din Ludescu, dar cu multe tăieri de fapte, şi, în loc, adausuri de lămuriri verbale.

Zic unii că au adaos și haraciul, ei și aceia i-au ajutat mult¹. Deci au chemat pre pribegii, și li-au dat jurământ că nu le va face nici un rău, și să meargă în țară. Și au venit pribegii cu dănsul: Rumăni, Greci, cari au fost boiari mari, și tuturor bine li-au făcut, iar nu rău; și încă au și boerit pre unii. Deci s'au nevoit Matei-Vodă de au dres țara foarte bine, careși după orânduiala lor: boiarii, slujitorii, țărani, cât tuturor le era bine în zilele lui, precum am auzit pre bătrânii noștri mărturisind de aceasta, că țara iubiia pre Domn, și Domnul pre țară: pentru că era liniște în Domniia lui: nu să vedea, nici să auzia morți sau prăzi, precum să făcea și să fac la alții², ei gândul Domnului aceasta era: să plătească țara de datorie și să să odihniască toți pre la moșăile lor. Și așa zicia bătrânii noștri, că în șase ani în Vistieria lui grămadă de bani n'au strâns, până ce au plătit datoriile și cheltuelile ce le făcuse până s'au așăzat Domniia; după aciaia au strâns și avuție, care pre urmă găsind-o alții, o au răsipit și o au cheltuit fără de treabă, precum mai pre urmă să va povesti.

Iar când au fost l' 7142³, i-au venit poruncă lui Matei-Vodă să meargă la oaste în Țara Leșască, cu Abaza-Pașa, și, cu Moisi-Vodă Domnul Moldovei, și cu Bugegenii toți, și, trecând Nistrul drept la Camenița, acolo și oștile leșăștii au fost strânse; și s'au lovit unii cu alții, și, toată zioa bătându-să, nimic n'au folosit, nici o parte, nici alta. Abaza-Pașa văzând că într'acel război nu folosește nimic, s'au tras cu oștile sale pre Nistru în jos, la Studenița cetate, și, bătând-o câteva zile, au luat-o, și pre lăcitorii cetății i-au robit, și ce au mai putut dupen prejur ca lupii au răpit, și cu acia izbândă s'au întors îndărăt, cineși pre la țările lor⁴.

Matei-Vodă, fiind în Scaun, altă grijă nu avia, ci făcea mănăstiri pătutindenii și bisericii întru lauda lui

¹ V. Prefața la *Studii și Doc.*, IV, p. CLXIX.

² Alusie la purtarea tiranică a lui Șerban-Vodă Cantacuzino.

³ 7141, în Ludescu, care e exact.

⁴ Ludescu, p. 320.

Dumnezeu, cari să vadă până acum. Că, până la acest Domn, puține zidiri au făcut Domnii cei mai de nainte; iar Matei-Vodă au înfrumusețat țara cu de tot fealiul de zidiri: mănăstiri, bisearici, case Domnești; care să pomenesc și până astăzi¹.

În Domniia lui Matei-Vodă la l^e 7144², Sultan Murat al patrulea, Împărat, mare gătire de oaste au făcut asupra Persilor, și însuș s'au dus cu 300.000 de norod, ce l-au strâns den Evropa, den Asiia, den Siriia, den Araviia, și, sosind la Armeniia cea Mică, unde, viind și Persii, la marginile aceia, vrăjmășaște s'au bătut. Dar, biruind Sultan Murat, Persii au fugit mai într'adâncul Persiei. Și au luat Sultan Murat Rovanu³, cetate mare, ce iaste aproape de Marea Caspii; care avia multe orașă și cetăți și ținuturi supt ascultaria ei. Deci, întorcându-să la Țarigrad cu biruință, nu preste multă vreme i-au venit veaste că Persul iar au mers de ș'au luat locurile ce le luase Sultan Murat, ci au început a face și mai mare gătire de oaste, iar asupra Persilor.

L^e 7145⁴, Cazacii Moscalilor au luat cetatea Azacului de la Turei, și oștile ce au fost într'ansa li-au tăiat; care cetate iaste în gura apei Donului, ce cură în Maria Meotis, și, de acolò curge în Marea Neagră. Care Sultan Murat auzind, foarte s'au turburat, și vria să meaargă să o ia iarăși de la Moscali, ci împărăchieria ce era între Tătari l-au împiedecat de n'au putut merge⁵. Că aciastă pricină fu între Tătari: Cantimir Mărzea, carele era vestit și vitiaz, și avia 20.000 de oameni de război, fiind hulit totdeauna de Sultani, cari sunt Domnii Tatarilor, și nevrând să să supue lor, s'au rădicat cu toata familia lor de la Crăm, și au venit în Bugiac; și s'au sălășluit lângă Muncastrum Cromir (Cetatia-Albă), Tighina, Ahi-

¹ Mai mult prescurtare din Iudescu, pp. 320-1.

² 7143=1635.

³ Erivan.

⁴ E exact.

⁵ Cf. mai sus, p. 110, nota 1.

liia (cum zic cești de acum: Chilia), până la marginia Moldovii, și, cu dânsul fiind uniți și alți mărzaei, Orac-Mărzea, Salamaș¹-Mărzea, și alții tari ai oștilor, cari, lățindu-să și înmulțindu-să, trecea hotarale Moldoveanilor și ale Leașălor, de făcea multe reale, și, temându-să de mai rău, au trimis Craiul Leșasc soli la Împăratul Turcesc, ca să scoată Tatarăi den Bugiac, și le-au făgăduit că va face așa. Moldoveanii încă făcea jalbă de jafurile ce-i jăfuia Tatarăi. Decii au poruncit Hanului de au venit cu toată puteria lui den Crâm, având și pizmă pre Cantemir Mărzea, unde nu să supunia lor, și, având între dânsăi război mare, au biruit Hanul, și Cantimir au fugit preste Dunăre; căruia i-au scris Împăratul să meaargă la dânsul. Și, îndată ce au mers la Țarigrad, au sugrumat pre Cantimir Mărzea, și au poruncit pre toți Tatarăi aceluși Mărze să-i ducă la Crâm; și au și dus dentr'ânșăi. Iar o seaamă den Mărzaei ce era soțul lui Cantimir Mărzi, văzând patima soțului lor, neîncercându-să nici Împăratului, nici Hanului, s'au tras către Țara Leșască, cu oamenii lor, cerând de la Liași locuri de lăcași. Dar nu li s'au dat, temându-să de gălciava Turcului: că ei zicia că vor fi ajutor Leașălor împotriva Turcului. Ci dar, Turcul, vrând să-i așeze pre Tătarăi, au trimis pre Pașa de la Dârstor cu oaste turciască, moldovenească, rumânească, și au chiebat pre toți Tatarăi, și le-au făgăduit că vor avea pace să sălășluiască în Bugiac, numai să nu facă pagubă vecinilor. Iar, den cei mai mari ai Tătarilor, care s'au socotit mai zorbale, au omorât Pașa într'o noapte 13, și așa s'au așăzat trebile despre Tătarăi: pre Hanul încă l-au mazălit, și au pus în locul lui pre Sultan Sangherei, feciorul lui Cazigherei, ce au fost mai nainte Han Tătarăsc și au fost om vitiaz, care în Țara Ungu-

¹ „Salmatzar“, „Salnaschach“, în izvoare contemporane. V. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă și Studii asupra istoriei Românilor în secolul al XVII-lea*, I (1900).

rească, la luatul cetății Iaurinum și Agriia, multe reale au făcut creștinilor ¹.

Iar la l' 7146, Sultan Murat, cum am zis mai îndărăt, și mai mare gătire au făcut asupra Persului, și iar însuși, cu 400.000 de norod, au mers de au încungiurat Bagdatul (cari-i zic și Vavilon), și au trimis o parte de oaste cu Pașa al Misirului lângă Ormusium², care este trecătoare de la Misir la Persida, să păzească. Altă oaste au trimis cu Pașa de la Siria la munții Tavriniilor, cari desparte Bagdatul de la Persida, poruncindu-i să păzească pre de toate părțile căile, ca să nu poată veni Împăratul Perșilor să ajute Bagdatului; precum s'au și întâmplat. Că nici o bântuială n'au avut, până au luat cetatea Vavilonului (Bagdatul), dar cu multă oste-neaală, de abia în patru luni, perind Turci ca la 100.000, afară den cei ce muriia de ciună; și multe năvăli au făcut; carele și el năvalia cu oastea. Însă în cea după urmă, chiemând pre Viziriul, i-au zis: „Căine, de nu-mi vei da mâine chieile cetății în mână, te omor“. Deci Viziriul, văzând că iaste rău și așa și așa, au pus un lagum³ mare, care, rădicând o parte mare de zid, au dat năvală; și au luat cetatea⁴.

În toată pacea ce avea Matei-Vodă, în zilele lui, iar nu l-au lasat Dumnezeu în odihnă, ci i au arădicat pre un vrăjmaș mare, Vasilie-Vodă Lupul, carele în urma lui Moisi-Vodă să pusease Domn la Moldova. Acesta fără nici o pricină să făcuse vrăjmaș lui Matei-Vodă, și în tot fealiul să muncia ca să iea Domniia Țării-Rumânești (pricina pentru ce, Dumnezeu știe); dar n'au putut nici cum, precum vom serie cu amăruntul. Că n'au

¹ Schița e necompletă: se uită între altele a se vorbi de moartea lui Cantemir. „Sangherei“ e Șahin-Ghiraî, dar locul lui Inaiet, Hanul mazil, fu dat lui Behadir-Ghiraî. V. izvoarele citate în cărțile arătate în nota precedentă.

² Ormuz.

³ Mină.

⁴ După vre-un izvor turcesc.

zăbovit Vasilie-Vodă vremea multă după ce a luat Domniia, ci a rădicat oaste asupra lui Matei-Vodă, și a venit pînă la Buzău. Auzind Matei-Vodă de acîasta, a trimis la Racoș, Craiul Ardialului, de a cerut oaste ajutoi, și, fiindu-i prieten, i-a dat. Străns-a și oastea lui, ce a avut, și însuși a mers cu oștile spre Buzău, unde venise Vasilie-Vodă; carele, auzind de multele oști ce-i vin asupra, rumănești, ungurești, fără nici un război a dat dosul; ai noștri l-au gonit pînă l-au trecut Putna; și a prădat țara rău. Deci, Ungurii a trecut pre la Trotuș la țara lor, iar ai noștri, Rumăni, s'a întors în țară cu izbîndă și cu dobîndă; veselindu-să Matei-Vodă de biruință¹.

Mai avut-a Matei-Vodă supărare de Vasilie-Vodă, că nu-l lăsa în pace; ci iar a strâns oști și a venit în țară. Matei-Vodă încă a și strâns oștile, și i-a eșat întru întămpinarea lui, la sat la Nănișori, pre apa Ialomiței; cari dăd război vitejește, a biruit Matei-Vodă, cît de abia a scăpat Vasilie-Vodă cu puținii oameni la Brăila².

Acîastă rușane viind lui Vasilie-Vodă, tot nu să odihniia, ci în tot chipul să siliia să scoată pre Matei-Vodă; dar și Matei-Vodă, fiind cu inima mare, și norocul încă slujându-i, nu să lăsa. Deci, întru aceste vremi

¹ Ludescu, p. 321, e izvorul.

² *Ibid.*, pp. 321-2. D. Ștefan Grecianu îmi comunică inscripția pusă din porunca lui Matei pe biserica din Gherghița, care amintește lupta: „Această sfîntă și dumnezeiască beserică din temelie ei ziditu-o-am eu, robul lui Dumnezeu Io Mathei Basarab Voevod întru numele marelui al lui Hristos mucenic Procopie; de care lucru tîmplându-să Domnii Mele. avînd războiul la Nănișori, pre Ialomița, cu vrăjmașul Dumnii Mele și al țării, cu Vasilie-Vodă, luat-am Dumnia Mea într'ajutor de biruință pre marele mucenic Procopie, și cu vrerea milostivului Dumnezeu, și cu ajutorul sfîntului mucenic supus-am vrăjmașii supt picioarele Dumnii Mele, și i-am rușinat, și i-am gonit după pămîntul țării, și am rădicat această sfîntă beserică pentru stăruința cea de vitejie a puternicului marelui Dumnezeu și într'ajutorul sfîntului mucenic Procopie; ca să fie Domnii Mele pomeană nesăvârșită în veci. Mesița Mai 26 zile, în anul 7149.“

fiind un Vizir foarte prieten lui Vasilie-Vodă, l-a rugat ca să mazălească pre Matei-Vodă; care a și făcut, de a trimis Schimni-Agă, și Vasilie-Vodă a trimis pre Costia Caragiă cu Schimni-Agă, învățându-l, îndată ce va merge și va da cărțile de mazălie, să apuce pre boiari cu vorbe bune și cu făgăduiele de la Vasilie-Vodă; mai vartos că Costea avia pre frații lui, pre Banul Pavlache, și pre Apostolache, boiari mari, să grăiască cu ei, să întoarcă și pre ceilalți. Matei-Vodă încă, prinzând veaste de la Poartă, a trimis câțva căpitani cu steagurile lor la Copăcenii, de aștepta pre Schimni-Agă, și avea învățatura să-i ia cărțile și să le aducă la Matei-Vodă, și pre Schimni-Agă să-l ție acolo. Și, îndată ce a sosit, s'a dus căpitani de i-a cerut cărțile: el înjura și nu vria să le dia; în cia după urmă, le-a luat fără voe. Iar Costea Caragiă, omul lui Vasilie-Vodă, fiind conăcit preste Argeș, de cea parte, de o latură (că tot să temia), dacă a văzut acăsta, a încălecat cu doi feciori ai lui, și a luat Argeșul în jos, și pe la Ciocănești a trecut la Dârstor; și s'a dus la Vasilie-Vodă, de i-a spus patima și isprava ce a făcut. Matei-Vodă, dacă a citit cărțile, și a văzut că sânt de mazălie, a trimis de a adus pre Schimni-Agă, și l-a așăzat la un loc, de a șăzut până s'a așăzat iar Domniia. Deci, a trimis de l-a adus și l-a dăruit bine, și l-a trimis la Țarigrad¹.

Ci nici cu acăsta Vasilie-Vodă n'a putut strica nimic lui Matei-Vodă. Deci, văzând Turcii că s'a împuternicit Matei-Vodă cu bani și cu oști, și având pre Unguri prietenii, avia poftă și ei să-l mazălească; dar nu-i cuteza, ci muncia în tot chipul cu vre un meștersug să-l prinză: ci, norocul slujându-i, nu putea; că afla meștersugurile Turcilor și să păzia. Că odată a trimis pre Sinan-Pașa² cu mulți Turci, în chip ca să să împreune cu Matei-Vodă prietenească, și, de-i va da îndemână, să-l prinză și

¹ Acest alineat e original. V. *Studii și Doc.*, IV, p. cc.

² Cetește: Chenaan-Pașa. Dar așa e și în Ludescu, p. 322.

să-l ducă la Poartă. Carel, fiind la București, aș conăcit unii despre Văcărești, alții despre Cotrăcenii; iar Matei-Vodă, încă mai înainte înțelegând, ș'aș strâns toate oștile, și sta toți înarmați zioa și noaptea. Aciasta văzând Pașa, n'aș cutezat să-l facă vre un rău, ci s'aș purtat prietenește cu Matei-Vodă, și l-aș dăruit, și s'aș dus la locul lui cu toți Turcii¹. Și altă dată aș vrut Turcii să-l prinză, că s'aș strâns oștile turcești la Oblucița și la Cetatia-Albă, și aș mers și Vasilie-Vodă la Cetatia-Albă cu oștile lui, de la care avia Turcii îndemnare asupra lui Matei-Vodă, să-l prinză. Deci aș venit poruncă să meaargă și Matei-Vodă la Cetatea-Albă, și aș purces cu toate oștile lui, cu tunuri, cu bună gătire, și, ajungând la Ialpuh, în Bugiac, aș înțeles și mai bine de sfatul cel rău ce fac Turcii cu Vasilie-Vodă asupra lui, și de acolo n'aș vrut să să mai ducă mai înainte, ci aș gătīt daruri frumoase și scumpe, de aș trimis Pașai Sarascheriului, pricinuind că iaste bolnav, și să teame că va muri în țară străină; și s'aș întors la țara lui, și era șazănd cu pace².

Neputându-să odihni Matei-Vodă de Vasilie-Vodă, pecum aș auzit că s'aș scris îndărăt, s'aș sfătuit cu Racot, Craiul Ardialului, ca să rădice pre Vasilie-Vodă den Scaun, și să pue alt Domn. Ci dar, fiind la Moldova un boiar, anume Gheorghe, Logofăt-Mare, den sat den Răcăcinii, carele era vrăjmaș într'ascuns lui Vasilie-Vodă, și neștiindu-l Domnul, gândind că-i iaste prieten, pururia îl trimitia în solii la Racot și la Matei-Vodă, și întru soliile lui ș'aș vădit vrăjmășia ce avia spre Domnul său către Craiul și către Matei-Vodă, vinuindu-l că aș umblat cu jupâneasa lui, și să învrăjbise cu Toma Vornicul și cu Iordache Vistierul Cantacozinii den țara lor. Deci, găsind Racot și cu Matei-Vodă mijloc pre acest boiar, ș'aș așăzat între dânsăi să-i trimiță oști den Țara Ungurească și den Țara-Rumânească, și el va fi cap

¹ Ludescu, pp. 321-2.

² Cu amplificări e = Ludescu, p. 322.

lor, de va scoate pre Vasilie-Vodă den Seaun. Și așa au făcut. Că în taină au gătit oștile, și le-au trimis la Moldova. Ci dar, până a veni oștile, era (cum spun unii) Gheorghe Logofătul în mare grijă: șazănd în Spătăriia lor, ținia toiagul la gură (că la Moldova Logofătul cel Mare poartă toiag), iar Toma Vornicul și Iordache Vistierul, vrăjmașii lui, în chip de batjocură îi ziseră: „Logofeate, ce ții toiagul la gură, pare că zici în fluer?”¹. El le răspunse: „așa este, că zic în fluer să-mi pogoare caprele de la munte”¹. Deci nu trecură zile multe, într-o zi mare, șazănd cu Vasilie-Vodă la masă, îi veni veaste la ureche, că oștile ungurești și rumânești au intrat în țară (pentru că pusease oamenii lui de pază, și, când vor vedea oștile că au intrat în țară, să-i facă știre); el numai decât începu a să șterge la ochi cu mălhrama; de care îl întreabă Vasilie-Vodă: „Ce iaste, Logofeate?”. El răspunse că i-au venit veaste că-i moare jupăniasa, și-s ruga lui Vasilie-Vodă să-l lase să să ducă să o îngroape. Și-l crezu Domnul, și-l slobozi; lui, fiindu-i caii gata la gazdă, au purces de olac, și s-au dus de s-au împreunat la Bacău cu toate oștile. Iar în urmă mai era doi boiari, cu cari avusease Gheorghe Logofătul mai nainte înțelegere pentru aceste lucruri, și, la purcesul lui nefăcându-le știre, li s-au părut că i-au fielenit, și, ca niște becisnicii (socotind că le va fi mai de folos), au mers de au spus lui Vasilie-Vodă faptele lui Gheorghe Logofătul, și cum s-au dus să să împreune cu oștile ungurești și rumânești. Și, îndată ce auzi Vasilie-Vodă, trimise pre Vătaful de Aproz, cu vre-o 50 de oameni, să-l ajungă, să-l prinză; dar, când au ajuns și Vătaful la Bacău, Gheorghe Logofătul să împreunase cu oștile, ci, necutezând, s-au întors, de au spus stăpână-său ce au văzut. Vasilie-Vodă, într'acia mânie, au pus de au tăiat pre acei doi boiari, cari s-au dus de i-au spus, zicând că au trebuit să-i fie spus mai nainte, când să începia vorbele, și era Gheorghe Logofătul la mâna lui

¹ Totul e după tradiție: aceasta a fost culeasă și de Neculce, în *O samă de cuvinte*.

șădia Timuș, ginerele lui Vasilie-Vodă, au lovit o ladă de supt cort, și țândările lăzii au omorât pre Timuș. Deci Doamna nu mai avea ce să mai facă, ci au dat cetăția, și i-au luat avuția Ștefan-Vodă¹. Zie unii să să fie culcat Ștefan-Vodă cu Doamna, să-și întoarcă aceia ce făcuse Vasilie-Vodă, de să culcase cu jupâneasa lui, în boerie. După aceia au venit la Scaun, și au scris cărți de la el și de la țară la Poartă, cerând stiaș de Domnie, după obicei, și, fiind ajutorit și de Matei-Vodă, i-au trimis Împăratul stiaș de Domnie, și s'au așăzat Domn Moldovii².

Iar Matei-Vodă, fiind la un picior rănit den război, zăcea și-ș cerca tămăduința; dar nu putia să-ș caute boala lui și slăbiciunia bătrânețelor, de nebuniile dorobanților, a Siimeanilor, și altor slujitori, ce făcea, că să îmbogățise în zilele lui, și bogățiile de multe ori aduc la oameni și nebunii; precum la aceștia. Că striga pen Curtea Domnească, ca să le dia lefi, că ei au bătut războiul ce au avut cu Vasilie-Vodă, și zicia lui Matei-Vodă să să ducă, să să călugărească, că nu le mai trebuie să le fie el Domn, bătrân fiind și bolnav; și atăta să îndărjase în nebunie, căt i-au luat tunurile și erbăriile, și le-au scos afară den târg. Deci ei au intrat în casă la Matei-Vodă, unde zăcia, și zicea să le dia lefile, saș vor să spargă cămările, să-și ia singuri ei. Și atunci, vinuind dorobanții pre Ghinea Vistierii³ și pre Radul Armașul, zicând că ei nu lasă pre Matei-Vodă să le dia lefile, îi cerca să-i prinză, să-i omoare, iar ei de frică s'au fost ascuns în casă la Matei-Vodă; iar dorobanții și Seimenii, ca nește porci obraznici, i-au căutat pren toate casele, până i-au găsit; și i-au scos, bătându-i, până i-au dus afară den târg, unde era toș strănși: acolo i-au sfărămat cu sa-

¹ E din Ludescu, pp. 32-7.

² Întăiu se dă o știre din tradiție, apoi se întregeste alineatul cu o conjectură a compilerului.

³ În Mart 1657 se menționează Costea Log., fiul lui Ghinea Vist. (Col. G. Gr. Cantacuzino).

biile. Atuncia s'aŭ dus și la Socol Cornățeanul, și, găsindu-l în casa lui bolnav, l-aŭ omorât; și casele lor li-aŭ prădat foarte rău, și să îngrozise toți boiarii de frica lor, de sta mărmuriți¹. Matei-Vodă, acestea văzând, și fiind bolnav, nu putea ce să facă alt, numai îi blestema (că neputincioșii aŭ acest obicei, de blestemă). După aciasta aŭ murit și Doamna Iliana a lui Matei-Vodă, și o aŭ îngropat cu cinste mare în Biserica Domnească, în Târgoviște².

După aceeaia, trecând cătăva vreme, s'aŭ tămăduit Matei-Vodă la picior, și aŭ eșat în primblare, cătră Argeș, și, întorcându-să la Scaun, iar dorobanții și Seimenii i-aŭ închis porțile, și nu vria să-l lase să între, ci-i zicia să să ducă den țară afară, saŭ să să călugărească, că nu le mai trebuie să le fie el Domn. Și, necăjât fiind Matei-Vodă, aŭ șazut afară trei zile, numai cu Curtia lui și cu boiarii; și nu lăsa nici bucate să-i mai ducă afară. Ci, neavând ce face cu acei tâlhari nebuni, le-aŭ făgăduit să le dia bani; și așa l-aŭ lăsat de aŭ intrat în Scaun; și cu necazuri ca acestia i-aŭ trecut iarna. Matei-Vodă aștepta să vie vara, să aducă Tătari și Unguri, să-i pui pre toți supt sabie: pre cei mari și pre zurbale³.

Dar, bătrânețele ajungându-l, și bolnăvindu-să rău, aŭ murit primăvara, la [9] Aprilie, și n'aŭ apucat să facă ce gândise, numai i-aŭ blestemat foarte rău; care blestem i-aŭ ajuns mai pre urmă; precum mai nainte să va arăta la istorie. Pentru că avea Matei-Vodă dreptate să-i blăsteme, și să le facă ori ce rău ar fi fost mai cumplit, că, în 21 de ani ai Domniei lui, aŭ avut odihnă mare, și-i miluia și-i socotiia, atât cât făcuse toți bucate

¹ E după Ludescu, pe alocuri rău înțeles: pp. 327-8. — Un document din 1654, în colecția d-lui G. Gr. Cantacuzino, pomenește pe Cristea Clucerul și „fratele Florescu Păharnicu, fecior[1] răp. Socol Cluceru ot Cornățeni“, cari mai aŭ ca frate pe Ianache Spătarul. — La 20 Novembre 1657, Anca, soția lui Ianachi Spătarul, fiul lui Socol Clucerul, dă un act pentru a-și căuta partea fiului Matei, cu cumnatul Florescu Păharnicu: judecă patriarhul de Antiochia Macarie.

² Afară de blestem, e din Ludescu, p. 328.

³ Prescurtat mult, din Ludescu, pp. 328-30.

multe, și avuție multă, cât era ca nește boierii; iar ei, ca nește oameni fără socotială și răi, nu să uita la binele ce le făcuse, ci-l necăjia în tot chipul, cum ați auzit, — și încă mai mult de cât ați auzit i-au făcut acei oameni răi; că-rora le-au plătit mai pre urmă Dumnezeu.

Ci dar, după ce muri Matei-Vodă, Dumnezeu să-l ierte, părintele Vlădica Ignatie, cu boierii den preună, aleasă ră pre Costandin Sărdar de la Dobreni, de l-au făcut Domn, fiind fecior lui Șărbăn-Vodă, și fiind sămânță iar de Domn¹.

Mai nainte de moartea lui Matei-Vodă cu doi ani, să află scris la Istoriia Țării Ungurești, că au intrat Turcii ca la 5.000, de au robii ținutul, și l-au prădat foarte rău; iar Fărgaci Adam Groful, carele era Ghinărar-Mare la cetatea Uivarului, prinzându-le veaste, le-au eșat înaintea cu 1000 de oameni călări și 300 pedestri, și foarte i-au tăiat rău, și i-au spart; și le-au luat prăzile și 150 de robi; cari i-au trimis Împăratului. Iar, după biruința ce făcu, căutându-să cei periți, s'au aflat 800 de Turci morți, iar Unguri numai 43. Într'acest război au perit și acești grofi: Esterhazii, anume Laslo, Ferenți, Tamaș, Gașpar.

42. Domniia lui Costandin-Vodă, 1te 7162.

Costandin-Vodă Șărbăn să pune Domn. — Costandin-Vodă îi vine steag de Domnie. — Costandin-Vodă va să scoată pre Seimeni den țară. — Seimenii cu dorobanții să scoală asupra boierilor. — Seimenii și dorobanții omoară mulți boieri. — Costandin-Vodă se sfătuiește cu boerii pentru nebuniia țării. — Hrizea Spătarul să rădică Domn de slujitori. — Hrizea-Vodă tae pre Aga Buliga. — Hrizea-Vodă să bate cu Ungurii. — Hrizea-Vodă fuge la Brăilă, și Ungurii tae pre Rumânii. — Costandin-Vodă să împreună cu Racoț. — Pre Hrizea-Vodă îl dau Turcii lui Costandin-Vodă și-l trimite lui Racoț. — Racoț s'au dus să ia Țara Leșască. — Leșășii cu Tătarii încungiură pe Racoț. — Ajutoarele lui Racoț fug. — Racoț fuge. — Ungurii robi să duc la Crai. — Racoț găsaște pre Bărcea Crai. — Hrizea-Vodă fuge den Ardeal. — Hrizea-Vodă fu prins și spânzurat. — Slujitorii părăsc pe Costandin-Vodă la Turcii de hain. — Costandin-Vodă fuge. — Ghica-Vodă să pune Domn la Moldova.

După ce șazu Costandin-Vodă în Scaun, și deaderă

¹ E din Ludescu, afară de considerațiile morale și de adausul: „de la Dobreni“.

cu tunurile după obicei, meraseră toți boierii, căpitani, slujitorii, de-i sărutară mâna¹. Zic unii că au fost trăgând nădejde de Domnie și Diicul Spătar, căruia făcându-i veaste unii den prietenii lui că moare Matei-Vodă, au purces de olac de la Buicești, de au venit; carele, când au sosit, să pusease Costandin-Vodă în Scaun; deci și lui i-au căutat a merge împreună cu alții de i-au sărutat mâna, neavând alt ce să mai facă². Ci dar după aceeaia gătiră boierii, egumenii, popii, căpitani, slujitorii, de-i trimiseră la Țarigrad, cu cărți de la țară, fiind Împărat Sultan Mehmet și Vizir Derviş-Pașa; și spuseră că le-au murit Domnul, și să roagă să le dia Domn pre Costandin-Vodă, că este fecior de Domn, și toată țara îl pofteste. Și așa au și făcut, că i-au dat Domnia cu stiag, caftan dupe obicei, trimițând pre Terzi Mustafâ-Aga Talhășgiul, și împreună cu el au venit și boierii ce era trimiși.

Deci Costandin-Vodă au purces de la Târgoviște, și au venit la București, și acolo s-au gătit cu halai mare de au eșat înaintia Turcului ce venia de-i aducea Domnia, și cu cinste l-au petrecut până în Casele Domnești; după aceeaia l-au așăzat la gazdă, rânduindu-i de toate ce-i trebuia; și, șazănd în București până au gătit Costandin-Vodă și haraciul, că-i era vreamia, și au trimis și plocoanele de Domnie, deci iar cu cinste au trimis pre Turc, și cu daruri bune.

Costandin-Vodă deci rămasese Domn Țării-Rumânești, și să veselii în avuția cea multă ce rămăsease de la Matei-Vodă³.

La Moldova, den boerie Ștefan-Vodă fiind învrăjbit cu Toma Vornicul și Iordache Vistierul, Cantacozini, dacă au luat Domnia Ștefan-Vodă, i-au prins și i-au închis, și i-au dat pre seaama Armașului celui Mare, ce era atunci Grigorie Hăbășăscul, ca să-i omoare. Iar Ar-

¹ Compilatorul adaugă ceremonia obișnuită la așezarea unui nou Domn. Cf. varianta lui Ludescu, ce dăm în *Studii și Doc.*, IV, pp. 268-9.

² Original.

³ Din Ludescu, pp. 334-6.

mașul, luând daruri de la dănșăi, nu i-aū omorāt îndată, ci i-aū mai zăbovit. Decī, prinzând veaste Costandin Postelnicul, fratele lor, Cantacozinul, s'aū rugat lui Costandin-Vodă, după ce s'aū pus Domn, să trimită cărți la Ștefan-Vodă, cu rugăciune pentru frăția lui, să nu-i omoare pre acei boiari; și aū trimis de olac pre Badea Conteș Balăcianul, și într'o zi și într'o noapte aū ajuns la Iași, și, dând cărțile lui Ștefan-Vodă, aū chemat pre Armașul, de l-aū întreat; trăese aū omorātu-i-aū ?; și, zicând că nu i-aū omorāt, i-aū slobozit, pentru voia lui Costandin-Vodă¹.

Așazăndu-să Costandin-Vodă Domn, și făcând pace cu toți vecinii, Crai, Domni, ca să aibă odihnă țara, aū socotit în oarece chip să potolească nebuniile dorobanților și ale Seimenilor, ca să nu mai facă acele hoțestī lucruri ce făcuse în zilele lui Matei-Vodă, de-i batjocuriia și ucidea boiarii, și alte nebunii, precum îndărāt le-am scris. Ci s'aū sfătuit, cu meșteșug să scoată pre Seimeni den țară, fiind Sărbi, pentru să să mai împuțineaze nebuniile, puind pricină că să face multă chieltuială țării cu lefile lor, și, Matei-Vodă având vrăjmaș pre Vasilie-Vodă, i-aū trebuit, iar acum, nefiind nici-un vrăjmaș al țării, nu trebue să să sărăciească țara cu atâtea lefi în deșart. Și într'aciastă socoteală aū și chemat pre toți iuzbașai, cīausai dorobanților, și alți căpitani și iuzbașai de slujitori, și le-aū zis aceaste cuvinte mai de sus, pentru ca să le fie și lor cu voe. Și toți aū priimit cuvântul Domnului, zicând că bună socoteală s'aū făcut să iasă striinii den țară. Întru aceeaia și Domnul, și auzind că le iaste și lor cu voe, li-aū făcut ospăț mare, după ospăț i-aū dăruit cu postave, coftiri, fiește-căruia după obrazul lui, făgăduindu-le și aciasta: lefile ce să da Seimenilor, să le dia lor. Iar hoții aceia, dacă s'aū săturat de toate, și aū eșāt afară, împreunându-să cu cuserii, ginerii, cumetrii lor Seimeanii (că cei mai mulți să căsătorise în țară), și, spuindu-le, aū întors sfatul în-

¹ Original întregul alineat. Hăbășescul era în 1657 Serdar (Miron Costin, p. 353).

tr'alt chip, și numai de cât, a doao zi, s'aũ sculat cu toții, dorobanții, Seimenii, asupra boiarilor, să-ı ucigă, vinuindu-ı că ei sãnt pricina de ındiamnă pre Domn să scoată Seimeanii den țară. Decı, pre Domn l-aũ necinstit cu cuvinte proaste, iar pre boiarı, căți n'aũ putut scăpa den mâinile lor, i-aũ omorât; pre nume aceștia: Ghiorma Banul, Drăghiei den Greci, Gheorghe Vistier de la Popești, Papa Brâncoveanul, Cârstea al lui Socol den Cornăteni, Udrea Sluger Doicescul, Preda Beca den Maia, Sava Șufarul Cuștereanul, Dumitru Comis ot Stănești, Mihaı Ciohodarul, Gădia Căpitan, Bonciul Căpitan, Ivan, Iancul Căpitan ot Calinești, și alți boiarı mulți¹. Decı, ıncerunțându-să ın sânge, să făcură ca nește căini turbați: căuta pre cine vor mușca; și ıncepură casele boiarilor a le jăfui, și, nu numai ale boiarilor, ei și ale altora; și biseariile jăfuiă: odăjdiele, potirile, discosile, cărțile, lua de le vindia pen tãrg; pre mulți preoți ıı scotia de plete de unde facia liturghie, și-ı bătia; ıcoanele le ardia, să scoată aurul, și pren prestoale căuta de găsiia moaște sfinte și le lepăda, zicând că sãnt farmece. Ca aceste lucruri fără de leage facia dorobanții și Seimeanii și alți slujitori, de coprinsease răotatea lor toată țara; atãt cãt să mira bieții boiarı ce vor să facă, ei fugia care ıncotro putea scăpa. Decı Domnul, văzând acest lucru, că nu să va putea potoli ınr'alt chip, s'aũ sfãtuit cu boiarii ca să aducă oști striine asupra lor, să-ı tae, să-ı omoare, cu de tot fealiul de cazne, și aũ trimis o seaamă de boiarı la Racot Craiul Ardialului, alții la Ștefan-Vodă la Moldova (scotând cuvãnt cum că aũ fugit boiarii fără știria Dom-

¹ S'a ınllocuit de compiler numele Vistierului Gheorghe Carida, ce se află ın Ludescu, ca și ın Cronica ardeleană a lui Krauss (v. *Studii și doc.*, IV, p. cclxii și nota 3), prin al lui „Gheorghe Vistier de la Popești“, pus de un manuscris ın locul ıntăi. Asupra citorva dintre cei omoriți putem da lãmuriri nouă: Papa Brâncoveanu era fiul lui Preda. La 20 Ianuar 1635, Matei dă Goleștii Stanei Spătăreasa, cumnata lui Preda din Brâncoveni, nepoata (neșka) lui Ivașco Vornicul din Golești (Bibl. Ac. Rom. 102/xl). Pentru „Cârstea al lui Socol“, v. mai sus, p. 129, n. 1; iar pentru Dumitru Comisul din Stănești, *Studii și doc.*, IV, p. 34, n. 1.

nului), cari, mergând pre acolo, au rugat pre acei Domni să vie cu oștile lor să bată pre acei făcători de rău. Și le-au ascultat ruga, și s-au gătit cu oști multe, și au purces să vie. Iar Costandin-Vodă se făcea că nu-i este în știre de venirea oștilor, ci au chemat căpitani, iuzbașai, și alți slujitori, de le spunea, zicând că „ficleni, boiari iar nu s-au lăsat de răutate, ci au fugit în alte țări și acum aduc oști asupra-ne; ce ziceți să facem?”. Ei ziseră: „Să ne sculăm, Doamne, cu toții, să le eșăm înaintea; și nădăduim că vom birui”. Și începură den toată țara a să strângă slujitori, și plecă Costandin-Vodă cu dânsai spre Gherghița, să iasă înaintia lui Racoț la Teleajen (că așa vria Costandin-Vodă, să-i dea în gura Ungurilor și a Moldovenilor). Și, mergând până la Gherghița cu oștile, într-o noapte au fugit Costandin-Vodă de s-au dus la Pașa de la Dârstor, spuindu-i de întâmplările ce i s-au întâmplat, de au făcut hoții slujitori, de au omorât atâtea oameni, boiari, și li-au jăfuit casele, și toată țara o au stricat. Deci, pentru ca să le vie la hac, au trimis la Racoț cu rugăciune, de vine și Ștefan-Vodă cu oști, să-i tae, să-i omoare; ci cu meșteșug i-au strâns, și i-au dus până aproape de oștile streine, și i-au lăsat, și au venit la Pașa. Deci Pașa, auzind aciasta, au zis că foarte bine au socotit, că așa să cade unora ca acestora să le facă, cari să scoală împotriva stăpânilor și strică țara. Ci, în mijlocul acestor vremi, văzând slujitori că i-au părăsit Domnul, și oștile streine, ce venia asupra-le, era aproape, să mira ce vor să facă; că le era toate socotelile îngbiesuite. Ci, viind și Hrizea Spătar de la margine în oastea lor, numai decât îl rădicară Domn (lui încă i-au fost voia, cum să veade), și începură a să rândui de război. Slujitori țării, dencoace de Teleajăn; Racoți și pribegii boiari, cu Ungurii și cu Moldovenii, dencolo; rânduiră și tunurile, unde era Aga Buliga, fiind Agă-Mare. Deci începură a slobozi tunurile în Unguri; dar îi trecia gloanțele: au denadins Buliga așa le îndrepta, au den greșală, — nu să știe bine; ci dea-

deră știre Hrizii-Vodă că tunurile nu bat în oaste, ci pre d'asupra. Deci, alergă cu calul mănios, și, ajungând la tunuri, scoase paloșul, și lovi pre Aga Buliga, de-l făcu în doao. Dar nici cu aciasta nu folosi nimic, că mulți căpitani, ce au avut înțelegere cu Costandin-Vodă și cu pribegii, cu stiagurile, au plecat de s'au dus în oastea ungurească, împreunându-să cu boiarii pribegii. Hrizea-Vodă, aceastia văzând, să întrista, iar tot înaintea căuta (de vreamă ce într'alt chip n'avia cum mai face, ajungând la nume de Domnie), ci, cu căți era, dederă război vitejaște; dar, păcatul hoților slujitori împlinindu-să, au intrat Ungurii într'ânșai, ca lupii în nește oi, de-i tăia, îi împușca, de zăcea grămăzi. Și au început a da dosul, căț putea scăpa, cu Domnul lor Hrizea-Vodă, cercând calia Brăili; iar pedestrimia și cei cu cai răi să ascundea pen mărăcinii, pen crânguri; pe care scoțându-i, supt sabie i-au pus pre toți. De aciasta auzind Costandin-Vodă, își luă zioa bună de la Pașa, și purcese înaintea lui Racoț; ei, viind la Ciocănești, șazănd la prânz, nimeriră doi trimiși de la Hrizea-Vodă, cari mergia cu cărți la Turci, și îndată îi prinseră, și, aducându-i la Costandin-Vodă, porunci de-i spânzură de nește umbrare; unul de aceștea îl chema Bargandi.

Deci Costandin-Vodă, mergând, să împreună cu Racoț și cu Ștefan-Vodă la Dridov: acolo au șazut trei zile de s'au ospătat, și au dăruit pre Crai cum s'au căzut, mulțămind și pentru osteneala ce au făcut de au spart oștile vrăjmașilor. După aceea s'au dus fieștecare la țara lui¹, lăsând Racoți doi căpitani mari: unul de Nemți, anume Gaudi², altul de catane, anume Boroș, să fie lângă Costandin-Vodă: la ce le va porunci, să asculte, să facă. Deci s'au dus Costandin-Vodă la Scaun, cu boiarii, de

¹ Un document de la Antonie-Vodă (1671) cuprinde aceste rânduri: „Iar după aceea, cînd au fost în zilele lui Costandin-Vodă, pe vremea cînd au venit Craiul cu Ungurii aici în țeară, lor le-au perit zăpisiul” (Colecția d-lui G. Gr. Cantacuzino).

² Andrei Gaudy.

cerca pre hoți, pre jăfuitorii ucigași, zorbalele, de-î înțepa, spânzura, îi tăia cezvărți, cât au curățit țara de răi; atâta cât dorobanții și Seimeanii își lepăda hainele ceale vinete, și să îmbrăca în fearfenițe reale, și jura că nu sânt dorobanți¹, iar, care să cunoștea, nu mai avia zile. Trecând cătăva vreme așa, cum am auzit, Costandin-Vodă au făcut cărți pretutindenia, dând ertăciune vinovaților, zicând: fieștecarele să-ș vie la casa lui, să să așaze, să nu mai facă nebunii; că, mai făcând, le va face mai rău. Și trimise la Siiaș-Pașa de la Dărstor, rugându-să ca să trimiță la Brăilă, unde era Hrizea-Vodă cu mulți hoți de ai lui, să-l prinză, și să-l dia lui Costandin-Vodă. Și așa au făcut: l-au prins, și pre mulți de ai lui, și i-au trimis la Domn. Deci, Racot Craiul cerându-l, l-au dat cu jupăniasa lui, cu coconi, și l-au dus la Belgrad; căruia i-au făcut mertice și altele ce era de treaba hranei lui².

Atuncia, nu peste multă vreme după aciasta, Racot Craiul, imputernicindu-să în oști, și în bani, n'au șăzut să să odihnească în binele lui, ce-l avia căștigat de la tată-său, Racot Gheorghe cel bătrân, că, afară den ce avea tată-său supt stăpâniria lui, s'au fost sculat cu oaste asupra Nemților, de li-au făcut mare supărare, cât de nevoe li-au căutat a-i mai da multe cetăți și multe locuri, care le ținia Nemții; care toate rămăsease în mână acestui Racot Gheorghe după moartia tatăne-său; dar nu s'au îndestulat, ci au poftit mai mult, ca să ia și Crăiia Țării Leșăști de la Cazimir Craiul. Deci, făcu gătire mare, și au cerut ajutor, de la Munteani, și de la Moldoveani, de la Cazaci, de la Șfeți, și toți i-au dat; și au intrat în Țara Leșască, și multe prăzi au făcut, și mult loc au încungiurat. Dar Craiul Cazimir, și cu toată boerimia Țării Leșăști, s'au dat de o latură cu

¹ „Și-și lepăda hainele lor cele dorobănești, și se îmbrăca în ferfenițe calicești, și să jura că n'au fost dorobanți“ (Ludescu, p. 341).
Afară de acest împrumut, povestirea e foarte bogată, bine lămurită și întemeiată pe informații personale.

² Mai mult după Ludescu, p. 342.

oastia lor, și au trimis la Hanul, de au venit cu Tătari ca la 80.000¹ (că Liașăi singuri nu-i putea lui Racot, că avia și el oaste bună). Și, împreunându-să Liașăi cu Tătarăi, s'au pornit către Unguri, până i-au apropiat. Ajutoarele lui Racot: Sfeții, Rumăni, Moldovenii și Cazacii, văzând atâta putere de oști ce le vin asupra, au fugit, cineși la țările lor; și au rămas Racot numai cu ai lui. Chimin Ianoș, Ghinărariul lui Racot, și alți boiari ai lui, văzând că va să le vie lucrul la rău, au zis Craiului să iasă să ducă la țara lui, ca, de va scăpa el, să aibă și de grija celor ce vor rămănea aici: și așa au făcut, că au fugit. Iar oștile cu toată boerimia au rămas, și i-au încungiurat Liașăi cu Tătarăi de toate părțile, de le da război în toate zilele. Și, șazând că-tăva vreame închiși, sfărșind bucatele, și iarba, și gloanțele, de nevoie s'au dat robii Tătarălor, ducând la Crâm, la Bugiac pre boiarii cei mari, anume: Chimin Ianoș, Corniș Gașpar, Beldi Pal², și alți mulți boiari, cari nu să știu numele lor, și de ceilalți fără număr; carei mai pre urmă cu mulți bani s'au răscumpărat de la Tătari. Într'acîstă nenorocire au umblat Racot în Țara Leșască; carele, viind la țara lui, au găsit lucrurile Ardialului într'alt chip, nu cum li-au lăsat. Că Bercia Ianoș, credinciosul care îl lăsase Racot Caimacan în locul lui, purtător de grijă tuturor lucrurilor țării, auzind de primejdiia lui, Racot de la Țara Leșască, și a oștilor lui, au închinat Ardialul Turcilor, și l-au pus pre dănsul Crai. Acîasta văzând Racot, s'au dus în țara de sus, de-și strânse oaste să vie asupra Turcilor carei păziia Ardealul, să-i scoată și să dobândească iar la mîna lui Ardialul³.

¹ Cifra nu e în Ludescu, precum nici rîndurile precedente.

² Afară de aceste nume, ce sînt luate din Ludescu, p. 343, restul e original.

³ Se știe că urmașul lui Rákóczy fu Francisc Rhedey. Abia în Octombrie 1658, după întoarcerea lui Rákóczy, se înfățișă ca principe Acațiu Baresai, căruia ai noștri îi ziceau Borcea Ianoș. Așa-l pomeneste și Constantin-Vodă. V. *Studii și Doc.*, IV, p. 260 n. 1.

În vreme ce era Racoț în Țara Leșască, aș aflat și Hrizea-Vodă vreme ce să fugă den Ardial, cu gând ca acela să meaargă la Turci. Și, fiind 500 de Seimeni în Belgrad duși de Racoț robî den războiul de la Șoplea, pre cari-i lăsase Racoț să păzească Scaunul, cu aceștea vorbindu-să Hrizea-Vodă, cu toți vitejaște aș eșat den Belgrad, și aș trecut muntele pre la Bistriță, și trăgia cătră Țara Turciască¹. Iar Costandin-Vodă, prinzând veaste, trimise pre Preda Vornic Brâncoveanul, și pre Radul Stolnic Fărcașanul, și pre Ivașco Cepariul², cu oști, și i-aș ajuns la Târgul Bengăi; și, făcând război, aș biruit aș lui Costandin-Vodă, și pre Hrizea cu aș lui i-aș prins, de i-aș dus la Domnul său. Și aș spânzurat pre Hrizea de o roată, cu alți 12 căpeteni; iar celoralalți li-aș tăiat nasurile și urechile, și i-aș slobozit. Zic unî că nu i-aș putut lua cu biruință, ci cu jurământ, și aș căleat jurământul de i-aș omorât³.

Dorobanții dară, și alți slujitori răi, cari s'aș știut în vină mai mare, și încă unî căpeteni fiind, trecând peste Dunăre, măcar că făcuse Costandin-Vodă cărți de ertăciune, iar tot n'aș vrut să vie în țară, ci, făcându-să grămăzi multe, și într'alt chip văzând că nu vor strica Domnului, aș început a-l pără la Turci, că iaste hain de spre Împărăție, și iaste una cu Racoț și cu Ștefan-Vodă⁴. Acăstă veaste ducându-să și la Împărăție, aș mazălit pre Costandin-Vodă și pre Ștefan-Vodă de la Moldova, și-i chema să meargă la Poartă, iar acești Domni n'aș vrut, ci s'aș dus în Țara Ungurească. Și aicea în țară aș pus pre Mihnia-Vodă Domn, iar la Moldova pre Ghica-Vodă;

¹ Ultima afirmare e adausă fără dreptate de compilator la Ludescu, p. 343. Hrizea-Vodă voiă Domnia Țerii-Românești, nu fuga la Turci.

² La 7 Septembrie 1646, Matei-Vodă scrie „voao Rumănilor lu Dumitrașco Postelnicul Cepariul, din Cepari, den Tigveni, den Dănești“, ș. a., că aș fost „vânduți de Divan“ boierului Bunea (Col. G. Gr. Cantacuzino).

³ Numărul rebelilor executați și observația cu „jurământul“ nu se află în Ludescu.

⁴ După Ludescu, p. 344, cu amplificări.

carele, fiind capichehaiă lui Ștefan-Vodă la Țarigrad, saū el aū poftit, saū Turcii den socoteaala lor i-aū dat Domniia. Decī, mergānd veaste lui Ștefan-Vodă cā aū dat Domniia Ghicāi-Vodă, capichehaiaoa lui, și fiind Gligorie féciorul Ghicāi Agă-Mare la Ștefan-Vodă, dentāi l-aū băgat la închisoare, după aceaia, socotindu-să, într'alt chip cā nu va putea face, numaī cu fuga, s'aū gătit cu casa lui și cu toată taifaoa, domneaste, și aū luat și pre Gligorie Aga cu dānsul. Care, mergānd până la Tārgul-Frumos, aū chemat pre Gligorie Aga și l-aū îmbrăcat domneaste, cu haine, ișlic, surguci, și l-aū încălecat pre cal Domnesc, și i-aū dat toată Curtea cu stiaguri, cu meterhanjiao, tobe, trāmbițe, slujitori, și l-aū trimis la Iași, ca pre un fecior de Domn; și i-aū zis: „Mergi, fātul mieū sānātos, dacā aū vrut Dumnezeū așa“. Și ș'aū ales oamenī de ai lui, și cariī aū poftit sā meaargā cu dānsul, și cāți i-aū trebuit, și s'aū dus în Țara Ungureascā, ca și Costandin-Vodă, Domnul Țārāi-Rumānești¹.

¹ După tradiție: corespunde povestirii din Miron Costin, p. 358.— Unul din boierii cu trecere la Constantin-Vodă după evenimentele din 1655, era Clucerul Barbu (v. *Studii și doc.*, IV, p. CCLXXXIII). La el se referă actul acestui Constantin Șerban pentru locuitorii din Orbi. „Pentru cā aceștea megiaș ce scriū mai sus, din sat, din Orbi, fiind ei toți megiaș și cu ocinile, decī o samă de oamenī din satul lor, ei s'aū sculatū de s'aū vāndutū cinstitului dregătoriaului Domnii Meale, jupān Barbului Vel Clucariū. Într'aceaia cești care sānt scriși tot pre anume, temāndu-se ei de rumānie, ca sā nu-i împresoare jupān Barbul Vel Clucer, venit-aū la Divan īnnaintea Domnii Meale, jāluindu-se cum cā le iaste teamā ca sā nu-i rumāneascā dregătoriaul Domnii Meale ce scrie mai sus. Decī cinstitul boiar al Domnii Meale jupān Barbul Vel Clucariū mārurisit-aū naintea Domnii Meale și īnnaintea cinstișilor dregători ai Domnii Meale și īnnaintea a tot Divanul Domnii Meale cum cā nu are el nici o treabā cu acești megiaș, nici cu dānșii, nici cu ocinile lor. Drept aceaia Domniia Mia, pentru rāpaosul lor, īntāritu-le-am lucrul cu aceastā carte a Domnii Meale, ca sā fle nește oamenī pre bun pas pentru rumānia de cātrā... Barbul...“. Maiū 14, 7164. Chirca V. Ban, Stroe V. Log., Pīrvu V. Vist., Panā V. Spāt., Barbul V. Cluc., Radul V. Stol., Radul V. Comis, Dan-ciul Vel Post. (Col. Tzigara-Samurcaș).

43. Domnia Mihnei-Vodă, 1^a 7166.

Mihnea-Vodă să pune Domn. — Racoț vine în Ardial. — Racoț omoară pre Bărcea Crai. — Costandin-Vodă iar vine în țară, și Mihnea-Vodă fuge. — Costandin-Vodă iar fuge. — Ștefan-Vodă iar vine, ci-l bate Ghica-Vodă, și fuge. — Turcii și Domni rumânești pradă Ardialul. — Boiarii și slujitorii părăsc pre Mihnea-Vodă la Pașa. — Pîrvul Vistier și Istratie pier de Mihnea-Vodă. — Preda Brâncoveanu pier de Mihnea-Vodă. — Mihnea-Vodă omoară boerii. — Mihnea-Vodă tae Turcii den Târgoviște și den București. — Racoț, rănit de Turci, moare. — Mihnea-Vodă fuge den Giurgiu. — Costandin-Vodă fuge din Moldova. — Gheorghe Vornicul Băleanul rob la Tătari. — Chimin Ianoș ese den robie. — Mihnea-Vodă fugind, țara robesc Tătarii. — Seidi-Pașa pradă Ardealul.

Mihnea-Vodă acesta, pre carele Turcii l-au ales de l-au făcut Domn Țării-Rumânești, numindu-să el pre sine că iaste fecior Radului-Vodă Mihnea, și slujând lângă Poarta Turciască la Chinan-Pașa (căruia zic unii să-l fie fost giuvan, fiind frumușal), iar mai vărtos Valedeliu a slujit (că zic unii să-l fie căutat de treaabă câte odată), și învățând turcește bine, den mânia lui Dumnezeu luă și el Domnia; carele viind în țară cu Turci, cu Tătari, multe reale a făcut. Și, găsindu-s dorobanții Domn după inema lor, îl povățuia tot spre jafuri și răotăți, precum povestia mai jos va arăta. Boiarii cari mai rămăsease neuciși de dorobanți, văzând că Mihnea-Vodă a luat pre dorobanți înainte, și ascultă ceale reale învățături, temându-să să nu pață ca și ceilalți, a fugit, unii pen Țara Ungurească, alții pen munți să ascundia. Atunci a trimis cărți pre la toți, cu jurământ, că nu le va face rău, și a venit toți pre la casele lor în țară. Iar Mihnea-Vodă, având gând să rădice asupra Turcilor cu sabie, nimunu dentă n'a spus, numa gătire mare făcia: stiağuri de slujitori, tunuri, erbării; și dorobanți, Seimenii cei stricați de Costandin-Vodă pentru răotatia lor, îi îndrepta pre la stiağuri, făcând căutări tuturor slujitorilor țării¹. Ci dar, în mij-

¹ Prescurtat din Ludescu, pp. 346-7.

locul vreamilor acestora, Racot Craiul, care să dusease în țara de sus, să-ș strângă oștî, să vie la Ardial, pre carele închinase Bărcia Ianoș Turcilor, pecum am scris îndărăt, aș străns cătă oaste aș putut (de vream că-ș pierduse oastea dentăi în Țara Leșască), și aș venit în Ardial. Acolò aș găsit țara închinată Turcilor cu tot nemeșugul, și aș găsit pre Bărcia Ianoș în Sighișoară închis; pre carele neputănd să-l scoată într'alt chip, i-aș făgăduit că-l va lăsa slobod și în pace, numai să să ducă la casa lui. Decî Bărcia, încrezându-să în cuvintele lui Racot, aș eșat numai cu oamenii lui, el însuși în carătă, să să ducă la moșăile lui; iar Racot Gheorghe aș gătit 40 de catane viteajî, cu arme gata, și i-aș trimis ca, unde-l vor ajunge, să-l împușce. Și așa aș făcut: îndată ce l-aș ajuns, unde șădea în carătă, aș tras toți cu pistoalele, și l-aș omorât. Acest sfârșăt aș dat Bărcia Ianoș¹. Racot Craiul, măcar că aș făcut aciasta, dar neameșăi și boiarîi cei mari nici cum n'aș vrut să-l mai priimească să le fie Crai ca mai nainte, de vream că le făcuse mare pagubă cu oștirea ce s'aș făcut în Țara Leșască, de i-aș dat robî Tătarilor: sumă mare de neameși și toate oștile; ci să ținia tare de poala Turcului, de la care ceria ajutoriul împotriva lui Racot.

Însă, într'acest an ce umbla Racot fulgerănd pen Ardial, fiind și Costandin-Vodă și Ștefan-Vodă acolò, s'aș rugat să le dia oștî, ca doar ar scoate pre Domniî cari-i pusease Turcîi în Țara-Rumănească și Moldova; și, den căt aș avut, li-aș dat și unuia și altuia. Decî, viind Costandin-Vodă în țară, Mihnia-Vodă, cu boerimia ce era lângă dănsul, s'aș dus cătră Giurgiu. Costandin-Vodă aș venit în Scaun, și s'aș dus până la Dobreni. Mihnia-Vodă, cerănd Turcî de la Pașa, lângă oastia ce avia el, aș purces cătră București. Costandin-Vodă, înțelegănd că vine Mihnia-Vodă cu mai mare puteare decăt are el, n'aș așteptat vre un război, ci aș fugit în Țara Un-

¹ Omorul lui Barcsai a fost ordonat de Kemény, nu de predecesorul acestuia, Rákóczy.

gurească; iar Mihnia-Vodă ș'aŭ luat Scaunul. Iar uniŭ zic cã Costandin-Vodă s'aŭ tras de aŭ venit în țară, pentru cã aŭ avut avuție înneacă în burie în heleșteul de la Dobreni, și neluându-o, când s'aŭ dus întâi, acum aŭ venit de o aŭ luat. Ci aceasta iaste vorbă de la oameni, iar adevărul nu să știe¹.

Ștefan-Vodă, den Țara Ungurească, luând oști câte aŭ putut, s'aŭ dus să scoată pre Ghica-Vodă den Moldova; ci, prinzând Ghica-Vodă veaste, ș'aŭ strâns ale sale oști, mai bune și mai multe, și aŭ trimis pre fie-săŭ Gligorașco-Vodă cu oștile, de i-aŭ eșât înainte la Târgul-Frumos, la Strungă². Acolo având război, aŭ biruit pre Ștefan-Vodă, și s'aŭ dus iar în Țara Ungurească³. Decî el n'aŭ vrut să mai facă zăbavă pre acolea întru deșărtăciuni, de vreme cã vedea slăbiciune la Racoț Craiul și cã l-aŭ biruit în Moldova de s'aŭ rușanat: s'aŭ dus în Țara Leșască, de acolo și la Moscu s'aŭ dus, și de acolo într'alte părți, până s'aŭ sfârșat; iar pre Doamnă-sa, den Țara Leșască, o aŭ trimis în Moldova, să șază la casile ei; cã nu o iubiia, cã avia țitori⁴.

Iar Costandin-Vodă al nostru Rumănesc s'aŭ mai zăbovit după deșărtăciuni în Ardial câtăva vreme. Într'acest an ducându-să jalbă la Împărăție, de la Mihnia-Vodă den Țara-Rumănescă, și de la Ghica-Vodă den Țara Moldovi, cã nu pot să să odihneaască de Costandin-Vodă și de Ștefan-Vodă, cã vin de calcă și strică țara Împăratului, cu ajutoriul lui Racoț Craiul; care auzind Împăratul, Sultanul Mehmet, și Chiupriuliul, Viziriul, îndată porunci

¹ „Vorba de la oameni“ înfățișează un adevăr; dar cronicarul nostru nu-l așează unde trebuie. În 1658, ni se spune, în adevăr, de Paul de Alep, cã, întrerupînd retragerea sa, Constantin-Vodă „se îndreptă spre București, ajunse lîngă heleșteul ce făcuse, unde se opri pentru popas“; trad. Cioran, p. 226; cf. p. 209.

² E rău înțeles locul din Ludescu, p. 347: „i-aŭ eșit înainte la Tîrgul-Frumos, și l-aŭ lovit la Strungă“.

³ Până aici e după Ludescu, *l. c.*

⁴ Sînt știri confuze, din tradiție, despre exiliul lui Gheorghe Ștefan, care s'a petrecut în alte părți.

de să gătiră Turci, Tătari și Domniî Rumânești, să meaargă în Ardeal să scoată pre Racoț. Și purceseră cu toată gătirea, de intrară în Ardial; iar Racoț, având oaste pușină, s'aŭ tras iar cătră țara de sus, ca să facă gătire mai mare. Dar Turcii și Tătaraî, după cum le este obiceiul lor, aŭ stricat în țara de jos multe cetăți, mulți oameni aŭ robit, și aŭ prădat țara rău; atunci aŭ luat și Inăul, cetatea cea tare și vestită¹. Ci dar într'aciastă mergere în Ardial, Mihnia-Vodă, fiind ajuns cu Racoț și cu Costandin-Vodă, să stea împotriva Turcului cu sabie², și având și în gândul lui aciasta ținută, când vria să triacă pe la Teleajăn, atunci ș'aŭ arătat gândul lui boiarilor și căpeteniilor, îndemnându-i să tae pre Turcii cari venia cu un Pașă Saraschier și cu Tătari, să triacă pre la Teleajăn. Boiarii și căpeteniile slujitorilor, auzind aceaste vorbe de nimic, se îngrozia și să mira ce vor să facă, de vreame ce Turcii și Tătaraî le era în spate-le; ci în fața Domnului i-aŭ zis: „Bine, Doamne, noi să facem porunca Măriei Tale, dar pre urmă cine den noi și den copiii noștri va scăpa de sabia cea lungă a Turcului?”. Care auzind Domnul, să mânia. Iar, dacă s'aŭ despărțit în laturî, s'aŭ sfătuit boiarii să fugă și să-l lase pre dănsul; și așa aŭ făcut, că aŭ fugit care încătrow aŭ putut³. Însă Părvul Vistierul Vlădescul, fiind mai îndrăzneț, și zicând că iaste știut al Porții Otomânești, de nu vor îndrăzni să-i facă vre un rău, cu câțiva boiarî, și cu multe căpetenii de slujitori și cu slujitori s'aŭ dus la Pașă îndărăt, de aŭ spus Pașăi ceale ce aŭ zis Mihnia-Vodă să facă⁴. Iar Mihnia-Vodă, văzând aciasta, s'aŭ întors și el la Pașă, jăluindu-să de boiarî și de oșți, că nu vor să

¹ Întăiŭ e dat un motiv neîndestulător pentru campania din 1658; scurta povestire a ei e după izvorul unguresc.

² Presupunere neîntemeiată: în Ludescu, p. 347 (izvorul), ea nu e exprimată.

³ Se confundă sfatul cu boierii înaintea de plecare (Ludescu, p. 348) și cel de la Șoplea cu căpeteniile oștirii (p. 348).

⁴ Numele lui Vlădescu ca pîrîș nu se dă în izvor; p. 348.

meargă la slujba Împăratului, și fug ca nește răi; iar el iaste slugă driaptă Împărăției, crescut în Curtea Împărătească, și n'are el gând de hain nici-o-dată. Pașa încă, uimindu-să după cuvântul lui, nici unii părți au crezut, nici alții, ci i-au împăcat ca să meargă la slujba Împărăției. Iar Mihnia-Vodă, văzând lucrurile de spre Pașa și mergând la conac, și întâmplându-să de au venit Părvul Vistieriul supt cortul Domnesc, poruncise mai nainte unor beșlii¹, dacă-l vor vedea că vine Părvul Vistieriul la cort, să vie și ei cu armele pre supt haine, să nu să vază. Ci îndată veniră beșlii, cum le poruncise. Deci, după perdia eșă Mihnia-Vodă, și zise beșliilor turceaste: „vurșughidi“; și îndată îl loviră cu sabiile de-l făcură fărâme, și nu să mai socoti că iaste știut la Poartă, și mutafaraca împărătească², și-l rădicară de acii făcut fărâme de sabii. Iar Istrate Postelnic (carele multă vreme au fost pribeag la Matei-Vodă, și mult au cheltuit Matei-Vodă să-l iă de la Turci, și n'au putut)³, fiind atunci supt cortul lui, și înțelegând de patima Părvului Vistier, fiind aproape pădurea, au fugit în pădure; dară poruncind Mihnia-Vodă dorobanților să-l prinză, au intrat în pădure după dânsul, și, căutându-l cu amăruntul, l-au găsit, și, ducându-l la Mihnea-Vodă, l-au tăiat. Și au mai tăiat pre Radul Aga Bărsescul și pre Vintilă Căpitan, și pre Badea Vătaful, și au trimis pre Dinca Armășelul Sărbul după Preda Brâncoveanul, de l-au ajuns la Târgoviște, și în Casele Domnești l-au omorât. Poruncit-au și Căpitanului Odor den Târgoviște, de au mers la Filipești, la Costandin Postelnic Cantacozin și la ginere-său Pană Spătariul, să-l prinză și să-l omoare; ci ei au fost prins veaste și au fugit prin munți la Brașov, și de acolo s'au dus la Moldova. Deci, stămpărându-să pu-

¹ Unor Tataři, după Paul de Alep, p. 253.

² *Mutefaraca* era o demnitate de Curte în preajma Sultanului, care se dădea numai copiilor din însemnate familii turcești, sau chiar creștine.

³ Pentru el v. *Studii și Doc.* IV, p. CCLIV.

țin cu moartia acestor boiari, s'aũ dus cu Turcii și cu Tătarai la Inăũ, — cum s'aũ scris mai sus, și iar s'aũ întors toamna la Scaun.

Atuncea de iznoavă își gătia trebile lui de a să rădica asupra Turcilor, și aũ trimis la Țarigrad de aũ luat bani împrumut, și pre la Turcii după margine, pricinuind că iaste țara săracă și prădată, și acum nu are de unde lua bani, până să va mai dreage, — deci va plăti; și mai pre urmă aũ chiebat pre acei Turci datornici la dănsul, ca să le plătească. Deci, strângându-i pre toți, îi ținia cu mertice, cu nafacale, cu lefi, până aũ venit vremea care o socotia el. Ci întâi aũ cercat pre boiari pentru rădicaria acıasta; care zătienindu-l să nu facă lucru ca acesta, ce nu-l va putia scoate la cap, și pre urmă va veni peire țarai, — i-aũ omorât pre toți cu beșlii lui, ce avia lângă dănsul, strângându-i pre toți la Curte într'o seară; și, având pre ucigași gata, câte pre unul-unul îi lua de-i sugruma, și-i arunca den case jos pre feres-tri, și tabulhanaoa zicea până i-aũ isprăvit pre toți ¹. Pe aceștea însă: Radul Vornic Căndescu și doi frați ai lui, Negoită și Moisi, Udriște Spătar, Dicul Spătar ² Buicescul, Radul Fărcășanu Stolnic, Danciul Postelnic Părăianu, și fie-său Preda Logofăt, Badea Comis Comăneanu, Stroe Clucer Bărsescu, Vasile Cămpineanu ³ și alții nenumiți aicea. De care să bucura dărăbanții, călcându-i și batjocorindu-i, făcându-le Mihnia-Vodă pre voia lor, de aũ omorât și pre cei ce aũ rămas boiari neuciși de dănsai în zilele lui Costandin-Vodă ⁴.

Acıastă păgănatate săvărșând Mihnia-Vodă, vremea viind și a oștirii, să meargă Turcii împotriva lui Racot Craiul, cu carele avea înțelegere Mihnea-Vodă, când

¹ Singur acest amănunt e original. Restul e după Ludescu, lăsându-se ce privește pe Cantacuzini.

² Clucer, în Ludescu. Spătar fusese el supt Constantin Șerban.

³ „Vel Căpitan“ (Ludescu, p. 351).

⁴ Aprecierea o adaugă compilatorul.

vor fi oștile în Țara Ungurească asupra lui Racot, atunci și el să se pornească cu oștile țării asupra Turcilor după margine. Și, rânduiind Racot pre Costandin-Vodă să meargă cu oști în Moldova să scoată pre Ghica-Vodă¹, deci Mihnia-Vodă își strânse oștile la Târgoviște, și puse călărimea împrejurul târgului, și pedestrima o au slobozit în târg, de au tăiat Turcii, căți s'au aflat acolo, pe toți, așăjderia și în București au făcut, și trimise pre Gheorghe Vornic Băleanul în Moldova cu câțeva oaste ajutorii lui Costandin-Vodă. Cum să veade, nebunește umbla și Racot, ca și Mihnea-Vodă și Costandin-Vodă, că nu căuta să-și isprăvească întâi treaba lui den Ardeal cu Turcii, apoi să se apuce de Domniile acestea, ei vria să facă multe treburi de o dată și pe urmă nici una n'au putut isprăvi. Că, rășchirându-și oștile pen țările rumânești, și Racot rămăind cu oaste puțină, având război cu Turcii la Ghiula, l-au biruit, și l-au rănit în cap: care intrând în cetatia Oradiei să se tămăduiască, peste câțeva vreme au murit, și l-au dus la Patac², cetatia lui, de l-au îngropat.

Mihnia-Vodă pre aciașta vreme să dusease la Giurgiul de da război cu Turcii, Costandin-Vodă încă la Moldova scosease pre Ghica-Vodă den Scaun. Iar după aceaia, viind Ghica-Vodă cu Tătarii, și război având la Iași, au biruit pre Costandin-Vodă, ce era cu Ungurii și cu Rumâni: pre toți i-au băgat în apa și în noroiul Bahluiului, puținii au scăpat; și Costandin-Vodă, cu puținei oameni rămăind, au fugit iar în Țara Ungurească. Atuncia și pre Gherghie Vornicul Băleanul, carele era trimis cu oști ajutorii de la Mihnia-Vodă lui Costandin-Vodă, l-au prins Tătarii în Bahlui, innoroit, și pre

¹ Informații nouă.

² Constantin Căpitanul prescurtează mult pe Ludescu, lăsind la o parte întvederea de la Rucăr a lui Mihnea cu Rákóczy. Cîi despre înfrîngerea acestuia, ea s'a întîmplat între Gilău și Feneș, și mortul a fost îngropat la Sárospatak (Șineai, la anul 1660).

mulți alții den Țara-Rumânească; care peste doi ani ai robiei lui cu mulți bani s'aũ răscumpărat ¹.

Aceaste vești de bătae lui Racoți la Ghiula și lui Costandin-Vodă la Moldova, auzind Mihnia-Vodă, unde era, la Giurgiul, i s'aũ tăiat toate puterile, și aũ început a să trage spre Rucăr, și aũ trecut în Țara Ungurească: acolo s'aũ prăpădit ².

Într'aceste vremi și Chimin Ianoș s'aũ răscumpărat, ce-l robise Tătarii în Țara Leșască, cum s'aũ scris înnapoi, și aũ trecut pen Țara-Rumânească la Ardial; care văzând lucrurile Ardelenilor turburate și Ungurimia toată își cerca să-ș pue Crai de la Turci, nevrând el să să supue sfaturilor Ardelenilor, s'aũ dus în Țara Ungurească de sus, și s'aũ supus Nemților.

Iar Mihnia-Vodă, fugind din țară în Ardial, Turcii și Tătarii aũ robit țara foarte rău, pentru nebuniile ce făcuse Mihnia-Vodă; puind Domn țării pre Ghica-Vodă den Moldova, iar la Moldova aũ pus Domn pre Ștefăniță-Vodă, feciorul lui Vasilie-Vodă. Carele, tânăr fiind, nebunește aũ chivernisit Domniia, precum să va serie înaintea.

Iar Seidi-Ahmet-Pașa, după ce bātu pre Racoț, și pre oști i le sparse, aũ pornit Turcii și Tătarii de aũ prădat Țara Ungurească foarte rău, luând și mulți robi ³.

44. Domniia Ghicăi-Vodă, l' 7168.

Ghica-Vodă Domn Țării-Rumânești. — Costandin-Vodă iar vine, și fuge Ghica-Vodă. — Ghica-Vodă cu Turcii gonește pre Costandin-Vodă. — Pre Ghica-Vodă îl iaũ Turcii. — Ali-Pașa ia Oradia. — Apafi Mihai Crai să pune. — Ștefăniță-Vodă rău chivernisește pre Moldoveni. — Ștefăniță-Vodă moare.

Venind Domn Țării-Rumânești Ghica-Vodă, pre toți îi chema cu blândețe să vie la casele lor, și tuturor

¹ Prescurtare din Ludescu, p. 353, afară de durata robiei Băleanului.

² Foarte mult prescurtat după Ludescu, pp. 353-4.

³ Știrile de istorie străină sînt, firește, originale, și, de și foarte generale, exacte.

s'aũ arătat cu bine, nevoindu-să să îndrepteze țara, den fărămătura ce o fărămasese oștile turcești și tătarăști, pentru nebuniile Rumănilor. Și, fiind vremea haraciului să să dea la Împărăție, aũ făcut rânduială să strângă. Dar Costandin-Vodă iar n'aũ lăsat în pace țara să să odihniască, ci iar i-aũ făcut nevoe, că, văzând că pre Racoț l-aũ bătut Turcii, și s'aũ dat îndărăt rănit la Oradie, și de acolo l-aũ dus mort la Patac, cetatia lui, de l-aũ îngropat, neavând încotro mai face, cu câte oști avia strânse cu bani, aũ venit iar în țară, de aũ gonit pre Ghica-Vodă la Giurgiul, și vrea să fie el Domn. Dar, înțelegând Turcii, aũ trimis Turci și Tătari cu Ghica-Vodă, și l-aũ gonit de aicea; și s'aũ dus în Țara Căzacească, că în Țara Ungurească loc nu avia. Deci, viind Ghica-Vodă iar la Scaun, și fiind aceaste turburări de Costandin-Vodă, cum ați auzit, n'aũ putut să strângă haraciul, ca să-l trimiță la vremea la Bairam, după obicei¹, ci s'aũ mâniat Împăratul și l-aũ făcut că nu iaste vrednic, și aũ trimis pre Cară-Mustafă-Pașa den Dăstor ca să-l rădice den Scaun. Și, viind fără veaste în București, l-aũ luat de l-aũ dus la Țarigrad, și aũ dat Domniia fie-saũ lui Gligorașco-Vodă. Pre acia vremea fiind multe răzmirițe de oști, s'aũ făcut foamete mare în țară, și, pentru că să măniese Dumnezeu pre Rumăni, de atătia nebunii și morți ce făcuse, aũ trimis și ciumă, de muria foarte rău².

Pre vremea ce aũ luat Cară-Mustafă-Pașa pre Ghica-Vodă den București, Șarban Logofăt, feciorul lui Costandin Postelnic Cantacozino, mai felian fiind decât alți frați, aũ gătit un cal foarte frumos și l-aũ dus de l-aũ dăruit Pașai despre dănsul, și i s'aũ rugat să-i fie slugă, și să-l aibă în gândul lui neuitat. Și, cu drag priimindu-l Pașa, i s'aũ făgăduit că va ținea minte. Și adevărat aũ fost, că, cu vremea îndelungată i-aũ făcut mult

¹ Adaus acest termen. Restul e, mult prescurtat, după Ludescu, pp. 355-6.

² Știrea acestor calamități nu e în izvorul obișnuit.

bine, până și la Domnie l-a rădicat, precum pre urmă se va arăta ¹.

Într'aceste vremi Ali-Pașa și cu alți Turci și Tătari au mers la Oradie, de au bătut 40 de zile, și o au luat. Deci tot nemeșugul Ardialului s'au dus la Ali-Pașa cu Apași Mihaș, de l-au pus Crai Ardialului, îmbrăcându-l cu caftan, și dându-i și steag de Domnie după obicei, și s'au întors la Ardial, la Scaun.

Ștefăniță-Vodă, fecior lui Vasilie-Vodă, fiind Domn la Moldova, și fiind tânăr dăzmierdat, făcea lucruri copilărești, saș, să zic mai bine, nebunești; nu căuta trebile Domniei, ci curviile, și cu parte fămeiască și bărbătească ². Că coconii Moldovenilor cei frumoși atâta s'au împrumutat de la el, cât nu știu fi-să-vor mai plătit de aceia datorie. Mai avia și aciasta, când eșă la primblări, punia pre boiari pre caii lui cei turcești, și, eșând la câmp, punia de le lua frânele și le da câmpia. Deci socotește ce vor fi făcut caii, până a se domoli! Mulți au avut primejdii de moarte. Deci, era un heleșteu mare, care l-am pomenit și noi, și pre heleșteu foisor Domnesc, lângă casele Domnești: de acolò pre mulți boiari îi arunca în heleșteu, și rădia, rădia, și, de aci scoțându-l, den apă, îi îmbrăca în haine Domnești. Ca acestea și altele făcea Ștefăniță-Vodă; de care toți îl urăse. Deci, viindu-l porunca să meaargă la oaste, la Benderiș, acolò sosind, s'au războlit, și au murit; și l-au adus la Iași, de l-au îngropat lângă tată-său Vasilie-Vodă. Zic unii că l-au otrăvit boiari; alții zic că pre acea vreme era la Ben-

¹ Șerban a ajutat pe Ghica în potriua lui Constantin-Vodă. V. *Studii și doc.*, IV, pp. 271-2, n° cciv.

² În legătură cu acest viciu al lui Ștefăniță e ciudatul document prin care el declară, la 28 Mart 1660, că: „am miluit pre șarba noastră, pre Sohiica, cu o parte de ocină din sat din Mândzăști, ce iaste preste Prut, în Ținutul Iașilor“, cumpărată de la Frațiman biv Păh.; „pentru dereaptă slujbă ci-au slujit câtăva vreme în casa Domniei Meale“ (Bibl. Ac. Rom., doc. 100/Lx).

der ciună, și de ciună ar fi murit. Ci, orî una, orî alta, el tot aû murit. Și aû pus pre Istratie Dabija Domn în locul lui¹.

45. Domniia lui Grigorie-Vodă de'ntăi, 1^t 7169.

Grigorie-Vodă Domn. — Chimin Ianoș vine cu Nemți la Ardial. — Chimin Ianoș tăiat de Turci. — Grigorie-Vodă și Dabija-Vodă merg la oaste cu Chipriuliul. — Uivarul și Galgoțul cetate să ia de Turci. — Sfat ce s'aû făcut de pără asupra lui Grigorie-Vodă. — Alixandru fecior Gheormii părăste pre nește boiari la Grigorie de față. — Costandin Postelnicul Cantacozino iaste părăt de Stroe Vornicul și de Dumitrașco Vistierul. — Grigorie-Vodă omoară pre Costandin Postelnicul Cantacozino. — Grigorie-Vodă și Dabija-Vodă merg la oaste către Nemți. — Montecuculi ghinărar bate pre Vizir. — Zuza Ghinăriiu bate pre Turci, pre Tătarii den Leva și pre Rumâni. — Pacea între Turci și între Nemți s'aû făcut în 20 de ani. — Domniul să duc la țările lor. — Grigorie-Vodă fuge în Țara Nemțească. — Boiarii să duc în Țarigrad să-ș clară Domn. — Boiarii aleg să pue Domn pre Radul Leon.

Venind Grigorie-Vodă Domn în urma tătăne-său, aû găsit țara stricată, fărămată de atâtea răotăți ce-î venise asupra, de nebuniile Rumănilor și den rea chiverniseaala Domnilor. Costandin-Vodă o aû purtat-o rău, Mihnia-Vodă și mai rău și mai cumplit, și datorie multă rămăsease de la Mihnea-Vodă făcută. Ci să mira ce să facă: haraciul împăratese va să-l dia, aû datoriiile va plăti, aû țara va să îndrepteze; ci-î era toate împotrivă. Ci într'acestia după nor vine și senin; după multă răotate și foamete ce era, și ciună, aû dat Dumnezeu pace, și bișug în toate, și sănătate, — că s'aû făcut grău mult, mei mult, vin, și alte bucate, cu care-și rădică săracii nevoile. Și așa pe'ncet cărmuia norodul bine, și era Domnul judecător drept și milostiv, și gingaș întru toate lucrurile lui, și nemăreț².

Chimin Ianoș fiind întru aceste vremi la Țara Ungu-

¹ După informații orale.

² De aici începe Cronica deosebită a lui Constantin Căpitanul.

rească de sus, și strângând din oștile stăpănu-său lui Racot, ceale răsipite și rămase fără stăpân, și luând ajutor și de la Neamț, cu vorbă ca aciasta : de va putia supune Ardialul, să-l închine Nemților ; și s'au pornit spre Ardial. Apafi Mihai Craiul cu Ardelenii, aciasta auzind, au trimis la Turci de le-au dat știre, și au cerut ajutoriul împotriva lui Chimin Ianoș, și i-au dat pre Cucuic-Mahmet-Pașa, cu câțeva seaamă de Turci ; și au poruncit și lui Grigorie-Vodă să trimită oaste ajutoriul. Trimitând, cu Odevoianul¹, au trimis și den Moldova oaste. Deci, Turcii fiind la Sighișoară, și Ungurii, Chimin Ianoș au venit la un sat ce era aproape de cetate, și au conăcit acoloa cu oastia lui, și era cuvinte între dânșăi, a doao zi să să lovească oștile ; dar Turcii, prinzând veaste den iscoadele ce avia în tabăra lui Chimin Ianoș, cum șad fără grijă, n'au așteptat până a doao zi, ci într'aceeaș zi, au eșat fără veaste cu toții, și i-au lovit la vreamia prânzului, șazând Chimin Ianoș la masă ; și, fiind oștile răsăpate și pe la otace, și îndată ce văzură pe Turci împresurându-l, apucă Chimin Ianoș de încălecă, și, grăbindu-l, nu avu încătrò mai face, ci deade peste un heleșteu înghețat, să treacă, dar, alunecând calul, căzu cu el jos. Turcii încă îl împresurară, șă-l tăiară ; așajderia pre oști le tăiară, și le împrăștiară în toate părțile.

Deci, daca au trecut doi ani ai Domniei lui Grigorie-Vodă, făcut-au Împăratul Sultan Mehmet gătire mare de oaste, și au trimis pre Chipriuliul Viziriul, cu oști multe turcești și tătarăști asupra Țării-Ungurești de sus, ca să o supue, neavând stăpân pre nimeni, de vreamie că Racot Craiul, care o stăpânise, perise, Chimin Ianoș, care în urma lui vria să o urmeaze, încă ș'au dat sfârșit, cum ați auzit. Și au poruncit lui Grigorie-Vodă den Țara-Rumânească și Dabijăi-Vodă den Țara Moldovii de au mers și ei cu oștile lor pen Ardial, împreună cu

¹ Comandase pe Munteni și în luptele din Polonia (Miron Costin, p. 353).

Tătarăi. Atuncea cetăția Uivarul l-au luat, chiemând și pre Apafi Craiul la oaste Viziriul, de s-au împreunat cu Turcii. Galgoșul și alte multe locuri au luat în anul acela, și s-au întors cu pace la țările lor¹.

Acolo în oastea lui Grigorie-Vodă, cum zice uni, s-au făcut nește amestecături, adecă Șarban Logofăt feciorul lui Costandin Postelnicu Cantacozin, și oare-care den frații lui ce era acolo, și Mareș, și Crețulescul², să fie umblat între căpitani și între slujitori, de îndemna să meargă să părăscă pre Grigorie-Vodă la Viziriul, de făcatori de rău, de hain și de altele, și pre urmă să ceară Domn la Viziriul pre Șarban Logofătul; care, dă om în om mergând vorba, au ajuns și la Domn. Deci, auzind, să păziia în taină, până s-au luat zioa bună de la Viziriul să vie în țară, ci dară puregând și apropiindu-să de țară, și, la un loc conăcind pentru odihna namiezi, au poruncit lui Gheorghită Moldoveanul, care era vâtaf de Aprozi, să aducă pre acei boiari ce umblase să facă vicleșug; și-i aduse înaintea lui, și începu a-i muștra, pentru căci fac așa, de au vrut să-l ficlenească, și să-l părăscă la Viziriul: „ce rău li-au făcut? Au nu i-au boerit cu mari boeri, au nu i-au miluit cu mile mari?”. Care anume, le spunea. Iar Mareș, fiind mai slovesnic, și mai îndrăzneț, răspunse că nu sânt vinovați nimic.

¹ La 2 Octombrie 1694, Stanciul Logofătul și frații lui dau zapis „jupânului Savi Căldărar, cum să-ș știe că ne-m tocmim de bun[ă] voia noastră de e-m dat 1 vad de mor[ă], jum[ă]tate, să-și facă dumnelor more, pentru că m-au scos de la oaste cându au fostu Gligorie Voevod la Uivară” (Bibl. Ac. Rom., doc. 108/XLIV).

La 15 April 1683, „eu jup[ă]neasa Ili[n]ca” scrie fratelui ei Radu pentru o datorie. „Datu-mi-au când au pus pre fii-mieș Mihalcia car[e] de oaste în zilele lui Grigorie Voevod, ce, ne ajungându-m[ă] cai la car[e] dă oaste, datu-mi-au frate-mieș în prețul bun iape 2, de i-am pus la care drept fl. 18, și mi-au dat la nunta fii-mieș Mihalcii mărăm 18 de sârma, mărama câte bani fl. 4”. El are zălog „o crucișoară dă aur cu lăntșorul iar de aur” (doc. 49/XLV).

² Radu, cumnatul lor.

Grigorie-Vodă scoase vadnicii de față, căpitanii carii vorbise cu ei, întru care era și Alixandru fecior Ghiormii Banul, și începură a zice: „Așa, Doamne, ni-au zis să mergem să te părăm la Vizirul, și să pue pre Șarban Logofătul Domn“. Iar Mareș răspunse: „Doamne, acest Alixandru în zilele Mihni-Vodă fiind Postelnic-Mare, pre gura lui multă boerime s'aū omorât, nefiind vino-vați nimic; acum iar s'aū apucat de aceaia; ci, de-l veți asculta Măria Ta, fă cu noi ce veți vria, și veți da seaama înaintea lui Dumnezeu, iar noi nu sântem vinovați“. Și dentr'acel cîas i-aū dat Grigorie-Vodă în seaama Vătafului de Aprozi și cu alți slujitori, de i-aū adus tot în pază până aicea în țară. Lângă acestea, și den țară venise pără, de la Stroe Vornicul și de la Dumitrașco Vistierul Cantacozinò, care era lăsați de Domn aicea Cai-macanî purtători de grijă, părănd pre Costandin Postelnicul Cantacozinò, că umblă pre marginea turcîască oamenii lui hulind numele Domnului, de rău și de hain, și pre oamenii țării îi zăticneaste, de nu-i lasă să-ș dia dăj-dile împărătești, și cum că să laudă, că el aū popit pre Grigorie-Vodă, și iară el îl va despopi, — și ca acestea altele multe. Deci aceaste doao pricinî: una den tabără, alta den țară, înțelegându-să, ațatară pre Grigorie-Vodă cu mare mănie, asupra casii lui Costandin Postelnicul. Și, după ce aū intrat în țară, și înțelegând Costandin Postelnicul de venirea Domnului și de opreala feciorilor, aū alergat înaintea toema cătră Craiova, și, mergând să să împreune cu Domnul, l-aū priimit de s'aū împreunat, dar i-aū arătat un chip foarte posomorât, și, vorbind cam alăturia cu calia, i-aū ponosluit pentru feciorii lui, că sânt răi și fieleni, și cum că aū îndemnat pre căpitanî și pre slujitori să-l părăscă la Viziriul, și să rădice pre fie-său Șarban Domn. Ca acestea auzind Costandin Postelnicul, tăgăduia că nu va fi aceaia, ci vor fi părî mincinoase, să nu le creaază Măria Saele. Cu ca de acestia viind Grigorie-Vodă la Scaun, pre ceialanți boieri i-aū slobozit, iar pre Șarban Logofătul l-aū tăiat

la nas de o parte, pentru căci să numise să fie Domn; iar pre tată-său, Costandin Postelnicul, au trimis pre căpitanii de la Ungurei cu dorobanți, și l-au luat noaptea, și l-au dus la mănăstirea Sniagovului. Acolò nu l-au zăbovit, ci i-au poruncit de s-au cuminecat, și l-au dus în trapezare, și, de stălpul cel mare legându-l, l-au su-grumat. Deci, făcând știință jupăneasii și coconilor, au venit cu voia Domnului de l-au rădicat de acolò, și l-au dus la Mărgineni de l-au îngropat.

Când au fost după aceasta la al doilea an, iar au venit lui Grigorie-Vodă, Domnul Rumănilor Munteani, poruncă, și Dabijăi-Vodă, Domnul Moldoveanilor, ca să meargă iar la oaste spre Buda, și au purces de s-au dus după poruncă¹.

Și, mergând la Seidi-Husein-Pașa al Budei, i-au luat și s-au dus la Leva cetate, de o au bătut, dar nimic nu putia să-i strice, fiind acolo și Tătari: un Sultan; iar Viziriul Chiuprilăul era la altă cetate ce-i zic Singohard². Deci acolo veni ră o seaamă de oști nemțești cu ghinărariul Montecuculi, iar la Leva, unde era Husein-Pașa și Domni rumânești, cu o seaamă de Tătari, veni ră alte oști, cu ghinărariul Zuza, și, cum zic, într'o zi să fie bătut amândua războaile; la care au biruit creștinii pre Turci, și s-au întors îndărăt. După ce fură biruiți Turcii, după cum ați auzit, temându-să Vi-

¹ Din cursul acestei campanii, la 20 Maiu 1664, avem o danie de mănăstire pe pergament, cu pecete în capsă: de la Grigore. Divanul, Gherghe Ban, Stroe Vornic, Preda Vel Logofăt, Dumitrașco Vel Vistier, Toader Vel Spătar, Badea Vel Clucer, Preda Vel Stolnic, Papa Vel Comis, Costandin Vel Paharnic, Costia Vel Postelnic, Vilcul Vel Logofăt. Serie Dumitrașco Logofăt „*С КУНАК С КШУМНР*“.

Pe pecete supt vultur: „Acestă hrisovă făcutu-l-a Io Gligorie Ghica Voevod a toată Sfetagora, a 20 de sfinte mănăstiri ce sânt în pre-jurul sfântului Munte Atonului, văleat 7172“. Pe cealaltă parte, stema și titlul, cu data 7170 (Bibl. Ac. Rom., pec. 171).

² St.-Gotthard.

ziriul de Împăratul, să nu pață vre un rău, au statut la mijloc Panaiotache¹, care era dragoman Împărătesc pre acea vreme, și au făcut pace între amândoi Împărații, în 20 de ani. În războiul ce făcură la Leva cu Neamții, vrând Grigorie-Vodă să-ș arate vitejia, au năvălit asupra Nemților, de'ncotrò îi era oștile lui: măcar că, despre o parte, pe o roată de Nemți o au stricat de tot, iar biruința tot au fost a Nemților, și boiari mulți au perit, și slujitori de ceilanți, că să întâmplase și o tină în fuga lor, și pre mai mulți în noroiul acela îi împușca Nemții. Decî, săvârșindu-să așa războiul, Domniî amândoi, de frica Viziriului n'au cutezat să meargă la dănsul, căci îi bătuse Nemții, ci au venit cinesi la țara lui. Și iaste obicei la Turc, fără ferman să nu să ducă nicăiri: Capichehaiaoa lui îi scriia să vie la Vizir, că pre urmă va fi rău. Însă Dabija-Vodă, având capichehaia pre Chiriță Draco Ruset, carele mai pre urmă au ajuns și Domn, numindu-l Antonie-Vodă, și seriindu-i să meargă, pre capul lui și pre sufletul lui: ce rău îi va veni, să fie în sufletul lui, — așa auzind Dabija-Vodă, s'au învărtejât înapoi și s'au dus la Viziriul. Cam muștrându-l oarece, apoi i-au dat Domniia iarăși, și s'au dus la Moldova Domn. Iar Grigorie-Vodă al nostru nici cum n'au cutezat să meargă, pentru că era boiariî fcleni, și uniî cariî era fugiți la Rușciuc și cei de lângă dănsul, că-l speria că vor să vie să-l iă, și să-l ducă să-î tae capul, și alte reale. Decî, sperindu-să, s'au rădicat cu totul și s'au dus în Țara Nemțească, de au șazut acolo cătava vreme².

După ce au pribegit Grigorie-Vodă, boiariî țărăi, cariî era pre acele vremi, s'au strâns cu toțiî, și s'au dus la Țarigrad să-și cîară Domn. Decî, pre cale mergând, socotise, că, de le va da îndemănă, să pue pre

¹ Nikusios.

² Expunerea e foarte parțială pentru Grigore Ghica, despre înțelegerea căruia cu creștinii nu se vorbește nimic. Până și fuga lui se explică prin intrigi de ale „boiariilor fcleni“.

Dumitrașco Buzăianul de la Capățanești ¹, dar, acolo ajungând, aū găsit pre Radul-Vodă feciorul lui Leon-Vodă rânduit de Turci să-l facă Domn. Care văzând boiarii așa, n'aū mai cutezat să mai zică de altul, temându-să că nu vor putea isprăvi, și va fi mai rău pre urmă, ei s'aū lipit lângă Radul-Vodă, că și el trăgia pre boiari cu cuvinte blânde, să nu facă vre-o turburare. Și, așa așăzându-să între dânsii, aū dat Turcii Domniia Radului-Vodă.

46. Domniia Radului-Vodă Leon, 1^e 7173.

Radul-Vodă Leon Domn. — Dabija-Vodă moare la Moldova, și pun pe Duca Vistierul Domn. — Iliaș-Vodă să pune Domn la Moldova. — Iliaș-Vodă să mazălește. — Duca-Vodă vine Domn al doilea. — Radul-Vodă logodeaște pe fiu-său cu fata Ducăi-Vodă. — Pehlivan Hindiū face multe jocuri la logodnă. — Radul-Vodă merge la Odrii, de înnoește Domniia. — Radul-Vodă merge la Țarigrad la primblare. — Radul-Vodă iar vine Domn în țară. — Boiarii să rădică asupra Radului-Vodă. — Boiarii să duc să părăscă pre Radul-Vodă. — Turcii trimit un Agă la București. — Boiarii să făgăduesc lui Pavel să-l clară Domn. — Boiarii trimit de olac la boiarii cei den țară. — Turcii mazălesc pre Radul-Vodă. — Turcii pun pre Antonie Vornicul cu voia boiărilor Domn. — Spânzură pre Sofiaulău la ocnă. — Turcii iaū cetatea Candia.

Puindu-să Radul-Vodă Domn, și viind aicea în țară, cu toți boiarii ce-i eșăse înaintea: boiari, slujitori, după obicei, și cu pompă mare l-aū adus în Scaun, și i s'aū închinat lui toți, cei mari și cei mici, și s'aū arătat cu blândețe și cu milă cătră toți. Și având și pace, și nefind oștire nici într'o parte, petrecia bine, în primblări, pre baltă la vânători, în ospete pre la uni alții, și era toți veaseli, că dedese Dumnezeu și pace și bișug de toate bucatele,— și nu avia altă grijă, fără cât venia vreamia

¹ Personagiul e cu totul necunoscut. Ca Domn, ar fi fost un alt Antonie-Vodă.

haraciului, să-l strângă și să-l dia Împărăției la vreme. Și această pace a țării nu venia dentr'alt ceva, fără cât Împăratul avia treabă de bătia Critul, și, fiind de parte de noi, nu aveam băntuială, ei pace. Și era Radul-Vodă bun, și cu boiarii, și cu țara.

Într'acastă vreme, în țara Moldovii au murit Dabija-Vodă: boiarii țării s'au dus cu toții la Poartă, împreună cu Duca Vistierul, pre carele îl socotise să-l pue Domn. Și au trimis mai nainte pre Stamate Postelnicul¹ cu daruri, să prinză porțile, știind și turcește, să nu cumva alții să umble, să dia bani, să ia Domniia, și să fie boiarilor țării peste voe. Deci, mergând toată boerimia acolò, și mergând la Viziriul și rugându-să, să le dia Domn dintre dânsăi, le-au dat voe Viziriul să-și aliagă Domn, care le va fi voia. Și, fiind socotit mai de nainte Duca Vistierul, l-au îmbrăcat bine, și l-au îmbrăcat cu caftan, dându-i Domniia. Deci, dând pocloanele de Domnie ce-i făcia, ș'au luat zioa bună și s'au dus la țara lor. Dar de acest rând puțină Domnie au domnit, numai o jumătate de an, și l-au mazălit, — den ce pricină noi nu știm. Și au pus pre Iliaș-Vodă Domn, feciorul lui Alixandru-Vodă, carele, fiind sărac beizadia la Poartă, și dator, așa spun: când au venit de la Poartă de-l chiema să-l facă Domn, și neștiind el de acăsta, părându-i-să că sânt niscareva datornici, s'au ascuns în podul casii, și până nu s'au dovedit bine că-l chiamă să-l facă Domn la Moldova, nu s'au pogorât den pod. Deci, făcându-să Domn și mergând în țară, multe milostenii făcia săracilor, și mult bine țării. Atăta au fost de milostiv, cât, șazănd la Divan, ducia și punga cu bani lângă dânsul, și, de se întâmpla să tragă vre un datornic vre un sărac, de nu avia cu ce să plătească, scotia el bani de ai lui și plătia. Ca acest fel de om au fost Iliaș-Vodă; dar cei buni nu trăesc mult cu norocire: den ce pri-

¹ V. pentru dînsul *Studii și Documente*, IV, tabla. Pare că era din Hios.

cină, numai Dumnezeu știe; iar noi oamenii nu putem da nici o socoteală. Precum și pre acesta curând iar l-aș mazălit, și s-aș dus sărac la Țarigrad, iar cum aș fost; și în sărăcie aș murit, rămăindu-mi un făt și o fată, cari trăiau den mila creștinilor. Și în locul lui iar Duca-Vodă s-aș pus Domn de la Împărăție, umblându-mi umbletele cu mare meșteșug Cupariul Ruset cel bătrân, de aș scos Domnia Ducăi-Vodă cu bani mulți, și aș făcut nevoie bietului Iliaș-Vodă.

Întru aceste vremi, Radul-Vodă, având un cocon anume Ștefan, și Duca-Vodă den Moldova având o coceană anume Catrina, s-aș ajuns în cuvinte și aș logodit pre coconii. La care logodnă, aș fost aicea în țară cu mare veselie, aș făcut multe ospete, multe jocuri; care se potrivii cu o nuntă Domnească, iar nu logodnă. Străns-aș toată boerimea țării cu toate jupâneasele, și aș întins corturile în dial de spre Mihai-Vodă, în drumul Cotrăcenilor: acolo făcea ospete în toate zilele. Adus-aș pehlivani de cei ce joacă pre funii, și de alte lucruri; adusease și un pehlivan hindiu harap, carele făcea jocuri minunate și nevăzute pre locurile noastre: iute om era și vartos. Lângă altele, de nu le putem lungi, făcea acestea mai ciudat: punia de rând 8 bivoli, și să răpezia iute, și, sărind peste ei, să da în văzduh peste cap, și cădia în picioare de ceaia parte; alta, un cal Domnesc, gras, mare, își lega chica de coadă, și-l bătea Comișălu cât putia, și nu-l putia să-l miște de loc; alta, un copac mare den pădure adusease, neated, și, înfipt, s-aș suit pre dânsul ca o maimuță: deci, după multe jocuri ce aș făcut sus în vârful, s-aș slobozit de acolo cu capul în jos, și aș dat în picioare; alta, un tulpan lung de mulți coți, îl ținea oameni în mâini, cât era, și să răpăzia iute, și mergia călcând pre tulpan, și nu să afunda; alta, să prindea mulți oameni câte doi în mâini, și făcea chip ca de o bute cu mâinile, și mai lung, și să răpezia iute, și intra cu capul pen gaura aceia, și nu-l simția oamenii, și de

ceaia parte cădia în picioare. Ca acestea multe făcea, care nu le ținem minte. În scurt, mare veselie s'aû făcut la acîastă logodnă a coconului Radului-Vodă aicea la noi; în Moldova nu ştim ce va fi făcut Duca-Vodă¹.

Într'aceste vremi Turcii, văzând că Domniî ţărâi noastre să hainesc de cătră Împărăţie, aû poruncit să fie obicei, de al treilia an să meaargă Domnul la Poartă, să sărute mîna Împăratului, să-şi înnoiască Domniia; şi acest obicei multă vrême aû ținut². Ci dar, fiind poruncă la Radul-Vodă să meaargă la al treilia an la Poartă, s'aû rugat boiarilor ţărâi să-l mai priimească să le mai fie el Domn, şi aû priimit boiarîi să fie aşa; şi aû purces cu toţiî, împreună cu Domnul său, la Odriiû. Şi mai înainte aû trimis pre Drăghici Spătar să gătească bani de poclonul Domniei după la prietenî, şi să dea în ştire că vine Domnul, cu toată boerimia, şi-l priimească cu toţi iar să le fie Domn, lăudându-l că iaste bun cu ţara şi cu boeriî. Şi, mergând Domnul acolò, n'aû făcut zăbavă multă, ci i-aû dat Domniia; şi, dându-şi poclonul de Domnie, s'aû rugat să-l lase să miargă pre la Țarigrad să-şi vază casa, şi l-aû lăsat; dar nu-l era pentru vederia casîi, ci pentru mîndreţea, ca să să primble pen Țarigrad cu pompă Domnească, să-l vază prietenî³. Şi, slobozindu-l, aû mers pre la Țarigrad, şi de acolò aû venit în ţară. Într'aceste vremi, fiind Drăghici Spătariul la Țarigrad cu Radul-Vodă, s'aû războlit şi aû murit; şi l-aû adus la Comana, la mănăstire, de l-aû îngropat. Zic uniî că l-ar fi otrăvit Grecîi, iar alţiî zic că aû murit de ciumă, precum aû şi fost, dupre cum în urmă s'aû dovedit. Şi, viind Radul-Vodă în ţară, dupe cum s'aû zis mai înainte, iar aû

¹ V., pentru această căsătorie, *Studii şi doc.*, IV, p. cccxii.

² Până la Şerban Cantacuzino.

³ Tonul acesta batjocoritor faţă de Radu, lădat înaintea, se explică prin alianţa lui cu Cantacuziniî. V. pentru toate aceste lucruri lucrarea mea „Despre Cantacuziniî“.

petrecut bine cu toți până la o vreme. Iar după aceeaia iarăși început Cantacozini¹ a amesteca lucrurile, precuma² fost învățați, și a turbura pre unii den boiari, zicându-le că au auzit că s'au sfătuit oamenii Radului-Vodă, Sofia³ Clucer și cu Balasache Păharnic și cu alții ca să-i omoare, și-i îndemna ca să scoale asupra Radului-Vodă și asupra oamenilor lui, să-i scoată afară den țară (care aciasta nu o făcea de alt, fără cât să fie totdeauna ei mai mari). Și boiarii, alunecându-să cu firia că vor fi acelea care le zice Cantacozini¹, au scris pre la căpitan, și pre la iuzbași (fiind Spătar-Mare Șarban Cantacozin⁴), să strângă toți la București, și Radul-Vodă nimic de aciasta nu știia. Și, strângându-să, numai într'o zi den Curtia Domnească au făcut rădicare, și au început a striga că va să-i omoare Radul-Vodă. Și au eșat boiarii și gloata, strângându-să la Mitropolie, la Vlădica Theodosie, spuindu-i jalba, cum au vrut să-i omoare Greci; ci, nu trecu vreme multă, veni și Radul-Vodă, și multă pricină au avut cu boiarii, și să duse la Curte; iar boiarii să duseră de maseră noaptea cu pază bună, de frica Radului-Vodă, și s'au gătit noaptea de cale, și a doao zi dânsde dimineață au purces la Enișar², unde era

¹ Nicola, din Sofia. V. iarăși lucrarea citată: „Despre Cantacuzini“.

² Ienișer. Sînt două localități, cu acest nume: una în Asia, și cealaltă în Tesalia. De dînsa e vorba aici.

D. Iuliu Tuducescu îmi comunică acest document de o însemnătate excepțională, dat de boierii veniți la Ienișer, cari, în mijlocul târguierilor și intrigilor, găseau timp pentru a se gîndi la luminarea țerii lor:

† Adecă eu Radul Logofătul Năsturel scriu și mărturisesc cu acesta al meu zapis, ca să fie de bună credință. Încă fiind eu la Enișer, la Împărăție, dimpreună cu alți boeri de țară, cari am fost mers și pentru nevoile țarei, așa am socotit dimpreună cu toți, cum că țara noastră este o țară săracă și fără de învățătură, și oamenii pentru sărăcie nu-și pot da copiii lor la învățătură, ce ar fi bine să se facă o școală pentru învățatura copiilor, cum iaste la Câmpulung, căci este mai în latură. Deci avînd eu un loc în oraș în Câmpulung, care l-am cumpărat de la Stroe Vornicul, eu l-am închinat și l-am

Împărăția, să părăscă pre Radul-Vodă și pre Greci. Radul-Vodă încă a trimis pre Alixandru Armaș și pre Dumitrașco Portariul Caramalăul de olac să ajungă la Caimacamul să-l spue jalba, și cum că fără nici o vină s'a rădicat boeri asupră-i cu pără. Și, fiind Caimacamul prieten, s'a și mâniaat pre boiari, și, mergând boeri la dănsul, i-a mustrat rău, și, de n'ar fi făcut boeri un meștesug supțire, n'ar fi putut să-l biruiască. Ci, necrezând Turci, nici pre boiarii țării, nici pre Radul-Vodă, a trimis un Agă la București, să vie, să cearce lucrul, den ce li-a venit gălelava, și, cum va afla, să ducă înapoi, să spue. Deci boiarii să îngrijară, temându-să că, mergând la Radul-Vodă, îl va apuca cu vorbe, cu daruri, și să va întoarce lucrul spre răul lor; ci căuta om ca acela care să aibă priiteșug cu Aga, să-l apuce ei mai nainte cu daruri, să nu li să facă vre o peire. Și găsiră pre un Pavel Grec, carele de multe ori cerca la Turci să iă Domniia țării: pre acesta aflându-l că iaste prieten cu acel Agă, s'a rugat lui să grăiască cu Aga, mergând acolo, să nu să asculte cuvintele Radului-Vodă, ci să grăiască de bine pentru boiarii țării, șă-i făgăduiră mulți bani, iar lui Pavel îi

dat să fie de treaba școalei, să se facă școală pre dănsul, și nimenea să nu mai aibă treabă cu acel loc, ce să fie al școalei stătător de moșie și noauă pomană. Și mărturie toți boiarii căfi s'a întâmplat, cari își vor pune iscăliturile mai jos. Și pentru mai adevérité credință pusu-mi-am pecetia și iscălitura mai jos, ca să să crează. Az je Mușat ot Bucșani napisah u Enișer. Pis Ghenarie 8 dni, leat 7177.

Pecetea.

Radul Năsturel Logofăt. — Gheorghe Băleanul biv Vel Ban. — Mareș Vornic, mărturie. — Șerban biv Spătar. — Neagoe Clucer. — Papa Comis, mărturie. — Pană Aga. — Pătrașco Vel Șetrar Bălăcianul. — Radul Banul. — Gheorghe Stolnicul. — Văleul Logofăt. — Gheorghe Clucer. — Matei Spătar. — Barbul (?) Căpit. snă Danciul Postelnic, mărturie. — Ivașco Postelnic, mărturie. — Radul Logofăt Știrbeiș, mărturie. — Tudoran Clucer, mărturie. — Barbul Căpit. Bădeanul, mărturie. — Eă Antonie Vornicul. — Stroe Căpitanu. — Șerban Căpitanu Popescu. — Mușat Căpitanu, mărturie. — Ivan Logofăt Lăzureanul. — Pătrașco Căpitanu (Archivele Statului, *Cotroceni*, LIX, 17).

făgăduiră să-l ceară pre el Domn. Acestea auzind Pavel, cu toată puteria lui au împăcat pre Aga Turcul ce mergea în țară, și acii pre loc între Turci mare ajutorință au făcut boiarilor, nădăduind Domniia ¹. Deci boiarii trimise de olac la boerii ce rămăsease în țară, dându-le în știre pentru Turcul ce vine, zicându-le să scoată țară multă înaintia Turcului, să să jăluiască de Radul-Vodă și de Greci, și așa au făcut. Au scos de tot felii, mueri, feate, carei zicia că li-au rușanat copiii, și că li-au făcut acel lucru grozav; featele zicia că ș'au bătut joc de dănele; oamenii cari zicia că i-au prădat, i-au căznit, și altele. Deci, întorcându-să înapoi Turcul și spuind celor mari jalbele ce făcea țara, au dat vina Radului-Vodă, și l-au mazălit, și boiarii s'au îndreptat și li-au dat voie să-și aleagă Domn care vor vria, și să-l ducă să-l îmbrace cu caftan. Ci ei, după cale, mergând, socotise pre Antonie Vornic de Popești den Praova; ci-l gătiră și-l îmbrăcară cu caftan Domnesc; iar Pavel, cel ce aștepta boiarii, după cum vorbise cu el, rămase în dășărt, și-i deaderă boiarii o tiflă. Acestea făcându-să, au trimis Turcul de au rădicat pre Radul-Vodă, și au prins pre doi boiari greci, cari zicea că era mai zorbale, pre Sofialăul și pre Balasache. Ci pre Sofialăul, ținându-l închis spre Ocnă câtăva vreme, l-au spânzurat la Ocnă, iar pre Balasache l-au dat în mâinile unor dorobanți de l-au trecut Dunăria și i-au dat drumul Țarigradului; iar pre ceilalți Greci mai mici, cum Pascale Grămăticul și alții, atăta bătae le da slujitorii, cât mă mir cum trăia; mai ales pre Pascale, că l-am văzut cu ochii, când îl scotia din cămară și-l ducia cu palme;

¹ În anul 7200 (1691-2), face o vânzare „jupăneasa Stanca de la OGREZEAN, fata lui Pavlache Banul“, care-și avea această moșie, în Vlașca, de la tatăl ei, „Pavlache Banul“ (Bibl. Ac. Rom., 176/LXXIV; regest și extrase în „Despre Cantacuzini“, V). „Jupăneasa Elina fata Banului Pavlachie“ se mărită întâiu cu „Radul Post. snă Stroe Vornicul“ Leurdeanu (Bibl. Ac. Rom., 103/XL; v. „Despre Cantacuzini“).

care palme, de dese și de multe, nu mai avea număr; altul iar, care i-am uitat numele, de multă bătae și palme gândia că va să moară, ei striga popa să-l cuminece. Ca acestia și altele mai multe au pățimit Grecii la sfârșitul Radului-Vodă, den pricina și îndemnarea Cantacozinilor.

Întru aceste vremi, au luat și Turcii cetatea cea mare Candiia a Critului, care pren multe vremi au bătut-o, și nu putia să o ia, iar acum au luat și ia săvârșit; și au supus Turcii tot ostrovul Critului.

47. Domniia lui Antonie-Vodă, l^t 7177.

Feciorii Postelnicului Constandin Cantacozin dău moartea tatăne-său. — Închid pre Stroe Vornicul. — Călugăresc pre Stroe Vornicul fără voe. — Lui Neagoe Săcuianul îi tae nasul. — Badea Bălăciianul să scoate să-i tae capul. — Antonie-Vodă merge la oaste la Bugiac. — Vrajbă între boiarii țării. — Mareș să ducă la Craiova Ban cu mare pompă. — Mareș Banul bate pre boiari la scară cu toiage. — Antonie-Vodă judecă pre boiari. — Boiari oare-carii să surgunesc. — Cinste eă făcea lui Antonie-Vodă boerii. — Moldoveanii să scoală asupra Ducăi-Vodă. — Duca-Vodă iar să întoarcă la Iași. — Nemții iau cetățile Ungurilor. — Nemții tae nește Domni mari ungurești. — Antonie-Vodă merge la Țarigrad den poruncă turcească. — Grigorie-Vodă vine la Turci den pribegie. — Boiari mulți să duc la păra la Turci. — Gheorghe Vornicul era să să pue Domn. — Ficleșugul ce au făcut Turcii lui Antonie-Vodă. — Mazălia lui Antonie-Vodă și închisoarea boerilor. — Șarban Spătarul fuge. — Grigorie-Vodă, luând Domniia, scrie la Gherghe Banul de prinde boiarii. — Boiarii cei închiși îi sloboade Banul Gherghe. — Ilie Armașul prins. — Sluga lui Ilie Armașul, îi tae capul Crețulescul. — Stroe Vornicul fuge la Odrîi. — Pentru ce au căzut Cantacozinii la nevoe.

Luând Domniia Antonie-Vodă de la Enișar, cum s'au zis mai înapoi, au venit în țară cu toți boiarii, și i-au făcut alai după cum să cade Domnilor, și să bucura toți de Domn bătrân, de țară, nădăjduind de bine și de dreptate, și au boerit boerii care după cum le-au venit rânduiala, și să așăzase lucrul țării bine și gâlcevile despre toți. Iar feciorii lui Constandin Postelnicul Canta-

cozino, Șarban Spătarul, Costandin Postelnicul Cantacozinò, Șarban Spătarul, Costandin Postelnicul, Mihaï Postelnicul, Matei Cuparul și Iordache, găsiră vreamă să caute moartia tătâne-său, den cine au fost, și închiseră pre Stroe Vornic Leurdianul, vinuindu-l că el au fost pricina de l-au omorât. Și l-au scos la Divan. El tăgăduia că nu știe de acelia nimic; iar feciorii lui Costandin Postelnicul scoaseră niște răvășale, zicând că sânt ale lui, care-i scriia la Grigorie-Vodă. Și, fiind Costandin Postelnicul în părțile Apusului, de spre Nemți, și la Vineția, și prent'alte locuri, zicia să să fi împreunat cu Gligorie-Vodă, și având vorbă pentru moartia tătâne-său, să-i fie arătat aceale răvășale. Ci unii zicea că li-au dat Grigorie-Vodă, alții zicia că izvod au luat după acelea, alții într'alt chip zicia; iar noi am văzut nește răvășale: care, după ce au închis pre Stroe Vornicul iar în pușcărie, și i-au făcut judecată de moarte, și l-au pus într'un car cu doi boi, numai cu antiriul și cu nădragii, și au pus nește priviț la car, și i-au spânzurat răvășalele acelia (ale cui vor fi fost, Dumnezeu știe), și așa cu acia pompă l-au trecut pren târg, și l-au dus la mănăstirea Sneagovului, dar nu l-au omorât, ci fără voe l-au călugărit; că au și strigat: „Doamne, Doamne, fără voe îmi iaste“. Și, când vrea să-i pue numele: Silivestru, iar el zicia: „Nu Silivestru, ci Mahmet“. Într'acest chip fu călugăriia lui Stroe Vornicul. Mai închis-au într'aceste vremi și pre Neagoe Postelnic Săcuianul, și i-au tăiat nasul, den ce pricină noi nu știm — cei ce l-au părât, vor fi știind de ce și cum; mai închis-au și pre Badia Bălăcfanul, și l-au scos să-i tae capul, apoi l-au ertat, — den ce pricină iar ei vor ști¹. Însă, într'aceste vremi venit-au și lui Antonie-Vodă poruncă să miargă la oaste la Bugiac, să scoată pre Nohai den Bugiac și den hotarale Moldovei, că să înmulțise, și făcea multe reale și Bugegenilor și Moldoveanilor. Decî, mergând Sarascheriul cu mulți Turci și

¹ Pentru judecățile Cantacuzinilor trimit la lucrarea citată: „despre Cantacuzini“.

Tatari, și Duca-Vodă cu Moldovenii, cu nevoe mare i-au scos, mai mult cu cuvinte bune și cu pace decât cu război, că să temia de ei, fiind mulți și vitiaji; și de multe ori s'au strâns să dea război cu Turcii și cu ai noștri, de au fost toți în mare grijă. În cea după urmă, s'au lăsat ei, și au trecut Nistrul de ceaia parte, și oștile s'au întors, cineși pre la casele lor; și Antonie-Vodă încă au venit în țară-și la Scaun ¹.

Întru liniște veni și furtună: în pacea ce era în țară între boiari, iată și vrajbă între dânșăi. Mareș Banul, Radul Crețulescul, Șarban Spătariul și frații lui să mărise, să împuternicise, cât trecea peste măsură, nebăgând seaamă pre ceilalți, și întru nimica socotindu-i. Și după aciasta să ia cineva seaama că să mărise: căci, în vreme ce s'au dus Mareș Banul la Craiova, nu s'au dus ca alți Bani de mai naintea lui, smeriți, ci cu mare pompă s'au gătit, cu slujitori mulți, den București, cu grapă (adecă stiaș bănesc: așa să zice: grapă), cu trâmbițe, tobe, surle, și după dansul gloată, și câțva copii den casă cu sulițe; iar înaintea căți-va povodnicilor împodobit, și altele ca acestia. Care mergând la Craiova, la judecățile lui, de era vre un boiar sau vre-un fecior de boiar și vinovat, nu le veghia voe nimic, ci jos la scară cu toege îl bătea; și aici în București așajderia făcea. Ca acestia văzând boiarii, mai vărtos Mehedinții, că era boerime multă, întru oare-ce chip le pără rău, și de necaz zicea câte un cuvânt împotriva cu toții. Carele cuvinte auzindu-le Banul Mareș la Craiova, și Crețulescul și Șarban cu frații lui Postelniceștii, li s'au nălucit precum Banul Gherghe cu ai lui și cu ceilaltă boerime a țării făcură sfat între dânșăi să omoare pre Banul Mareș, pre Crețulescul și pre Șarban Spătar și pre ai lor. Și să scoală Banul Mareș de au fugit la Loviște, la Cornet, la mănăstiria lui, și serie cărți la Domn, și la ceilanți ai lor, că de frică au fugit el acol, să

¹ Serascherul era Pașa de Silistra, iar expediția s'a făcut în 1668. V. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 231.

nu-l omoară boeri, părăndu-l mult. Antonie-Vodă i-a scris să vie, și, cu cine va avea judecată, îș va căuta; și a venit de acolò în București, și, împreunându-să cu ceilalți ai lor, vorbitu-s'a mult. Ce a găsit cu socoteala lor, ei vor fi știut, iar aceia ce am văzut, știm: că a făcut Antonie-Vodă Divan și așat acei boiari, jăluindu-să de Banul Gherghe Băleanul și de ai lui, precum s'ar fi vorbit pre taină cu altă boerime a țării, să-ı uceigă pre acei boiari cari s'a scris mai sus. Iar Banul Gherghe și Hrizea Vistierul, gineri-său, și fie-său, Ivașco Băleanul, și Staico Vistier Bucșanul, și Radul Vistier Știrbei, și alții, tăgăduind că nu le iaste în știre, nici aș avut ei gând ca acesta să facă, ci le iaste năpaste, și cu aceste vorbe s'așpart Divanul. Dar după Divan așat poruncă să să ducă o seaamă de boiari la țară; și-aș mazălit pre Hrizia Vistierul den Visteria cea Mare, și pre Ivașco fecior Banului Gherghe l-aș mazălit den Agie, zicând că nu trebue să fie slujitorii pre mâna lor, ci aș făcut pre Matei Cantacozinò, fratele lui Șarban Spătar, Agă-Mare, pre Ivașco Băleanul Comis-Mare, zicând că, fiind tată-său mazăl, să nu fie și fii-său. Aciaștă turburare ce s'aș făcut între boiari, zicia uni că n'aș fost den alt cevaș, că nici vre un sfat să fie făcut asupra Postelniceștilor, și a lui Mareș, și a Crețulescului, — n'aș făcut; numai aș găsit ei aciaștă socoteaală, să o zică, și să o facă, pentru ca să depărteaze pre toș boiarii de pre lângă Curte, și să le ia boeriile, să le dia la ai lor, ca să fie numai ei și care să vor supune lor, boiari la Curte, pentru ca să să facă ce le va fi voia; cum și făcea, nu numai boerilor, ci tocmăi și ticăitului Domnului Antonie-Vodă, — că atăta îi scurtase toate veniturile, căt nici de mâncare nu era sătul, și de băătură, că-i da căt vria ei: în zi de dulce, carne de vacă cu apă și cu sare, în zi de sec, linte și fasole cu apă și cu sare; vin îi da împușit, ci trinitia cu urcîloarele în târg Antonie-Vodă și fie-său Neagul-Vodă cu banî refeniă, de cumpăra vin de bia; ci da fie-său mai mult la refeniă, căci îi zicea tată-său că el are Doamnă

și coconî, ci să dia mai mult; și așa viețuia bietul Antonie-Vodă¹.

Întru aceste vremi s'aû sculat țara la Moldova asupra Ducăi-Vodă, Domnul lor, fiindu-le Hăncul Sărdar cap, carele strângând den jos, cariî să zic Josenî, aû venit la Iași, și mare gâlciavă aû făcut Ducăi-Vodă, măcar că și Domnul Duca-Vodă ș'aû strâns oaste cât aû putut, și Hatmanul Sandul Buhuș, cumnatul Ducăi-Vodă, aû eşăt cu oștî înaintea lor de s'aû bătut cu dănsăi, dar nimic n'aû isprăvit, ci i-aû căutat Ducăi-Vodă, să lase țara, și s'aû dus la Turci peste Dunăre, și aû scris la Împărăție cum s'aû nebunit o seaamă de oameni șă-i fac gâlciavă fără nici o vină (scoțând pre boiarî țărâi mărturie), că era cu toți cu Duca-Vodă. Într'aceaia Împărăția aû trimis Agă să să întoarcă la Scaun, și aû scris și Pașai de la margine să-i dia Turci să gonească pre cei răi și nebuni. Decî, întămpinîndu-l veastea pre Duca-Vodă la Hagioglu-Pazargic în Dobrovia, și viind și o seaamă de Hănculești, de mergia după dănsul la Țarigrad să-l părăsească, având Duca-Vodă pre Aga Turcul cu puteare, și având și ale lui oștî câteva, aû abătut în Hănculești, și i-aû spart de i-aû trecut Dunăria, și pre alții cariî mai găsise strânși în țară i-aû spart; și s'aû dus Duca-Vodă iar la Scaun, și pre zorbale i-aû prins, de i-aû omorăt. Doamna Duculiasă fiind în Țara-Rumânească, la Drăgănești, până a fi acele turburări în Moldova, dacă s'aû așăzat Domnu-său la Scaun, s'aû dus și iea la Iași².

Întru aceste zile ale lui Antonie-Vodă, în Țara Ungurească de sus aû trimis Împăratul Neamțului pre Ghinărariul Câmpului, anume Șpărcu, cu oștî, de aû băgat oștî pren multe cetăți ale Domnilor celor mari Un-

¹ Cf. Neculce p. 194: „Și-i da năfacă pe zi, de cheltuială lui, cîte zece potronici”.

² Aceste lupte ale lui Duca-Vodă cu revoltații se întîmplă în 1671. V. Iorga, *Doc. Bistriței*, II, pp. xxv, 23. În doc. 157/LXXXIII al Ac. Rom. daû mărturie doi bătrîni, din cari unul își amintește „din dzileale Ducăi-Vodă”, iar altul „din dzileale Hănceștilor”.

gorie-Vodă : păsați la dănsul“. Decî, eșănd boiarîi de aciî, încălecară, și-î eșără înaintea lăngă Odriiî (că era aproape), și veniră cu dănsul în Odriiî. Iar Șarban Spătariul, fiind mai ficlean decăt alțiî, aî scăpat, măcar că aî trimis să-l prinză, dar n'aî putut ; că, îndată ce auzi Ghinia Comis : „ia pre cutare ! ia pre cutare !“ și-î lua, îndată s'aî dus de i-aî dat `știre, și aî încălecat, și s'aî dus încatrò aî putut scăpa.

Grigorie-Vodă îndată scrisese cărți la Gherghe Banul Băleanul, să-l știe că iaste Domn, și să prinză pre Radul Logofătul Crețulescul și pre frațiî lui Șarban Spătariul ce era la București. Cariî, viind noaptea, trimise de strânse iuzbașăi și căpitaniî de slujitoriî, și pre boiarîi cariî să întâmplase aciî : Radul Năsturel și alțiî, și, străngându-să, aî trimis pre Năsturel cu slujitoriî la Costandin Postelnicul, și la Aga Mateî, și la Iordache, de li-aî ocolit casele, și i-aî chemat la Curte. Pre alțiî i-aî trimis la Crețulescul de l-aî chemat la Curte. Cariî întreba : „Dar ce, ce ?“. Ei zicea : „Nu știm alt nimic, fără căt poruncă Domnească aî venit ; veți vedea“. Și mearseră la Curte. Acolò era Banul Gherghe și slujitoriî mulți, lumănări aprinse. Daca veniră, șazură ; și se sculă Banul și zise : „Boiarî fraților, sănătate de la Măriia Sa Grigorie-Vodă, că l-aî miluit Dumnezeuî și Împăratul cu Domniia : iată și cartia“. Și o citiră. Mulțămiea ei lui Dumnezeuî ; însă aciî dintre gloată fugi Iordache, și vru să fugă și Mateî Aga, dar îi prinseră de veaste, să-î întoarseră, și le zise Banul Gherghe : „Mateî, căci faci copilărește de nu șazi ! Dar Domnul căci poruncește să fiți la opreaală, nu doar că va să vă omoară, ci numai până va veni Măriia Sa ; decî bun iaste Dumnezeuî : vă va ierta ; nu vă teameți, ci șadeți ; nu ne mai faceți noao rușane“. Aciî, în cămările Domnești, era închiși de Crețulescul 24 de boiarî, și în obezi, pentru năpăștile ce le făcea că sânt ficleni și răi, precum și mai îndărăt am scris. Ci îndată porunci Banul Gherghe de aduseră țigani, și le tăiară obezile, să-î slobozi. Ci fieștecarele îș lua obezile și le ducea înaintea Crețulescului,

și-l zicea să șă le pue în gât, și le lepăda jos. Deci, făcându-se zio, îi trimise pre boiarî pre la casele lor, și slujitorî de pază, până ce au venit a doao poruncă de la Grigorie-Vodă, de i-au închis în turn. Boiarî țărăi, necăjații, care cum auzia, îndată încăleca, și să ducea la Grigorie-Vodă la Odrii. Iar bietul Ilie Armaș, înțelegând mai nainte, că va să-l închiză Crețulescul, ca și pre ceilalți, au fugit cătră Țara-Ungurească, să scape. Ci întâi i-au prins o slugă a lui, care îi stătuse calul, și-l aduseră la Crețulescul, și îndată puseră de-l tăiară capul, săracul. Pre urmă prind în munte plăiașăi și pre Ilie Armaș, și, aducându-l pân la o cărciumă lângă București, legat, iată și veaste veni în toată țara, că iaste Grigorie-Vodă Domn; care auzind Ilie Armașul, au început a înjura pre plăiași, de l-au dăzlegat, și au legat pre dânsăi, și le-au dat bătae pân la moarte, și i-au dus legaț la București. Stroe Vornicul, carele îl călugărise la Sneagov, precum aț auzit că am scris mai îndărăt, mai nainte, până a nu veni veaste de Grigorie-Vodă, numai pentru turburările ce făcia în țară Postelniceștii cu ai lor, Matei fii-său au gătit oameni Rumâni de ai lor, și pen meșteșug au luat pre Stroe Vornic și l-au trecut în Țara-Ungurească¹. Acolo auzind de Gligorie-Vodă că s'au pus Domn, îndată au purces de s'au dus la dânsul la Odrii, spuindu-și patimile și nevoile ce au tras; și nu numai el se jăluise de patimi, ci toți boiarî, cât să umpluse urechile lui Gligorie-Vodă de jălbile lor, cît să mira de nebunii ce au făcut. Câteva pricinî au fost de au căzut Postelniceștii în mâna lui Gligorie-Vodă; una, că Gligorie-Vodă, când au scris la Chiupriulioglu și la Panaiotache de au cerut ertăciune, foarte rău i-au părut, precum ei l-au înșălat de au fugit în alte țări de supt mila Împăratului; a doao, să învrăjbiase cu Panaio-

¹ Cum se poate vedea în „despre Cantncuzinî“, Stroe fugi din Snagov cu mult timp înaintea de mazilia lui Antonie-Vodă. În adevăr însă Stroe avu un fiu Matei Comisul, tatăl lui Radul Postelnicul Golescu (Bibl. Ac. Rom., 103/XL).

tache Dragomanul, căruia i să trecea cuvântul la Viziriul; a treia, îmboldise și pre boiarii țării cu multe fealiuri de riale, cu închisori, cu batjocuri, dentru cari fugind la Poartă, jalbe mari făcia la Turci, prin mijlocul lui Panaiotache, carele era vrăjmaș mare. Că, și când era Antonie-Vodă la Odrii, nemazălit, încă uni den căpitani și den slujitori umbla pre uliță, strigând și înjurând pre Panaiotache de muiare și de copii; și acăsta auzind Panaiotache, să mai atăta în mânia. Ca aceste pricinii au fost de au căzut Cantacozinii în mâna lui Gligorie-Vodă, iar în cea după urmă, și mai adevărat, putem zice că den păcatele lor i-au dat Dumnezeu în pedepse ca acelea.

48. Domniia a doao a lui Grigorie-Vodă, 1° 7180.

Grigorie-Vodă vine Domn și aduce pre boiari în obezi. — Doi căpitani tae Gligorie-Vodă. — Gheorghe Vornicul îl trimite la Ocnă. — Judecata boerilor la Gligorie-Vodă. — Sultan Mehmet să duce la Camenița. — Gligorie-Vodă îndeamnă pre Moldoveni să părăscă pre Duca-Vodă. — Duca-Vodă mazăl. — Turcii iaă Camenița de la Liași. — Turcii, Tătarăi pradă Țara Leșască pînă mai sus de Liiov. — Gligorie-Vodă vine de la oaste bolnav. — Doamna lui Gligorie-Vodă vine de la Veneția. — Șerban Spătarul fuge din Moldova de frica lui Petriceicu-Vodă. — Caimacamul scoate pre Postelnicești de la Gligorie-Vodă. — Gheorghe Vornicul dus la Tismana: îi tae capul. — Gligorie-Vodă să gătește de oaste la Hotin. — Gligorie-Vodă trimite pe Doamna sa la Țarigrad pentru credință. — Turcii surgunesc la Crit pre Postelnicești. — Petriceicu-Vodă fuge la Liași. — Gligorie-Vodă să nevoiaște să nu-i piară oștile. — Boerii să tem că va să-i ficlenească Gligorie-Vodă. — Boerii fug la Liaș. — Seimenii rădică cap la Hotin. — Sobeschi vin asupra Turcilor cu Liașăi, să-i bate. — Liașăi prind pre Gligorie-Vodă și oastea. — Gligorie-Vodă de la Liașăi să duce la Turci. — Gligorie-Vodă părăște pre Pașa la Vizir. — Vizirul face surgun pre Sarascher-Pașa. — Împăratul dă Domniia Ducăi-Vodă. — Gligorie-Vodă să duce la Țarigrad. — Banul Gherghe, Hrizea Vistierul și alți boeri pribegesc.

Purcezând Grigorie-Vodă de la Odrii cu toți boiarii, au venit în țară în Scaunul Bucureștilor, Martie 20. Avea cu dănsul și pre boiarii cei închiși de la Turci, care

i-aŭ dat în mână lui, băgaŭ în obezi: Mareş Banul, Radul Logofătul Creţulescul, Gheorghe Vornic, Gheţea Clucer, Mihaï Postelnic, Stoian Comis, Vasilie Căpitan şi alŭi Căpitani; şi, după ce i-aŭ adus, i-aŭ închis în turnul după poarta Domnească. Ci n'aŭ trecut multă vreme, ci aŭ tăiat de naintia porŭii pre acei doi căpitani, pentru că înjurase pre Panaiotache de muere şi de copii; deci el aŭ îndemnat pre Grigorie-Vodă de i-aŭ omorât. Iar pre Gheorghe Vornic l-aŭ trimis la Ocnă şi pre Gheţea Clucer; şi mai era şi Stoica Logofăt Ludescul acolo cu dănsăi: ceilalŭi toŭi în Bucureşti era închis. Şi în câteva rânduri i-aŭ scos la Divan de-î judeca, şi-î pedepsia de stricaria ţării, şi cum că aŭ făcut datorii multe la Turci, la 1000 de pungii de bani, şi le zicia: când s'aŭ dus Domnul den ţară în Ţara Nemţească, numai 50 de pungii de bani aŭ lăsat ţara datoare, iar acum o găseşte 1000 de pungii, şi dăjdii aŭ scos multe, carele anume le spunea, şi le zicea: ce aŭ făcut bani, de n'aŭ plătit datorii? Ca acestea zicându-le, iar îi băga la închisoare, şi aŭ poruncit să plătească de la casele lor acea datorie ce o aŭ făcut ei; şi dentr'ansa aŭ şi dat, dar cu bătae pre talpe şi cu legături. Ci dar, în zilele acestui Domn, măcar că era striin, numai aceşti boiari era întristaŭi, pentru închisoarea lor, şi căci le ceria bani, iar alŭi boeri, şi slujitori, şi birnici, toŭi era veaselii de venirea lui Gligorie-Vodă, că era om bun cu toŭi, şi dăjdile ţarei uşoare, cât avia toŭi bucurie, lăudând pre Dumnezeuŭ de binele ce le-aŭ dat. Şarban Spătar Cantacozinul, după ce scăpase de la Odrii, de nu l-aŭ prins cu ceilalŭi, s'aŭ dus la Moldova, la Duca-Vodă; care Grigorie-Vodă auzind, aŭ trimis sol la Duca-Vodă de-l ceria; iar Duca-Vodă zicea, că adevărat aŭ venit, dar nu l-aŭ priimit pentru vrajbă, ci s'aŭ dus den Moldova, şi nu-l ştie în cătro să va fi dus. Dar n'aŭ fost aşa, ci-l ascunsease la mănăstire, la Hangu; ci pre urmă aŭ înŭeles Grigorie-Vodă că l-aŭ ascuns Duca-Vodă în ţara lui; pentru care multă părere de rău aŭ avut pre Duca-Vodă.

Viind dar vara, au făcut Împăratul mare gătire și s'au dus în Țara Leșască cu oastea lui, la Cameniță, și au poruncit lui Gligorie-Vodă, de au mers și el cu oștile lui, care strângându-și den toate breslile : călărași, dorobanți, roșai, visternicei, spătarei, postelnicei, stolnicei, vornicei, păhărnicei, le-au făcut steaguri și li-au dat tuturor sulite vâruite, și cu prapore fealiuri-fealiuri, fieștecare după breasla lor, și au făcut oaste frumoasă, atâta cât, mergând și făcând halai înaintia Împăratului, s'au mirat și Împăratul și toți Turcii de oști ce avea Grigorie-Vodă frumoase.

Acolo viind și Duca-Vodă, Domnul Moldovii, după cum îi poruncise Împăratul, și având Grigorie-Vodă pizmă pre dânsul, pentru Șarban Spătar, căci nu i l-au dat, au îndemnat pre boerii moldoveni de l-au părăt la Împărăție de om rău, și mănător, și spărgător de țară. Măcar că și Moldoveanii au fost supărați de Duca-Vodă, și să îndemna singuri, dar și Grigorie-Vodă i-au îndemnat și le-au și ajutat până l-au surpat pre Duca-Vodă. Și au vrut Împăratul să-i tae capul, dar au avut noroc cu doao blane de vulpe de mosc, foarte neagre și frumoase; amânduoă făcea 40 de pungi de bani; ci una au dat Împăratului, alta Viziriului, și au scăpat de moarte; iar den Domnie l-au scos, și au pus Domn pre Ștefan Petriceico-Vodă.

Deci Împăratul, mergând la Cameniță, în puțințele zile o au bătut, și o au luat; că nici oaste într'ansa n'au fost multă, fără puținței Nemți, dragoni, cari, văzând putere mare turcăscă și temându-să și de Craiul lor, s'au dus oștirii cu slujitorii lor în turnul unde era iarba de pușcă, și au dat erbiu foc, de s'au prăpădit cu toții, și s'au spart și cetatea, de au intrat Turcii cum au vrut; și au băgat oaste și alte rândueale ce au trebuit, și au dres bine pre unde să stricase. Și de acolo Împăratul s'au întors îndărăt, iar pre câțva Pași și cu Domnul Grigorie-Vodă, cu Hanul, cu Tătarăi, i-au trimis în Țara Leșască, de au ars, au prădat pre den sus de

Leov. Deci, viind toamna și răcindu-să vremea, și multe ploī reci fiind, nu le-au dat îndemână să bată Livovul până-l vor lua, ci l-au lăsat și s-au întors. Și căci și pre Tătari, la un loc mai sus de Leov, îi găsise o seamă de oști leșăști, și foarte rău i-au tăiat, și le-au luat toate plianurile și caii lor, de veniia pedestri și despuești, ca val de dănșăi: flămânzie încă să făcuse în tabără. Ci, acestia toate reale întâmplându-să, le-au căutat a veni înapoi; carei viind până la Hotin, i-au împresurat și iarna; deci s-au dus fieștecine pre la locurile lor. Grigorie-Vodă încă au venit în Scaun pre la Sfet Nicolae, și i-au eșat înnainte Gherghe Banul, Stroe Vornic, Sturzea Spătar¹, fratele Doamnei lui Grigorie-Vodă, fiind acești boiari Caimacamī; cu mare pompă au intrat în București; numai atăta: era cam slab Domnul, că să bolnăvisse la Hotin, de au zăcut multă vreme în cetate,—cât să speriese că va și muri. Însă, dacă au venit în Scaun, s-au bucurat, că au găsit pre Doamna venită de la Vineția. Că, după ce au luat Domniia la Odrii, au trimis pre Sturzea Spătar, cumnatu-său, de au adus pre Doamna de la Vineția; și, fiind și Grigorie-Vodă la oaste, au fost sosit și Doamna: căriia i-au fost eșat înnainte multe jupănease la Dunăre, și cu cinste o au adus la București. Doamna era îmbrăcată în haine frănțești foarte frumoase și într'acela chip au fost pînă au intrat în București; deci au lepădat hainele acelea și au luat rumănești². Ci dar, cum am zis, găsind Domnul pre Doamnă-sa și coconii, s-au bucurat; și așa domniia cu pace, și cu liniște.

Iar Șarban Spătar, de unde era, la Hangu, temându-să de Ștefan-Vodă Petreceico, să nu-l dia în mi-

¹ Teodor.

² Între niște știri venite la Roma din Veneția (còpii în col. Vladimir Ghica, la Ac. Rom.) se cuprind lămuriri asupra călătoriei. La 19 Mart se scrie că Sturdza e așteptat pentru a lua pe Doamnă, care e îngreunată; la 24 Maiu că el a sosit; la 28, că a vizitat Arsenalul și i s'a oferit un brigantin; la 3 Iunie că au plecat amîndoi; la 23, că au plecat la 6 din Spalato, unde au fost găzduiți în Palat.

nile lui Gligorie-Vodă, mazălindu-să Duca-Vodă den Moldova, au trecut în Țara Ungurească la Ghiurghiū, la un Lazăr Iștvan, boiar mare al locului aceluia, și, fiind prieten cu Cantacoziniū den țara Moldoviū, veriū lui, pren mijlocul lor l-au ținut la casa lui în bună socoteală până despre primăvară¹; deci s-au dus la Betlen Ianoș, canțelariul țării Ardealului, și au cerut voe să-l lase să treacă în țara turclască; și i-au dat voe, și s-au dus pren Hațag, pre la Cavaransebeș, pre la Rușava, deci la Odriū la Cară-Mustafă-Pașa Caimacanul, fiindu-i prieten de'nceput, den zilele Ghicai-Vodă, cum am scris acolò, și, mai încoace încă întărindu-l, l-au făcut desăvârșit prieten. La ale căriia picioare căzând, s-au rugat pentru frații lui ce era închiși la Gligorie-Vodă, să facă mod ca acela, cum va ști, să-i scoată de acolo. Caimacanul au chemat pre Chiupriulioglu Viziriul, de l-au ospătat și l-au și dăruit după obiceiurile lor; lângă acealea l-au rugat, să facă bine să-i sloboază, că le ajunge pedeapsa câtă au avut într'un an; și altele au zis. Deci Viziriul au făgăduit că va face. Caimacanul, încă ficlean, ca să nu să zăbovească lucrul, să să afle cumva, îndată au chemat iazagiū, și au scris ferman la Grigorie-Vodă, să-i dia în mâna Turcului, să nu facă într'alt chip; și rândui și Agă ca să meargă. Și, cum s-au dus Viziriul de la ospăț, îndată trimise Caimacanul pre Aga cu fermanul, și l-au învățat să meargă drept la Domn, la Curte, și să lase 2 slugi la ușa turnului unde era frații lui închiși (pentru ca să nu-i mai mute alt undeva), și așa au făcut. Dacă au sosit Aga, el au mers drept la Domn, și au lăsat 2 slugi la ușa turnului, și, dându-i fermanul, nu avea cum face într'alt chip, ci i-au scos și i-au adus înaintea lui Gligorie-Vodă, și i-au dat în mâna Turcului, de i-au dus la Țarigrad. Ci Mareș Banul n-au vrut să meargă den voia lui, ci au rămas în țară la casa lui, și Gheșia, socrul lui Șarban Spătariul, fiind la Ocnă, au poruncit

¹ Exactitudinea acestor spuse se dovedește și prin izvoarele ungurești întrebuițate în despre „Cantacuzini”.

de l-au slobozit și s-au dus la Nicopoe; iar pre Gheorghe Vornicul l-au luat de la Ocnă, și l-au dus la Tismana la închisoare. Acolo șazănd cătăva vreme (saū pentru că i să rădicase nume de Domn, saū pentru alte pricinī, care Dumnezeū știe), au trimis Gligorie-Vodă pre Iacșa Căpitan, cu slujitori, și cu Preda, Armașul al doilea, și, scoțându-l den mănăstire peste rău, i-au tăiat capul.

Gligorie-Vodă, aceste întâmplări, ce fără nădejde i-au venit, văzându-le, s-au turburat foarte; însă, viindu-ī poruncă să meaargă la oaste la Hotin cu Husein-Pașa Seidi-Oglu pentru paza Cameniți, să gătiia de oaste. Ci, într'aceaste întâmplări, boiarii cari-ī luase Turcul de-ī dusease la Țarigrad, pără pre Domn că va să hainească și nu iaste într'alt chip. Decī Turciī, temându-să de o primejdie ca aciasta, au poruncit Domnului să-și trimiță Doamna cu coconii la Țarigrad, și, măcar cu necaz, o au trimis. Întăi au purces Domnul de s-au dus la oaste, după aceaia și Doamna s-au dus la Țarigrad, cu Toader Sturzea Spătar, frate-său. Iar Domnul, mergând la Hotin, s-au împreunat cu Pașa, și multă vreme au șăzut acolo.

Întru acea vreme, socotind că nu să va odihni de Postelnicești, fiind în Țarigrad în toată vremea lângă Poartă, au trimis de la țară jalbă pentru dănsăi, și pre lângă jalbă și banī, căț au socotit că vor trebui, și s-au rugat Vizirului să-ī gonească de lângă Poartă, să nu mai facă amestecături țării. Decī Viziriul, văzând jalba și banii, au făcut surgun pre Șerban Spătariul, pre Radul Crețulescul, pre Costandin Postelnicul fratele lui Șarban Spătar, la Crit. Iar la Hotin, fiind oștile până dăspre toamnă, au venit veaste că vine Sobetschi Hatmanul cu multe oști leșăști. Turciī, îngrijându-să, au chiebat pre Gligorie-Vodă Pașa, să cīară de la dănsul sfat ce va să facă. Măcar că bine l-au sfătuit, dar Pașa n-au ascultat: i-au zis să iasă înnaintia lor, să să bată, în câmp; decī, de vor birui, bine: de nu, să vor da înapoi, și să vor împreuna cu Hanul, cu Tătarăi (că venia și el, dar

n'au ajuns la vreme), și al doilea rând să vor mai bate. Pașa zicia să facă șanțuri să să îngroape, și de acolo să să bată. Gligorie-Vodă zicea că Turcilor nu le iaste obiceiul să să bată den șanțuri, fără numai Nemților; ei să iasă la câmp, și, ce va vria Dumnezeu. Pașa nici cum n'au vrut. Era și acest Pașa hursuz, că și la Leva, în Țara Ungurească, și într'alte locuri, unde au fost trimis cu oști, tot au pierdut războiul. Ci n'au avut ce mai face nici Gligorie-Vodă: l-au lăsat de ș'au făcut șanțuri și s'au îngropat; care pre urmă i-au fost de peiria oștilor ¹. Ștefan-Vodă Petriceico de la Moldova, fiind la Hotin cu oastia lui, neputând plini o poruncă a Pașăi, și mănindu-să Pașa pre dansul, ca un slab de inemă, și având sfeatnici răi lângă el, și văzând că vin oștile leșăști, părându-i-să (ca unui prost de minte), că, dacă vor bate Liașăi pre Turci, pierde toată Împărăția Turcului, — acest gând având, s'au sculat cu o seaamă de boiar și au fugit la Liași. Iar Gligorie-Vodă au șazut lângă Turci; numai, fiind căit de ceaia ce au făcut la Leva, în Domniia de'ntăi, de au dat război tare cu Neamții, cat au perit mulți boiari, și multă oaste au pierdut, — socotindu-să să nu facă și acum așa, s'au vorbit cu boerii să trimiță la Liași pre ascuns să-și așaze cu dănșăi, și să-și spue și semnu care vor avia în șanț, unde vor fi închiși cu Turcii, rugându-să să porunciască Sobetschi Hatmanul oștii ce va fi spre acea parte, să nu dea să-î strice oastea; și au așăzat cuvântul să fie așa. Și au zis Domnul, că, după ce va face scrisoarea, va chiea pre boeri de le va arăta, dar (saū den uitare, saū den nebăgare de seamă), făcând cartia, o au trimis Domnul, și boerilor nu le-au mai arătat, socotind că poate fi că nu iaste mare lucru: a arăta, și a nu arăta. Iar boerii, înțelegând că au trimis cartia și lor nu le-au arătat ce scrie într'ansa, au luat (ca nește oameni fără minte), lucru că este mare, și va să-î fielenească Domnul, să-î

¹ Constantin Căpitanul reproduce aici dezvinovățirile șirete ale lui Ghica.

piarză, ca și pre boerii de la războiul Levii. Dar au greșit ticăiții, că cu sfaturile lor pre urmă s'au pierdut și Domniia, și casele lor, pecum să va arăta mai jos. Aceste gânduri de nimic având boierii, l-au fienit pre Gligorie-Vodă, și s'au sculat cu toții den tabără, și pen Nistru au dat, de au eșat afară, și au fugit la Liași (că era tabără legată de catră uscat, de nu putia să iasă fleștecine). Badia Balăcianul, fiind hoț rău, fiind la un sfat cu toți boierii, încălecând ceilalți și dându-i știre și lui, el s'au lăsat de acel sfat și s'au dus de au spus lui Gligorie-Vodă că fug boierii; și îndată porunci slujitorilor să meargă să-i împușce. Dar n'au făcut nimic, că apucase de eșase den tabără, și, noapte fiind, au scăpat. Aciastă întâmplare mai mult au întristat pre Gligorie-Vodă decât nebuniia Seimenilor, ce făcuse mai în trecut zile, iar acolia la Hotin, carii (dentr'a cui îndemnată, nu să poate ști), să rădicase cu găleavă asupra Domnului; ci Domnul, cu ceilaltă slujitorime a țării, gătindu-să și cu tunuri, au mers asupra lor. Ei, văzând oastea gata, și mai vartos că să temia de tunuri, au lepădat armele, și i-au prins pre toți; ci pre cei mai răi, mai zorbale, i-au băgat în butuci, ca la 80 de oameni, și cu cară i-au trimis de i-au băgat în Ocnă, iar pre ceilalți i-au slobozit iar la stiagurile lor, puindu-le alte căpetenii. Ci, cum am zis, nu atât au turburat pre Domn nebuniia acestor Seimeni, cât au turburat a boerilor nebunie, de au fugit de la Domnul său la Liași. Care, Turcii de s'ar fi potrivit, ar fi dat țara în robie pre saptele lor; dar, iar Domnul chivernisind (măcar că Domniia au pierdut o), iar din oastea lui nici-unul n'au perit, nici țara nu s'au robit. Lângă aciastă fugă, ce ați auzit, a boerilor, Liașii încă să apropiase de Turci. Turcii, auzind, au intrat în șanțuri, și au băgat și pre Gligorie-Vodă cu oastia lui, și gătiră tunurile și altă gătire. Sobetschi, viind cu oștile, cu bună rânduială, au început a să bate den tunuri, den pușci, dar nu făcia Turcii nimic, pentru că era și Turci puținii, și Liași mulți;

care văzând că într'alt chip nu-l va putea să-l răzbească, au rânduit husarii, cari sânt cu fier îmbrăcați, și după dânsăi panțirii, cari sânt cu zale, și au dat năvală în șanțuri, de junghia pre Turci ca pre nește rămători. Varsare multă de sânge s'au făcut, cât, care scăpa den oaste, de Nistru nu scăpa, că să înneca; iar, care scăpa den Nistru, de oștile dupeste Nistru nu scăpa, că era mulți și de ai noștri, amestecaț cu Liașăi; den boiari, și Badea Balăcianul Contoș, de-i omorăia ¹. Mai nici unul n'au scăpat; fără numai Pașa cu oare-cățva Pași, având cai buni, au scăpat în Camenița. Iar pre Domn și pre oastea lui i-au prins Liașăi, și i-au dus la Sobetschi Hatmanul, și în cinste l-au priimit, zicând să rămăe în protecția Crăiei lor; dar el i-au răspuns că nici cum nu va fi acasta, de vreame ce Doamnă-sa și coconii sânt în mâna Turcului; ci s'au rugat să facă bine, să sloboază oștile să să ducă la casele lor, și pre dânsul să-l lase să să ducă la Viziriul; că, de nu va merge curând, pot să-i zică că iaste hain de cătră Împărăție, și vor trimite Tatarî de vor robi țara, — și va fi un păcat prea mare. Ca aceastia zicând, li-au dat voe, și s'au dus Gligorie-Vodă la Viziriul, unde era, la Babă; pre carele văzându-l Vizirul, i-au părut bine, și l-au întrebat cum au fost povestia de s'au pierdut atăția oști? El au zis, că „Sarascheriul au greșăt, n'au ascultat pecum l-am învățat“; și, fiind nește Pași scăpați aci lăngă Viziriul den oaste, i-au scos mărturi, că au auzit cum au zis Gligorie-Vodă, să nu să închiză în șanț, și Pașa n'au vrut. Viind de față, au mărturisit, că, de ar fi ascultat Sarascheriul de Gligorie-Vodă, nu s'ar fi prăpădit atăta

¹ Badea Bălăceanul e numit „Contoș“ numai în acest scriitor. „Contoș“ era o familie moldovenească în secolul al XVII-lea. Acest nume n'are nimic a face cu titlul de „conte“, pe care, îndemnat de motive ce nu se arată, îl admite d. Hasdeu încă din 1654 pentru Bălăcenii. D-sa citează (*Magnum Etymologicum*, II, col. 2985) „Cronica munte-nească“, în Șincai, III, p. 98: e, de fapt, cronica noastră (cf. Neculcea, p. 88). Titlul de conte s'a dat numai lui Constantin Bălăceanul, fiul Badei, după 1688.

bunătate de oaste. Și, încredințându-să Viziriul într'aciasta, pre Sarascher l-a făcut surgun, și lui Gligorie-Vodă i-a dat iară Domniia. Și, îndată ce mearse la conac, trimise de olac în țară la Caimacamî, la Gherghe Banul Băleanul, la Stroe Vornic, la Hrizea Vistier, să știe că i-a dat Domniia iarăși.

N'au trecut vreame multă, ci veniră de la Împăratul olacî la Viziriul, și, lângă alte trebî, ce vor fi avut, de ale lor, i-a dat știre și de aciasta, că au pus Împăratul Domn Țărăi-Rumănești pre Duca-Vodă (aciastă treaabă, de grab de au pus pre Duca-Vodă, au fost faptele Caimacamului, lui Cară-Mustafă, pentru Șarban Spătar și pentru voia banilor ce au luat de la Duca-Vodă), după ce, zice, au auzit că au robit Liașăi pre Gligorie-Vodă. Deci Viziriul chiemă pre Gligorie-Vodă, și-i spuse întămplarea cum au fost, și cum că n'are cum să facă într'alt chip, de vreame că iaste poruncă împărătească; iar el să meaargă la Țarigrad, să-ș vază fâmeia și copiii, și curând iar îi va da Domniia (precum ar fi fost, de ar fi trăit). Așa dar fiind, ș'au luat zioa bună, și s'au dus la Țarigrad, și i-a făcut ferman să-i sloboază pre Doamna și coconii den închisoare, că-i închisese. Iar în țară, la boerii Caimacamî, cum s'au zis mai sus, că trimisease Gligorie-Vodă carte că vine Domn, nu peste multă vreame veni Costandin Căpitanul, feciorul Stoicăi Ludescul, cu cărți de la Duca-Vodă, că vine Domn de la Poartă; și scoate tunurile de dă cu ele după obicei, și vestește în țară Domnie noao. Iar boierii Caimacamî, văzând cărți de spre o parte, cărți de spre alta, cu Domnie noao, și neștiind adevărul, pun nește slujitori de bagă pre Costandin Căpitanul în fiară, și-l pun într'o cuhnie cu șase cai, și-l purced cu boerii în sus spre mănăstirea Argeșului. Acolo mai viind adevărate vești, că vine Duca-Vodă Domn fără îndoială, l-au slobozit den închisoare și den fiară, și s'au dus la București; iar boierii au trecut în Țara Ungurească la Sibî, anume aceștea: Gherghe Banul, Stroe Vornic, Ivașco Logofăt, Hrizea

Vistier, Neagoe Banul Săcuianul, Ilie Armaș, Părvul Fărcășan, Hrisoscul Vătaf, și mulți boeri Mehedinți au fugit în Hațag¹.

49. Domniia Ducăi-Vodă, 1^e 7182.

Duca-Vodă vine Domn. — Duca-Vodă să nevoește să aducă boerii pribegii cu sila. — Apași Craiul nu va să dea pre boierii. — Duca-Vodă să duce cu împăratul (!) la Cazaci. — Duca-Vodă trimite la pribegii cu jurământ să vie. — Hrizea Vistier crede pre Duca-Vodă și vine în țară. — Duca-Vodă omoară trei boeri. — Stroe Vornic și Radul Dudescul pățimesc rău de Duca-Vodă. — Turcii merg la oaste în Țara Leșască cu Duca-Vodă. — Duca-Vodă taie un căpitan la codrii Iașului în mănăie. — Hrizea Vistier vine den oaste în țară să rănduiască haraci. — Ciumă cumplită a fost în acest an. — Duca-Vodă închide pre Cantacozini la Cocorăștii, și îi lasă iară. — Beldi Pal și Groful Ciachi Iștan și alții pribegesc la Turci. — Apași Craiul trimite neameși împotriva Beldii la Turci. — Beldi Pal în Edicula moare. — Pricina pentru ce s'au învrăjbit Beldi cu Craiul. — Banfi Deneș i să taie capul. — Dumitrașco-Vodă Moldoveanul mază, și pun pre Antonie-Vodă Ruset. — Duca-Vodă merge la oaste la Juravna la Liași. — Ospățul Ducăi-Vodă și al lui Antonie-Vodă ce au făcut la Iași. — Sobetschi, Craiul leșesc, lovește fără veaste pre Tătari. — Turcii, Tătarii încungiură pre Leși. — Liași fac șanțuri împrejur. — Liași fac pace cu Turcii. — Duca-Vodă cu cinste să întoarce la Scaun. — Duca-Vodă își înouește Domniia. — Duca-Vodă merge cu Turcii la Cehrin. — Duca-Vodă iar merge la Cehrin cu Cară-Mustafă Viziriul. — Turcii bat Cehrinul. — Au venit Moscalii la Cehrin vitejaște. — Ramadanoschi Moscalul lasă de iaș Turcii Cehrinul. — Paraschiva Bolișteanu fu prins de Duca-Vodă. — Lațcarache Spătarul închis de Viziriul. — Radul Logofăt Crețulescu fuge la Ardial. — Șarban Logofăt fuge la Turci. — Șarban Logofăt ia Domniia, și Duca-Vodă merge la Moldova.

După ce să mazăli Gligorie-Vodă, cum s'au scris îndărăt, veni Duca-Vodă cu Cantacozinii boeri dela Țarigrad (că unii era surguni la Crit). Care viind la Scaun, găsiră țara cam turburată, o seaamă de boeri fugiți în Țara Ungurească, cum mai îndărăt am scris, altă

¹ Toate aceste știri se întăresc prin cele de izvor ardelean. V. povestirea din *Despre Cantacuzini*.

siamă de boeri fugiți pen munți, iar oamenii cei proști iar fugiți pen păduri, pen munți (pentru o veaste, ce venise, că vor să robească țara Tătarăi). Ci Duca-Vodă aū făcut cărți de pace, și aū trimis în toate laturile țării, chiemându-i pre toți să vie pre la casele lor fără nici o frică.

Trimis-aū și la boerii pribegi să vie, ei n'aū venit de acia dată ; iar boierii care era în țară pen munți, și alalți toți, s'aū coborât pre la casele lor, și aū mers de s'aū închinat Domnului. Chieluit-aū Duca-Vodă la Poartă de aū adus și pre boerii cei surguniți la Crit de Gligorie-Vodă, viind pre la casele lor. Dar tot nu să odihniia pentru boerii cei pribegi, văzând că nu vin, ei așa s'aū sfătuit cu boerii lui, ca să trimiță sol la Craiul Ardialului, ca să-i dia să-i aducă fără voia lor în țară. Și aleseră pre Părvul Logofăt, fecior lui Drăghiei Spătar ¹, de-l trimiseră sol. Carele trecând pe la Brașov, și găsiind pre Neagoe Ban și pre Ilie Armaș ², cu prieteșugul Sasilor, ce era mai marii cetăți Brașovului, li-aū făcut mult val, și i-aū și închis (dar, fiind fără știrea Craiului, li-aū venit Sasilor necinste, și i-aū slobozit). Și, trecând Părvul Logofăt la Craiul, și, multe amestecând, aū trimis Craiul de-aū chiebat pre boierii la dănsul, și le-aū spus că-i pofteaște Domnul să meaargă în țară ; iar Banul Gherghe Bălianul, mai bătrân de alalți fiind, aū zis: de iaste voia Mării Sale, să-i dea legați, așa, — vor merge ; iar, de voie, nu ; și, iarăși, de socoteaște Măriia Sa că fac vre o pagubă țării Ardialului, să facă bine să le dea carte de cale, și să vor duce în alte țări. Aceastea și altele ca acestea auziind Craiul (fiind și om bun), le-aū zis: că, de voe de vor vrea, iar nu siliți ; „că nici vom strica noi“, zice „obiceiul cel bătrân al țărălor, să vă dăm fără voe să mergeți“. Decă i-aū slobozit de s'aū dus fieștecare pre unde avia gazde ;

¹ Cantacuzino: el se întorcea înapoi la 14 Ianuar 1674 (*Socotelile Brașovului*, p. 109).

² El sosese la Brașov în ziua de 24 Februar 1674 (*ibid.*).

iar Părvul Logofăt, luându-și răspunsul, că nu-l va da pre acei boiari să meargă fără voia lor, s'aû întors la Domn în dășărt.

Și, trecând iarna aceia așa, și viind primăvara, i-aû venit poruncă Ducăi-Vodă să să gătească să meargă la oaste cu Împăratul, la Țara Cazăcească, și s'aû dus. Atunci aû luat Împăratul Ledijna, Humanii și alte cetăți, și aû robît țara foarte, cât zicia toți, că va rămănia de acum înnainte acel pământ pustiiu. Și s'aû întors despre toamnă cineși la țara lui, nestându-le nimeni împotriva¹.

După ce aû venit Duca-Vodă la Scaun², iar nu să odihniia pentru boiarii pribegî, ei aû făcut cărți de iznoavă cu jurământ, și aû trimis de-l chiema, zicându-le: să nu să tiamă de nimic, nici de Cantacozini. Căci ei le era vrăjmașii lor, de carei să temea boiarii pribegî, că, ascultându-i Duca-Vodă întru vorbele cele reale, le va face vre un rău, pizmuindu-i ei și vinuindu-i că patima ce aû luat dela Gligorie-Vodă, să fie fost dela acei boiari. Dar greșii, că n'aû fost aceia, ei avia Gligorie-Vodă pizmă pre dănsăi de multe unele altele, ce-l zisease și-l făcuse în Domniea de'ntăi. Și el, ca un om de necaz, apucând iar puteria la mână, aû făcut cu dănsăi ce aû vrut: i-aû închis, i-aû bătut

¹ Expediția se face în 1674. Se ieia Ladyszyn în August, iar Umanul la 4 Septembrie. După cronicarul ture Rașid, Domnului muntean i se dădu grija drumurilor și podurilor (Hammer, cartea a LVI-a). Zvonul luării acestei din urmă cetăți ajunse în Constantinopol pe la 28 Septembrie, dar, nefiind sigur, nu se făcură serbări (raport olandes din 28 Septembrie 1674). Lagărul era, după niște scrisori italiene în corespondența olandesă, la 25 Iulie la Țuțora, iar la 10 August la Soroca.

În ultima se spune că oastea mergea cu greă, „per la quantità de'carri di proviggioni“. O scrisoare a Domnului muntean datată din Ladyszyn, 8 Septembrie, se află în *Török-Mag. Állam-Okm.*, V., pp. 261-2.

² Oștile pleacă îndărăt pe la jumătatea lui Septembrie (Hammer, l. c.). Cf. și scrisoarea din 13 a Domnului Moldovei, în *Török-Mag. Áll.-Okm.*, l. c., pp. 264-5.

i-aŭ prădat, i-aŭ dat la pedepse, iar nu i-aŭ omorât. De aciasta luând știință bine Duca-Vodă, și văzând și pre Cantacozini, că să înalță iarăși și să măresc, și pof-tesc pre Domn să facă cele necuvioase, peste voea și peste puțința lui, în oare-ce chip nu-l vedea cu ochi curați; și vria cu toată inima să aducă pre pribegii. Și, cum am zis mai sus, de iznoavă aŭ scris Dom-nul cu jurământ, de spre partia lui, și Cantacozini-lor încă li-aŭ zis de le-aŭ scris, de spre partia lor, cum, de acelea ce le-aŭ făcut Gligorie-Vodă, nu vor bănui pre dănsăi în veaci, nici vre o judecată nu vor cerca, cunoscându-și și ei cu a lor cunoștință pricinile pentru care i-aŭ pedepsit Gligorie-Vodă; iar nu din îndemna-ria boerilor. Și, așa ducându-să cărțile la boiari, în multă socotială aŭ fost: să vie aŭ să nu vie. Însă Hri-zea Vistier, ginerele Băleanului, s'aŭ încredințat și aŭ venit cu toată casa lui (pentru că și Stroe Vornic ve-nise mai nainte, și să afla în cinste și în pace), și, Hri-zea Vistier viind, cu cinste l-aŭ priimit, și aŭ avut pace. Iar Băleanul, cu fie-său, și cu alți boiari, mai rămase pân la anul; deaciŭ aŭ venit. Într'acea vreme aŭ omorât Duca-Vodă pre trei boiari: Papa Vistier, Negoia Vistier, Voico Postelnic, părăndu-i acest Voico Postelnic că fac sfat să fugă la Turci și să părăscă pre Domn de rău, și altele, și, scoțându-i la Divan, li s'aŭ răspuns să piară. Și într'o noapte aŭ eșat Duca-Vodă la mănăstirea lui Sfeti Gheorghie, de s'aŭ dus cu slujitori, de i-aŭ scos den temniță; și denaintea porții i-aŭ sugrumat, și pre părăți și pre părăș. Zic uniŭ, care și eu am auzit den gura unor oameni foarte de credință, că pre Papa Vistier, frate-său Mihaŭ l-aŭ părăt, că va să fugă; ci, ori cum aŭ fost, ei aŭ luat moarte cumplită.

Întru anul de-ntăi al Ducăi-Vodă, fiind încă ne-veniți boiarii den prebegie: Banul Gherghe, fie-său Ivașco Logofăt, gineri-său Hrizea Vistier, și alții, să întâmplase de venise Stroe Vornic mai nainte în țară, la Domn, și-l priimise bine. Dar Postelniceștiŭ, ce

era atunci pre lângă Domn credincioși, au vrut să facă nevoie lui Stroe Vornic și Radului Dudescul, ce era ginere lui Gherghe Banul Balcanul, și așa scoaseră o mărturie mincinoasă, mărturisind cum că l-ar fi trimis boiarii pribegii cu cărți la Stroe Vornic și la Radul Dudescul, și sfredelind un cfomag, zicând că acolo au fost cărțile. Pre carele ducându-l la Duca-Vodă, și auzind că aceastia, au închis pre acei boiarii năpăstuiți; și, scoțându-i la Divan, și eșând mărturiia mincinoasă, s'au mâniaat Domnul, și multe pedepse le-au făcut boerilor acestora, — mai vărtos că pre Dudescul l-au muncit cu hiară arsă pre piept, până lângă moarte. Deci, pe'ncet dovedindu-să, toema și la Domn, că au fost minciuni, și îndemnăturile altora, ce li-au fost vrăjmași, — i-au slobozit. Și, trecând câtăva vreme, i-au și cinstit; și nu mai asculta minciunile lesne. Ci, la aceste cazne și altele, era Nica dela Grădiște Armaș-Mare.

Întru al doilea an al Domniei Ducăi-Vodă, iar au făcut Turcii gătire de oaste spre Țara Leșască, la Bar, la Zbaraj, la Trămbovlea¹, și la alte cetăți. Și au mers și Duca-Vodă la oaste; ei puțin folos au făcut Turcii, de cetăți a lua; numai robii pe den afară au făcut, și au luat mulți². Într'acastă călătorie a Ducăi-Vodă, la un conac ce avia în țara Moldovei, grăbind să triacă zaharaoa codrul, și neputând de ploii, și de noroae, și de frântul carălor, viind un căpitan de la margine, care era ispravnic pre cară, și spuind Ducăi-Vodă că s'au frânt carăle, și nu pot treace codrul, — atăta s'au mâniaat de tare, căt îndată au pus de i-au tăiat capul: acest fel de mânie avia Duca-Vodă. Deci, vrând Duca-Vodă să se întoarcă dela oaste, și viind vremea haraciului, au trimis pre Hrizea Vistier mai nainte în țară, să facă rânduiala haraciului, să se strângă. Aicia în țară era lăsați Cai-macamii: Stroe Vornic, Radul Crețulescul, Vălcu Vis-

¹ Zbaraz și Trembowla.

² Cel mai însemnat act din această campanie fu asediul, în August 1675, al Lembergului.

tier; carei fugind den loc în loc de frica ciumiî (că într'acia vară era în toată țara), i-au găsit Hrizea Vis-tier pre Caimacamî la Fântâneale, și acolo au făcut aşăzământ de haraci. Iar de spre toamnă, viind și Duca-Vodă de la oaste, necutezând să meargă la București, pentru ciumă, s'au dus la Cocorăști: acolo până la Bobotează au șazut; decii s'au dus la București, că să potolise ciuma. Decii dar, la Cocorăști încă fiind, nu știu ce au auzit Duca-Vodă, că umblă Cantacoziniî împotriva Domniei, ci, pre căți s'au întâmplat acii lângă el, i-au închis. Iar Șarban Spătar era la Drăgănești. Ci au trimis pre Drosul Sărdar, și pre Gheorghiță Căpitan Ciudin, de l-au luat în zioa de Sfeti Nicolae, și l-au dus la Cocorăști. La Mihaî Spătar, la Filipești, au trimis pre Socol Logofăt, și l-au prins; dar li-au scăpat și au fugit în Țara Ungurească. El așa se auziia că va să-i omoare, dar Dabijoe, soacra Ducăi-Vodă, și Doamnă-sa au stătit tare pentru dănsăi, și i-au slobozit. Dar să rănise inema lor și să răcise de către Domn, — cât în cia după urmă au făcut rău Ducăi-Vodă, precum istoriia mai nainte va arăta¹.

După ce au venit Duca-Vodă în București, de la Cocorăști, den Ardial au prebegit Beldi Pal² și Ciachi Groful și alți boeri unguri, și au trecut la Turci, să părăscă pre Apafi Mihaî, Craiul Ardealului, de mult ce zicia ei că li-au făcut nedreptate. Cariî, împreunându-se cu Duca-Vodă, și întrebându-l de sfat, li-au zis să nu meargă la Turci, că sânt răi și mitarniei, și nu vor folosi cu dănsăi, și mai mult va putia o țară, cu Craiul lor, decât ei singuri: ci-l îndemna să rămăe lângă dănsul, și, saû pace să facă cu Craiul și să să întoarcă la casele lor, saû de aicea să cerce pre Turci cu serisori, să vază ce răspuns vor lua, și pre acela să urmeze;

¹ Acest episod e povestit mult mai pe larg în Ludescu, pp. 14-7.

² Un act al lui Duca pentru „două slugi“ ale lui Beldi Pál. in *Török-Mag. Állam-Okm.*, V, pp. 387—8. Forma lui românească am tipărit-o în *Studii și Doc.*, IV, pp. 60-1, no. LVII.

tățue, în zioa de Sămpietru, fiind și hramul mănăstirei; de acolo au purces la Țuțura: acolo au făcut halai înaintea Sarascherului. Decî cu toții au purces, și au trecut Nistrul, și s'au dus în Țara Leșască: luat-au câteva cetăți, Ioholnița, Iazlovețul, Boceciul, Haliciul¹, și altele, dar robii ce-i lua dentr'ansele nu-i robii, ci-i da Duca-Vodă de-i ținia. Iar într'o zi, scoțându-să robii den cetatea Haliceî, veni veaste la Turci, de la Tătari (că ei mergia înaintea), precum, pen vărsatul zorilor, au lovit Craiul Sobetschi cu oaste multă leșască pre Tătari, și puțin au fost să prinză pre Sultanul, feciorul Hanului celui bătrîn ce era atunci, și mulți Tătari au perit, până s'au îndreptat. Aciastă veste auzind Turcii, au lăsat toate, și s'au dus de s'au împreunat cu Tătarii, și cu toții au început în Liași; și pe'ncet îi îmbulziia, până i-au înghesuit la Juravna cetate², unde era Nistrul, și peste Nistru un dial mare, pietros, de nu să putea sui nici pedestri. Și, încungiurându-i pre Liași de toate părțile, până seară sta rânduiri ca de război, și cu tunurile să apăra. Decî, până a aduce tunurile turcești, și altă gătire de bătae, au înserat, și peste noapte s'au îngropat Liașii în șanțuri: dimineața îi păria că sânt băgați în cetate. Decî trei săptămâni s'au bătut den tunuri, și de multe ori eșa Liașii de să bătia cu Turcii și cu Tătarii, de la obraz, unii cu alții; dar îi înfrîngia grozav pre Liași: de abia apuca de intra în șanț. Și încă tunurile le ajuta, că împrăștiia pre Tătari până intra; iar ar fi pățit rău Liașii. Acolò, cum spunea, era Sobetschi Craiul leșăsc, cu Hatmanul de Letfa, Hatmanul Coroni, Hatmanul Polni³, și multă boerime cu oaste, ca la 30.000, sau și 40.000 vor fi fost. Însă, trecând trei săptămâni, au flămânzit și ei și caii lor, și au făcut pace cu Turcii⁴, au legat să le dia Podolia Cameniții, sem-

¹ Jocholnicz (?), Jazłowecz, Buczacz, Halicz.

² Żurawna.

³ Hatmanul Coroanei și al Poloniei.

⁴ La 27 Octombrie 1676.

nând în scrisori și hotărâle pe unde să fie, și le-au dat Liașilor și robii dupen cetăți; și s-au întors Turcii îndărăt, și Liașii pre la casele lor. Ci dar Duca-Vodă, nevoindu-să în tot chipul să facă slujbă Turcilor să le placă, și aciasta au făcut: că, îndată ce s-au isprăvit pacea, au gătit pre Matei Căpitanul Cărămidă, și l-au trimis la Împăratul să dia știre de pace, învățându-l să să nevoiască în tot chipul, să ajungă mai înainte de oamenii Pașai Sarascher¹ și de al Hanului. Și aciasta i-au zis: mergând pen Moldova, de-l va chema Antonie-Vodă la Iași, să-l întrebe pentru oști, cum să află (că nu să mai știa nimic de oștile turcești, mai mult de o lună de zile), să-i spue altele, iar nu adevărul. Și i-au dat bani, unde-i vor sta cai, să cumpere alții, și așa au făcut. Că, mergând la Iași, l-au chemat Antonie-Vodă de l-au întrebat: el au spus că au încungirat Liașii pre Turci, de nu să știe mai scăpa-va vre unul. Deci iar s-au dus înnainte, și au ajuns la Odrii, unde era Împăratul. Ci, mergând cu cărțile la Viziriul Chipriulioglu, cum putia, fiind idropicos², au cetit cărțile, și, de bucurie că s-au făcut pace, l-au dăruit cu 200 de galbeni de aur, și îndată l-au trimis la Împăratul cu cărțile, și așăjderea l-au dăruit. După câteva clasuri dar, i-au venit cărți de la Antonie-Vodă, în care scriia poveștile ce le auzise de la Matei Căpitan Cărămidă; deci iar chemă pre Cărămidă de-l mai întrebă; el, deci-i spuse adevărul și cum că el au spus acele vorbe lui Antonie-Vodă. Deci aciași vin cărți și de la Sarascheriul, și de la Hanul, scriind tot de pace, ca și ale Ducăi-Vodă; și au rămas de ocară Antonie-Vodă, făcându-l *șcher-oglan*, mincinos; iar Duca-Vodă au rămas laudat. Și în scurtă vreme s-au întors la Scaunul lui. Întru aciastă oștire, pentru nește lemne de pod, ce rânduisse și pre Tudoran Clucerul să le a-

¹ Șișman-Ibrahim.

² Vizirul moare la 30 Octombre, deci el n'a putut primi vestea de pace. Era abia de 42 de ani. Cf. Hammer și Brosch, *Geschichten aus dem Leben dreier Grosswesire*, Gotha, 1899, p. 185.

ducă, și, neputându-le aduce curând¹, la vreme, l-a în-genuchiat Duca-Vodă să-i tae capul; dar l-a ertat; iar el, viind în țară, s'a călugărit: n'a vrut să mai fie mirian. Caimacamî aicea în țară lăsase pre Gherghe Banul Băleanul, pre gineri-său Hrizea Vistier, pre Staico Păharnic; caril așeșat înaintea Domnului cu slujitorime, și cu cinste așeșat în București.

Întru acest an ș'așeșat Duca-Vodă Domniia de al treilea an, după cum era obiceiul, aducându-l caftanul Lațcarache Ruset, el și cu un Agă mare; înaintia căruia i-așeșat Domnul cu boiarii, cu slujitorimia, aducându-l cu cinste în București; și, îmbrăcând caftanul, după ce așeșat baratul de Domnie, așeșat cu 12 tunuri, și slujitorimia cu pușcile.

Deci, așa trecând anul cu pace, primăvara veni poruncă Domnului să meargă cu Turcii la oaste la Cehrin, ce era cetate supt mână Moscalilor. La care ducându-să puțin, o așeșat; ei așeșat venit Cazaci, Muscali, ca nisipul; căroră neputând să le stia împotriva, așeșat lăsat cetatea, și noaptea așeșat fugit cum așeșat putut, venind cineș pre la locurile lor².

Deci, trecând al patrulea an așa, primăvara iar fac Turcii mai mare gătire de Cehrin, și merge însuși Viziriul Cară-Mustafă-Pașa, și poruncește și Ducă-Vodă să meargă, și Antonie-Vodă de la Moldova. Și aicia în țară lasă Caimacamî pre Șerban Logofăt Cantacozino, pre Hrizea Vistier, pre Iordache Ruset Postelnic, și pre Staico Păharnic³, să poarte grijă țării, și de poruncile împărătești. Că Împăratul Sultan Mehmet venise în vara aceia la Dârstor, până s'așeșat isprăvit cu Cehrinul. Deci, mergând Duca-Vodă la Tighina, așeșat găsit pre Viziriul dencolo de Nis-

¹ Nu poate fi Moldoveanul „Toader Flondor“, apoi Mare-Armaș (Neculce, p. 215), din cauza amănuntului călugăriei.

² Pentru campanie, v. *Socotelile Brașovului*, pp. 111-12. S'a păstrat un ordin Domnesc din 23 Iunie 1677 de la „conacul de la Piepțești“ (cartonul I al doc. Ghenadie de Rîmnic, la Ac. Rom.).

³ Numele ispravnicilor sînt mai bine date decît în Ludescu, p. 17, unde lui Ruset i se zice „Lațcarache“, ca fratelui său. Acolo, în loc de Staico, se dă Gherghe Băleanu.

tru, și i-au făcut halaiū cum s'au căzut; și l-au îmbrăcat Veziriul cu caftan, și pre boiarī. Deciī n'au șazut mult, ci au purces preste câmpī fără leamne, fără apă, până au ajuns la Buh, la Coiūl-Ghecet: acolò s'au găsit apă; de acolò iar n'au găsit apă până la Cehrin. Daca au sosit acolò, o au început a bate cetatia cu tunurī, cu cumbarale; dar și den cetate vitejiaște să bâtea, — cāt 63 de zile au ținut. Ci iată că simțiră oștile moschi-ceștī venite la Nipru: să auzīa tunurile, că den Cehrin până în Nipru este cale ca de treī ceasurī. Ci făcuse Rumāniī doao podurī, Moldoveaniī iar doao, peste apa Tismenul, ce era lângă Cehrin, băltoasă și noroioasă; pre acelia au trecut oștile turceștī și tătarăștī, ca să-i oprească pre Moscalī, până vorlua cetatea; dar n'au putut, — că-i împușca, îi omorāia, și nicī cum nu putea sta înaintīa lor; ci au dat dosul, să treacă la pod. Dar Viziriul pusease pază la pod: Inicerī-Pașa, Domniī amādoī, să nu-i lase; dar, strângându-să oștile toate, au dat năvală preste ceilalți Turcī, și au trecut podul dencoace; Tătarăī, ca diiavoliī, da pen Tismen: și trecea uniī, alții se inneca. Și au venit Moscalī lângă Cehrin, fiindu-le cap Ramadoschi, și o săptămână au șazut Moscalī dencolo de apă, și Turcī dencoace, de spre cetate, bătând-o; și, la săptămāna, Duminecă în amiazăzi, au luat Turcī cetatia. Zic cei mai mulți, că au luat Ramadoschi banī mulți de la Veziriul și au lăsat de au luat cetatea. Care înțelegând Țariul Moscalul, au topit aur, și i-au vărsat pre gāt; și acel sfârșit au dat Ramadoschi. Iar Viziriul s'au întors bucurându-să, trimițându-i Împăratul călăci și caftan.

Ci, la întoarcere, turburase Cantacoziniī pre oameniī țărāī, îndemnându-i să părăscă pre Duca-Vodă și pre Grecī la Vezir, că mănācă țara, și altele. Și avea pre uniī pribegī, de-și înțelegia cu ei: Banul Milescul, Dumitrașco Corbeanul, Paraschiva Boliștean, cariī venise cu Cuciuc-Imbrohorul înaintea Veziriului, la Ledijna lângă Buh. Ceilalți s'au păzit mai bine, iar Bolișteanul, umblând cam

blestemătește, l-aŭ prins Duca-Vodă, și l-aŭ băgat în obezi, și l-aŭ mustrat; apoi l-aŭ slobozit, după ce aŭ venit în țară. Însă, dacă aŭ trecut Nistrul pre la Soroca, pre o câmpie, să ceru Duca-Vodă să-l lase să miargă la Scaun; și l-aŭ slobozit: pre carele îmbrăcându-l cu caftan, și pre boiari, li-aŭ dat cale în țară. Iar pre Lațcarache Spătar l-aŭ închis Veziriul, de multe jălbî ce auzise de la Cantacozini, și de la alți ce era cu Cantacozini la o vorbă; și cu chieltuială l-aŭ scos Duca-Vodă de aŭ venit în țară. Duca-Vodă, mergând până la Iași, veni veaste den țară, că Radul Crețulescul, cu toată casa lor, aŭ fugit în Ardial; de acolia den tabără fugi și Vintilă Corbeanul Păharnicul, și Părvul Postelnic, fecior Crețulescului, în Ardial, trecând pre la Trotuș. Aceaste turburări văzând Duca-Vodă, gătește pre Costandin Brâncoveanul, ce fusease vtori Logofăt mai nainte, și-l trimite cu cărți la Crețulescul, să-l întoarcă. Carele viind până la Sărata, îl întâmpină un părcălab al lui Șărbănu Logofăt, de-i spunea că aŭ fugit Șărbănu Logofăt cu toată casa lui la Rușciuc; ei lasă Brâncoveanul calea Ardealului, și să duce după unchi-său Șărbănu Logofăt. Duca-Vodă viind până la Bărlad, iată alți olăcari vin de spun că aŭ fugit Șărbănu Logofăt cu toată cimetia lor. Deci, viind măhnit până la Focșani, trimete pre Costandin Stolnicul cu cărți, să munciască, să întoarcă pre frate-său Șărbănu Logofătul, și i-aŭ dat și pre Iane Roșca, om al Ducăi-Vodă, cu multe făgăduiele. Care, mergând acolò și împreunându-să cu frații, aŭ dat răspunsul, că nici unii nu să vor mai întoarce, ei să vor duce la Veziriul. Căci că aceste umblete de de mult le umbla Cantacozini, de turbura oamenii țării, de părăia pre Domn, și ei încă făcuse jalbă la Veziriul Cară-Mustafă-Pașa, prin mijlocul unui Turc ce-i zicea Fetfagiul; carele și răspuns i-aŭ dat lui Șărbănu Logofătul, că să să ducă să-l facă Domn, — pentru că-i era prieten, cum am scris îndărăt. Deci, îndată ce aŭ mers, i-aŭ făgăduit să-l pue Domn, și să mute pre Duca-Vodă la Moldova, — că mazălise Turcii

pre Antonie-Vodă Ruset, căci nu vrusease să dia bani unui Agă al Viziriului, când i-aŭ cerut. Carele, ajungând Chehaiaoa Viziriului, i-aŭ făcut aciaŭta, de l-aŭ mazălit. Duca-Vodă, încă, neștiind că va să pue Domn pre Șarban Logofătul, aŭ trimis boiarî cu pără asupra lui Șarban Logofătul¹; dar nimic n'aŭ folosit; că, îndată ce aŭ sosit Veziriul la Odrîi, i-aŭ dat Domniia, și pre Duca-Vodă l-aŭ mutat la Moldova². Boiarîi dar ce era trimiși de Duca-Vodă, cei mai mulți s'aŭ închinat lui Șarban Logofătul, neștiind ceale ce vor să pață pre urmă; iar Ivașco Cluceriul Băleanul și cu Staico Păharnicul aŭ fugit la Moldova. Iar Șarban-Vodă aŭ venit Domn în Scaun, pre la Bobotează.

50. Domniia lui Șarban-Vodă, 1^t 7187.

Șarban-Vodă Domn. — Doamna lui Șarban-Vodă vine la București. — Ivașco Clucer Băleanul, Staico Păh. pribegesc. — Șarban-Vodă să duce la oaste, la Dogan-Ghecet. — Drosului îi tae capul Șarban-Vodă. — Duca-Vodă gătește ospăț lui Șarban-Vodă la Iași, iar el nu priimește. — Șarban-Vodă închide pre Văleul Vornicul; pre Pătrașco, muncit, îl spânzură la Sneagov. — Șarban-Vodă pre Văleul Vornic îl omoară la Sneagov. — Moldovenii să sfătuesc să omoare pre Duca-Vodă. — Duca-Vodă prinde pre trei boiarî ci-aŭ fost mai nainte vinovați, șă-i tae. — Șarban-Vodă închide pre Hrizea Vistier, și-l pradă. — Șarban-Vodă căznește și omoară pre Hrizea Vistierul. — Vistiereasa Hrizii Vistier cu coconii fuge la Moldova. — Șarban-Vodă spânzură pre Radul Vistier Ocnarul. — Șarban-Vodă aruncă într'o ocnă pustie pre feciorul Drosului Sărdar. — Șarban-Vodă grele dăjdi scoate în țară. — Șarban-Vodă multe reale face în țară. — Duca-Vodă den Moldova să duce la Țarigrad de-și înnoiește Domniia și iă și Hătmăniia Cazacilor. — Duca-Vodă vrea să dea pre fii-sa unui Grec. — Duca-Vodă dă pre fii-sa fără voe după Ștefan Beizadea. — Boiarîi să duc să părăscă pre Șarban-Vodă. — Șarban-Vodă înnoește Domniia. —

¹ Numele lor se daŭ de Ludescu: sînt Neagoe Vornicul Secuia-nul, Staico Păharnicul Bueșanul și Ivașco Băleanul (pp. 18-9).

² Duca trece la Iași încă de Sf. Neculaî 1678, dar Șarban sosește în București abia la 6 Ianuar 1679 (Ludescu, p. 19; N. Costin, p. 18). O scrisoare a lui Șarban, din 21 Ianuar 1679, în *Török-Mag. Állam-Okm.*, VI, p. 36.

Tucheli face oaste spre Nemți cu ajutorul Turcilor. — 1683: Sultan Mehmet rădică oaste asupra Nemților. — Veziriul bate Beciul. — Craiul Leșesc vine ajutor Nemților. — Nemții, Leași bat pre Turci la Beci. — Sultan Mehmet sugrumă pre Veziriul. — Divan ce au avut Șarban-Vodă cu Duca-Vodă înaintea Veziriului. — Petreceico-Vodă vine la Moldova Domn de la Liași. — Oștile leșăști încungiură pre Duca-Vodă. — Robesc Liași pre Duca-Vodă. — Tătarii gonesc pre Cazaci, pre Moldoveni den Bugeac. — Dumitrașco-Vodă să pune Domn la Moldova. — Foamete mare la Moldovă. — Duca-Vodă să tocmește să să răscumpere. — Duca-Vodă moare de grab. — Bani Duci-Vodă îi ia Ungurii. — Papa Buicescu părăște la Turci pre Șarban-Vodă. — Șarban-Vodă merge la oaste la Cameniță cu Suliman-Pașa. — Nemții iar bat pre Turci la Ostrogon. — Apafi Mihaiu Craiul înnoește Crăiia pre fiu-său. — Șarban-Vodă mazălește pre Dumitrașco-Vodă den Moldova. — Cantemir să pune Domn Moldovii.

Mare și întunecat nor, și plin de fulgere și de trăsnete, au căzut pre Țara-Rumânească Șarban-Vodă, carele, ca cu nește trăsnete, cu răotatia lui au spart și au dăzrădăcinat nenumărate case de boiari, și de slujitori, și de săraci, și pre mulți au omorât cu multe feluri de cazne, și i-au sărăcit cu multe feliuri de pedepse, precum istoria mai jos va arăta. Ci dar, pentru păcatele oamenilor, sau pentru alte judecăți, care singur Dumnezeu știe, au luat Șarban-Vodă Domnia Țării-Rumânești. Ci mai nainte au trimis pre Costandin Brâncoveanu, nepotu-său, cu Schimni-Aga, ca să apuce Scaunul și să rădice pre Duca-Vodă, să-l ducă la Moldova; și poruncise să fie Caimacam, cu Badia Vornicul Bălăceanul și cu Hrizea Vistierul, și să îmblânzească norodul, atât pre cei mari, cât și pre cei mici, și să să bucure, și să să veselească toți de venirea Domnului. Și așa au făcut, că cu toți să bucura, și mulți (cum auziam), care nu avia vin, bia apă pentru sănătatea lui Șarban-Vodă, și juca, și chiuia, atât îi amăgise pre toți în boeria lui, cât îi orbise de nu știa ce fac; ci bucuria lor s'au întors îndășart și la mare întristare. Însă, viind Brâncoveanu, cum s'au zis, și ducându-să Duca-Vodă den Scaun, au trimis Caimacami de au venit Doamna lui Șarban-Vodă și mumă-sa, Doamna Ilinca, de la Rușciuc, eșându-i boiarii și jupă-

nease înaintea. După aceea și Domnul a venit, pre la Bobotează, de a venit în Scaun, cu pompă mare, precum iaste obiceiul Domnilor. Deci, de năi cu blăndețe s'a arătat tuturor, boerind și pre cei ce nu-i iubii, pentru pricina aciasta, ca doar ar aduce și pre Ivașco Clucer Băleanul și pre Staico Paharnicul, pribegii ce era în Moldova; și așa a trecut cătăva vreme.

Deci primăvara i-a venit poruncă să meaargă la oaste, să facă o cetate Dogancalè, și, gătindu-să, s'a dus cu Turcii, și făcându-să cetatia, s'a întors îndărăt la Scaun.

De acum înaintea să încep durerile. Că, la întoarcere, a zis Drosului Sărdariul, să să gătească să meaargă în țară mai nainte cu trebii; și s'a gătii, și i-a dat cărți și slujători, și pre Aleverde¹ Tatarul, cu cățiva Tătari, tot tălhari, și-l învăța în taină, să-l ducă până la Bărlad, și să-l dia în laturii de drum, să-i tae capul, și să-i iă capul pentru credință, și să să facă Aleverde că a venit pribegii în Bugiac, și, până nu-l va chema Domnul cu cărți, să nu vie: și, viind, să zică către boiarii, că a fugii Drosul Sărdar. Acest meșteșug făcia, ca să nu să sparie boiarii, să fugă. După ce a sosit Șarban-Vodă la Iași, l-a poftii Duca-Vodă să-l ospeteze, încă de pre cale, la întoarcere, și făgăduise Șarban-Vodă că va merge la ospăț. Și s'a gătii Duca-Vodă de ospăț, cum s'a căzut; iar, când a fost în zioa aceea, s'a rădicat Șarban-Vodă și a purces spre Țară, și n'a priimit ospățul. Pricina aciasta era: că avia nădejde să iă pre pribegii, orii cu voe, orii în puteare; dar Duca-Vodă, nevrând să facă obicei rău ca să-i dia, li-a dat cale de s'a ascuns. Aciasta auzind Șarban-Vodă, că nu sânt în Iași, ci s'a ascuns la țară, n'a priimit nici ospățul; ci a venit în țară. Duca-Vodă încă s'a strâns boiarii lui, de s'a ospătat toată zioa aceea, cu zicături, cu tunuri. Iar Șarban-Vodă, viind la Focșani, a poruncii de a închis pre Vălculele Vornice la București, și, după ce a venit în

¹ Ali-berdi.

Scaun, aŭ trimis pre Ghinia Căpitan, cu 30 de slujitori, de aŭ luat pre Pătrașco Căpitan Urziclanul, de l-aŭ dus la Sneagov mănăstire: acolo, cu muncă groaznică muncindu-l, l-aŭ spânzurat. Iar pre Vălcu Vornic l-aŭ judecat în multe rânduri; dar fără nici o cuviință era judecățile, că vină nu-l afla nimic, precum nici altora. Și, după câteva judecăți ce i-aŭ făcut, l-aŭ mutat la Snia-gov, și acolo l-aŭ omorât, cu multe cazne¹.

Într'aceste vremi, și Duca-Vodă la Moldova aŭ avut gălciavă despre boiarii lui, care cu îndemnăturile lui Șarban-Vodă (precum pre urmă s'aŭ dovedit), s'aŭ sfătuit boerimia, să să scoale asupra Domnu-său, să-l omoare pre dănsul și pre toată casa lui. Și, făcând pecetia lui Dumitrașco-Vodă, care era mază în Țarigrad, și aŭ pecetluit cărți, și scria călărașilor și altor slujitori, ca de spre partea lui Dumitrașco-Vodă, cum i-aŭ dat Împăratul Domniia, ei să meargă, să prinză pre Duca-Vodă, să-l închiză la Sucăvă. Și aŭ mers un Bogdan cu cărțile, și alt boiar, de le-aŭ dat Lepușeanilor și Orhiianilor; și s'aŭ rădicat cu toți de aŭ venit până la Țuțora. Acolo tăbărând, și s'aŭ dus căpitanii să întreabe pre Hatmanul Buhuș; ce învățătură va să le dia, și, fiind Hatmanul cumnat cu Duca-Vodă, și neștiind de lucrul acista nimic, îndată s'aŭ dus la Domn, și i-aŭ spus povestea. Și, auzind Duca-Vodă de la Hatmanul, pricepură că iaste fleșug, și, întrebând cine i-aŭ rădicat, ei aŭ spus: cutare boiari și cutare. Decă gătește Duca-Vodă pre Gheorghita Stolnic Ciudin să-l trimită cu mulți slujitori, și prind pre acei boiari, și, înțelegând de la dănsii că Ghioca Vistierul cel Mare aŭ fost capul sfatului, îl închide și pre dănsul, — măcar că toți era amestecați,

¹ V. spusele călugărului catolic, în Engel, I, pp. 110-11 sau *Magazinul istoric*, V, p. 40. Aici Vlăcu e numit „Valculus Bunis“, adică Vlăcu al lui Bunea Grădișteanu, descendență care — îmi spune d. Iuliu Tuducescu — se constată și din documente interne. Călugărul vorbește și de moartea lui Drosu, ce ar fi fost săgetat de Tatarii cari-l îngropase în pământ până la brâu.

afară de Hatmanul Buluș și Miron Logofăt; dar, pentru să nu să facă zarvă mare, i-aș tăcut pre aceia: numai pre acești trei boiari, care am scris mai sus că i-aș închis, pre aceștia i-aș judecat, și i-aș scos înaintea porții, de li-aș tăiat capetile. Acolo, când vrea să-i tae, aș zis acei doi: să tae întâi pre Ghioca, că el aș făcut aciasta, și el vria să fie Domn; și așa aș făcut, că întâi pre dănsul l-aș tăiat, apoi pre acei doi boiari. Deci ceilanți toți s'aș așazat¹.

Iar aicea în țară Șarban-Vodă, pre la Sfeti Teodor, în săptămăna cea mare a lăsatului de sec, de postul cel mare, aș închis și pre Hrizea Vistier, puindu-i pricina ca să-i iă seaama de Visterie, și nădăjduind că va găsi bani mâncați ai țării la el. Care, luându-i boiarii lui Șarban-Vodă seaama, în câtăva vreme, s'aș aflat ai Hrizii Vistier bani chielțuiți pentru țară fl. 30.000. Care văzând Șarban-Vodă că nici cu aciasta nu-l poate dovedi, să-i facă rău, aș început alta: aș zis de zahariaoa ce s'aș dus la Cameniță, precum ar fi fost ria; și, orî bună, orî ria de aș fost, o dedese boiarii și rudele lui; iar el numai Hrizii Vistier îi găsia vină; și i-aș dat poruncă să plinească acei t¹ 41.000 de la casa lui, și-l îngrozia cu muncii groaznice. Deci, ce să facă ticăitul? De nevoie, s'aș îndatorat, și aș dat al lui ce avia; și s'aș vândut satele, și moșăile, și țigani; și aș plinit banii. După ce aș dat Hrizea Vistier aciastă sumă de bani, ce s'aș zis mai sus, l-aș scos de la închisoare (cu ce socoteală, Șarban-Vodă va ști, și sufletul lui), și numai 11 zile l-aș lăsat slobod, dar cu pază de departe, să nu să priciapă, și iar l-aș închis; și la a doao închisoare mai multe cazne i-aș făcut, și multe otrăvi i-aș dat, să-l omoare; dar nu-l putia omoră cu otrăvile, — precum într'o scrisoare a Hrizii Vistier s'aș văzut, scrisă cu mâna lui, căte feliuri de otrăvi i-aș dat, și nu-l putia omoră. Care văzând că cu acestea nimic nu-și poate face voia lui, cu

¹ La 2 Octobre st. v. 1679. V. N. Costin, p. 19; Neculce, p. 214; *Vita Constantin Cantemirii*, în „Operele lui Dimitrie Cantemir“, p. 14.

altă moarte groaznică l-aŭ omorât¹, de ș'aŭ plinit voia tirăniei lui. Jupăneasa dar și copiii rămăind în sărăcie, iar nu i-aŭ lăsat în odihnă, ci totdeauna să afla în pază de slujitori, și zioa și noaptea, și le ceria banî pen trăg. El, văzând că nu vor mai putia trăi, și încă aflând unii-alții că vor să piară, aŭ luat pre Dumnezeŭ într'ajutoriu și, pre'ntre paznicii ce era împrejurul casei lor, aŭ eșăt; și nu i-aŭ priceput, orbindu-i Dumnezeŭ; și aŭ încălecat de cu seaară, și pre la miezul nopții aŭ trecut Dunăria pre ghiață, în Țara Turciească. A doao zi, înțelegând Șarban-Vodă de fuga lor, s'aŭ turburat foarte, ca un lup turbat, și în toate părțile aŭ trimis capitanî cu slujitori, să-i prinză, saŭ să-i omoare, ori unde-i va ajunge; dar trecuse, cu ajutoriul lui Dumnezeŭ, și nu i-aŭ găsit; măcar că și în Țara Turciească aŭ trimis gonaci, și făgăduiele la Pași, la Muselimî, la Cadîi, — ca, de-i vor prinde, să le dia mari daruri. Dar, unde va Dumnezeŭ să păzească, omul nu poate să strice, ci aŭ scăpat, și s'aŭ dus pre la Odrii, și la Țarigrad, și de acolo la Moldova, la Duca-Vodă, și la ceilalți boiarî pribegi ce era acolo, fugiți de frica lui Șarban-Vodă.

Aciasta așa trecând, Șarban-Vodă nu înceta de a face rău cu morți; că, într'al doilea an, acesta, aŭ trimis și pre Radul Vistier Ocnar de l-aŭ spânzurat în Târgul Ounei, de poarta casei lui; și aŭ trimis și pre feciorul Drosului Sărdar, tânăr săracul, la Ocnă, și legat l-aŭ slobozit în ocnă pustie: acel sfârșătaŭ luat ticăitul, — fiind găde Cobza Dumitrașco Capitan. Mai avea o fată Drosul, ci, pentru ca să-i stingă neamul lui, și pre aceeaia o aŭ omorât, trimițând nește Seimenî hoți de ai lui. De acestia multe făcea Șarban-Vodă, care de, s'ar fi scris câte una, pare-mi-să că n'am avia hârtie să le rânduim toate, — că de om nici cum nu-i era milă, ca de o pasăre: îndată îl

¹ Hrizea muri în Țapă, prin Mart 1680; v. *Despre Cantacuzini*; *Documentele Cantacuzino*, pp. 99-100; *Magasinul istoric*, V, p. 40; *Studii și Doc.*, V, pp. 188-9. El lăsă doi fii: Radul Clucerul (cronicarul Popescu) și Gheorghiță Post. (condica Horezului, la Academia Română, p. 43).

omorăia; orî de aŭ avut vre o pizmă pe dănsul den boieria lui, orî de i s'aŭ părut ceva bănuială pre cineva, orî l-aŭ părăt cineva, precum mulți oameni răi sânt în Țara-Rumânească, îndată, fără întrebare, fără judecată, îi omora tirănește. Pentru dăjdi, ce să zic?! Care mai înainte, fără cât știu foarte bine că în anul de'ntăi aŭ luat den țară 2.000 de pungi de bani, iar al doilea 3.000, al treilea și mai mult, — cât răsufu boerii, slujitorii, birnicii nu mai avea: bătuți, căzniți în toată vremea, își vindia moșăile, țiganii, vilele și tot ce avia, de le cumpara Șarban-Vodă, și ai lui; iar săracii plângia și pliniia tot ce le ceria, că era legați de stâlpii ce era înfipti la pușcărie, înlăuntru și afară, de-i bătia cumplit: pre boiari, pre căpitani, pre slujitori, — păn i-aŭ sărăcit pre toți; și, care cum scăpa, umplia țările, carei nu muriia de bătăi saŭ de necazuri. Însă cei ce era fugiți în Moldova, boiari, căpitani, slujitori, s'aŭ rugat Ducăi-Vodă, fiind Domn Moldovii, să le fie într'ajutoriū, și ei să meargă la Turci, să facă jalbă de jafurile ce face Șarban-Vodă țărăi; și le-aŭ dat ajutor bani și oameni, să-i poarte, și s'aŭ dus la Țarigrad. Dar n'aŭ folosit nimic, — că într'alt chip aŭ curs lucrurile, precum mai jos istoria va arăta.

Într'aceaste vremi¹ aŭ venit poruncă Ducăi-Vodă den Moldova, să meargă la Poartă să-și înnoiască Domniia, și să-i dia și Hătmănia Țărăi Căzăcești, ca să strângă pre Cazaci după unde vor fi răsipiți, și să-i așaze pre la locurile lor; că cu Hatmani Cazaci nu folosiia Turcii, — că une orî să închina, alte orî rădica cap, și odihnă nu mai avia. Ci aŭ socotit de [i-]aŭ dat pe seaama Domnului Moldovei. Carele, mergând la Țarigrad, și Domniia Moldovii i-aŭ înnoit, și Hătmănia Cazacilor i-aŭ dat, și cu multă cinste s'aŭ întors la țara lui. Numai mahnire avia pentru fie-sa Catrina, care fusease mai nainte logodită după Ștefan, feciorul Radului-Vodă Leon, că, trecând vreame multă logodiți, și murind Radul-Vodă, au-

¹ Iunie 1681. V. Iorga, *Călători, ambasadori și misionari*, p. 15 și urm. Pentru stăpînirea lui Duca în Ucraina, *Studii și doc.*, V, p. 47 n.

ziia Duca-Vodă că Ștefan-Vodă, logodnicul featei, are proastă politie ci vria să strice logodna, și să dea pre fie-sa altuia; și încă adusease pre un Iordache Muselim, Grec de la Țarigrad, ca să o dia după acela, fiind bogat, și să facă nunta. Ci, aciasta înțelegând Ștefan Beizadea, că va să i să mărite logodnica, aū dat jalbă la Împăratul, și aū făcut ferman la Duca-Vodă, să-i dia pre fie-sa lui, daca s'aū logodit, și să o ducă la Țarigrad; și, când aū mers Duca-Vodă la Țarigrad, i-aū căutat să ducă și pre fie-sa, cu moașă-sa, Dabijoea. Și aū nevoit Duca-Vodă în tot chipul să o mântuiască de Ștefan Beizadea, dar n'aū putut, ci, la întoarcere, când aū venit la Moldova, l-aū luat și pre dānsul. Decī, mergând în țară, aū făcut nuntă domnească, duple cum s'aū căzut, toată țara, fiind soli de la Liași, de la Unguri, de la Munteni, și i-aū împreunat după lege, precum era și logodiți. Întru aciastă ducere a Ducăi-Vodă la Țarigrad, și boiarii munteni, slujitorii, căpitani, făcându-să ca la 300 de oameni, cu ajutoriul Ducăi-Vodă, dāndule bani și călāuz pre Armaș Burnaz Alixandru, aū pures de s'aū dus la Țarigrad, să facă jalbă pentru răotățile ce făcia Șarban-Vodă țării. Iar Șarban-Vodă, înțelegând de aciasta, aū trimis boiari de ai lui cu cărți, de părăia pre Duca-Vodă, că nu-l lasă în pace, ci strānge marghioli și-i trimite cu bani lui, să-l pāască; și altele ca acestia. Decī Vizirul, fiind prieten mai bun lui Șarban-Vodă decât Ducăi-Vodă, aū poruncit prin Caimacamul Ducăi-Vodă, să întoarcă oamenii înapoi, să nu iasă să pāască pre Șarban-Vodă, că pre urmă nu-i va fi bine. De aciasta înfricoșāndu-să Duca-Vodă, aū poruncit tuturor de s'aū întors iar la Moldova. Decī Șarban-Vodă, înnoindu-și Domniia, aū rămas iar Domn. Duca-Vodă den Moldova, după ce aū făcut nunta fie-sa Catrinii, s'aū dus în Țara Căzăciască, la Nemirova, unde iaste Scaunul Hatmanilor; acolo aū pus polcovnic, judecători, logofeți, după obiceiurile lor, și, peste toți mai mare, pre

un Iane Grecul (adecă în locul lui)¹, carele ştiia limba lor căzăciască pria bine; şi l-au numit Hatman, de care lucru s'aŭ bucurat foarte Cazaci; şi până la un an s'aŭ strâns, de aŭ umplut satele, târgurile de oameni. Duca-Vodă, după aşăzământul ce li-aŭ făcut, s'aŭ întors iar la Iaşi.

Întru aceste vremi, şi Emericus Tucheli Groful s'aŭ rădicat cu o seaamă de Unguri împotriva Nemţilor; care, cerând de la Turci ajutoriŭ (cu făgăduială că va închina ţara ce o va dobândi), i-aŭ dat Turciŭ ajutor, şi den Ţara Muntenească oşti, cu Ianoş Sărdar Coţofeanul, şi den Ţara Moldovei oşti, cu Ghiorghiţă Ciudin Sărdar. Care multe cetăţi ale lui aŭ luat, şi mai multe ale lui Racot (fiind acest Tucheli muerea lui Racot Ferentŭ), şi le-aŭ supus supt ascultaria lui; deci, viind toamna, s'aŭ întors cineşi pre la locurile lor².

După aceaia, când intra al cincilea an al Domniei lui Şarban-Vodă, aŭ rădicat Sultan Mehmet Turcul oaste mare împotriva Nemţilor, fiind Împărat nemţesc Leopold, poruncind Hanului să rădice toată Tătărămia du-pretutindenea, aşăjderia Turciŭ, de la Răsărit, de la Apus, aŭ rădicat. Deci Domniŭ Rumăni amândoi, Craiul Unguresc şi Tucheli Groful, cu oastia lui; şi toţi s'aŭ împreunat la Beligradul turcesc. Acolo aŭ rămas Împăratul Turcul, iar Cară-Mustafă Veziriul, luând toate oştile, s'aŭ dus drept la Beci, unde iaste Scaunul Chesariului Leopold, şi de toate părţile bătea cetatia. Iar pre Tătari i-aŭ slobozit în pradă, — cât aŭ ajuns cale de trei zile mai sus de Beci, şi mulţime de oameni aŭ tăiat şi aŭ robŭ; că era Nemţiŭ neînvăţaţi de a vedea robŭ, ci şădia toţi pen casele lor: pre carele, găsindu-i, tăia i, robia-i cumplit. Leopold Chesariul, văzând această nevoie

¹ Se iscălia Ene Draghinei (*Studii şi Doc., l. c.*). Era al doilea Postelnic (N. Costin, p. 21). Neculce, care ştie că el stătea şi la Ţicunovca, îi zice greşit: „Gredinevici“ (p. 215). În Muste (*Letopisiŭ*, III, p. 20), numele e dat bine.

² Cf. Şincai, III, p. 209.

mare ce căzu pre țara lui, neîncredințându-să numai în oștile lui, au trimis de grab la Sobetschi Craiul Leșăsc și la toți Leășai, cu rugăciune, să facă bine să-l ajute la această primejdie ce i-au venit. Și îndată s'au rădicat Craiul, cu 30.000 de Liași, oaste aliasă, și au venit de s'au împreunat cu oștile nemțești. Fiind cap tuturor oștilor Craiul, s'au pornit către Turci; pre cari găsindu-i supt Beciū, prinzând și Turci veaste, s'au gătit de război; și le-au eșat înaintea, să nu-i lase să vie la cetate, până vor lua cetatea, — că o slăbise rău, cu tunuri, cu lagomuri, ce-i dedeasă în 63 de zile. Dar nu i-au putut opri, ei, dând război tare, în 5, 6 cîsurî au biruit creștinii pre Turci; și au început a fugi, și a lăsa toate câte au avut: corturi, avuții, zahareale, dobitoace, și altele. Acolò au rămas și Inicerii în șanțuri; pre cari găsindu-i oștile, pre toți i-au omorât, ca pre nește dobitoace. Deci, după izbândă, au intrat Craiul în cetate, și mare cinste i-au făcut oștile: și, împreunându-să cu Chesariul, s'au sărutat, și îndoită mulțămită i-au făcut de ajutoriul ce i-au dat; și, dăruindu-l bine, împărateasce, s'au dus la țara lui; iar Turcii de abia au aflat odihnă la Beligrad. Creștinii n'au încetat, ei au mai luat de la Turci atunci Ostrogonul, Hatvanul, Secetul¹. Împăratul Turcul, fiind la Odrii, și înțelegând de această nenorocire ce au avut oștile lui la Beci, puind vina Viziriului (care și oastia acîasta cu îndemnaria lui s'au fost făcut, și isprăvi după poftă n'au avut, nici n'au făcut), — au trimis ferman de l-au sugrumat², și i-au belit capul, ducându-l pentru credință, să-l vază cu ochii lui; iar în locul lui au pus Vizir pre Carà-Ibraim-Pașa Caimacamul. Și oștile s'au răsipit în ernatic.

Maî nainte dar de periria Veziriului, Șarban-Vodă și Duca-Vodă, pacea și dragostea cia mincinoasă ce o ținia într'ascuns, atunci au eșat la ivială, — că Șarban-Vodă au tras la judecata Veziriului pre Duca-Vodă, arun-

¹ Szecsen.

² La 25 Decembre 1683.

cându-î prihăni, că au luat den țară multe pungi. Duca-Vodă încă au muncit de s'au îndreptat; și au rămas Șarban-Vodă în deșărt, și l-au închis și Veziriul pentru o seaamă de bani; și, neavând să-i dia, au făcut zapis la mâna Veziriului, cum, mergând în țară, să-i trimiță; și așa l-au slobozit den închisoare; iar Duca-Vodă s'au dus pen Ardial la țara lui. Ci și țara nu o au găsit precum o au lăsat, — că Moldoveanii s'au adus Domn den Țara Leșască pre Petreceico-Vodă, și s'au nebunit cu toții; adus-au și Cazaci, de s'au făcut mare grămadă; și s'au dus în Bugeac (fiind Hanul cu Tătarii la Beci), de au făcut multe reale: pre Doamnă-sa o au găsit fugită la Brăila, de nevoia răzmiriților ce să ațășase în țară. Duca-Vodă încă nu cuteza să meaargă la Scaun, fiind Petreceico-Vodă cu oștile acolò, ci șădia la Domnești, la satul soacră-sa Dabijoai: pre carele fără veaste au venit oști de la Petreceico-Vodă, de l-au lovit în ziua de Crăciun, când șădia la masă. Și, fiind oștile lui răsipite pen sat, pre la gazde, și negata, l-au luat de l-au dus în sus spre Țara Leșască. Cap oștilor era Dimidenschi, reghimentariul de la Snetin, și Bainschi, nepotul lui Petreceico-Vodă. Într'o sanie cu pae l-au pus, având numai un covor, și o perină, și 2 cai rai: unul negru, altul alb; hamurile, de tei: den toată averea lui, cu atăta l-au dus în Țara Leșască. Doamnă-sa venise la Focșani, ci, auzind de luarea Domnu-său, s'au dus în Țara Muntenească. Acest sfârșăt au dat și Duca-Vodă.

Iar Hanul, viind den oastea Beciului în Bugiac, și văzând nebuniile Moldovenilor și ale Cazacilor, ce făcuse în Bugiac, au trimis pre fie-său cu Tătari, și i-au îmbulzit pre Moldoveni și pre Cazaci lângă Prut: acolò i-au tăiat, i-au robî, i-au înecat în Prut. Ceî puținî ce au scăpat cum au putut, s'au dus la Iași, la Petreceico-Vodă; care cu toții de frică au luat calia Suceviî fără zăbavă, și s'au dus în Țara Leșască. Acîastă ispravă au făcut Moldovenii cu Petreceico-Vodă, — că au făcut nevoe țărăi, iar nici un folos n'au făcut.

Turcii, auzind că s'aû robit Duca-Vodă, aû pus Domn Moldovii pre Dumitrașco-Vodă, care și mai nainte aû fost Domn la Moldova. Dar rea chiverniseală făcea țărâ, — că era un om fără frica lui Dumnezeu: jacaș, curvar, mincinos, și alte reale avia într'ansul; că oștile, umblând pen țară, aû adus țărâ mare foamete, — cât și om pre om mânca. Cei ce aû văzut, mi-aû spus că aû văzut carne de om friptă în cuptoriu, și vria să o mănânce nește oameni. de cei ce nu avia ce mânca; și aû fost adus înaintia Domnului, și pre oamenii aceia ce vria să mănânce, și carnea cea friptă de om. Și nici o umilință nu avia Domnul asupra norodului, ce mai cumpit s'aû făcut; că, întru cea mare foamete, trimisia slujitorii, și, unde găsia pâine, ori de ce fel, o lua de o băga în Curtia Domnească, și de acolò o vindia cu mare preț. Ci cei săraci, neputând ajunge prețul cu bani, că nu-i avia, muriia de foame (cum am văzut și noi cu ochii noștri, aceastia ce scriem), și nu să temia nimic de păcat. De ar fi luat pâine de la cei ce avia den destul, și să dia celor ce n'aû, — aceia ar fi fost dumnezăiască economie, și i-ar fi ertat Dumnezeu păcatele câte ar fi avut; dar nu făcea așa, ci muncia să facă avuție cu nedreptate, și lăsa săracii de muria de foame.

Duca-Vodă, fiind rob în Țara Leșască, s'aû tocmît cu Craiul într'o sută de pungi de bani, cu scule ce-i va da, și să-l sloboază; și aû trimis la Țarigrad, la Doamnăsa, pre Anastasie Vistier, și pre nepotul Ducăi-Vodă, pre Cârstea Vătaf¹, ca să facă acei bani cu sculele, și să-i aducă de grab, și să-l scoată den robie. Doamnăsa aû umblat can cet (den ce pricină, ea va ști); Șarban-Vodă încă i-aû zăticnit, de i-aû zăbovit multă vreme la București (că trimisese pre Ghinia Căpitan la Liași, să

¹ S'ar putea crede că e fiul Marelui-Vameș Cârstea, fratele lui Duca (v. Iorga, *Studii și Doc.*, III, p. 41). Dar N. Costin ne lămurește că acest Cârstea, Vătaf de Aproz, era, „nepot de vară primare a Ducăi-Vodă“ (p. 28). Cf. și *An. Ac. Rom.*, XVII, secția ist., p. 199.

pue nevointă să omoare pre Duca-Vodă), și târziu i-aŭ slobozit, de s'aŭ dus în Ardial, la Bistrița. Acolo aŭ rămas Anastasie Vistierul cu baniŭ; iar Cărstia Vataf s'aŭ dus cu cărțile și cu vestea banilor, să spue că aŭ adus baniŭ: că vria să dia baniŭ la hotar, și să iă pre Duca-Vodă iar la hotar,—să nu-i facă înșălăciune. Însă, cum aŭ sosit Cărstia la Liov, unde era Duca-Vodă, și i-aŭ dat cărțile, și aŭ început a citi pân la a treia carte, numai aŭ căzut pre laviță, și aŭ început a să văeta; dar limba îi perise, și mâinile nu putia să le miște. Decii l-aŭ rădicat, de l-aŭ pus în pat: acolia trei zile aŭ zăcut, și aŭ murit¹. Ceî mai mulți zie că Șărban-Vodă, pen mijlocul unor Liași, să-l fie otrăvit. Cu aciaștă moarte s'aŭ sfârșăt și acest Domn. Iar baniŭ și sculele, ce era la Bistrița Ungurească, i-aŭ luat Ungurii, de i-aŭ mâncat toți, și n'aŭ mai căutat nimeni, — că n'aŭ mai putut². Ghinia, Căpitanul lui Șărban-Vodă, ce era trimis la Liași, și ispravă ca aciaștă făcând, aŭ purces să vie în țară, dar la Ardial l-aŭ lovit boala fără liac, și, la Făgăraș zăcând în cătăva vreme, negrindu-i mâinele și picioarele, și tot trupul de viu, ș'aŭ dat sufletul dracului. Pre acest Ghinea îl avia Șărban-Vodă ucigătoriŭ de boiari; carele, când muriia, văzându-și trupul negru, aŭ fost zicând că și veade păcatele cu ochii³.
'Αιώνια του αἰ κολάσεις.

Întru aceste vremi și Papa Boicescul, unindu-să cu

¹ V., mai ales, N. Costin, pp. 32-3.

² În 1700 Anastasia Duca, cu copiii ei: Constantin, Ștefan, Safta și Anastasia, reclamă de la Împăratul suma, ce era de „vre-o 18 000 de galbeni“ (Hurmuzaki, VIII, p. 360). În traducerea de firmane a lui Mamucca Della Torre, tipărită pe la 1860; (ms. în Bibl. Muzeului Național din Pesta, Italica, 4to, 28, pp. 228-9), se cuprinde ordinul din 1685 către principele Ardealului, ca baniŭ să nu se mai dea în Polonia, ci Agei ce se trimite. Scrisoarea lui Duca-Vodă către Apaffy, cerînd voie a trimite pe Anastase Dimulacovici (Jaworow, 15 August 1684), se află în *Török-Mag. Állam-Okm.*, VI, pp. 476-7. Cf. și *Monumenta Comititalia Transylvaniae*, la această dată.

³ Ghinea avu o misiune în Ardeal la 1682 (*Török-Mag. Állam-Okm.*, VI, pp. 204-5).

cățiva boerinași de ai țării, s'aũ dus la Odrîi să părăscă pre Șarban-Vodă, de hain și de răotașile ce făcea țării: iar Șarban-Vodă, având pre Cărstia Postelnicul Scordoc Capichehaiia, i-aũ scris să cheltuiască cât va putia și să-l iă. Și, mergând Papa Paharnic la Veziriul, câte aũ știut, li-aũ zis: dar aũ biruit baniș, și l-aũ dat legat, și pre el și pre ceilalți, de i-aũ dus la Șarban-Vodă; ci pre Papa l-aũ ertat (aũ den porunca Veziriului, aũ den rugăciunia surorii lui, Marica Filipeasca¹), și l-aũ lăsat viu, iar pre ceilalți, i-aũ omorât.

Întru acest an², aũ venit poruncă lui Șarban-Vodă, să meaargă cu Suliiman-Pașa Sarascher la Cameniță, că venise Liașăi. Deci, purcegînd, cu mare grijă mergia, cât s'aũ și bolnăvit, eșându-i la Turci numele de ficlean; iar, slujindu-i norocul și baniș, nici un rău n'aũ pățit, ci încă prieten pria bun l-aũ făcut, — cât în multe trebî i-aũ fost ajutor, și, cât aũ fost Sarascher, și după ce s'aũ pus Vezir. Și cu bună seaamă am adevărat că aũ fost poruncă la Șarascherul, întălnindu-să cu Șarban-Vodă, să-l iă și să-l trimiță la Poartă; dar apoi, împrietenindu-să, i-aũ dres lucrul de spre Poartă, cu scrisorile lui. Și aũ venit iar la Scaun veasel.

Într'acest an, având Turcii război cu Nemții, iar îi bat Nemții, și le i-aũ multe cetăți; mai numite acestia: Visegrad, Vacinul³, Peștea.

Iar întru acest an Apafi Mihaï, Craiul Ardialului, aũ cerut de la Turc de aũ înnoit Crăiia pre fie-său, carele îl chema iar, pre numele tătăne-său, Apafi Mihaï; și, străngandu-să toată țara la Belgrad, și viind Turcul cu caftan și cu carte împărătească, și cu daruri, mare

¹ Mama cronicarului.

² 1685. Despre pîra lui Boicescul nu știm nimic. Dar în Mart Domnul Moldovei se plîngea că Polonii dau drumul pribegilor (correspondența olandesă). E greșit pusă aici și expediția de la Cameniță, care s'a făcut în 1686. V. *Vita Constantin Cantemirii*, p. 31; Hurmuzaki, V¹, p. 112; Cantemir, *Ist. imperiului otoman*, p. 214 nota.

³ Vác.

cinste i-aă făcut, și, pentru bucuria ce avia, în toată țara aă poruncit ca să dea cu tunurile la 12 ciasuri, vreme de namiazăzi, când aă îmbrăcat caftanul; și așa aă făcut. După aceea, dăndu-i daruri ce s'aă căzut, l-aă trimis iar îndărăt.

Neamții creștinii iar bat pre Turcii la Ostrogon, și aă luat cetatia până a doao zi, cu mare vărsare de sânge, și aă mai luat și Uivarul. Iar întru acest an, în Țara Ungurească de sus, multe cetăți aă luat Nemții de la Turci: Solnocul¹, Aradul, și altele, ce nu s'aă numit aicea.

Pre aceste vremi învrăjbindu-să Șarban-Vodă cu Dumitrașco, vără-său, den Moldova, aă fost îndemnat Șarban-Vodă pre o seaamă de boiari moldoveni de aă fugit aicea în țară: Gavrileștii, cu Sărdariul Cantimir, și alții.

Deci Șarban-Vodă, pren mijlocul lui Suliiman-Pașa Sarascher, aă mazălit pre Dumitrașco-Vodă, și aă pus Domn Moldovii pre Cantimir Sărdariul, care aă îmbrăcat caftan de Domnie de la Babă, de la Sarascheriul, și aă fost Domn șapte ani, și aă murit în Domnie². Întru aceste vremi încungiură Nemții cetatia Buda, și de trei părți o bat, și, făcând multe meșteșuguri, în scurtă vreme, și cu multă vărsare de sânge, o aă luat de la Turci, — stăpânindu-o Turcii 145 de ani până acum [1686], ci o aă luat Nemții. Aciastă cetate aă fost Scaun Crailor Ungureștii.

După aceeaia Turcul iar aă făcut gătire de oaste împotriva Nemților, și aă trimis pre Suliiman-Pașa Veziriul cu mulțime de Turci, și, găsindu-să cu Neamții în Câmpii Mohaciului, atât l-aă bătut pre Veziriul, căt n'aă știut cum s'aă întors. Carele mergând la Țarigrad, i-aă tăiat Împăratul capul. Iar Nemții aă luat cetatia Osecul, și, mergând Ghinărariul Dunevald la Sloveni, toată Slove-

¹ Solnocul.

² Aduș târziu. Numirea lui Cantemir se face la 25 Iunie st. n. 1685.

nimia o au luat de la Turci, și cetăți: Petrevaradin, Valpot, Oracoviț, Poșega; și Lotaringul Herțegul cu mare oaste au venit în Ardial, și pen toate cetățile au pus oști împărătești [1687]. Și într'acastă vreme Iosif, fiul lui Leopold Împăratul Nemțesc, la Pojun strangându-sa gliuluș, den toată țara, s'au încoronat Craiul Unguresc; și au luat oștile lui Egherul și Muncaciul. Iar, al doilea an după coronație, au luat creștinii Secheșfeirvar, care-izic sarbeaște Stol-Belgrad [1688]. Tot într'acest an Carafa Gheneral au luat cu bătae Lipova, și Bavarul Herțeg, cu bătae și cu multă vărsare de sânge, au luat Belgradul Turcesc. Și, tot într'acastă vară, Badensis Herțeg, la Bosna, mare tabără turcască au bătut, au spart, și partia cea mai multă de Bosna o au supus creștinilor [1688].

Întru acest an, Șarban-Vodă au făcut nuntă mare și einstită, măritând pre fie-sa Smaragda după Gligorie Postelnic Băleanul, aducând sol den Ardial pre Betlen Elec, de spre partia Craiului, și, den Moldova, de la Cantimir-Vodă, Velicico Hatmanul, fratele lui Miron Logofăt; cu cari mare veselie au avut. Pentru că acastă fiică a lui Șarban-Vodă, fiind și frumoasă și înțeliaptă, foarte o iubiia tată-său; și s'au nevoit prin multe vremi ca să-i găsească soț aseamenea cu ia, de bun neam, frumos, înțelept, și, negăsind aici în țară, fiind acest cocon de boer den țară pribiag în Ardial, iar pentru frica lui Șarban-Vodă, și fiind în casa lui Apafi Mihaî Crai Postelnic, auzindu-i-se politiile, și frumuseația, și înțelepciunia, au pus în gând să-l aducă, să-l facă ginere. Și, trimițând pre Costandin Căpitan Filipescul (fiind văr cu muma lui Grigorie Băleanul), acolo unde era, lângă Crai, l-au pornit și l-au adus în țară, și i-au dat pre fie-sa nevastă. Cari atăta să potrivise amândoi în toate, cât gura nu poate spune frumuseția lor și înțelepciunile lor, și toți îi fericiia. Dar scurtă bucurie au avut săracii, că în cinci luni numai au fost amândoi. Deci,

viind Zmaragdeî boală grea, și fără liac, aû murit, și o aû îngropat cu cinste mare la mănăstire, la Cotrăcenî; iar Gligorie Postelnic Bălianul aû rămas întristat și în cerneală, cu tot neamul lui¹.

---

¹ V. *Socotelile Braşovului*, p. 126: „Die 19 Februarii, zu Morgen, kam Betthlen Samuel von des Vajvoden Hochzeit auss Bleschland, selb 25 Personen“. În pomelnicul Mitropoliei din Tîrgovişte (la Bibl. Ac. Rom.) se pomeneşte Şerban, Doamna sa și aceşti copii: Gheorghe, Elena, Maria (Bălăceanu), Zmaragda (Băleanu), Casandra (Cantemir), Bălaşa (Vlastò). D. Tuducescu îmi comunică inscripţia de pe piatra, aflătoare la Mihaî-Vodă, a tatălui lui Grigore: „Ivaşco Vel Vornic ot Băleni“, mort la 30 August 1670, „în zilele lu Io Duca-Vodă“, — deci în Moldova.

TABLA NUMELOR

Notă. În această tablă nu se cuprind numele fără nici o legătură cu istoria Românilor, precum nici acelea ce se află în partea cronicii resumată după izvoare cunoscute, ca Ureche, Phrantzes, etc. Domniile nu sînt pomenite decît afară din capitolul ce li e consacrat.

A

Abaza-Paşa. V. Silistra (Abaza, Paşa de).	Antiochia (patriarchul Macarie de), 129 n. 1.
Adrianopol, 159, 169-70, 171-3, 176. 191, 195, 200.	Apaffy (Mihael, I ^l u), 149, 151, 183, 187-8, 203, 208-10. (Soşia), 183. (Fiul), 210.
Alexandru-Vodă Mircea, 2 n. 1.	Argeş (oraş, mănăstire, rîu), 2, 38-9, 54, 123, 181.
Alexandru-Vodă Coconul (Divanul lui), 110 n. 1.	Armaş: Ilie, 161, 171, 182-3. Ivaşco, 103 n. 1. Preda, 177. Radu, 123.
Alexandru-Vodă Iliuş (Divanul lui), 105 n. 1.	Aslan (Vornicul), 112.
America, 39.	Atos, 38, 154. (Mănăstirea Ivirului din), 79, 107.
Amlaş, 2 n. 1.	Azov, 109-10, 119.
Antonie-Vodă (din Popeşti), 135 n. 1, 160 n. 4, 162, 172.	
Antonie-Vodă (Ruset), 155, 189-90, 192, 195.	

B

Babadag, 34, 180, 209.	180 şi n. 1. (Constantin), 180 n. 1, 196. (Pătraşco), 160 n. 1.
Bacău, 125.	Balasachi, 160, 162.
Bădeanu (Barbu), 160 n. 1. (Mihnea), 70.	Băleanu (Gheorghe), 146-7, 160 n. 1, 165-6, 168-70, 175, 181, 183-4, 192. (Grigore), 210-1. (Ivaşco), 160 n. 1, 166, 169, 181, 184, 195 şi n. 1, 197, 211 n. 1. (Udrea), 115 n. 2.
Bădica (Radu Voevod), 43, 49 n. 4.	Bălgad, 93, 136, 138, 208.
Bahlui, 146.	
Baiazid (I ^l u, Sultan), 12-3.	
Bainski, 205.	
Bălăci, 66 n. 3.	
Bălăceanu (Badea), 132, 164, 179.	

Bánffy (Denés), 188.
 Banovei, 2 n. 1.
 Banul Toma, 54.
 Barbu (Clucer), 139 n. 1. (Spătar),
 61 n. 4. (Vornic), 61 n. 4.
 Barcsai (Akós), 137, 141.
 Bargandi, 135.
 Barnowski (Miron-Vodă), 111.
 Basarab, 2 n. 1.
 Basarab (cel Tinăr), 33 n. 1. (Nea-
 goe), 49 n. 4. (Divanul lui), 49
 n. 4.
 Basta (Gheorghe), 35-6.
 Báthory (Andreï, cardinal-principe),
 92 și urm. (Gabriel), 97, 99, 100.
 (Sigismund), 84.
 Bethlen (Gabriel), 105-6, 111. (Elek),
 210-1 și n. 1. (Ioan), 176.
 Bekes (István), 85.
 Beldy (Paul), 137, 187-9.
 Benga, 44.
 Bengescu (Stanciu), 66.
 Bîrlad, 194, 197.
 Birescu (Radu), 144. (Stroe), 145
 Bistrița (ardeleană), 207. (munteană),
 138.
 Bogdan-Vodă Sasul, 86.
 Bogdan (cumnatul lui Radu-cel-Mare),
 29, 33-4, 39.
 Bogdan (boier al Ducăi-Vodă), 198.
 Eoiana, 66.
 Boldescu (Radu, Stolnicul), 71.
 Bolișteanu (Paraschiva), 193.
 Boros (János), 135.
 Borulești, 66 n. 4.
 Boteanu (Nedelco), 113.
 Boul (Banul), 113
 Brădescu (Barbu), 112.

Brăila, 66 n. 3, 72, 87, 104. 122,
 135-6, 205.
 Brașov, 49 n. 4, 61 n. 4, 79, 99,
 144, 183.
 Bratul (Păharnic), 73.
 Brîncoveanu (Constantin), 194. 196.
 (Papa), 133. (Preda), 113, 138,
 144.
 Bucov (Tudor din), 70-1.
 Bucșănescu. V. Merișanu.
 Bucșani, 160-1.
 Bucșanul (Staicu), 166
 București, 24 n. 2, 34, 44, 52, 65
 n. 2, 73, 78, 85, 89, 113, 115 n.
 2, 3; 124, 131, 142 n. 1, 146,
 148, 160-1, 165-6, 171-3, 175,
 181, 187, 192, 195 n. 2, 206.
 (Biserica Albă), 83. (Biserica Dom-
 nească), 65. (Mihai-Vodă), 83, 158.
 (Sf. Ecaterina), 113. (Sf. Gheor-
 ghe), 185. (Sf. Troiță), 71, 107,
 111. (Curtea Domnească), 131,
 160.
 Buda, 27, 63, 154, 209.
 Bugeac, 73, 118-20, 124, 137, 164-5,
 197, 205.
 Buhuș (Sandu), 126, 167, 198-9.
 Buicești, 131.
 Buicescu (Diicu), 126, 131, 145.
 (Papa), 207-8 și n. 1.
 Bulgar, 11.
 Buliga (Aga), 134-5.
 Burnaz (Alexandru, Armaș), 202.
 Buzău, 43, 122.
 Buzdugan, 104-5.
 Buzescu, 84 n. 1, 96. (Radu), 105 n.
 1, 115 n. 2.
 Buzoianu (Dumitrașcu), 156.

C

Calendarul noii, 78.
 Călinești (lancu căpitan din), 133.
 Calotă, 71.
 Călugăreni, 88.

Cămenița, 90, 107, 119, 174, 177,
 180, 208.
 Cantacuzino (familia), 148-9, 163,
 165-6, 168, 170-2, 177, 182,

- 184-5, 194. (ramura din Moldova), 176. (Genealogia), 25 n. 1. (Constantin Postelnicul), 132, 144, 153-4, 163. (Constantin Stolnicul), 164, 168-70, 177, 194. (Drăghici), 159. (Dumitrașco-Vodă), 153, 189, 198, 205, 209. (Elina), 154, 196. (Iordachi și Toma, frații lui Constantin Postelnicul), 124-5, 131-2, 164, 170. (Maria, Doamna lui Șerban-Vodă), 196. (Matei), 157, 170. (Mihaï), 164, 169, 173, 187. (Pîrvu), 183-4. (Șerban-Vodă), 148-9, 151-2, 154, 160, 164-5, 168-70, 173-4, 177, 181, 187, 192, 194-5. (Smaranda), 210.
- Cantemir Mirza, 119-20.
- Cantemir-Vodă, 209.
- Căpăținești. V. Buzoianu.
- Caplea (Domnița, soția lui Staicu), 45 n. 1. (Vladul -), 71.
- Căpitan: Bonciul, 133. Dumitrașco, 200. Gidea, 133. Ghinea, 198, 206-7. Iacșa, 177. Matei Cărmidă, 191. Mușat, 160 n. 1. Odor, 144. Pătrașcu, 160 n. 1, 198. Sima, 127 n. 2. Vasilie, 173. Vințilă, 144.
- Cară-Mustafă (Mare - Vizir), 176, 180-1, 192-4, 203.
- Caraagaci, 169.
- Caragea (Costea, Pavlachi și Apostolachi), 123.
- Caraman-Pașa, 88.
- Caramanliul (Dumitrașco), 161.
- Caransebeș, 114 n. 2, 176.
- Carida (Vistier), 133 n. 1.
- Catargiu (familia munteană), 115 și n. 3.
- Cazaci, 67, 75-6, 78-9, 93, 98, 107, 109-10, 119, 127 și n. 2, 136-7, 148, 183, 192, 201-2, 205.
- Cehrin, 192-3.
- Cepariul (Ivașco și Dumitrașco), 138 și n. 2.
- Cetatea-Albă, 34, 73, 119, 124.
- Cetățuia, 189-90.
- Chalkokondylas, 20 n. 3.
- Chenaar-Pașa, 123 n. 4, 140.
- Chiajna (Doamna), 61 n. 4, 65-6, 69 n. 1.
- Chilia, 34, 119-20.
- Chiuprului, 151, 154, 171, 191.
- Chodkiewicz (Hatmanul), 107.
- Cineni, 96.
- Cîmpineanu (Vasile), 145.
- Cîmpulung, 2, 9, 160 n. 1.
- Cîndescu (frații Radu, Moise și Negoișă), 145.
- Ciocănești, 123, 135.
- Ciobotarul (Mihaï), 133.
- Cirstienești, 96.
- Ciudin (Gheorghișă), 152, 184, 198, 202.
- Clanța, 115 n. 2.
- Clejan, 44.
- Clicen, 66 n. 3.
- Clucer: Badea, 66. Tudoran, 191-2.
- Cluj, 63.
- Coadă Vornicul, 60. (Fiul lui, Tudose), 61 n. 4.
- Cocorăști, 187.
- Colintina, 114.
- Comana, 159.
- Comăneanu (Badea), 145.
- Comiș: Ghinea, 169-70. Stoian, 173.
- Constantin-Vodă Șerban, 112 n. 3, 139 n. 1, 145-9 n. 1, 150.
- Constantinopol, 39, 44, 49, 51-2, 66, 77, 79, 83, 99, 102, 109-10, 117, 119-20, 123, 131, 138-9, 145, 148, 155, 157-9, 162, 167-8, 177, 181-4 n. 1, 198, 200-2, 207. (Ediculele, la), 102, 127, 188.
- Copăcen, 123.
- Corbeanu (Dumitrașco), 193. (Vințilă), 194.
- Cornățeanu (Cârstea), 133. V. și Socol.
- Cornet, 165.

Corvin (Ioan), 19-22, 24. (regele Matei), 24-5, 27, 32.
 Costin (Miron), 199. (Velicico), 210.
 Cotmeana, 12 n. 4, 13.
 Coșofeanu (Ioan), 202. (Mihaï), 112 n. 3.
 Cotroceni, 124, 158, 211.
 Cozia, 12 n. 4.
 Craiova, 50, 53, 75, 83, 153, 165.
 (Mușat, ispravnic de), 82 n. 1.

Craiovești, 31 n. 1, 33-4. (Barbu), 30 și n. 1, 33, 37, 52-3 n. 2. (Pîrvu), 31 n. 1, 33, 37, 49.
 Creta, 157, 163, 177, 182-3.
 Creșulescu (Pîrvu), 194. (Radu), 165-6, 168-71, 173, 177, 186-7, 194.
 Crimeia, 27, 119-20, 137.
 Csáky (Ladislas), 95-6, 127-8.
 «Cușmir» (în Ungaria), 154 n. 1.

D

Dabija-Vodă, 126, 150-1, 154-5, 157. (Doamna Catrina), 187, 202 n. 2, 205.
 Dan al II-lea, 5 n. 1.
 Dănești (sat), 138 n. 2.
 Datco (boier muntean), 43.
 Dealu (mănăstire), 2 n. 1, 28-9, 34, 38-9.
 Deleni, 66 n. 3.
 Demidecki, 205.
 Desa (Radu logofătul din), 113.
 Despina (Doamna lui Neagoe Basarab), 42, 44.
 Dimbovița, 52.
 Dimulovici (Anastase, om al Ducăi-Vodă), 206-7 și n. 1.
 Dobreni, 130, 141-2.
 Dobrogea, 167.
 Dobromir Banul, 78.
 Dobrunul, 74 n. 3.
 Dohan-ghecet, 197.
 Doicescu (Udrea), 133.
 Domnești, 205.
 Dosul, 200.
 Drăgari Postelnicul, 50 1.

Drăgănești, 167, 187.
 Drăghinic (Iene), 203 și n. 1.
 Drăgoiești (Radu din), 70.
 Dragomir (Vornicul, supt Alexandru-Vodă Mircea), 73.
 Dragomir (Vornicul, supt Matei Basarab), 115 n. 3.
 Dragu (Stolnicul, tîiat de Mircea Ciobanul), 60.
 Drăgulețul (Stan, fiul lui), 71.
 Drăgușin (Păharnicul), 112 n. 3.
 Dridov, 135.
 Drosul, 187, 197-8 n. 1.
 Duca-Vodă, 157-8, 165, 167, 173-4, 198-206, 211 n. 1. (Doamna Anastasia), 167, 187, 205, 207-8. (Fiica lor Catrina), 158, 201-2. (Ceșalți fi ai lor), 207 n. 1.
 Dudescu (Dimitrie), 115 și n. 2. (Radu), 186.
 Dudești, 114.
 Dumbravă (Vornicul), 72 și n. 3.
 Dunăre, 2, 32, 43-4, 65, 86, 98, 120, 138, 162, 167-9, 200.

E

Egipt, 27, 36, 39, 41-2, 50.

F

Făgăraș, 1, 2 n. 1, 4, 96, 207.
 Fărcășanu (Pîrvu), 182. (Radu), 138, 145.

Filipescu (Constantin Căpitanul), 210. (Marica), 208. (Pană), 144. (Rada), 189 n. 3.

Filipești, 187.
 Filișanu (Dumitru), 112 și n. 3.
 Finta, 126-7 n. 2.
 Fintina-Țiganului, 54-5, 127.
 Fintînele, 187.

Floci (Țirgul-de-), 72, 82.
 Flondor (Teodor), 192 n. 1.
 Focșani, 94, 126, 194, 197, 205.
 Francesi, 32.
 Furcă (Radu), 53 n. 2.

G

Galata, 189.
 Gaudy (Andrei), 135.
 Găuriciul, 103 n. 3.
 Gavril (Spătarul muntean), 114 n. 2.
 Gavrilăștii (boeri moldoveni), 209.
 Gelepi, 82.
 Germania, 24-5, 32, 51, 80-1, 95,
 107, 112, 147, 151, 155, 164,
 167-8, 173-4, 178, 203 și urm.
 Gherghița, 49 n. 4, 108, 122 n. 2,
 134, 198-9.
 Ghica (Gheorghe-Vodă), 138, 142,
 146, 149 n. 1. (Grigore-Vodă), 142,
 164, 168-9. (Divanul acestuia), 154.
 (Maria, soția lui Grigore), 175, 177,
 180-1. (Fiii ei), 180-1.
 Ghimpeni, 49 n. 4.
 Ghiorma (Banul), 133. (Fiul lui, Ale-
 xandru), 153.
 «Ghiula», 146.

Giurgiu, 62, 86, 88, 89, 104, 141,
 146.
 Gluhavî, 44.
 Golescu (Ivașco și Stana), 133 n. 1.
 Golești (satul), 133 n. 1.
 Gonțea Păharnicul, 78.
 Gorgan Spătarul, 112 și n. 3.
 Govora, 45 n. 1.
 Grădișteanu (Nica), 186. (Vîlcul),
 160 n. 1, 186-7, 197-8 și n. 1.
 Grămăticul (Pascali), 162.
 Greceanu (Drăghici), 133. (Papa),
 115 și n. (Radu), 20 n. 3.
 Greci, 3 și urm., 8 și urm., 9-10,
 14-6, 18-9, 23-4, 26, 30, 32, 55,
 100, 103-4, 110 n. 1, 117-8, 159-
 63.
 Grecul (Pavăl Banul), 61-2 și n. 1.
 Grumazî, 45.
 Gurghiū, 76.

H

Hăbășescu (Grigore), 131-2 și n. 1.
 Haiducî, 193.
 Halicz, 190.
 Hăncestî, 167 și n. 2.
 Hangu, 173, 175.
 Hațeg, 112, 176, 182.
 Hîncul, 167.
 Hîrlău, 111.
 Hîrșova, 87.

Hmilnițchi, 126.
 Horváth (Mihály), 85.
 Hotin, 94, 115 n. 2, 175, 177-9.
 Hrisoscul (vâtaf), 182.
 Hrizea (Vornicul), 113, 115 și n. 2.
 (Spătarul), 134-6. (Vistierul), 166,
 169, 181-2, 185-6, 192, 196, 199,
 200.
 Husein-Seidi-Oglu-Pașa, 177, 180.

I

Iacșici (Dimitrie), 33, 45 n. 1.
 Ialomița, 12 n. 4, 126.
 Ialpug, 124.

Ianachi Banul, 115 n. 3.
 Iani Banul, 83.
 Iași, 149, 167, 189, 191, 194, 197, 205.

Ibrahim-Paşa (Mare-Vizir pe vremea
luî Mihaî Viteazul), 91.
Ienişer, 160 şi n. 2, 163.
Ierusalim, 38.
Iliaş (Alexandru), 105 n. 1. V. Ale-
xandru Iliaş.
Inău, 145.
Ioan-Vodă (al Moldovei), 72-3.

Ioan Logofătul (supt Petru - Vodă
Şchiopul), 66 n. 3.
Ionice (Insulele), 55.
Isabela (regină a Ungariei), 63-4.
Isaccea. V. Obluciţa.
Istrati (Postelnicul muntean), 144.
Izvarna, 113.

J

Jiul, 53.
Joimir, 98.

Jurător, 83.

K

Kemény (Ion), 137, 147, 150-1.
Korecki, 102.

Kornis (Gaşpar), 137.

L

Ladyszyn, 184 şi n. 1, 193.
Laiot (pretendent), 54-5.
Lăpuşna, 198.
Lazár (István), 176.
Lăzureanu (Ioan), 160 n. 1.
Lemberg, 175, 207.
Leon-Vodă 117.
Leurdeanu (Matei), 171. (Radu), 162
n. 1. (Stroe), 160 n. 1, 164-5,
171, 175, 181, 184-7.
Leva (Lewenz), 154-5, 178 9.
Litvan, 32, 107.
Logofătul Vlaicul, 54.

Lovişte, 165.
Luccari, 2 n. 1.
Ludescu (Stoica), 2 n. 1, 173. (Fiul
său, Constantin), 181.
Lunca-Mare, 99.
Lupu (Ştefan-Vodă), 127, 147, 149
şi n. 2, 150. (Vasile-Vodă), 121-5,
127, 147, 149 şi n. 2, 150. (Doamna
acestui), 127-8.
Lupu (Mehedinţeanul). V. Mehedin-
ţeanul.
Luther, 40.

M

Maia (Preda Beca din), 133.
Mailat (Ştefan-Vodă), 4.
Măneşti, 61, 108, 115 n. 2. (Dracea
Armaşul din), 30.
Manoli (pribeagul), 54.
Manta Banul, 86.
Marco-Vodă, 94.
Mărcuţa, 114.

Mareş Banul, 152-3, 160 n. 1, 165-6,
169, 173.
Margăi (Matei al), 66.
Mărgineni, 154.
Marotin, 86.
Matei-Vodă, 112, 131, 144. (Doamna
sa, Elina), 129.
Mediaş, 100.

Mehedințeanul (Lupu Păharnicul), 104-5 și n. 1.
 Mehedinți, 74, 165, 182.
 Mehmed Alibegović (Pașă de Nicopol), 34 și n. 1, 42-6.
 Merișanu (Bărcan), 101. (Staico), 192, 195 și n. 1, 197.
 Mihaï Cămărașul, 101.
 Mihăiță Vornicul, 78.
 Mihalco (pribeagul), 54.
 Mihnea al II-lea, (fiul lui), 79 n. 2.
 Mihnea al III-lea, 115 n. 2, 150, 153.
 Mihă Spătarul, 115.
 Milescu (Banul Barbu), 193.
 Mînzești, 149.
 Mircea cel «Bătrîn» (urmașul lui), 16 n. 1.
 Mirelor (Mitropolitul Matei al), 196.
 Mirislău, 96 n. 1.
 Miroslav Logofătul (și fiul său), 115 n. 2.
 Mirzacî, 120.

Mislea, 54.
 Mitrea Vistierul (în secolul al XVI-lea), 72-43. (În al XVII-lea), 112.
 Mitropolitul Ignatie, 130. Teodosie, 160.
 Mohács, 209.
 Moise-Vodă (Divanul lui), 51 n. 1.
 Moldova, 10-1, 14-5, 21-7, 29, 30-2, 39-40, 42, 46, 55-9, 62-4, 67-9, 71-3, 75-9, 80, 83-4, 89-90, 93 și urm., 96, 110-1, 114-5, 120, 134, 136-7.
 Moscovia și Muscali, 32, 72, 109-10, 119, 142, 192-3.
 Movilă (Alexandru-Vodă), 102. (Bogdan-Vodă), 102. (Constantin-Vodă), 98, 100, 102. (Elisabeta), 101-2. (Gavriil-Vodă), 103, 112 n. 3. (Moise-Vodă), 118. (Simion-Vodă), 94 și urm.
 Muntenii (sat), 79.
 Muselim (lordachi), 202.

N

Nănișorî, 122 și n. 2.
 Năsturel (Radu), 160 n. 2, 170.
 Neaga (Doamna lui Mihnea al III-lea), 79 n. 2.
 Neagoe (Spătarul), 45. (Vornicul), 50-1.
 Necula (Vistierul), 115.
 Negru-Vodă (Cetatea-lui), 2 n. 1.

Nica Vistierul, 105 n. 1.
 Nicopol, 12, n. 4, 13-4, 43, 54, 91, 114, 177. (Hafiz-Pașa de), 91.
 Nifon (patriarch de Constantinopol), 28, 9, 33, 38.
 Nikusios (Panaio:ii), 155, 168, 171 3.
 Nimirov, 202.
 Nistru, 165, 178, 180, 190.

O

Obilești, 114
 Oblucița, 124.
 Ocna, 173, 177, 179, 200. (Radu Vistierul din), 200.
 Odivoianul (căpitan), 154.
 Ogrăzenî, 162 n. 1.

Olt, 13, 52, 66, 108, 110.
 Omenedic, 53.
 Oradea-Mare, 146, 149.
 Orbî, 139 n. 1.
 Orhei, 198.

P

Padova, 107.
 Paisie (pretendent), 108.

Papa (Păharnicul), 208. (Vistierul) 185.

Papî, 14.
 Paruș Spătarul, 104-5 n. 1.
 Pehlivanî, 158-9.
 Persani, 26, 34-6, 40-1, 61, 75, 90, 119, 121.
 Pesta, 208.
 Peștișani, 82 n. 1, 110 n. 1.
 Petrașco (boier ucis de Alexandru-Vodă Mircea), 70.
 Petriceico (Ștefan-Vodă), 174 6, 178, 205.
 Petru-Vodă Șchiopul, 65-6, 68 n. 1.
     Divanul lui, 66 n. 3.
 Phrantzes, 3, 4, 12, 24.
 Piepșeștî, 192 n. 2.
 Pîrăea, 112 n. 3.
 Pîrcălabî: Ioan (supt Alexandru-Vodă Mircea), 73.
 Pîrlianu (Barbu), 160 n. 1. (Danciu și Preda), 145.
 Pîrvul Comisul, 45 n. 1. (Tatăl său Staico), 45 n. 1.

Piteștî, 46.
 Ploieștî, 108.
 Podolia, 190.
 Podul-Iloaei, 126.
 Poienari, 15-6.
 Polonia și Poloni, 141-2; 151 n. 1, 174-5, 177-8, 186, 189-91, 202, 205-8.
 Popescu (Gheorghe Vistierul), 133.
     (Neagu-Vodă), 166-7. (Șerban), 160 n. 1. V. și Antonie-Vodă și Hrizea Vistierul.
 Popeștî (sat), 52.
 Popricani, 127.
 Postelnicî: Voico, 185.
 Potocki, 101.
 Prahova, 61.
 Preda (fratele lui Basarab Neagoe), 42-3.
 Prisăcenî, 113.
 Prut, 205.
 Putna (rîu), 122.

R

Răcăciuni, 124.
 Radu-Vodă, (I-ii), 45 n. 1. (cel Frumos; Divanul său), 24 n. 2. (cel Mare), 38-9. (de la Afumaș), 43 și urm. (Divanul lui), 45. («Călugărul»), 43. (Iliș, preteudent), 61 și n. 4. (Papa, pretendent), 75. (Șerban; Doamna: Elina), 100 n. 1. (Stanciul, Slugerul lui), 99. (Mihnea), 79, 82 n. 1. (Divanul său), 103 n. 3. (Leon), 201. (Alexandrovici), 114-7.
 Radu Comisul (tăiat de Mircea Ciobanul), 60. (Logofătul sup Petru Șchiopul), 66.
 Rákóczy (Gheorghe I-ii și al II-lea), 112, 122, 124, 127, 133-5 și n. 1, 136-8, 141-3, 145-6, 148, 151.
 Ramadanowski (Hatman), 196.

Rașov, 104.
 «Rătezaș», 30.
 Rimnicul-Sărat, 26 n. 2, 30. (-Vilcel), 50. (Teofil, episcop de), 113.
 Rodos, 47-8.
 Roșca (Iani), 194.
 Roșîl (soldaș), 78, 79, 112 n. 3.
 Rovine, 13.
 Rucăr, 46, 89, 146 n. 2, 147.
 Rumâneștî, 65.
 Rușava, 176.
 Rusciuc, 155, 194, 196.
 Ruset (bătrînul Cupariu), 158. (Antonie-Vodă). V. Antonie-Vodă. (Iordachi și Alexandru, fii lui Antonie-Vodă), 189 și n. 3, 192. (Lascarachi), 192, 194.
 Rușî-de-Vede, 24 n. 2. 108.

S

- Săpăţeni, 72.
 Sărata, 194.
 Saşî, 2, 61 n. 4, 183.
 Şcheia, 29 şi n. 3.
 Schender-Paşa, 102, 104 5.
 Scherlet (gealepul. şi fiică-sa), 109.
 Scordoc (Cristea), 208.
 Secuî, 48, 61 n. 4.
 Secuianu (Neagoe), 160 n. 1, 164, 168, 182-3, 195 n. 1.
 Seidi-Ahmed-Paşa, 147, 144.
 Şerpăteşti, 66.
 Severin, 2 n. 1, 8.
 Sibiiu, 33, 93, 99, 181.
 Sighişoara, 141, 151.
 Siliştea, 87, 105, 120, 123, 134, 192. (Paşî : Abaza), 113, 114, 117-8. (Siavuş), 136. (Cară-Mustafă), 148-9, V. şi Cară-Mustafă.
 Simlău, V. «Şomlău».
 Sinan-Paşa (Mare-Vizir), 85, 88.
 Sint-Imbre, 21.
 Sirca, 127.
 Sîrbî, 11, 14-5, 20-1, 58, 91, 132, 144. (Marco Cralievici, Constantin şi Dragaş), 13.
 Siret, 2, 109.
 Sişman (Ţar bulgar), 9.
 Slatina, 53.
 Snagov, 15, 115 n. 2, 154, 164, 171, 198.
 Sobieski (Ioan), 177-8, 180, 190, 204.
 Socol (din sec. al XVI-lea), 61 n. 4, 63. (Fiul lui Radu), 71. (Cornăţeanul), 129 şi n. 1. (Fiul lui), 129 n. 1. (Logofătul), 187.
 Sofialul, 160, 162.
 Soliman (serascher), 208.
 «Şomlău», 95.
 Şoplea, 126, 143 n. 3.
 Soroca, 194.
 Spalato, 175 n. 2.
 Spania, 39.
 Staico (Logofătul, 45
 Stamati (Postelnicul), 157.
 Stanciul (Logofătul, tăiat de Mihnea al II-lea), 78.
 Stanciu (Portarul, supt Radu de la Afumaţi), 45.
 Stănescu (Dumitru), 133.
 Stăneşti, 86.
 Stănilă (Vornicul), 65, 125, 142.
 Ştefan-Vodă Surdul, 79.
 Ştefan (Gheorghe-Vodă), 124-8, 131-4, 138-9, 142. (Doamna lui),
 Ştefan (fiul lui Radu Leon), 158-9, 201-2.
 Stepan (Postelnicul; sec. al XVI-lea), 66.
 Ştirbei (Cernica), 105 n. 1. (Radu), 160 n. 1, 166, 169.
 Stoica (Logofătul, supt Teodosie-Vodă), 43.
 Stoica (Vistierul), 110 n. 1.
 Stoican, 33.
 Stolujanî, 110 n. 1.
 Strehaia, 2 n. 1.
 Stroe (pribeagul), 54.
 Stroe (Spătarul), 61.
 Strunga, 142.
 Studeniţa, 118.
 Sturdza (Teodor), 175.
 Suceava, 90, 98, 100 n. 1, 127, 198, 205.
 Suedesî, 112, 136-7.
 Şufariul (Manolachi), 105 n. 1. (Sava), 133.
 Székely (Moise, principe al Ardealului), 97.

T

- Tângaşul, 22.
 Tatarî, 23, 34, 39-40, 42, 56, 62, 68, 72-3, 79, 85, 99, 100-2, 109, 114-5 şi n. 3, 119, 127, 129, 137, 141, 143, 145-9, 152, 154, 177, 180, 183, 189, 190, 197, 203, 205.
 Tătăreşti, 66 n. 3.
 Teleajin, 94, 99, 134, 143.
 Teodosie-Vodă, 42 şi urm.
 Teodosie Banul, 61.
 Ţiganî, 66 n. 3, 74 n. 3.
 Tighinea, 73, 119, 149-50, 192.
 Tigvenî, 138 n. 2.
 Timuş (Hmilniţchi), 126-8.
 Tîrgovişte, 15, 38, 43, 46, 54, 89, 104, 112 n. 3, 115 n. 3, 126-7, 131, 144. (Biserica Domnească din), 129.
 Tîrgul Bengăi, 138.
 Tîrgul-Frumos, 139, 142.
 Tîrşor, 17-8, 47.
 Tismana, 113, 177.
 Tököly (Emeric), 203.
 Tomşa (Ştefan al II-lea), 100-1, 103, 105.
 Tratatul lui Laiot cu Turcii, 25 n. 1.
 Trembowla, 186.
 Tributul Moldovei faţă de Turci, 40.
 Troţuş, 94, 194.
 Ţucala (Ghinea; şi fiul său), 128 n. 3.
 Turturea (Păharnic), 103 n. 3.
 Tutana, 95.
 Ţuţora, 90, 190, 198.

U

- Udrea (Hatmanul), 91.
 Udrişte (Vistierul), 61.
 Udrişte Spătarul (sec. al XVII-lea), 145.
 Uivar, 152 şi n. 1.
 Uman, 184 şi n. 1.
 Ungurî, 2, 9, 19, 22-3, 26-7, 30, 33, 44, 46-8, 52, 54-5, 58, 61 n. 4, 62-4, 70, 74, 79, 83-4, 87, 96, 100, 104-7, 113-4, 116, 122-3, 129, 134, 138-42, 146-7, 150-1, 167, 176, 182, 187-8, 202.
 Unirea de la Florenţa, 18.
 Uzbek, 14-5.

V

- Văcăreşti, 34, 124.
 Vălcan, 66, 112.
 Varna, 87.
 Vătafi: Badea, 144. (Cîrstea), 206-7.
 Veneţia şi Veneţienî, 18, 27, 73-4, 79, 107, 164, 168, 175 şi n. 2.
 Vidin, 14, 91.
 Viena, 27, 51, 96, 100, 203-4.
 Vişoara, 52-3 n. 2.
 Vintilă-Vodă (Divanul său), 53 n. 2.
 Vintilă-Vodă (pretendent), 73, Vintilă (Comisul), 61. (Vornicul), 61 n. 4.
 Vişa (Doamna), 79 n. 2.
 Vistierî: Negoiaş, 185. V. Hrizea şi Udrişte.
 Vlad-Vodă (Vlăduţă), 43 n. 1, 45 n. 1. (din 1530; Divanul său), 52. (Călugăru), 31 n. 1.
 Vladislav-Vodă, 46.
 Vladislav (Pîrvu), 143-4.
 Vornicul Gheorghe, 166-9, 173, 177.

Z

- Zamoyski (Ioan), 89, 94.
 Zolyomi (David), 112-3.
 Żurawna, 190.

ERRATĂ

La p. 244, titlul de 2-2 de pe a se exprima repetat .- în loc
Spătarul, Costanța Portulul, Căminulul

Palace

City p. XXXX

Index

p. 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000

•10194-SB
5-25
CC

